

جمهوری اسلامی ایران
وزارت امور اقتصادی و دارایی
اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

گزارش اقتصادی استان کردستان سال ۱۴۰۲

تهدیه شده در : معاونت اقتصادی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت امور اقتصادی و دارایی
اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

گزارش اقتصادی استان کردستان

سال ۱۴۰۲

تهیه شده در:
معاونت اقتصادی

سرشناسه	: ایران، وزارت امور اقتصادی و دارایی، اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان، معاونت اقتصادی
عنوان و نام پدیدآور	: گزارش اقتصادی استان کردستان، سال ۱۴۰۲ تهیه شده در اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان (معاونت اقتصادی)
مشخصات نشر	: سندج، چاپ ادب، ۱۴۰۲
مشخصات ظاهری	: ۲۱۰ ص.؛ جدول، نمودار (رنگی)؛ ۲۱×۲۹ س. م.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۰۵۹-۰-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: کردستان - اوضاع اقتصادی - آمار ۱۴۰۲
موضوع	: Kurdistan(Iran: Province)--Economic Conditions -- Statistics
موضوع	: کردستان - اوضاع اقتصادی -
موضوع	: 2022 -Kurdistan(Iran: Province)--Economic Conditions
رده بندی کنگره	: HC۴۷۷/۷۳۶الف۱۹۳ ۱۳۹۷
رده بندی دیویی	: ۲۳۰/۹۵۵۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۱۵۴۸۲۲

شناسه اثر:

عنوان گزارش: گزارش اقتصادی استان کردستان سال ۱۴۰۲

نظارت عالی: محمد مشیرپناهی (مدیر کل)

ناظر: مهدی بهنامیان (معاون اقتصادی)

بازنگری و ویرایش: نینا میرانی و شریف محمدی (کارشناسان اقتصادی)

تهیه کنندگان:

نینا میرانی (فصول ۲، ۴، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۸، ۲۰)

شریف محمدی (فصول ۱، ۳، ۵، ۱۰، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۰)

دستیابی به اهداف سند چشم انداز توسعه کشور، برنامه‌های توسعه، سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و همچنین رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور مستلزم اتخاذ استراتژی مناسب توسعه و تهیه برنامه‌های عملیاتی هدفمند می‌باشد. این امر جز با تجزیه و تحلیل عملکرد واقعی بخش‌های اقتصادی بر پایه آمار و اطلاعات جامع و شفاف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و بکارگیری آن در سطوح برنامه‌ریزی‌های اقتصادی میسر نخواهد شد. با مطالعه و بررسی وضعیت موجود و شاخص‌های عملکردی هر یک از بخش‌های اقتصادی می‌توان نقاط قوت (فرصت‌ها) و ضعف (تهدیدها)، موانع، مشکلات و چالش‌های موجود را مشخص و به تبع آن راهکار اجرایی لازم جهت استفاده از توانمندی‌ها و رفع چالش‌ها و کمبودهای موجود را اتخاذ نمود.

بررسی‌ها و مطالعات اقتصادی انجام شده نشان می‌دهد استان کردستان، با دارا بودن توانمندی‌ها، پتانسیل‌ها و فرصت‌های مستعد سرمایه‌گذاری در بخش‌های کشاورزی، گردشگری، صنعتی، معدنی و منابع تجدیدپذیر، و همچنین منطقه‌ای بسیار بکر و آماده برای سرمایه‌گذاران است. لذا با عملیاتی نمودن برنامه‌های اقتصاد مقاومتی، بهبود فضای کسب و کار استان، جذب سرمایه‌گذاران و توسعه صادرات محصولات صنعتی، کشاورزی، معدنی و .... می‌توان انتظار ارتقاء شاخص‌های کلان توسعه اقتصادی استان را داشت.

اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان در راستای اجرای سیاست‌های وزارت امور اقتصادی و دارایی و به منظور ارائه تصویری روشن از وضعیت اقتصادی استان و افزایش مشارکت در برنامه‌ریزی و سیاستگذاری‌های استانی و منطقه‌ای اقدام به تهیه و تدوین کتاب بررسی و تحلیل وضعیت اقتصادی استان کردستان نموده است. از این رو مجموعه حاضر با استفاده از آخرین آمار موجود در قالب بخش‌ها و حوزه‌های کلیدی اقتصاد استان، در (۲۰ فصل) تدوین شده و در آن تلاش گردیده است با بررسی و تحلیل وضعیت موجود شاخص‌های کلان اقتصادی استان کردستان، تشریح روند تحولات اقتصادی و همچنین شناخت توانمندی‌ها و چالش‌های پیش روی استان در سال ۱۴۰۲ تصویر جامعی از وضعیت اقتصادی استان کردستان را ترسیم و ارائه نماید. امید است این قدم کوچک برای برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای مفید واقع شود، البته اذعان داریم که خالی از اشکال نیست. ضمن پوزش از کاستی‌ها، از همه عزیزان فرهیخته‌ای که آن را مطالعه می‌کنند استدعا داریم اشکالات، انتقادات و پیشنهادات سازنده را منعکس نمایند تا در مطالعات آینده نسبت به اصلاح و ارتقاء کیفی آثار اقدام شود. تهیه این اثر با همراهی و همدلی مدیران اقتصادی استان و کارشناسان دلسوز دستگاه‌های اجرایی مرتبط امکان‌پذیر شده که لازم است بدون ذکر نام از همه آنان سپاسگزاری نماییم.

فهرست مطالب

فصل اول اقتصاد ملی.....	۱
خلاصه فصل.....	۱
۱-۱- بررسی متغیرهای کلان اقتصاد ایران.....	۳
۱-۱-۱- تولید ناخالص داخلی، مصرف و سرمایه‌گذاری.....	۳
۱-۲- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص.....	۶
۱-۳- اشتغال.....	۷
۱-۴- نرخ تورم و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی.....	۷
۱-۵- بودجه و مالیه عمومی.....	۹
۱-۶- درآمدهای مالیاتی.....	۱۰
۱-۷- درآمدهای نفتی.....	۱۰
۱-۸- وضعیت بورس.....	۱۰
۱-۹- سرمایه‌گذاری خارجی.....	۱۱
۱-۱۰- صادرات و واردات.....	۱۲
فصل دوم محصول ناخالص داخلی.....	۱۴
خلاصه فصل.....	۱۴
۱-۲- محصول ناخالص داخلی استان.....	۱۵
۱-۲-۱- سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان.....	۱۵
۱-۲-۲- بررسی و تحلیل وضعیت محصول ناخالص داخلی.....	۱۶
۱-۲-۳- بررسی و تحلیل اجزاء محصول ناخالص داخلی.....	۱۶
۲-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی.....	۱۹
۱-۲-۲- موانع و چالش‌ها.....	۲۰
۲-۲-۲- راهکارها و توصیه‌های سیاستی.....	۲۱
فصل سوم کشاورزی.....	۲۳
خلاصه فصل.....	۲۳
۱-۳- بخش کشاورزی استان.....	۲۴
۱-۳-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش کشاورزی و جهت‌گیری‌های استان.....	۲۴
۱-۳-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش کشاورزی.....	۲۴
۱-۳-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش کشاورزی.....	۲۷
۲-۳-۱- بررسی وضعیت تولید بخش کشاورزی.....	۲۷
۲-۳-۲- صادرات و واردات محصولات بخش کشاورزی.....	۳۵
۲-۳-۳- حمایت‌های دولت از بخش کشاورزی.....	۳۶
۳-۳- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان.....	۳۶
فصل چهارم صنعت و معدن.....	۳۹
خلاصه فصل.....	۳۹
۱-۴- سیاست‌های اقتصادی بخش صنعمعدن و جهت‌گیری‌های استان.....	۴۰
۲-۴- بررسی وضعیت تحولات بخش صنعت و معدن.....	۴۰
۳-۴- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش صنعت و معدن.....	۴۱

۴۱	۳-۴-۱- بررسی وضعیت تولید بخش صنعت و معدن.....
۴۵	۴-۴- بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی.....
۴۷	۴-۵- بررسی وضعیت زیربخش معدن.....
۴۸	۴-۶- صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن.....
۴۹	۴-۷- حمایت‌های دولت از بخش صنعت و معدن.....
۵۱	۴-۸- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان.....
۵۱	۴-۸-۱- بخش معدن.....
۵۱	۴-۸-۱-۱- مسائل و چالش‌های بخش معدن.....
۵۱	۴-۸-۱-۲- سیاست‌های پیشنهادی.....
۵۲	۴-۸-۲- بخش صنعت.....
۵۲	۴-۸-۲-۱- مسائل و چالش‌های بخش صنعت.....
۵۲	۴-۸-۲-۲- سیاست‌های پیشنهادی.....
۵۴	فصل پنجم ساختمان و مسکن استان.....
۵۴	خلاصه فصل.....
۵۴	۵-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش ساختمان و مسکن و جهت‌گیری‌های استان.....
۵۵	۵-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش ساختمان و مسکن.....
۵۵	۵-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش مسکن و ساختمان.....
۵۶	۵-۳-۱- وضعیت تولید بخش مسکن و ساختمان.....
۵۶	۵-۳-۲- فعالیت‌های ساختمانی در مناطق شهری استان.....
۶۱	۵-۳-۳- تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن.....
۶۲	۵-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان.....
۶۲	۵-۴-۱- مسائل و چالش‌های اصلی بخش مسکن و ساختمان استان کردستان.....
۶۳	۵-۴-۲- پیشنهادهای راهکارهای اولویت‌دار برای توسعه بخش مسکن.....
۶۵	فصل ششم بخش خدمات استان.....
۶۵	خلاصه فصل.....
۶۶	۶-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش خدمات و جهت‌گیری‌های استان.....
۶۶	۶-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات.....
۶۷	۶-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات.....
۶۷	۶-۳-۱- بررسی وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات.....
۶۸	۶-۳-۲- بررسی وضعیت زیربخش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی.....
۷۲	۶-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی.....
۷۵	فصل هفتم بخش حمل و نقل استان.....
۷۶	۷-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل و جهت‌گیری‌های استان.....
۷۶	۷-۲- بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل.....
۷۶	۷-۲-۱- بررسی ارزش افزوده بخش حمل و نقل.....
۷۶	جدول ۷-۱- ارزش افزوده بخش حمل و نقل در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال / درصد).....
۷۶	۷-۲-۲- عملکرد و شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای.....
۷۸	۷-۳-۳- حمل و نقل هوایی.....

۷۹	۴-۷- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی
۸۲	فصل هشتم اقتصاد منابع و محیط زیست استان
۸۲	خلاصه فصل
۸۳	۱-۸- سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی و جهت‌گیری‌های استان
۸۳	۲-۸- بررسی وضعیت تحولات بخش انرژی
۸۴	۳-۸- بررسی و تحلیل وضعیت حامل‌های انرژی
۸۴	۱-۳-۸- فرآورده‌های نفتی
۸۶	۲-۳-۸- گاز طبیعی
۸۹	۳-۳-۸- برق
۹۳	۴-۸- محیط زیست استان
۹۷	۵-۸- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی
۹۹	فصل نهم سرمایه‌گذاری خارجی
۹۹	خلاصه فصل
۱۰۰	۱-۹- سرمایه‌گذاری خارجی
۱۰۰	۱-۱-۹- سیاست‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی و جهت‌گیری‌های استان
۱۰۲	۲-۱-۹- بررسی وضعیت تحولات سرمایه‌گذاری خارجی
۱۰۴	۳-۱-۹- تهیه و شناسایی فرصت‌های سرمایه‌گذاری
۱۰۴	۲-۹- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی
۱۰۷	فصل دهم تجارت خارجی استان
۱۰۷	خلاصه فصل
۱۰۸	۱-۱۰- سیاست‌های اقتصادی تجارت خارجی و جهت‌گیری‌های استان
۱۰۸	۲-۱۰- بررسی وضعیت تحولات تجارت خارجی
۱۰۹	۳-۱۰- بررسی و تحلیل وضعیت شاخصها و متغیرهای کلان تجارت خارجی
۱۱۱	۴-۱۰- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی
۱۱۲	۱-۴-۱۰- چالش‌ها و مشکلات موجود
۱۱۴	۲-۴-۱۰- راهکارها و توصیه‌های سیاستی
۱۱۷	فصل یازدهم بازار سرمایه استان
۱۱۷	خلاصه فصل
۱۱۷	۱-۱۱- مزایای پذیرش شرکت‌ها در بازار سرمایه
۱۱۸	۲-۱۱- تأمین مالی از طریق بازار سرمایه
۱۱۹	۱-۲-۱۱- ابزارهای تأمین مالی مبتنی بر بدهی
۱۲۲	۳-۱۱- جمع‌بندی
۱۲۳	فصل دوازدهم صنعت بیمه استان
۱۲۳	خلاصه فصل
۱۲۴	۱-۱۲- سیاست‌های اقتصادی صنعت بیمه و جهت‌گیری استان
۱۲۵	۲-۱۲- بازارهای مالی و صنعت بیمه
۱۲۶	۳-۱۲- بررسی وضعیت تحولات صنعت بیمه
۱۲۷	۴-۱۲- بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی شرکت‌های بیمه

۱۲۷	۱۲-۴-۱- میزان حق بیمه به تفکیک شرکت بیمه.....
۱۲۸	۱۲-۴-۲- میزان خسارت پرداختی به تفکیک شرکت بیمه.....
۱۳۱	۱۲-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی.....
۱۳۴	فصل سیزدهم بازار پول و اعتبار .....
۱۳۴	خلاصه فصل.....
۱۳۶	۱۳-۱- سیاست‌های اقتصادی بازار پول و اعتبار و جهت‌گیری‌های استان.....
۱۳۶	۱۳-۲- بررسی وضعیت تحولات بازار پول و اعتبار استان.....
۱۳۶	۱۳-۳- بررسی وضعیت بازار پول و اعتبار (وضعیت متغیرهای بانکی در استان).....
۱۳۷	۱۳-۳-۱- نسبت تسهیلات به سپرده‌های مؤثر بانک.....
۱۳۹	۱۳-۳-۲- بررسی و تحلیل اجزاء سپرده‌ها.....
۱۴۱	۱۳-۴- تسهیلات بانکی.....
۱۴۲	۱۳-۵- بررسی و تحلیل مطالبات غیر جاری بانک‌ها.....
۱۴۴	۱۳-۶- بررسی کارایی بانک‌ها.....
۱۴۵	۱۳-۷- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی.....
۱۴۸	فصل چهاردهم نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی .....
۱۴۸	خلاصه فصل.....
۱۵۰	۱۴-۱- نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی.....
۱۵۰	۱۴-۱-۱- سیاست‌های اقتصادی تورم و جهت‌گیری‌های استان.....
۱۵۰	۱۴-۱-۲- بررسی وضعیت تحولات نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان.....
۱۵۲	۱۴-۱-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های قیمتی.....
۱۵۵	۱۴-۱-۴- بررسی و تحلیل اجزاء شاخص‌های قیمتی.....
۱۵۶	نمودار ۱۴-۱- نرخ تورم در استان به تفکیک گروه‌های اصلی طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ (سال پایه ۱۴۰۰).....
۱۵۶	۱۴-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی.....
۱۵۹	فصل پانزدهم وضعیت مالی و بودجه‌ای استان .....
۱۵۹	خلاصه فصل.....
۱۶۰	۱۵-۱- سیاست‌های اقتصادی مالی و بودجه‌ای و جهت‌گیری‌های استان.....
۱۶۰	۱۵-۲- بررسی وضعیت تحولات مالی و بودجه‌ای.....
۱۶۱	۱۵-۳- بررسی و تحلیل کلی وضع مالی استان.....
۱۶۱	۱۵-۳-۱- نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان.....
۱۶۲	۱۵-۳-۲- ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به درآمدهای عمومی استان).....
۱۶۲	۱۵-۴- بررسی و تحلیل وضعیت منابع و مصارف بودجه استان.....
۱۶۲	۱۵-۴-۱- منابع بودجه دولت.....
۱۶۳	۱۵-۵- مصارف بودجه دولت.....
۱۶۵	۱۵-۶- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی.....
۱۶۷	فصل شانزدهم نظام مالیاتی .....
۱۶۷	خلاصه فصل.....
۱۶۷	۱۶-۱- سیاست‌های مالیاتی و جهت‌گیری‌های استان.....
۱۶۸	۱۶-۱-۱- مشوق‌ها مالیاتی.....

فصل اول: اقتصاد ملی

۱۶-۲	بررسی وضعیت تحولات مالیاتی	۱۷۰
۱۶-۳	بررسی و تحلیل عملکرد وصولی انواع درآمدهای مالیاتی	۱۷۰
۱۶-۴	موانع و چالش‌ها	۱۷۲
۱۶-۵	جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی	۱۷۳
۱۷۵	فصل هفدهم بازار کار استان	۱۷۵
۱۷۵	خلاصه فصل	۱۷۵
۱۷-۱	بازار کار استان	۱۷۶
۱۷-۱-۱	سیاست‌های ایجاد اشتغال و جهت‌گیری‌های استان	۱۷۶
۱۷-۲	بررسی وضعیت تحولات بازار کار	۱۷۸
۱۷-۲-۱	بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار	۱۷۸
۱۷-۳	جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی	۱۸۲
۱۸۴	فصل هجدهم محیط کسب و کار استان	۱۸۴
۱۸۴	خلاصه فصل	۱۸۴
۱۸-۱	سیاست‌های مربوط به بهبود فضای کسب و کار و جهت‌گیری‌های استان	۱۸۵
۱۸-۲	اهم قوانین و مقررات ناظر بر بهبود محیط کسب و کار کشور	۱۸۶
۱۸-۳	بررسی وضعیت تحولات فضای کسب و کار	۱۸۷
۱۸-۴	بررسی و تحلیل وضعیت زیرشاخص‌های بهبود فضای کسب و کار	۱۸۸
۱۸-۵	جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی	۱۹۰
۱۹۴	فصل نوزدهم درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد استان	۱۹۴
۱۹۴	خلاصه فصل	۱۹۴
۱۹-۱	سیاست‌های اقتصادی در زمینه درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد و جهت‌گیری‌های استان	۱۹۵
۱۹-۲	بررسی وضعیت تحولات مرتبط با درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد	۱۹۵
۱۹-۳	بررسی وضعیت شاخص‌های توزیع درآمد	۱۹۵
۱۹-۴	بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد بین خانوارها	۱۹۶
۱۹-۵	بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد	۲۰۳
۱۹-۶	مازاد یا کسری بودجه خانوار	۲۱۴
۱۹-۷	جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در خصوص درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد	۲۱۴
۲۱۷	فصل بیستم آثار اجرای سیاست‌های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش‌های اقتصادی و معیشت مردم استان	۲۱۷
۲۰-۱	سیاست‌های کلان اقتصادی	۲۱۸
۲۰-۲-۱	سیاست‌های کلان اقتصادی کشور	۲۱۸
۲۰-۲-۱	ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های اقتصادی استان	۲۱۸
۲۰-۲	شاخص‌های مهم استان	۲۲۲
۲۰-۲-۱	منابع طبیعی، آب، خاک و انرژی استان	۲۲۲
۲۰-۲-۲	سهم ارزش افزوده و اشتغال بخش‌ها	۲۲۴
۲۰-۲-۳	زیرساخت استان	۲۲۹
۲۰-۲-۴	مرزی بودن استان	۲۳۰
۲۰-۲-۵	شاخص‌های مسکن	۲۳۳
۲۰-۲-۶	شاخص‌های پولی	۲۳۵

فصل اول: اقتصاد ملی

۷-۲-۲۰- شاخص های قیمتی.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
۲۳۶.....	۸-۲-۲۰- نظام درآمد- هزینه استان.....
۲۳۸.....	۳-۲۰- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی.....
۲۴۱.....	منابع:

فهرست جداول

جدول ۱-۱- عملکرد برخی شاخص‌های حوزه تولید، هزینه‌های ناخالص داخلی، مصرف و سرمایه‌گذاری طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال/درصد) (به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵)..... ۴

جدول ۱-۲- رشد اقتصادی بخش‌های مختلف اقتصادی طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (درصد)..... ۵

جدول ۱-۳- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک اجزا طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال)..... ۶

جدول ۱-۴- نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر و نرخ مشارک اقتصادی در دوره ۱۴۰۱-۱۴۰۲ (درصد)..... ۷

جدول ۱-۶- عملکرد بخش بودجه در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال/درصد)..... ۹

جدول ۱-۷- درآمدهای مالیاتی دولت در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال/درصد)..... ۱۰

جدول ۱-۸- شاخص‌های بازار سرمایه در پایان سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (هزار واحد)..... ۱۱

جدول ۱-۹- صادرات، واردات و وضعیت تراز تجاری در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (به استثنای نفت خام، نفت کوره و نفت سفید و همچنین بدون تجارت چمدانی)..... ۱۳

جدول ۱-۲- وضعیت محصول ناخالص داخلی استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/درصد)..... ۱۶

جدول ۲-۲- ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/درصد)..... ۱۷

جدول ۳-۲- مصرف واسطه بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/درصد)..... ۱۷

جدول ۴-۲- ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/درصد)..... ۱۸

جدول ۵-۲- نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۴۰۰..... ۱۹

جدول ۱-۳- ظرفیت‌های شناسایی شده کشاورزی استان کردستان متناسب با استعدادهای سرزمینی در سال ۱۴۰۲ (هزار تن) ۲۵

جدول ۲-۳- وضعیت مکانیزاسیون کشاورزی استان (میلیارد ریال/اسب بخاردرهکتار)..... ۲۵

جدول ۳-۳- وضعیت منابع و مصارف آب استان در سال ۱۴۰۲ (میلیون متر مکعب)..... ۲۶

جدول ۴-۳- سیمای ناموزون بهره‌مندی استان از آب ذخیره پشت سدهای درحال بهره‌برداری خود (مطابق آخرین تخصیص‌های رسمی وزارت نیرو) (میلیون متر مکعب/درصد) در سال ۱۴۰۲ (درصد)..... ۲۷

جدول ۵-۳- ارزش افزوده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال/درصد)..... ۲۸

جدول ۶-۳- مصرف واسطه زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال/درصد)..... ۲۸

جدول ۷-۳- ستانده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال/درصد)..... ۲۹

جدول ۸-۳- نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۹-۱۴۰۰..... ۲۹

جدول ۹-۳- سطح زیرکشت و تولید محصولات زراعی (طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲)..... ۳۰

جدول ۱۰-۳- سطح زیرکشت و تولید محصولات باغی (هزار هکتار/هزار تن) (طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲)..... ۳۰

جدول ۱۱-۳- آمار جمعیت دامی (طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲)..... ۳۱

جدول ۱۲-۳- ظرفیت دامداریهای صنعتی و نیمه صنعتی (ظرفیت به رأس/درصد)..... ۳۲

جدول ۱۳-۳- آمار واحدهای پرورش طیور..... ۳۲

جدول ۱۴-۳- وضعیت مزارع پرورش ماهی استان به تفکیک نوع پرورش..... ۳۳

جدول ۱۵-۳- آمار زنبور عسل..... ۳۳

جدول ۱۶-۳- آمار تولیدات سالیانه دام، طیور، آبزیان و زنبورعسل (هزارتن)..... ۳۴

جدول ۱۷-۳- پیشنهاد قیمت خرید تضمینی محصولات زراعی، برگ سبز چای و پسته تر ابریشم (ریال برای هر کیلوگرم)..... ۳۵

جدول ۱۸-۳- بررسی وضعیت تجارت خارجی محصولات کشاورزی از مبادی گمرکات استان..... ۳۵

جدول ۱۹-۳- کشاورزی از مبادی گمرکات استان..... ۳۶

جدول ۲۰-۳- مانده تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش کشاورزی استان (میلیون ریال)..... ۳۶

جدول ۲۱-۳- تسهیلات تبصره ۱۸ پرداخت شده به بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (میلیون ریال)..... ۳۶

فصل اول: اقتصاد ملی

- جدول ۴-۱- ارزش افزوده زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی استان (میلیون ریال/ درصد) در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ ..... ۴۱
- جدول ۴-۲- مصرف واسطه زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی (میلیون ریال/ درصد) در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ ..... ۴۲
- جدول ۴-۳- ستانده زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی (میلیون ریال/ درصد) در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ ..... ۴۲
- جدول ۴-۴- نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی استان در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (درصد) ۴۳
- جدول ۴-۵- «ارزش افزوده»، «مصرف واسطه»، «ستانده» و «نسبت مصرف واسطه به ستانده» زیربخش‌های صنعت در سال ۱۴۰۰ ..... ۴۳
- جدول ۴-۷- بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی استان کردستان در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ ..... ۴۵
- جدول ۴-۸- میزان سرمایه‌گذاری و اشتغال براساس پروانه‌های بهره‌برداری به تفکیک زمینه فعالیت (فقره/ میلیون ریال/ نفر/ درصد) در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ ..... ۴۶
- جدول ۴-۹- مهم‌ترین واحدهای صنعتی افتتاح شده استان در سال ۱۴۰۲ ..... ۴۷
- جدول ۴-۱۰- بررسی وضعیت زیر بخش معدن (فقره/ میلیارد ریال/ نفر) ۴۸
- جدول ۴-۱۱- بررسی وضعیت تجارت خارجی بخش صنعت از مبادی گمرکات استان ۴۹
- جدول ۴-۱۲- اقلام عمده صادراتی و وارداتی صنعتی از مبادی گمرکات استان ۴۹
- جدول ۴-۱۳- تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش صنعت استان (میلیون ریال/ درصد) ۵۰
- جدول ۴-۱۴- اعتبارات بودجه‌ای تخصیص یافته به طرح‌های صنعتی (میلیون ریال/ درصد) ۵۰
- جدول ۵-۱- ارزش افزوده بخش ساختمان استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد) ۵۶
- جدول ۵-۲- مصرف واسطه بخش ساختمان استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد) ۵۶
- جدول ۵-۳- ستانده بخش ساختمان استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد) ۵۶
- جدول ۵-۷- تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش مسکن و ساختمان استان (میلیون ریال/ درصد) ۶۲
- جدول ۶-۱- مشخصات طرح‌ها و پروژه‌های بهره‌برداری رسیده بخش خصوصی در سال ۱۴۰۲ ..... ۶۷
- جدول ۶-۲- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات در سال ۱۴۰۰ ..... ۶۸
- جدول ۶-۳- تعداد هتل‌ها و اقامتگاه‌ها به تفکیک نوع، تعداد تخت‌ها، ضریب اشغال، روزهای اقامت در سال ۱۴۰۲ ..... ۷۰
- جدول ۶-۴- شاخص‌ها و نماگرهای گردشگری استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ ..... ۷۱
- جدول ۶-۵- آمار آموزش‌های انجام شده در سال ۱۴۰۲ ..... ۷۱
- جدول ۶-۶- عملکرد حوزه گردشگری در استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ ..... ۷۲
- جدول ۷-۱- ارزش افزوده بخش حمل و نقل در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد) ۷۶
- جدول ۷-۲- شاخص‌ها و نماگرهای حمل و نقل جاده‌ای (کیلومتر/ درصد) ۷۷
- جدول ۷-۳- شاخص‌ها و نماگرهای حمل و نقل جاده‌ای* ۷۷
- جدول ۷-۴- تعداد مسافره‌های جابه‌جا شده در حمل و نقل هوایی طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ ..... ۷۸
- جدول ۷-۵- میزان بار جابه‌جا جابه‌جا شده در حمل و نقل هوایی طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ ..... ۷۸
- جدول ۱۰-۱- برنامه عملیاتی گمرک استان کردستان ۱۰۸
- جدول ۱۰-۲- ارزش و حجم صادرات استان به تفکیک بخش‌های اقتصادی (میلیون دلار/ تن/ درصد) ۱۰۹
- جدول ۱۰-۳- ارزش و حجم واردات استان به تفکیک بخش‌های اقتصادی (میلیون دلار/ تن/ درصد) ۱۰۹
- جدول ۱۰-۴- ارزش و حجم تجارت خارجی استان به تفکیک گمرک‌ها و بازارچه‌های استان (میلیون دلار/ هزار تن/ درصد) ۱۱۰
- جدول ۱۰-۵- تراز بازرگانی، ارزش تجارت خارجی و متوسط قیمت کالاهای صادراتی و وارداتی استان ۱۱۱
- جدول ۱۶-۱- عملکرد درآمدهای مالیاتی استانی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم (میلیون ریال/ درصد) ۱۷۰
- جدول ۱۶-۲- مالیات‌های مستقیم استانی به تفکیک اجزاء (میلیون ریال/ درصد) ۱۷۱
- جدول ۱۶-۳- مالیات‌های غیرمستقیم استانی (کالا و خدمات) به تفکیک اجزاء (میلیون ریال) ۱۷۲

فصل اول: اقتصاد ملی

جدول ۱۷-۱- نرخ مشارکت اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد).....	۱۷۸
جدول ۱۷-۲- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد).....	۱۷۹
جدول ۱۷-۳- نسبت اشتغال در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد).....	۱۷۹
جدول ۱۷-۴- سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستا	۱۸۰
جدول ۱۷-۵- توزیع شاغلان در بخش‌های اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر بر حسب جنس و نقاط شهری و روستایی ..	۱۸۰
جدول ۱۷-۶- سهم شاغلان بخش خصوصی و عمومی بر حسب جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد).....	۱۸۱
جدول ۱۹-۱- شاخص ضریب جینی در کشور و استان	۱۹۶
جدول ۱۹-۲- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری کشور در سال ۱۴۰۲.....	۱۹۷
جدول ۱۹-۳- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری کشور در سال ۱۴۰۲.....	۱۹۷
جدول ۱۹-۴- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان در سال ۱۴۰۲.....	۱۹۸
جدول ۱۹-۵- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان در سال ۱۴۰۲.....	۱۹۹
جدول ۱۹-۶- مقایسه دهک‌های هزینه‌ای خانوار شهری استان و کشور در سال ۱۴۰۲ (درصد).....	۲۰۰
جدول ۱۹-۷- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی کشور در سال ۱۴۰۲.....	۲۰۰
جدول ۱۹-۸- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی کشور در سال ۱۴۰۲.....	۲۰۱
جدول ۱۹-۹- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان در سال ۱۴۰۲.....	۲۰۲
جدول ۱۹-۱۰- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان در سال ۱۴۰۲.....	۲۰۲
جدول ۱۹-۱۱- مقایسه دهک‌های هزینه‌ای خانوار روستایی	۲۰۳
جدول ۱۹-۱۲- سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص یک خانوار شهری استان (هزار ریال/درصد).....	۲۰۴
جدول ۱۹-۱۳- متوسط درآمد ناخالص سالانه و سهم گروه‌های مختلف درآمدی یک خانوار شهری (هزار ریال/درصد).....	۲۰۶
جدول ۱۹-۱۴- سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص یک خانوار روستایی (هزار ریال/درصد).....	۲۰۸
جدول ۱۹-۱۵- متوسط درآمد ناخالص سالانه و سهم گروه‌های مختلف درآمدی یک خانوار روستایی در استان (هزار ریال/درصد).....	۲۱۱
جدول ۱۹-۱۶- وضعیت بودجه خانوار به تفکیک شهری و روستایی (هزار ریال).....	۲۱۴
جدول ۲۰-۱- تعداد شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان	۲۲۱
جدول ۲۰-۲- وضعیت منابع و مصارف آب استان در سال ۱۴۰۲ (میلیون متر مکعب).....	۲۲۳
جدول ۲۰-۳- سطح زیرکشت و تولید محصولات زراعی (طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲).....	۲۲۴
جدول ۲۰-۴- وضعیت آب استحصالی سدها (مطابق آخرین تخصیص‌های رسمی وزارت نیرو).....	۲۲۴
(میلیون متر مکعب/درصد) در سال ۱۴۰۲ (درصد).....	۲۲۴
جدول ۲۰-۵- شاخص ضریب جینی در کشور و استان	۲۲۷
جدول ۲۰-۶- ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی در سال ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال/درصد).....	۲۲۴
جدول ۲۰-۷- توزیع شاغلان در بخش‌های اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر.....	۲۲۵
جدول ۲۰-۸- نرخ مشارکت اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد).....	۲۲۶
جدول ۲۰-۹- ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت کننده از مؤلفه‌های محیط کسب و کار در استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲.....	۲۲۷

فصل اول: اقتصاد ملی

- جدول ۲۰-۱۰- ارزش افزوده بخش صنعت استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد)..... ۲۲۸
- جدول ۲۰-۱۱- بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی استان کردستان در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲..... ۲۲۹
- جدول ۲۰-۱۲- تعداد هتل‌ها و اقامتگاه‌ها به تفکیک نوع، تعداد تخت‌ها، ضریب اشغال، روزهای اقامت در سال ۱۴۰۲..... ۲۲۹
- جدول ۲۰-۱۳- شاخص‌ها و نماگرهای حمل و نقل جاده ای (کیلومتر/ درصد)..... ۲۳۰
- جدول ۲۰-۱۴- تراز بازرگانی، ارزش تجارت خارجی و متوسط قیمت کالاهای صادراتی و وارداتی استان..... ۲۳۱
- جدول ۲۰-۱۵- شاخص قیمت و نرخ تورم سالانه استان کردستان و کشور طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲..... ۲۳۲
- سال پایه=۱۴۰۰..... ۲۳۲
- جدول ۲۰-۱۶- متوسط‌های مربوط به بنا و زمین ساختمان‌های تکمیل شده در مناطق شهری به تفکیک مسکونی، مسکونی و غیر مسکونی توأم و غیر مسکونی در سال ۱۴۰۲..... ۲۳۴
- جدول ۲۰-۱۷- سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص یک خانوار شهری استان در سال ۱۴۰۲ (هزار ریال/ درصد)..... ۲۳۴
- جدول ۲۰-۱۸- نسبت تسهیلات به سپرده‌های مؤثر بانک (میلیون ریال/ درصد)..... ۲۳۶
- جدول ۲۰-۱۹- شاخص کل و نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی به تفکیک گروه‌های اصلی استان و کشور طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲..... ۲۳۳
- جدول ۲۰-۲۰- ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به منابع عمومی استان) (میلیون ریال)..... ۲۳۷
- جدول ۲۰-۲۱- عملکرد درآمدهای استانی (میلیون ریال)..... ۲۳۷
- جدول ۲۰-۲۲- نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان و کشور (میلیارد ریال)..... ۲۳۷

فصل اول

اقتصاد ملی

خلاصه فصل

هم اکنون در اقتصاد ایران، تولید و تجارت به‌عنوان موتور محرکه اقتصاد و رمز بقای کشور در بازارهای داخلی و خارجی نقش مهمی دارد. بر این اساس تقویت و بهره‌گیری مناسب از ظرفیت‌های تولیدی و تجاری و ایجاد ظرفیت‌های جدید ضمن هموار کردن راه توسعه تولید و ارائه خدمات، زمینه توسعه پایدار اقتصادی را فراهم می‌آورد. دولت به‌عنوان حامی و هدایت‌گر تولید و تجارت کشور نقش بسزایی را به عهده دارد به نحوی که با ایجاد آرمان مشترک بین متولیان امر و تقسیم کار ملی بتوان زمینه حمایت از تولید و اشتغال و سرمایه‌گذاری‌های تولیدی و تجاری را برای تحقق خودکفایی فراهم کرد. از سوی دیگر با تمرکز و حمایت از تولید به‌خصوص تولیدات دارای ارزش‌افزوده و صادراتی با همکاری و مشارکت بخش خصوصی می‌توان با بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود و برنامه‌ریزی برای ارتقای بهره‌وری ضمن تحقق خودکفایی زمینه ورود و نفوذ در بازارهای جهانی را به دست آورد. بدیهی است در شرایطی که کوچک بودن بازارهای داخلی مانعی بر سر راه استفاده مناسب از ظرفیت‌ها می‌باشد، مدیریت ظرفیت‌های تولیدی و تجاری و تمرکز بر اتخاذ سیاست‌های حمایتی از تولید صادرات‌گرا امکان استفاده از ظرفیت‌های مازاد را برای ورود به بازارهای جهانی و رشد تولید داخلی مهیا کرده و بنگاه‌های تولیدی و تجاری را قادر می‌کند تا از محدودیت‌های بازار داخلی رها شده و با توسعه صادرات بازارهای جهانی را هدف قرار دهند و از صرفه‌های اقتصادی حاصل در تولید بیشتر بهره‌برداری کنند. اقتصاد ایران از اوایل دهه ۹۰ تاکنون با تشدید تحریم‌ها و افزایش محدودیت‌ها در مبادلات تجاری و مالی مواجه بود و به‌جز یک دوره کوتاه که در سایه برجام امید گشایش‌های اقتصادی می‌رفت، در مابقی سال‌ها همواره با افزایش ریسک و هزینه مبادله روبرو بوده است.

مرور تحولات اقتصاد سیاسی دهه ۹۰ شمسی حاکی از این است که اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۲ همچنان گرفتار مشکلات رایج در این دهه بوده و در برخی حوزه‌ها نظیر آب، انرژی، خروج سرمایه، جذب سرمایه‌گذاری و... با شرایط حادث‌تری مواجه شده است. دهه ۹۰، با تحریم‌های بزرگ نفتی و مالی آغاز شد و اقتصاد ایران را وارد دوره سخت رکود تورمی کرد، به‌طوری‌که پایین‌ترین نرخ رشد اقتصادی پس از جنگ در سال ۱۳۹۱ رقم خورد و بالاترین نرخ تورم پس از سال ۱۳۷۴ در سال ۱۳۹۲ حادث شد.

پیرو امضای معاهده برجام و پیش از خروج شیطننت‌آمیز ایالت متحده از این معاهده، اقتصاد ایران توانسته بود اندکی از عقب‌ماندگی خود را جبران کند؛ به‌گونه‌ای که نرخ رشد اقتصاد در سال ۱۳۹۵ به رکورد ۱۲٫۵ درصد رسید و نرخ تورم، تک‌رقمی شد تا آرامش در فضای اقتصادی به بهبود شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی نیز کمک کند؛ اما در سال ۱۳۹۷ خروج آمریکا از برجام و اعمال تحریم‌های یک‌جانبه علیه کشورمان، بار دیگر فضای سیاسی را بر هم زد و به وقوع دومین تنش بزرگ اقتصادی در دهه ۹۰ منجر شد. در این سال، آرامش بازار ارز و طلا پس از ۴ سال، جای خود را به بی‌ثباتی و هیجان داد و تنش‌های اقتصادی، بسیار سریع خود را در آمارهای رسمی نشان داد.

تحقق رشد اقتصادی ۴/۵ درصدی در سال ۱۴۰۲ در امتداد رشد اقتصادی ۴ درصدی سال ۱۴۰۱، حکایت از تداوم رشد قابل قبول فعالیت‌های اقتصادی در کشور دارد. همچنین رشد تولید ناخالص داخلی در تمام فصول سال ۱۴۰۲ مثبت بوده و تقریباً روندی صعودی برخوردار بوده، به نحوی که از فصل اول تا پایان فصل چهارم سال مزبور، میزان رشد اقتصادی کشور به ترتیب برابر با ۵/۷ درصد، ۳/۸ درصد، ۴/۲ درصد و ۴/۵ درصد بوده است.

کل جمعیت شاغل کشور در سال گذشته ۲۴ میلیون و ۴۹۰ هزار نفر برآورد شده که نسبت به سال ۱۴۰۱ بالغ بر ۷۷۵ هزار نفر بالاتر رفته است. بنابراین با توجه به افزایش تعداد شاغلین در سال گذشته، نرخ اشتغال در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱ افزایش پیدا کرده و به عدد ۹۱/۹ درصد و بنابراین نرخ بیکاری به ۸/۱ درصد رسیده است.

جای هیچ شکی نیست که شناخت صحیح و دقیق از وضعیت موجود این چالش‌ها به برنامه‌ریزی صحیح و دقیقی برای مقابله با آن‌ها در سال‌های آتی منتج خواهد شد. همچنین بررسی وضعیت شاخص‌های مهم اقتصاد کلان از جمله تولید ناخالص داخلی، تورم، بیکاری و ... در درک وضعیت عملکردی اقتصادی کشور در سال ۱۴۰۲ لازم و ضروری است که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۱-۱- بررسی متغیرهای کلان اقتصاد ایران

۱-۱-۱- تولید ناخالص داخلی، مصرف و سرمایه‌گذاری

دستیابی به نرخ رشد اقتصادی بالا یکی از مهم‌ترین اهداف و شاخص‌های عملکردی اقتصاد کلان است. این امر متضمن استفاده از سیاست‌های مناسب اقتصادی، ثبات سیاست‌های اقتصادی و همچنین شناخت بیشتر عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی است. در حقیقت ثبات اقتصاد کلان از طریق کاهش نا اطمینانی و بی‌ثباتی و پیشبرد برنامه‌ریزی بلندمدت کمک بسیاری به رشد واقعی اقتصاد می‌کند.

تحقق رشد اقتصادی ۴/۵ درصدی در سال ۱۴۰۲ در امتداد رشد اقتصادی ۴ درصدی سال ۱۴۰۱، حکایت از تداوم رشد قابل قبول فعالیت‌های اقتصادی در کشور دارد. همچنین رشد تولید ناخالص داخلی در تمام فصول سال ۱۴۰۲ مثبت بوده و تقریباً روندی صعودی برخوردار بوده، به نحوی که از فصل اول تا پایان فصل چهارم سال مزبور، میزان رشد اقتصادی کشور به ترتیب برابر با ۵/۷ درصد، ۳/۸ درصد، ۴/۲ درصد و ۴/۵ درصد بوده است.

طبق آمارهای منتشر شده بانک مرکزی، تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه (به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵) در سه‌ماهه چهارم سال ۱۴۰۲ به رقم ۳۷۵۸ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به سه‌ماهه چهارم سال ۱۴۰۱، رشد ۴/۵ درصدی را نشان می‌دهد. همچنین رشد اقتصادی بدون نفت طی دوره مذکور معادل ۳/۹ درصد بوده است.

بررسی وضعیت سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی (به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵) مبین آن است که در سه‌ماهه چهارم سال ۱۴۰۲ "تشکیل سرمایه ثابت ناخالص" از رشد ۱۴/۲ درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل از آن برخوردار گردیده است؛ به طوری که در دوره مورد گزارش، رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در دو زیربخش "ماشین‌آلات" و "ساختمان" به ترتیب معادل ۱۱/۳ و ۱۷/۱ درصد بوده است.

خاطر نشان می‌گردد رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در سال ۱۴۰۲ معادل ۷/۲ درصد و در دو زیربخش "ماشین‌آلات" و "ساختمان" به ترتیب ۷/۹ و ۷/۱ درصد بوده است. از این بابت رشد مخارج سرمایه‌گذاری در سال ۱۴۰۲ حاکی از اصلاح چشم‌انداز فعالین اقتصادی و بهبود ظرفیت‌های تولید در سال‌های آتی می‌باشد.

در مجموع عملکرد تولید ناخالص داخلی کشور به قیمت پایه در سال ۱۴۰۲ "با احتساب نفت" و "بدون احتساب نفت" به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ به ترتیب به ۱۵۸۳۸ و ۱۴۳۷۸/۸ هزار میلیارد ریال رسید که نسبت به سال قبل از آن به ترتیب با افزایش ۴/۵ و ۳/۶ درصدی همراه بوده است. تحقق رشد اقتصادی ۴/۵ درصدی در سال ۱۴۰۲ در امتداد رشد اقتصادی ۴ درصدی سال ۱۴۰۱، حکایت از تداوم رشد قابل قبول فعالیت‌های اقتصادی در کشور دارد.

بر اساس آمارهای منتشر شده، برآورد ارزش افزوده فعالیت‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد بیشترین رشد ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی مربوط به "اطلاعات و ارتباطات"، "نفت و گاز" و "فعالیت‌های مربوط به تامین جا و غذا" به ترتیب با ۲۲ درصد، ۱۴/۷ درصد و ۱۱/۴۵ درصد و کمترین رشد مربوط به "فعالیت‌های حرفه ای، علمی و فنی" با ۷/۷۲- درصد می‌باشد.

در سال ۱۴۰۲ ارزش افزوده گروه کشاورزی به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ به میزان ۱۵۸۲/۵ هزار میلیارد ریال برآورد گردید که نسبت به سال قبل ۰/۲ درصد افزایش یافته است. برآوردهای انجام شده در این زمینه با توجه به آمارهای پایه دریافتی از وزارت جهاد کشاورزی حاکی از آن است که تولید محصولات زراعی و باغی در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال قبل به ترتیب ۱/۱۶- و ۶/۱- درصد تغییر یافته است.

همچنین بر اساس محاسبات اولیه، ارزش افزوده گروه نفت در سال ۱۴۰۲ به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵ به میزان ۱۵۸۲/۵ هزار میلیارد ریال برآورد گردید که گویای رشد ۱۴/۷ درصدی نسبت به سال قبل می‌باشد. نتایج حاصل از محاسبات مقدماتی در این زمینه نشان دهنده آن است که افزایش نرخ رشد ارزش افزوده این گروه طی دوره مذکور،

فصل اول: اقتصاد ملی

ناشی از افزایش تولید و صادرات نفت خام و گاز طبیعی و همچنین صادرات میعانات گازی نسبت به سال قبل بوده است.

گروه صنایع و معادن در سال ۱۴۰۲ از نرخ رشدی معادل ۴/۵ درصد برخوردار گردید که در مقایسه با سال قبل ۲ درصد کاهش یافته است. در این گروه، ارزش افزوده بخش‌های "صنعت"، "استخراج معدن"، "ساختمان"، "تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا" و "آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه" به ترتیب با نرخهای رشد ۴/۴، ۷/۱، ۲/۴ و ۲/۱ درصدی مواجه بوده‌اند.

رشد هزینه‌های مصرفی کل نیز از ۵/۷۹ درصد در سال ۱۴۰۱ به ۲/۸۷ درصد در سال ۱۴۰۲ تغییر یافته است. نگاهی به ارقام اجزای هزینه نهایی (طرف تقاضای اقتصاد) در سال ۱۴۰۲ (به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۵) نیز نشان می‌دهد که اقلام مصرف خصوصی و مصرف دولتی به ترتیب از نرخ رشدی معادل ۴/۱ و ۱/۷- درصد برخوردار بوده‌اند. لذا می‌توان نتیجه گرفت که در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱ میزان مصرف بخش خصوصی به دلیل اجرای سیاست‌های حمایتی دولت و تقویت نسبی قدرت خرید تا حد زیادی بهبود یافته است؛ مصرف واقعی بخش دولتی نسبت به سال ۱۴۰۱ نیز به دلیل اتخاذ مجموعه اقداماتی در راستای صرفه‌جویی در هزینه‌ها به میزان ملموسی کاهش یافته است.

تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به‌طور کلی متشکل از دو بخش ماشین‌آلات و ساختمان است. لازم به توضیح است که تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش‌های ماشین‌آلات و ساختمان در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال قبل به ترتیب ۷/۹ و ۷/۱ درصد افزایش یافته‌اند. علت افزایش تشکیل سرمایه بخش ماشین‌آلات در سال ۱۴۰۲ به دلیل افزایش هم‌زمان تولید ماشین‌آلات داخلی و همچنین واردات کالاهای سرمایه‌ای است. تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش ساختمان نیز به دلیل افزایش هم‌زمان تشکیل سرمایه در بخش‌های خصوص و دولتی محقق شده است.

جدول ۱-۱- عملکرد برخی شاخص‌های حوزه تولید، هزینه‌های ناخالص داخلی، مصرف و سرمایه‌گذاری طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال/ درصد) (به قیمت ثابت سال ۱۳۹۵)

ردیف	عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲
۱	تولید ناخالص داخلی	۱۵,۱۵۳	۱۵,۸۳۸
۲	رشد اقتصادی	۴	۴/۵
۳	تشکیل سرمایه ثابت ناخالص	۲,۷۴۵	۲,۹۴۳
۴	رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص	۶/۷	۷/۲
۵	هزینه مصرفی کل (دولتی و خصوصی)	۱۰,۰۸۹	۱۰,۳۷۹
۶	رشد هزینه‌های مصرفی کل (دولتی و خصوصی)	۵/۷۹	۲/۸۷

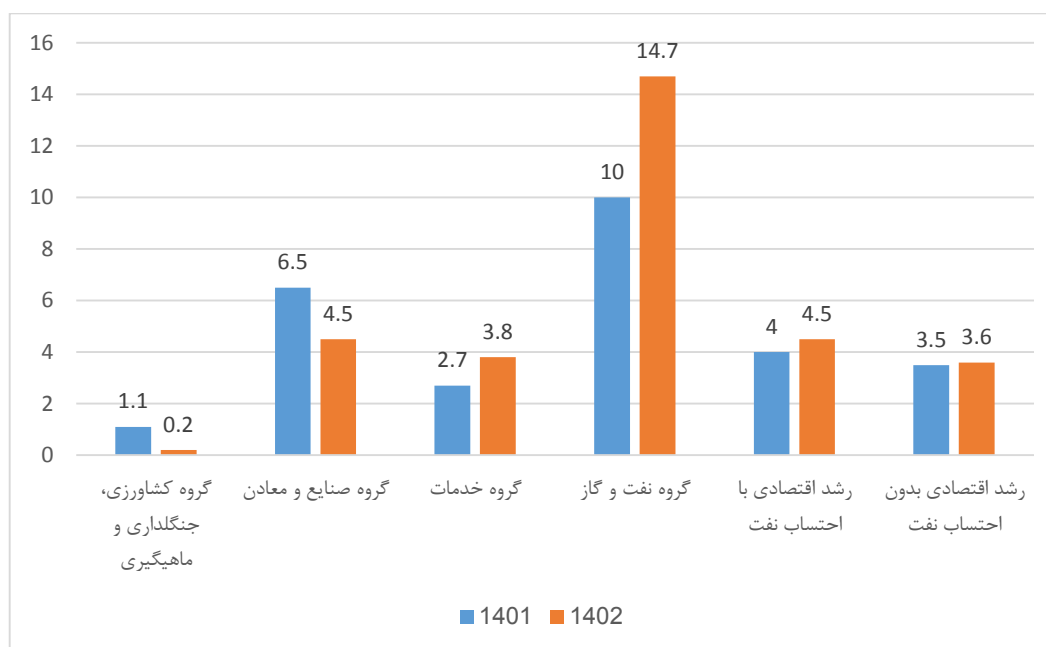
منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

فصل اول: اقتصاد ملی

جدول ۱-۲- رشد اقتصادی بخش‌های مختلف اقتصادی طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (درصد)

رشد		عنوان
۱۴۰۲	۱۴۰۱	
۰/۲	۱/۱	گروه کشاورزی، جنگلداری و ماهیگیری
۴/۵	۶/۵	گروه صنایع و معادن
۳/۸	۲/۷	گروه خدمات
۱۴/۷	۱۰	گروه نفت و گاز
۴/۵	۴	رشد اقتصادی با احتساب نفت
۳/۶	۳/۵	رشد اقتصادی بدون احتساب نفت

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱-۱- رشد اقتصادی بخش‌های مختلف اقتصادی طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

در پایان این بخش می‌توان چنین عنوان نمود که تولید ناخالص داخلی ایران به قیمت پایه و به قیمت‌های ثابت سال پایه ۱۳۹۵ طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ به ترتیب با رشدهای ۴ و ۴/۵ درصدی مواجه بوده است. در حقیقت اقتصاد ایران طی دو سال مذکور به صورت متوالی با رشدهای اقتصادی مثبت روبرو بوده است. از این رو امید می‌رود با استمرار سیاست‌های ثبات بخش اقتصادی دولت چهاردهم و بهبود فضای کلی اقتصاد کسب و کار، شاهد تداوم و تقویت روند حاضر و بهبود هر چه بیشتر عملکرد فعالیت‌های اقتصاد کشور باشیم.

یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند اقتصاد ایران را وارد شرایط ویژه و به‌نوعی متوقف کند، شوک‌های اقتصادی است. یکی از مهم‌ترین شوک‌ها در ماه‌های اخیر، افزایش چشمگیر قیمت ارز و تحریم‌های نفتی می‌باشد. چنین تلاطم‌هایی با افزایش نااطمینانی و برهم زدن چشم‌اندازهای آتی، فعالان اقتصادی را وارد دوره‌ای از رفتارهای محتاطانه می‌کند

که خروجی منطقی آن کاهش فعالیت‌های اقتصادی، افزایش انتظارات تورمی، افزایش نااطمینانی و تلاطم در بازارهاست. موارد فوق این پتانسیل را دارد که زنجیر رونق اقتصاد ایران را قطع کند و منجر به رکود شود.

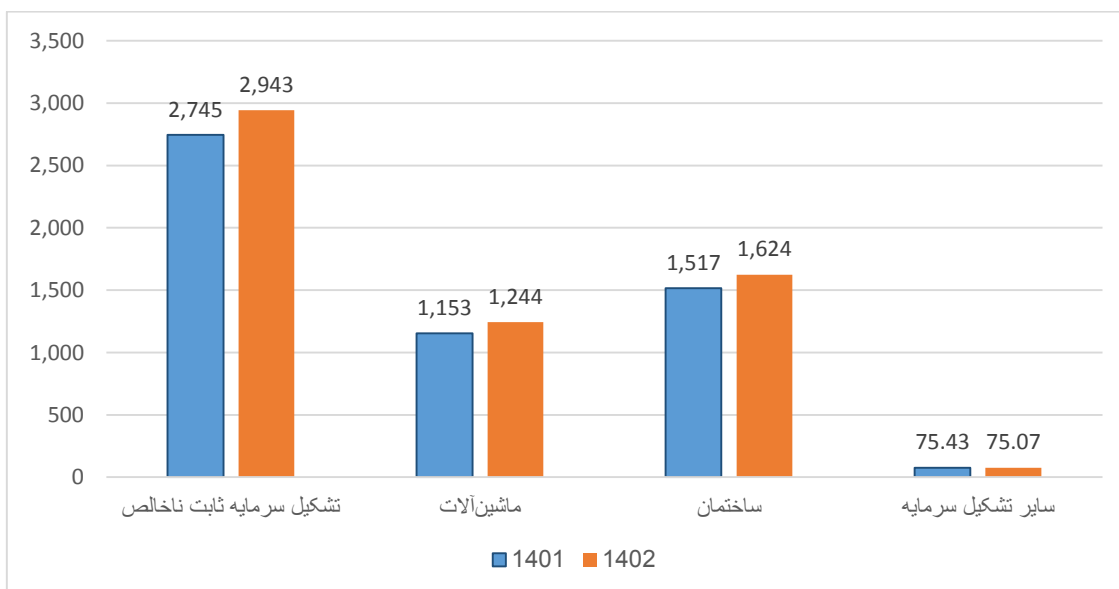
۱-۱-۲- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص

تشکیل سرمایه ثابت ناخالص که یکی از شاخص‌های مهم در ارزیابی میزان سرمایه‌گذاری در کشور است که در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱ افزایش ۷/۲۱ درصدی را داشته است. بخش عمده تشکیل سرمایه ثابت ناخالص را دو بخش ساختمان و ماشین‌آلات تشکیل داده است تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش‌های ماشین‌آلات و ساختمان در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال قبل به ترتیب ۷/۸۹ و ۷/۰۵ درصد افزایش یافته‌اند. علت افزایش تشکیل سرمایه بخش ماشین‌آلات در سال ۱۴۰۲ به دلیل افزایش هم‌زمان تولید ماشین‌آلات داخلی و همچنین واردات کالاهای سرمایه‌ای است. تشکیل سرمایه ثابت ناخالص بخش ساختمان نیز به دلیل افزایش هم‌زمان تشکیل سرمایه در بخش‌های خصوص و دولتی محقق شده است. گفتنی است که در مجموع سایر اجزای تشکیل‌دهنده سرمایه ثابت ناخالص نیز در سال ۱۴۰۲ رشد منفی ۰/۴۸ درصدی را تجربه کرده است که در این میان به ترتیب بخش‌های تحقیق و توسعه، اشیاء گران‌بها، اکتشاف معادن و سایر به ترتیب رشد ۰/۷-، ۴/۱، ۲/۳ و ۱/۸ را داشته‌اند.

جدول ۱-۳- تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک اجزا طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال)

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات
تشکیل سرمایه ثابت ناخالص (خصوصی و دولتی)	۲,۷۴۵	۲,۹۴۳	۷/۲۱
ماشین‌آلات (خصوصی و دولتی)	۱,۱۵۳	۱,۲۴۴	۷/۸۹
ساختمان (خصوصی و دولتی)	۱,۵۱۷	۱,۶۲۴	۷/۰۵
سایر تشکیل سرمایه	۷۵/۴۳	۷۵/۰۷	-۰/۴۸

منبع: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱-۲- رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص به تفکیک اجزا طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

۱-۳-۱- اشتغال

موضوع اشتغال و کاهش بیکاری یکی از اساسی‌ترین نیازهای یک جامعه تلقی می‌شود. بیکاری به‌عنوان یک پدیده مخرب اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی محسوب می‌شود و رفع آن باید به‌عنوان یکی از اولویت‌های اساسی کشور لحاظ گردد و بهره‌برداری کامل از منابع انسانی به‌عنوان یکی از اهداف راهبردی توسعه در نظر گرفته شود.

بنا به داده‌های رسمی منتشر شده از بازار کار توسط مرکز آمار ایران؛ کل جمعیت حاضر در سن کار (۱۵ ساله و بیشتر) کشور در سال ۱۴۰۲ برابر ۶۴ میلیون و ۵۵۲ هزار نفر بوده که از این تعداد ۲۶ میلیون و ۶۳۸ هزار نفر تمایل به کار کردن داشته‌اند. بر همین اساس نرخ مشارکت اقتصادی در سال گذشته ۴۱/۳ درصد بوده که نسبت به این شاخص در سال ۱۴۰۱ افزایش ۰/۴ درصدی داشته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد ۲ میلیون و ۱۴۸ هزار نفر از کسانی که در سال گذشته تمایل به شاغل شدن داشتند، نتوانسته برای خود شغلی دست‌وپا کنند و بیکار مانده‌اند. به بیان دیگر نرخ بیکاری در سال گذشته ۸/۱ درصد به ثبت رسیده که نسبت به نرخ بیکاری ۹ درصدی سال ۱۴۰۱ پایین‌تر آمده است. جمعیت بیکار کشور در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال گذشته‌اش حدود ۲۰۰ هزار نفر پایین‌تر آمده است.

کل جمعیت شاغل کشور در سال گذشته ۲۴ میلیون و ۴۹۰ هزار نفر برآورد شده که نسبت به سال ۱۴۰۱ بالغ بر ۷۷۵ هزار نفر بالاتر رفته است. بنابراین با توجه به افزایش تعداد شاغلین در سال گذشته، نرخ اشتغال در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱ افزایش پیدا کرده و به عدد ۹۱/۹ درصد رسیده است؛ به عبارت دیگر از هر ۱۰۰ ایرانی فعال که در سن کار قرار دارد، تعداد کسانی که شغل دارد تقریباً ۹۲ نفر است.

افزایش نرخ مشارکت اقتصادی و نرخ اشتغال در سال ۱۴۰۲ نسبت به ۱۴۰۱ و هم‌زمان کاهش نرخ بیکاری در همین برهه زمانی، حاکی از بهبود نسبی وضعیت بازار کار در اقتصاد ایران نسبت به سال گذشته‌اش است.

جدول ۱-۴- نرخ بیکاری جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر و نرخ مشارک اقتصادی در دوره ۱۴۰۱-۱۴۰۲ (درصد)

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات
نرخ بیکاری	۹/۰	۸/۱	-۱۰
نرخ مشارکت اقتصادی	۴۰/۹	۴۱/۳	۰/۹۸

منبع: مرکز آمار ایران

۱-۴-۱- نرخ تورم و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی

تورم یکی از عوامل اثرگذار بر توزیع نابرابر درآمد و ثروت، فشار اقتصادی بر دهک‌های ضعیف جامعه، بروز نااطمینانی در اقتصاد، کاهش افق‌های سرمایه‌گذاری و در پی آن کاهش رشد اقتصادی است. تورم بالا و بی‌ثبات، علاوه بر این آثار زیان‌بار، باعث خدشه‌دار شدن اعتبار سیاست‌گذاران کلان اقتصادی به‌ویژه بانک مرکزی می‌شود و تداوم آن می‌تواند موارد حاد بی‌ثباتی اقتصادی را در کشور به وجود آورد. به همین دلیل، شناخت عوامل مؤثر بر بروز تورم و راهکارهای مقابله با آن، نه تنها باعث گسترش و بسط عدالت اجتماعی در جامعه می‌شود، بلکه گامی مهم در جهت ثبات اقتصادی و ایجاد شرایط مناسب برای رشد و توسعه پایدار است.

بر اساس اعلام مرکز آمار ایران، نرخ تورم در ۱۲ ماه منتهی به اسفندماه ۱۴۰۲ به ۴۰/۷ درصد رسید. بررسی آمارها نشان می‌دهد که شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در اسفندماه ۱۴۰۲ به عدد ۲۳۰/۲ رسید که نسبت به ماه

فصل اول: اقتصاد ملی

قبل ۲ درصد افزایش یافت. به این ترتیب تورم ماهانه در اسفند سال ۱۴۰۲ برابر ۲ درصد بوده است. آمارها نشان می‌دهد که شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در اسفند ۱۴۰۱ برابر ۱۷۴/۱ بوده است و با یک محاسبه ساده می‌توان دریافت که تورم نقطه به نقطه در اسفند ۱۴۰۲، به ۳۲/۳ درصد رسیده است.

مرکز آمار ایران، جزئیات تورم ۱۲ ماهه گروه‌های مختلف کالا و خدمات در سال ۱۴۰۲ را نیز منتشر کرده است. بر این اساس، در رتبه نخست تورم سالانه، خدمات مربوط به رستوران‌ها و هتل با تورم ۶۰ درصدی قرار دارند. در رتبه دوم افزایش قیمت‌ها، پوشاک و کفش با تورم سالانه ۴۷ درصدی قرار دارند. تفریح و فرهنگ نیز با رشد قیمت سالانه ۴۳/۸ درصدی، در رتبه سوم افزایش قیمت سالانه کالاها و خدمات قرار می‌گیرد. در رتبه‌های بعدی به ترتیب بهداشت و درمان با ۴۳/۳ درصد، دخانیات با ۴۲/۲ درصد، حمل و نقل با ۴۲/۱ درصد، خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها با ۴۱/۴ درصد، کالاها و خدمات متفرقه با ۴۰/۴ درصد، مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها با ۳۹/۱ درصد، آموزش با ۳۷ درصد، میلمان و لوازم خانگی و نگهداری معمول آنها با ۳۶/۷ درصد و بالاخره ارتباطات با ۱۹/۸ درصد قرار دارند. به این ترتیب ارتباطات به‌طور میانگین، کمترین افزایش قیمت را در سال گذشته تجربه کرد.

جدول ۱-۵- نرخ تورم و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

عنوان	شاخص کل		تورم ماهانه		تورم نقطه به نقطه		نرخ تورم سالانه	
	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲
فروردین	۱۱۶/۱	۱۸۰/۵	۲/۷	۳/۷	۳۲/۹	۵۵/۵	۳۸/۸	۴۷/۶
اردیبهشت	۱۲۰	۱۸۵/۵	۳/۳	۲/۸	۳۶/۱	۵۴/۶	۳۷/۹	۴۹/۱
خرداد	۱۳۲/۷	۱۸۹/۳	۱۰/۶	۲	۴۷/۵	۴۲/۶	۳۸/۱	۴۸/۵
تیر	۱۳۸/۵	۱۹۳	۴/۴	۲	۴۹/۱	۳۹/۴	۳۸/۷	۴۷/۵
مرداد	۱۴۱/۵	۱۹۷/۷	۲/۲	۲/۴	۴۷/۸	۳۹/۸	۳۹/۳	۴۶/۷
شهریور	۱۴۴/۶	۲۰۱/۷	۲/۲	۲	۴۵/۷	۳۹/۵	۳۹/۶	۴۶/۱
مهر	۱۴۸/۳	۲۰۶/۵	۲/۶	۲/۳	۴۴/۸	۳۹/۲	۴۰/۲	۴۵/۵
آبان	۱۵۱/۵	۲۱۰/۹	۲/۲	۲/۲	۴۴/۹	۳۹/۲	۴۱	۴۴/۹
آذر	۱۵۴/۸	۲۱۷	۲/۲	۲/۹	۴۵/۶	۴۰/۲	۴۱/۹	۴۴/۴
دی	۱۶۰/۷	۲۲۲/۷	۳/۸	۲/۶	۴۷/۴	۳۸/۵	۴۲/۹	۴۳/۶
بهمن	۱۶۶/۲	۲۲۵/۷	۳/۴	۱/۴	۴۹/۴	۳۵/۸	۴۴/۱	۴۲/۵
اسفند	۱۷۴/۱	۲۳۰/۲	۴/۷	۲	۵۴	۳۲/۳	۴۵/۸	۴۰/۷

منبع: مرکز آمار ایران

به‌طور کلی و بر اساس نظریه‌های اقتصادی، علل بروز تورم در ایران از سه منظر قابل بررسی است: نخست فشار تقاضا مانند افزایش عرضه پول و سیاست‌های انبساط مالی به‌ویژه کسری بودجه دولت است. در اقتصاد ایران ساختار هزینه‌ای و درآمدی دولت به‌گونه‌ای است که وضعیت مالی دولت را با نوعی ابهام و بی‌ثباتی مواجه می‌کند. یکی از ویژگی‌های اصلی نظام مالی دولت، اتکای بیش از حد آن به درآمدهای ارزی حاصل از نفت و گاز است. بیش‌برآوردی درآمدها در کنار کم‌برآوردی هزینه‌های جاری در بودجه کشور، به روالی عادی در بودجه‌نویسی‌های سالانه تبدیل شده است. کسری بودجه ناشی از این خطای استراتژیک که نتیجه آن استقراض دولت از بانک مرکزی و افزایش پایه پولی در کشور است، یکی از عمده‌ترین دلایل بروز تورم ساختاری در ایران است. منظر دوم فشار هزینه، مانند شوک‌های طرف عرضه، افزایش دستمزد و سایر نهاده‌های تولیدی به‌ویژه حامل‌های انرژی، کاهش ارزش پول و نیز کاهش بهره‌وری است. سومین جنبه بررسی علل تورم در اقتصاد ایران، عوامل ساختاری اقتصاد است. این عوامل شامل رشد نامتوازن بخش‌های مختلف اقتصادی، وابستگی درآمدهای دولت به درآمدهای ناشی از بخش نفت، کسش‌ناپذیری عرضه در بخش کشاورزی، ماهیت و پیامدهای راهبردی صنعتی شدن با تکیه بر الگوی جانشینی واردات و محدودیت‌های موجود در عرضه نهاده‌های تولیدی مانند نیروی کار ماهر، مواد اولیه، حمل‌ونقل و انرژی و محدودیت‌های موجود در تجارت خارجی هستند.

یکی از ویژگی‌های تورم در اقتصاد ایران، پایداری آن است. پایداری به این معنا است که وقتی میزان تورم از روند میانگین خود منحرف می‌شود برای مدتی طولانی در وضعیت جدید باقی می‌ماند. به بیان دیگر چنانچه نرخ تورم از سطح هدف‌گذاری شده توسط مقامات پولی منحرف شود، حداقل چندین فصل طول می‌کشد تا به سطح مطلوب خود بازگردد؛ بنابراین پایداری تورم مانع کاهش آن به سطوح قابل کنترل خواهد شد.

۱-۱-۵- بودجه و مالیه عمومی

بودجه عمومی دولت از دو بخش منابع و مصارف تشکیل می‌شود. در جدول (۱-۶) عملکرد مربوط به بودجه دولت طی سال‌های ۱۴۰۰ - ۱۴۰۱ آورده شده است. منابع عمومی دولت شامل درآمدهای عمومی (درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدها) تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و تملک دارایی‌های مالی می‌باشد. در سال ۱۴۰۱ عملکرد منابع عمومی دولت برابر ۱۵،۳۹۲ هزار میلیارد ریال بوده که نسبت به سال قبل افزایش ۵۳/۰۲ درصدی داشته است. مصارف عمومی دولت نیز در سال ۱۴۰۱ برابر با ۱۵،۱۷۰ هزار میلیارد ریال بوده که نسبت به سال قبل ۵۰/۹۳ درصد افزایش داشته است.

جدول ۱-۶- عملکرد بخش بودجه در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال/درصد)^۱

عنوان	۱۴۰۰	۱۴۰۱	تغییرات
منابع عمومی	۱۰،۰۵۹	۱۵،۳۹۲	۵۳/۰۲
مصارف عمومی	۱۰،۰۵۱	۱۵،۱۷۰	۵۰/۹۳

منبع: سازمان برنامه و بودجه کشور

^۱ با عنایت به اینکه آمار جدول ۱-۶ به روز نشده است، از آمار سال قبل استفاده شده است.

دولت علی‌رغم مشکلات به ارث رسیده از گذشته در کلیه سطوح مالی و چالش‌های ناشی از تحولات بین‌المللی و از سوی دیگر افزایش مطالبات در زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی از دولت، اصلاحات ساختاری و اجرایی در نظام مالی را مدنظر قرار داده که از لحاظ اجرایی نیز تاکنون اقدامات قابل‌توجهی به‌ویژه در حوزه مدیریت منابع و مصارف عمومی دولت، کاهش فرار مالیاتی، الکترونیکی کردن خزانه‌داری، ایجاد انضباط مالی و بودجه‌ای و کاهش وابستگی به منابع نفتی، ایجاد بانک‌های اطلاعاتی و افزایش شفافیت در نظام مالیه عمومی، مدیریت بدهی‌ها و دارایی‌های عمومی و ... به سرانجام رسانیده است. با عنایت به اهداف، سیاست‌ها و رویکردهای دولت در حوزه نظام مالی و خزانه‌داری، به نظر می‌رسد افزایش کارآمدی این مهم نیازمند اصلاحات ساختاری گسترده‌ای است.

۱-۱-۶- درآمدهای مالیاتی

بر اساس گزارش بانک مرکزی، کل درآمدهای مالیاتی دولت در سال ۱۴۰۱ معادل ۴,۷۰۲ هزار میلیارد ریال بوده است. این رقم نسبت به مدت مشابه سال قبل، معادل ۵۸/۸ درصد افزایش نشان می‌دهد. باید توجه داشت که قاعدتاً رشد درآمدهای مالیاتی باید از نرخ متوسط تورم بیشتر باشد، مگر هنگامی که رشد تولید ناخالص داخلی منفی باشد یا نرخ‌های مالیاتی تغییر کرده باشند.

جدول ۱-۷- درآمدهای مالیاتی دولت در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال/درصد)

عنوان	۱۴۰۰	۱۴۰۱	تغییرات
مستقیم	۱,۸۵۴	۲,۹۳۰	۵۸/۸۰
غیرمستقیم	۱,۴۰۳	۱,۷۷۲	۲۶/۳۰
جمع	۳,۲۵۸	۴,۷۰۲	۴۴/۳۲

منبع: سازمان برنامه و بودجه کشور

۱-۱-۷- درآمدهای نفتی^۲

بر اساس گزارش بانک مرکزی، درآمد حاصل از صادرات نفت خام و میعانات گازی طی سال ۱۴۰۲ تقریباً برابر ۳۵,۰۰۰ میلیون دلار بوده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۳۶/۴ درصد کاهش نشان می‌دهد.

۱-۱-۸- وضعیت بورس

شاخص کل بورس در پایان سال ۱۴۰۲ برابر با دو میلیون و صد و نود و پنج هزار واحد بوده که نسبت به سال قبل افزایش ۱۱/۹۷ درصدی داشته است. شاخص مالی و شاخص صنعت نیز در سال مزبور به ترتیب برابر یک‌میلیون و شصت و نهصد و هفده هزار و دو میلیون و هشتاد و نه هزار واحد بوده که نسبت به سال قبل افزایش ۱۷/۰۱ درصدی و افزایش ۱۱/۹۲ درصدی داشته‌اند.

^۲ آخرین آمار منتشر شده از درآمدهای نفتی در گزارش نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مربوط به سال ۱۳۹۹ می‌باشد.

فصل اول: اقتصاد ملی

جدول ۱-۸- شاخص‌های بازار سرمایه در پایان سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (هزار واحد)

نام بورس	نام شاخص	۱۴۰۱	۱۴۰۲	تغییرات (درصد)
بورس اوراق بهادار تهران	شاخص ۳۰ شرکت بزرگ	۱۱۹,۹۶۹	۱۳۶,۶۳۷	۱۳/۸۹
	شاخص صنعت	۱,۸۶۷,۴۰۶	۲,۰۸۹,۹۸۹	۱۱/۹۲
	شاخص کل (هم وزن)	۵۸۵,۲۵۰	۷۴۲,۵۷۶	۲۶/۸۸
	شاخص کل بورس	۱,۹۶۰,۴۵۷	۲,۱۹۵,۰۹۲	۱۱/۹۷
	شاخص ۵۰ شرکت فعالتر	۶,۲۹۰	۸۶,۲۳۳	۱۲۷۰/۹۵
	شاخص مالی	۱,۶۳۸,۹۴۵	۱,۹۱۷,۷۲۹	۱۷/۰۱
	شاخص بازار اول بورس	۱,۳۹۶,۸۱۵	۱,۷۱۲,۲۲۰	۲۲/۵۸
فرا بورس ایران	شاخص بازار دوم بورس	۳,۴۵۳,۲۶۰	۴,۱۰۵,۰۳۸	۱۸/۸۷
	شاخص کل فرابورس	۲۴,۳۹۴	۴۲,۷۶۵	۷۵/۳۱
	شاخص صکوک	۶۵۲	۷۶۶	۱۷/۴۸

منبع: سازمان بورس و اوراق بهادار

۱-۱-۹- سرمایه‌گذاری خارجی

دغدغه تأمین منابع مالی همواره از قدیمی‌ترین و مهم‌ترین دغدغه‌های فعالان اقتصادی بوده و در این زمینه، جذب سرمایه از خارج کشور جزء مواردی است که سهم بسزایی را در تقویت بنیه مالی و همچنین مرادوات اقتصادی ایفا می‌کند چراکه ورود سرمایه خارجی به معنای وجود اطمینان و امنیت در سرمایه‌گذاری خارجی و دخیل کردن سرمایه‌گذاران خارجی در داخل کشور است و می‌تواند به تأمین زنجیره‌ای از خواسته‌های اقتصادی و سیاسی کمک کند.

بر اساس آمار دریافتی از بانک اطلاعاتی سازمان سرمایه‌گذاری خارجی از ابتدای دولت سیزدهم تا پایان فروردین ۱۴۰۲، تعداد ۴۰۱ طرح سرمایه‌گذاری خارجی به ارزش سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۰ میلیارد و ۷۶۵ میلیون دلار که شامل ۳۶۰ طرح جدید به ارزش ۱۰ میلیارد و ۲۵۴ میلیون دلار و ۴۱ طرح افزایش سرمایه طرح‌های موجود با ارزش سرمایه‌گذاری خارجی ۵۱۱ میلیون دلار به تصویب هیئت رسید که از مجموع ۴۰۱ طرح سرمایه‌گذاری خارجی مصوب هیئت سرمایه‌گذاری، ۴۵ طرح به دلیل عدم ورود بخشی از سرمایه مصوب به کشور باطل شد. در مجموع می‌توان گفت میزان سرمایه‌گذاری خارجی مصوب معتبر در دوره عملکرد دولت سیزدهم تا پایان فروردین سال ۱۴۰۲؛ تعداد ۳۵۶ طرح سرمایه‌گذاری خارجی به ارزش سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۶ میلیارد و ۵۱ میلیون دلار است. بر اساس این گزارش روسیه، امارات متحده عربی، افغانستان، ترکیه، عراق و چین، ۶ کشور نخست سرمایه‌گذار در ایران هستند. در بین این کشورها روسیه اگرچه چهار مجوز سرمایه‌گذاری را دارد اما با ۲ میلیارد و ۷۶۴ میلیون دلار بیشترین حجم سرمایه‌گذاری در کشور را به خود اختصاص داده است.

در این میان، سال ۱۴۰۱ با جذب ۴ میلیارد و ۱۹۳ میلیون دلار رکورددار بیشترین میزان جذب سرمایه خارجی بوده است. همچنین این میزان در سال ۱۴۰۰ به ۲ میلیارد و ۳۷۹ میلیون دلار می‌رسید که حدود ۵۲۱ میلیون دلار آن

در طول دوره دولت روحانی و یک میلیارد و ۸۵۸ میلیون دلار در نیمه دیگر سال که مربوط به دولت ابراهیم رئیسی بوده است. سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۱۴۰۱ در مقایسه با مدت مشابه سال قبل رشد ۷۶/۲۵ درصدی را تجربه کرده است.

۱-۱-۱۰- صادرات و واردات

سیاست‌های توسعه صادرات به‌عنوان یکی از محورهای اصلی تحریک سمت تقاضا در دستور کار دولت قرار گرفته است. تقریباً یک دهه پیش حدود نیمی از واردات کشور از قاره اروپا و نیم دیگر از قاره آسیا صورت می‌گرفت. به تدریج با توسعه اقتصادی و بین‌المللی برخی کشورهای منطقه به‌عنوان‌های صادرات مجدد، اتخاذ رویکرد نگاه به شرق از برنامه چهارم توسعه اقتصادی کشور و اعمال تحریم‌های بین‌المللی، تجارت با قاره اروپا کاهش یافت و آسیا به مرور زمان تبدیل به مبدأ اصلی واردات و صادرات کشور شد. در منطقه آسیا نیز به تدریج کشورهای کوچک جای خود را به کشورهای چین، عراق، امارات، ترکیه، افغانستان و هند دادند. جایگزینی شدید آسیا به جای اروپا و افزایش تمرکز در مبادی وارداتی به لحاظ امنیت اقتصادی مناسب نیست و امنیت واردات کشور تضعیف می‌گردد. بدون شک توفیق در مذاکرات هسته‌ای و توسعه روابط با کشورهای اروپایی و شرکای پیشین تجاری، کمک شایان توجهی به رفع مخاطرات کنونی در حوزه واردات خواهد نمود.

در سال ۱۴۰۲، میزان صادرات قطعی کالاهای غیرنفتی کشور (به استثنای نفت خام، نفت کوره و نفت سفید و همچنین بدون صادرات از محل تجارت چمدانی) بالغ بر ۱۳۶،۴۰۸ هزار تن و به ارزش ۴۹،۵۱۶ میلیون دلار بوده است که در مقایسه با سال ۱۴۰۱، افزایش ۹/۷۸ درصدی در وزن و کاهش ۸/۵۳ درصدی در ارزش دلاری داشته است. همچنین میزان واردات کشور در این مدت، با افزایشی ۴/۴۳ درصدی در وزن و ۹/۷۷ درصدی در ارزش دلاری در مقایسه با سال ۱۴۰۱، به ارقام ۳۹،۰۱۶ هزارتن و ۶۶،۲۰۴ میلیون دلار رسیده است.

بر اساس آمار اعلام شده طی دوازده ماهه سال ۱۴۰۲ بیشترین میزان صادرات کشور به مقصد کشورهای چین با رقمی بالغ بر ۱۴ میلیارد و ۱۵۷ میلیون دلار و سهم ۲۸/۲۵ درصد از کل ارزش صادرات، عراق با ۹ میلیارد و ۳۵۰ میلیون دلار و سهم ۱۸/۶۶ درصد، امارات متحده عربی با ۶ میلیارد و ۷۱۵ میلیون دلار و سهم ۱۳/۴۰ درصد، ترکیه با ۴ میلیارد و ۲۱۰ میلیون دلار و سهم ۸/۴۰ درصد و کشور هند با ۲ میلیارد و ۱۹۷ میلیون دلار و سهم ۴/۳۸ درصد از کل ارزش، صورت گرفته است.

از سوی دیگر بر اساس آمار اعلام شده از سوی گمرک طی ۱۲ ماهه سال ۱۴۰۲، کشور امارات متحده عربی با اختصاص رقمی بالغ بر ۲۰ میلیارد و ۹۸۷ میلیون دلار و سهمی در حدود ۳۱/۳۸ درصد از کل ارزش واردات، در جایگاه نخست کشورهای طرف معامله قرار گرفته است. همچنین کشورهای چین با ۱۸ میلیارد و ۶۸۱ میلیون دلار و سهم ۲۷/۹۳ درصد، ترکیه با ۷ میلیارد و ۶۷۷ میلیون دلار و سهم ۱۱/۴۸ درصد، آلمان با ۲ میلیارد و ۱۷۶ میلیون دلار و سهم ۳/۲۵ درصد و هند با ۱ میلیارد و ۹۳۲ میلیون دلار و سهم ۲/۸۹ درصد از کل ارزش واردات، عمده کشورهای طرف معامله با ایران بوده‌اند.

فصل اول: اقتصاد ملی

جدول ۹-۱- صادرات، واردات و وضعیت تراز تجاری در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (به استثنای نفت خام، نفت کوره و نفت سفید و همچنین بدون تجارت چمدانی)

تغییرات		۱۴۰۲		۱۴۰۱		عنوان
ارزشی	وزنی	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	
-۸/۵۳	۹/۷۸	۴۹،۵۱۶	۱۳۶،۴۰۸	۵۴،۱۳۹	۱۲۴،۲۵۲	صادرات
۹/۷۷	۴/۴۳	۶۶،۲۰۴	۳۹،۰۱۶	۶۰،۳۰۹	۳۷،۳۵۸	واردات
-۱۷۰/۴		-۱۶،۶۸۸		-۶،۱۷۰		تراز تجاری

منبع: گمرک جمهوری اسلامی ایران

فصل دوم

محصول ناخالص داخلی

خلاصه فصل

حساب‌های ملی مهم‌ترین ابزار دولت‌ها و تحلیل‌گران اقتصادی در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، تحلیل و اتخاذ سیاست‌های کلان اقتصادی و اجتماعی محسوب می‌شوند. حساب‌های منطقه‌ای مجموعه‌ای از مطالعات آماری به صورت جامع و هدفمند است که مطالعه کمی و منظم فعالیت‌های اقتصادی یک منطقه مشخص را برای یک دوره زمانی معین امکان‌پذیر می‌سازد. در واقع نقشی را که حساب‌های ملی در کل کشور به عهده دارد، حساب‌های منطقه‌ای همان نقش و اهمیت را در سطح منطقه دارا می‌باشد.

حساب‌های منطقه‌ای تصویر عملکرد اقتصادی کشور را به تفکیک مناطق مختلف ارائه می‌نماید. در این حساب‌ها، محصول ناخالص داخلی کلیه استان‌ها به تفکیک تمامی رشته فعالیت‌های اقتصادی محاسبه و ارائه می‌گردد. تهیه این حساب‌ها، اطلاعات قابل اطمینان و سازگاری را فراهم می‌آورد که زیربنای سیاست‌گذاری‌های اقتصادی در راستای کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای می‌باشد. همچنین توان اقتصادی و عملکرد رشته فعالیت‌ها و بخش‌های اقتصادی استان‌ها را نیز در آن دوره زمانی نشان می‌دهد.

بنابراین در این فصل اجزاء تولید شامل ارزش افزوده، مصرف واسطه و ستانده به تفکیک بخش‌های کشاورزی، صنعت، معدن و انرژی، ساختمان و خدمات مورد بررسی قرار گرفته است. در این بررسی نرخ تغییر، سهم و رتبه در کشور برای اجزاء تحلیل شده است.

محصول ناخالص تولیدی استان و سرانه آن در سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۷۲۱،۴۳۷،۳۴۴ و ۴۳۳/۰۶ میلیون ریال بوده است. استان کردستان با سهم ۰/۸۴ درصدی از تولید کل کشور در رتبه بیست‌وهفتم قرار دارد. رتبه بیست و نهم استان از نظر شاخص محصول ناخالص داخلی سرانه، نشان از وضعیت نامناسب تولید در این استان می‌باشد.

۲-۱- محصول ناخالص داخلی استان

۲-۱-۱- سیاست‌های اقتصادی تولید و جهت‌گیری‌های استان

با توجه به نام‌گذاری سال ۱۳۹۹ با عنوان "تولید، پشتیبانی‌ها و مانع‌زدایی‌ها"، تحول در بُعد رفتار اقتصادی در سطح نهادی و مردمی لازمه جهش در اقتصاد کشور است و بخش تولید شاهد تغییری جهشی نخواهد گردید، مگر اینکه نگرش‌ها، انتظارات و رفتارهای اقتصادی و تجاری به میزان متناسب تغییر یابد.

فرهنگ مصرف‌گرایی، اسراف و تبذیر و در نهایت راضی نبودن از زندگی در همه حال، هر نوع رشد یا جهش اقتصادی را با شکست مواجه می‌کند.

اقتصاد ایران دچار عارضه رشد اقتصادی پایین و ناپایدار است و خروج از آن الزاماتی دارد. یکی از این الزامات جهش قابل توجه در سرمایه‌گذاری است که خود مستلزم جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی است.

ثبات اقتصاد کلان، افزایش رقابت و شفافیت در اقتصاد، بهبود محیط کسب‌وکار و اصلاح سیاست‌های ارزی از جمله دیگر الزامات رشد اقتصادی هستند که بایستی به‌طور جدی پیگیری شود.

«تولید» زمانی به‌صورت واقعی و عینی کارکرد خود را نشان می‌دهد که همه اجزای آن در کنار هم کار کنند، اگر یکی از این اجزا اعم از نظام بانکی یا سیاست‌های پولی و مالی و نظام مالیاتی و گمرکی و... رفتار مناسب تولید نداشته باشد تولید به تعویق خواهد افتاد.

لذا برنامه‌ریزی‌ها، سیاست‌گذاری‌ها و مدیریت‌ها به گونه‌ای باید اعمال شود که این سیستم در خدمت تولید باشد.

واقعیت این است که بدون توجه به تصویر کلان و بستر سیاست‌گذاری، راه‌حل‌های مقطعی و جزئی‌نگر، نه‌تنها راهگشا نخواهد بود، بلکه ایجاد اجماع که لازمه این امر مهم است را به تأخیر خواهد انداخت.

ایجاد گفتمانی غالب، تأثیرگذار و مطالبه‌گر در کنار اراده و عزم ملی از اهم اولویت‌ها بوده و در صورت جدیت و تلاش از سوی سازمان‌ها و نهادهای ذی‌ربط و بانک‌های تجاری در جهت اجرای بهینه قانون و اقدام و عمل مؤثر بنگاه‌ها و شرکت‌ها به‌عنوان رکن آخر در جهت رشد و رونق تولید و اقتصاد کشور قطعاً در جهش تولید موفق خواهیم بود.

در استان کردستان نیز در راستای اهداف و برنامه‌های پشتیبانی از تولید، می‌توان به موارد مهمی از قبیل اولویت اعطای تسهیلات بانکی به بنگاه‌های ارائه‌دهنده برنامه مشخص و عملیاتی برای افزایش تولید، توسعه سامانه‌های الکترونیکی در حوزه گمرک با هدف دستیابی به تسهیل تجارت خارجی و تجارت آسان به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی افزایش صادرات، الکترونیکی کردن فرآیند صدور کلیه مجوزهای مجموعه وزارت توأم با کاهش زمان و هزینه صدور، شناسایی اموال مازاد و ناکارآمد (قابل مولدسازی نباشند) دولت برای مولدسازی و یا فروش به منظور تأمین منابع مالی طرح‌های عمرانی، پیگیری ایجاد طرح‌های سرمایه‌گذاری جدید و... اشاره نمود.

۲-۱-۲- بررسی و تحلیل وضعیت محصول ناخالص داخلی

بر اساس داده‌های حاصل از منابع آماری و برآوردهای مقدماتی انجام شده در خصوص تولید ناخالص داخلی استان، نتایج نشان دهنده آن است که در سال ۱۴۰۰، محصول ناخالص تولیدی استان و سرانه آن در سال ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۷۲۱،۴۳۷،۳۴۴ و ۴۳۳/۰۶ میلیون ریال بوده است که نسبت به سال قبل رشد ۶۰/۲۹ درصدی را داشته است. استان کردستان با سهم ۰/۸۴ درصدی از تولید کل کشور در رتبه بیست‌وهفتم قرار دارد. رتبه بیست و نهم استان از نظر شاخص محصول ناخالص داخلی سرانه، نشان از وضعیت نامناسب تولید در این استان می‌باشد. از میان ۳۱ استان کشور تنها استان‌های لرستان و سیستان و بلوچستان سرانه تولید ناخالص داخلی پایین‌تری را نسبت به استان کردستان دارد.

جدول ۱-۲- وضعیت محصول ناخالص داخلی استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد)

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم نسبی در کشور	تغییرات			
۲۷	۰/۸۴	۶۰/۲۹	۷۲۱،۴۳۷،۳۴۴	۴۵۰،۰۶۲،۶۶۱	محصول ناخالص داخلی (به قیمت جاری)
۲۹	-	۵۷/۸۰	۴۳۳/۰۶	۲۷۰/۱۶	محصول ناخالص داخلی سرانه (به قیمت جاری)

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

۲-۱-۳- بررسی و تحلیل اجزاء محصول ناخالص داخلی

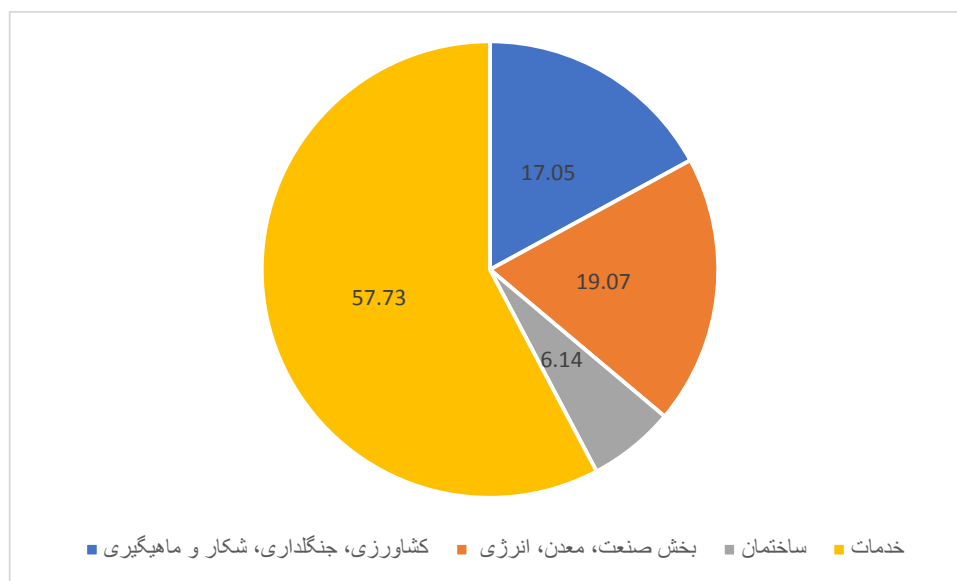
برآورد ارزش افزوده فعالیت‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که علت عمده افزایش نرخ رشد تولید ناخالص داخلی را باید در افزایش ارزش افزوده فعالیت‌های صنعت، معدن، انرژی و ساختمان جستجو نمود. کل ارزش افزوده استان ۸۰۳،۱۱۸،۲۲۶ میلیون ریال بوده و از این حیث در رتبه بیست‌وهفتم کشور قرار گرفته است. بخش «خدمات» با ۵۷/۵۳ درصد بیشترین سهم و بعد از خدمات نیز بخش‌های «صنعت و معدن و انرژی» و «کشاورزی» به ترتیب سهم‌های ۱۹/۰۷ و ۱۷/۰۵ درصدی از کل تولید استان را به خود اختصاص داده‌اند. بخش‌های صنعت و معدن، ساختمان، خدمات و کشاورزی به ترتیب رشد ۱۷۲/۸۸، ۱۲۵/۶۱، ۵۱/۴۵ و ۳۶/۰۲ درصدی را تجربه کرده‌اند. بخش کشاورزی استان در مقایسه با سایر بخش‌ها با ۲/۰۸ درصد بیشترین سهم را در ارزش افزوده همین بخش در کل کشور داشته است و بعد از آن به ترتیب بخش‌های ساختمان، خدمات و صنعت و معدن با ۱/۴۴، ۱/۳۱ و ۰/۳۵ درصد قرار دارند.

فصل دوم: محصول ناخالص داخلی

جدول ۲-۲- ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال / درصد)

۱۴۰۰				۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	سهم از تولید استان	تغییرات			
۱۹	۲/۰۸	۱۷/۰۵	۳۶/۰۲	۱۳۶،۸۹۶،۲۷۲	۱۰۰،۶۴۳،۱۱۷	کشاورزی، جنگلداری، شکار و ماهیگیری
۲۸	۰/۳۵	۱۹/۰۷	۱۷۲/۸۸	۱۵۳،۲۱۴،۳۹۵	۵۶،۱۴۸،۰۳۷	بخش صنعت، معدن، انرژی
۲۰	۱/۴۴	۶/۱۴	۱۲۵/۶۱	۴۹،۳۲۹،۳۶۱	۲۱،۸۶۴،۶۶۹	ساختمان
۲۱	۱/۳۱	۵۷/۷۳	۵۱/۴۵	۴۶۳،۶۷۸،۱۹۸	۳۰۶،۱۵۱،۴۲۳	خدمات
۲۷	۰/۸۹	-	۶۵/۶۶	۸۰۳،۱۱۸،۲۲۶	۴۸۴،۸۰۷،۲۴۶	جمع ارزش افزوده بخش‌های استان
-	-	-	۶۸/۶۱	۸۹،۷۶۴،۱۷۰،۳۲۷	۵۳،۲۳۸،۶۸۱،۰۰۲	کل ارزش افزوده کشور

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

نمودار ۲-۱- سهم ارزش افزوده بخش‌های مختلف اقتصادی استان در سال ۱۴۰۰ (درصد)

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

مصرف واسطه به ارزش کلیه کالاها و خدماتی که در فرایند تولید، به‌عنوان داده، مورد استفاده قرار گرفته و به مصرف رسیده یا تغییر شکل می‌دهند، اطلاق می‌شود. از مجموع کل مصرف واسطه استان در سال ۱۴۰۰ بخش صنعت و معدن با ۲۲۳،۶۸۷،۵۷۳ میلیون ریال بیشترین مقدار مصرف و بعد از آن به ترتیب بخش‌های خدمات و کشاورزی با ۱۳۱،۴۴۵،۹۱۶ و ۱۰۶،۶۳۴،۴۶۲ میلیون ریال قرار دارند.

جدول ۲-۳- مصرف واسطه بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال / درصد)

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

فصل دوم: محصول ناخالص داخلی

۱۴۰۰				۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم نسبی در کشور	سهم از مصرف واسطه استان	تغییرات			
۲۰	۱/۹۷	۲۰/۷۳	۳۸/۴۶	۱۰۶,۶۳۴,۴۶۲	۷۷,۰۱۴,۴۴۲	کشاورزی، جنگلداری، شکار و ماهیگیری
۲۵	۰/۴۲	۴۳/۴۹	۵۷/۸۰	۲۲۳,۶۸۷,۵۷۳	۱۴۱,۷۵۰,۱۱۱	بخش صنعت، معدن، انرژی
۲۱	۱/۴۰	۱۰/۲۰	۱۰۳/۲۴	۵۲,۵۰۲,۵۳۷	۲۵,۸۳۲,۱۴۳	ساختمان
۲۱	۱/۳۲	۲۵/۵۵	۶۳/۵۵	۱۳۱,۴۴۵,۹۱۶	۸۰,۳۶۹,۱۳۸	خدمات
۲۷	۰/۷۱	-	۵۸/۲۵	۵۱۴,۲۷۰,۴۸۸	۳۲۴,۹۶۵,۸۳۳	مجموع

مجموع ارزش کالاها و خدمات تولید شده در یک بنگاه به منظور عرضه به خارج از بنگاه و ارزش کالاها و خدمات تولید شده به منظور مصرف در همان بنگاه را ارزش ستانده آن بنگاه تولیدی می‌نامند. مجموع ستانده استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۱,۳۱۷,۳۸۸,۷۱۵ میلیون ریال بوده که نسبت به سال قبل رشد ۶۲/۶۸ درصدی داشته است. رشد ستانده بخش‌های کشاورزی، صنعت و معدن و ساختمان و خدمات به ترتیب برابر ۳۷/۰۷ و ۹۰/۴۵ و ۱۱۳/۴۹ و ۵۳/۹۶ درصد بوده است.

جدول ۲-۴- ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال / درصد)

۱۴۰۰				۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم نسبی در کشور	سهم از ستانده استان	تغییرات			
۲۰	۲۰/۰۳	۱۸/۴۹	۳۷/۰۷	۲۴۳,۵۳۰,۷۳۴	۱۷۷,۶۵۷,۵۵۹	کشاورزی، جنگلداری، شکار و ماهیگیری
۲۹	۰/۳۸	۲۸/۶۰	۹۰/۴۵	۳۷۶,۹۰۱,۹۶۸	۱۹۷,۸۹۸,۱۴۷	بخش صنعت، معدن، انرژی
۲۱	۱/۴۲	۷/۷۳	۱۱۳/۴۹	۱۰۱,۸۳۱,۸۹۸	۴۷,۶۹۶,۸۱۲	ساختمان
۲۰	۱/۳۱	۴۵/۱۷	۵۳/۹۶	۵۹۵,۱۲۴,۱۱۵	۳۸۶,۵۲۰,۵۶۱	خدمات
۲۶	۰/۸۱	-	۶۲/۶۸	۱,۳۱۷,۳۸۸,۷۱۵	۸۰۹,۷۷۳,۰۷۹	مجموع

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

یکی از شاخص‌هایی که نشان‌دهنده بهبود استانداردهای زندگی است، افزایش رشد تولید ناخالص داخلی می‌باشد که مستلزم استفاده بیشتر از نهاده‌های تولید است. با توجه به محدودیت منابع (نهاده‌های تولید) و عوارض زیست‌محیطی ناشی از استفاده بیشتر از منابع تولید، می‌توان افزایش رشد اقتصادی را با بهبود بهره‌وری عوامل تولید تأمین نمود. بهره‌وری بیانگر رابطه ستانده‌ها و نهاده‌ها در فرآیند تولید می‌باشد. ارتقای بهره‌وری، بر پدیده‌های اصلی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جامعه (مانند سطح تورم، ارزش افزوده تولیدات و افزایش سطح اشتغال) و نیز توان رقابت سیاستی و اقتصادی تأثیر بسزایی دارد. در واقع بهبود بهره‌وری منجر به بهبود استانداردهای زندگی می‌شود. در حال حاضر تقریباً تمامی کشورهای توسعه‌یافته و بسیاری از کشورهای در حال توسعه موفق، سرمایه‌گذاری‌های بسیاری برای ارتقای

فصل دوم: محصول ناخالص داخلی

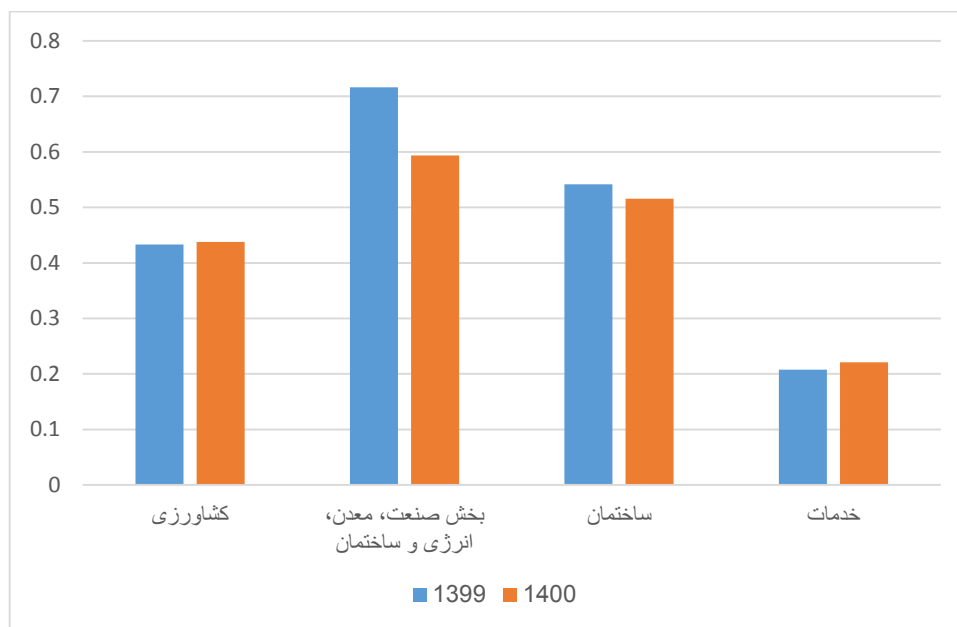
بهره‌وری در سطوح ملی، منطقه‌ای و ... انجام داده‌اند و رشد و توسعه روزافزون خود را مرهون توجه و نگرش صحیح به این مسئله می‌دانند.

نسبت مصرف واسطه به ستانده عددی بین صفر و یک است و هرچه این عدد به صفر نزدیک‌تر باشد نشان‌دهنده بهره‌وری بالاتر است؛ با توجه به نسبت مصرف واسطه به ستانده، بیشترین بهره‌وری استان به ترتیب مربوط به بخش‌های خدمات، کشاورزی و بخش صنعت، معدن، انرژی و ساختمان بوده است. نسبت مصرف واسطه به ستانده اقتصاد استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۰/۳۹۰ بوده است و نسبت به سال قبل آن رشد ۲/۷۲ درصد را تجربه کرده که نشان از کاهش بهره‌وری در استان دارد.

جدول ۲-۵- نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۴۰۰

عنوان	۱۳۹۹	۱۴۰۰	نرخ تغییر (درصد)
کشاورزی	۰/۴۳۳	۰/۴۳۷	۱/۰۰
بخش صنعت، معدن، انرژی	۰/۷۱۶	۰/۵۹۳	۱۷/۱۴
ساختمان	۰/۵۴۱	۰/۵۱۵	۴/۸۰
خدمات	۰/۲۰۷	۰/۲۲۰	۶/۲۲
مجموع	۰/۴۰۱	۰/۳۹۰	۲/۷۲

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

نمودار ۲-۲- نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۴۰۰

۲-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

استان کردستان دو درصد جمعیت کشور، شش درصد رواناب ها، شش و نیم درصد زمین های کشاورزی کشور، ۲۲۷ کیلومتر مرز مشترک با عراق را دارد و از نظر نیروی جوان تحصیل کرده و همچنین خلاقیت و نوآوری، کمتر از میانگین کشوری نیست. سهم ۰/۸۴ درصدی استان از تولید کشور نشان می دهد که علاوه بر مشکلاتی که تولید در سطح کشور با آن مواجه است، بخش تولید استان با چالش های بیشتری دست و پنجه نرم می کند. در سال های اخیر با کاهش بارندگی استان کردستان با چالش کم آبی مواجه شده است. همین مسئله باعث شده که بخش کشاورزی استان به عنوان فعالترین بخش استان دستخوش برخی نابسامانی ها شود که نتیجه آن کاهش سرمایه گذاری در این بخش و سایر بخش های اقتصادی استان بوده است. این در شرایطی است که استان کردستان ظرفیت ها و پتانسیل های فراوانی وجود دارد که می توان با اتخاذ سیاست های مناسب و برنامه ریزی منطقی از این ظرفیت ها به نحو احسن بهره برداری کرد و تولید استان را رونق بخشید. وجود بخش کشاورزی فعال جهت تأمین مواد اولیه برخی صنایع، تنوع معادن و ذخیره قابل توجه معادن استان، همسایگی با کشور عراق به ویژه با اقلیم کردستان و همچنین تشابهات فرهنگی، زبانی و ... به آن، از جمله مهم ترین ظرفیت های استان بوده که با اتخاذ سیاست های مناسب و برنامه ریزی های منطقی، می توان درآمد سرانه آن را افزایش داد. در این راستا برخی موانع و چالش ها نیز وجود دارد که در ادامه این فصل به مهم ترین آنها اشاره نموده و سپس برخی راهکارهای اجرایی جهت رفع موانع موجود ارائه شده است. پایین بودن سهم سرمایه گذاری در بخش های مختلف از جمله کشاورزی و تمهیدات لازم جهت جذب سرمایه گذاری، معافیت های مالیاتی و مشوق های سرمایه گذاری گسترش صنایع تبدیلی برای محصولات کشاورزی و معدنی و همچنین بازاریابی داخلی و خارجی به خصوص به دلیل موقعیت مرزی استان از مهم ترین راهکارهای مناسب جهت رونق تولید در استان می باشد.

۲-۲-۱- موانع و چالش ها

از مهم ترین عوامل بالفعل نشدن ظرفیت های استان کمبود سرمایه است. اصلی ترین منبع تأمین سرمایه در ایران تاکنون منابع بودجه کشور و در نتیجه دولت بوده که این استان به عنوان یک استان توسعه نیافته در مقایسه با برخی استان ها از آن محروم بوده است. از مهم ترین موانع و چالش هایی که بخش تولید استان با آن روبه رو هستند؛ می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- پایین بودن سطح بهره‌وری عوامل تولید
- پایین بودن سطح تولیدات دانش بنیان
- نبود صنایع مادر تخصصی در استان
- ضعف بازاریابی واحدها و شرکتهای تولیدی استان برای محصولات خود
- افزایش بهای تمام شده کالا به دلیل وجود حمل و نقل عمدتاً جاده‌ای و فرسودگی ناوگان حمل و نقل استان
- دسترسی ناکافی بنگاه های اقتصادی به منابع مالی
- نامطلوب بودن فضای کسب و کار

- نبود ثبات در فضای اقتصاد کلان
  - نامتناسب بودن الگوی مصرف و پایین بودن سطح بهره‌وری
  - ضعف زیرساخت‌ها و نبود امکانات کافی در شهرک‌های صنعتی استان
  - سطح پایین تکنولوژی به‌ویژه در بخش کشاورزی
- ۲-۲-۲- راهکارها و توصیه‌های سیاستی**
- توجه به بخش‌هایی که مزیت آشکار شده دارند و شناسایی ظرفیت بخش‌هایی که می‌توانند، دارای مزیت رقابتی باشند.
  - تدوین طرح‌های جامع گردشگری برای استان با توجه به ویژگی‌های تاریخی و مذهبی
  - کنترل نوسانات اجزای مختلف تولید به ویژه بخش‌های اثرگذار در تولید استان که عامل مهم بی‌میلی سرمایه‌گذاران برای سرمایه‌گذاری جدید و یا توسعه سرمایه‌گذاری‌های گذشته است.
  - توسعه و تقویت زیرساخت‌های شهرها و نواحی صنعتی استان
  - گسترش مناسبات و پیوندهای منطقه‌ای و حضور فعال در بازارهای جهانی با هدف توسعه مبادلات اقتصادی و تجاری.
  - توجه ویژه به بخش حمل و نقل به‌ویژه حمل و نقل ریلی جهت کاهش هزینه تمام شده کالا.
  - ایجاد هماهنگی بیشتر بین دستگاه‌های اجرایی جهت تسهیل در امور مربوط به کسب و کار.
  - ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی در حوزه مواد اولیه و خام موجود در استان (معدن و کشاورزی)
  - ایجاد راه‌هوایی و ریلی و بهبود زیرساخت‌های استان
  - حمایت از تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی توسط دولت و ارائه بسته‌های تشویقی جهت جذب سرمایه‌گذار
  - توسعه سرمایه‌گذاری بخش دولتی در راستای حمایت از بخش خصوصی
  - توجه به ظرفیت مرز در استان و توسعه صادرات
  - حمایت دولت از بخش تولید در کشور و ایجاد انگیزه برای رقابت با تولیدات خارجی
  - مدیریت صحیح در استفاده از منابع طبیعی و تبدیل این مواد به مواد فرآوری شده
  - تلاش برای تکمیل ارزش تولید محصولات معدنی با ارزش افزوده بالا و صادرات محور
  - هدایت کسب و کار و فعالیت‌های اقتصادی استان در جهت استفاده از مزیت‌های اقتصادی استان از طریق سیاست‌های مجوز دهی.

فصل دوم: محصول ناخالص داخلی

- تدوین بسته های مربوط به جذب سرمایه در مقیاس بین المللی و پیش بینی مشوق های لازم برای ارائه به سرمایه گذاران
- انتقال دانش فنی و تکنولوژی جهت اصلاح فرآیند تولید به ویژه در بخش کشاورزی
- حمایت از نوسازی و تجهیز بنگاه های تولیدی به همراه آموزش نیروی انسانی با هدف ارتقای بهره وری

فصل سوم کشاورزی

خلاصه فصل

فعالیت‌های کشاورزی برای کشورها حتی بعد از وقوع مکرر انقلاب‌های علم و فن‌آوری و رشد شتابان و مستمر کالاهای صنعتی و خدمات نوین در اقتصادهای جهان همچنان درخور توجه است. اگرچه سهم اشتغال و ارزش افزوده این بخش به خاطر توسعه صنعتی و رواج شیوه‌ی تولید انبوه محصولات صنعتی در کشورهای پیشرفته رو به کاهش داشته است اما مقدار مطلق آن‌ها مدام در حال افزایش بوده است. اهمیت بخش کشاورزی در توسعه اقتصادی هر کشور، چه ثروتمند و چه فقیر، بیانگر این واقعیت است که کشاورزی به‌عنوان اولین بخش اقتصاد و عرضه‌کننده عوامل اساسی زندگی بشر و بخش‌های دیگر اقتصاد است و در توسعه همه‌جانبه کشورها نقش مهمی را ایفا می‌کند. در یک جمله کوتاه، کشاورزی را مادر تمام فعالیت‌ها و صنایع مورد نیاز ملت‌ها دانسته‌اند و توسعه این بخش را به‌عنوان نیروی محرکه رشد اقتصادی در مراحل اولیه توسعه دانسته‌اند و در مراحل بعدی رشد نیز نقش‌های عمده‌ای چون درآمدزایی، ایجاد اشتغال و تأمین امنیت غذایی را ایفا می‌کند. همچنین نکته مهمی که باید به آن توجه کرد آن است که بخش کشاورزی معمولاً با هر بخش دیگری به‌صورت رقابتی عمل نمی‌کند، بلکه رشد آن، می‌تواند مکمل رشد بخش‌های دیگر باشد. از طرفی بخش کشاورزی به واسطه اهمیت بسیار بالای آن در پیوند پیشین و پسین با سایر بخش‌ها می‌تواند نقش بسیار مهمی در ایجاد اشتغال و همچنین تهیه مواد واسطه‌ای داشته باشد.

کل ارزش افزوده بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۱۳۶،۸۹۶،۲۷۲ میلیون ریال بوده که تغییر ۳۶/۰۲ درصدی نسبت به سال قبل داشته و با سهم ۲/۰۷ درصدی در کشور رتبه ۱۹ ام را داشته است. بیشترین تولید این بخش مربوط به زیربخش زراعت و باغداری با ۱۰۴،۵۹۹،۵۶۵ میلیون ریال (سهم ۷۶/۶ درصدی از ارزش افزوده کشاورزی استان) بوده است. بعد از آن پرورش حیوانات با سهم ۲۱/۴۵ درصدی از کل ارزش افزوده کشاورزی استان تولیدی معادل ۲۹،۳۷۱،۳۴۴ میلیون ریال داشته است. ماهیگیری و آبی‌پروری با سهم ۱/۵۵ درصدی تولیدی معادل ۲،۱۲۶،۳۹۵ میلیون ریال و جنگلداری و بریدن درختان با سهم ۰/۵۸ درصدی تولیدی برابر ۷۹۸،۹۶۸ میلیون ریال داشته و به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۰/۴۳۸ بوده که نسبت به سال قبل افزایش ۱/۱۵ درصدی را داشته که نشان از کاهش بهره‌وری است. بیشترین بهره‌وری بخش کشاورزی در سال ۱۴۰۰ مربوط به بخش "شکار، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم و سایر حیوانات" با ۰/۱۲۷ و کمترین بهره‌وری بخش کشاورزی استان مربوط به بخش مرغداری با ۰/۸۸۴ بوده است.

۳-۱- بخش کشاورزی استان

۳-۱-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش کشاورزی و جهت‌گیری‌های استان

به طور کلی سیاست‌های کلان کشاورزی در حوزه‌های زیر قابل مطرح است: ۱. خودکفایی ۲. ساماندهی تولید ۳. تنظیم بازار ۴. حمایت ۵. تجارت ۶. امنیت بیولوژیک ۷. شفافیت اطلاعات تولیدات غذایی اساسی کشاورزی علاوه بر اینکه نیاز داخل کشور را تأمین می‌کند می‌تواند بر روابط سیاسی و تجاری بین کشورها نیز اثرگذار است. به همین دلیل کشورهای صنعتی علی‌رغم اینکه گاهاً مشکل تولید یک محصول را ندارند ولی باز هم از آن حمایت می‌کنند. مثلاً آمریکا چندین برابر نیاز خود گندم تولید می‌کند. وزارت جهاد کشاورزی نیز ۸ طرح جداگانه برای دستیابی به هدف خودکفایی در ۸ محصول اساسی طراحی نمود. ۸ محصول اساسی عبارت‌اند از: برنج، جو، گندم، حبوبات، پنبه، چغندر قند، ذرت و دانه‌های روغنی.

سه مؤلفه، ۱. موجودی غذا، ۲. دسترسی به غذا و ۳. پایداری در استفاده از غذا از جمله شاخص‌های اصلی برای دستیابی به امنیت غذایی هستند به همین دلیل دولت‌ها تلاش می‌کنند مؤلفه مهم موجودی غذا را با خودکفایی در تولید کالاهای استراتژیک خوراکی و کشاورزی برای خود به ارمغان آورند.

به منظور حمایت از کشاورزی و کاهش هزینه‌های بانکی دولت‌ها سازوکارهای مختلفی را جهت دسترسی ارزان‌تر کشاورزان به منابع مالی پیش گرفتند: ۱. وام کم بهره ۲. اعطای نهاده‌های یارانه‌ای ۳. دادوستد تهارتی. مهم‌ترین چالش‌های استان در رسیدن به کشاورزی پایدار و توسعه آن حول سه محور اصلی زیر است:

الف- تأمین و تخصیص اعتبارات تملک دارائی‌های سرمایه‌ای مورد نیاز برای ایجاد زیربناها و زیرساخت‌ها به منظور فراهم‌سازی و مناسب‌سازی بستر سرمایه‌گذاری و جلب سرمایه‌های بخش خصوصی و اعمال حمایت‌های لازم از آن‌ها
ب- تأمین و تخصیص اعتبارات تسهیلات بانکی لازم با سود بانکی پائین و معقول متناسب با بازدهی سرمایه در بخش کشاورزی

ج- تأمین و تخصیص آب مورد نیاز از منابع آبی استان با اولویت آب‌های سطحی و احداث سازه‌های مهار و انتقال آب

۳-۱-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش کشاورزی

کردستان با دارا بودن استعدادهای خدادادی سرشار کشاورزی یکی از مناطق مهم کشور در تولید محصولات کشاورزی است. بخش کشاورزی با عنایت به پتانسیل‌های بالقوه موجود و نیروی انسانی فعال، پویا و علاقه‌مند، در صورت ایجاد زیرساخت‌های موردنیاز و فراهم‌سازی بستر سرمایه‌گذاری برای شکوفایی این استعدادها، خواهد توانست ضمن افزایش سهم خود در تولید غذا و مواد خام صنایع جانبی مرتبط، نقش مهمی نیز در اشتغال‌زایی، ایجاد ارزش افزوده، صادرات غیرنفتی و ارتقاء درآمد سرانه مردم استان ایفا نماید. کشاورزی استان کردستان نه سنتی و نه صنعتی است بلکه در حال گذار به یک کشاورزی صنعتی با بخش‌هایی که همچنان سنتی مانده است. این در حالی است که تجربه دنیا ثابت کرده که کشاورزی صنعتی معیبه دارد و بهتر است به سمت کشاورزی پایدار حرکت کرد چرا که تجربه کشاورزی صنعتی شکست خورده است. پس بهتر است برنامه‌ریزی‌ها در جهت رسیدن به کشاورزی پایدار صورت گیرد و شاخص‌های آن بررسی شود تا نقاط ضعف شناسایی و در جهت رفع کمبودها تلاش نمود

فصل سوم: کشاورزی

هرگونه برنامه‌ریزی در راستای توسعه مستلزم شناخت فرصت‌ها و پتانسیل‌ها است که در بخش کشاورزی استان مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

جدول ۳-۱- ظرفیت‌های شناسایی شده کشاورزی استان کردستان متناسب با استعدادهای سرزمینی در سال ۱۴۰۲ (هزار تن)

عنوان عملیات	پتانسیل شناسایی شده	محقق شده تاکنون	مانده ظرفیت قابل وصول با توجه به استعداد
تولید محصولات کشاورزی سالانه	۵۵۰۰	۳۴۰۹	۲۰۹۱
زراعی	۳۷۷۰	۲۴۹۴	۱۲۷۶
باغی	۱۲۰۰	۵۱۲	۶۸۸
دامی	۵۰۰	۳۹۲	۱۰۸
شیلاتی	۳۰	۱۱	۱۹
فرآوری و نگهداری سالانه محصولات کشاورزی	۴۵۰۰	۱۹۷۲	۲۵۲۸

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

هر ساله تسهیلاتی جهت مکانیزاسیون بخش کشاورزی پرداخت می‌شود که اثرگذاری قابل‌توجهی بر تولیدات این بخش دارد. در جدول زیر آمار تسهیلات پرداختی طی چند سال اخیر و ضریب مکانیزاسیون آمده است.

جدول ۳-۲- وضع یات مکانیزاسیون کشاورزی استان (میلیارد ریال / اسب بخار در هکتار)

سال	تسهیلات پرداختی جهت مکانیزاسیون	ضریب مکانیزاسیون در پایان سال	ماشین‌آلات و ادوات تأمین شده (دستگاه)
۱۳۹۲	۲۵۶/۵	۱/۷۲	تراکتور: ۵۵۴۷ کمباین: ۳۴۲ ادوات دنباله بند: ۳۲۱۷
۱۳۹۳	۳۲۴/۲	۱/۸۴	
۱۳۹۴	۳۰۴/۶	۱/۹۴	
۱۳۹۵	۴۷۵	۲	
۱۳۹۶	۳۵۵/۶	۲/۰۳	
۱۳۹۷	۱۲۰۰/۴	۲/۱۱	
۱۳۹۸	۸۲۴/۲	۲/۲	
۱۳۹۹	۱۳۹۴	۲/۳۱	
۱۴۰۰	۱۱۷۱/۷	۲/۳۸	
۱۴۰۱	۲۸۸/۵	۲/۵	
۱۴۰۲	۱۰۹۵/۶	۲/۶۸	
جمع	۷۶۹۰/۳	-	

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

فصل سوم: کشاورزی

وابستگی بخش کشاورزی به منابع آبی امری انکارناپذیر است که با مدیریت م صرف آبی این بخش تا حدود زیادی می‌توان این وابستگی را کاهش داد. با توجه به آمار مشاهده می‌شود که فشار شدید بر منابع آب زیرزمینی استان وارد است و از آب‌های سطحی استان استفاده قابل توجهی نشده است.

جدول ۳-۳- وضعیت منابع و مصارف آب استان در سال ۱۴۰۲ (میلیون متر مکعب)

استان	حوضه آبریز درجه ۱			پارامتر	نوع پارامتر
	خلیج فارس و دریای عمان	دریاچه ارومیه	حوضه دریای خزر		
	حوضه آبریز درجه ۲				
	مرزی غرب و کرخه	دریاچه ارومیه	سفیدرود		
۱۲۷۸۴/۲	۵۵۲۱/۷	۲۷۵۲/۵	۴۵۱۰/۱	بارش	وضعیت هیدروکلیماتولوژیک ی (بیان دور دوم)
۴۶۳۶/۸	۲۶۱۲/۵	۱۰۷۴/۳	۹۵۰/۰	آب تجدیدپذیر	
۵۹۰۹/۳	۴۴۴۷/۶	۹۲۹/۵	۵۳۲/۲	آب سطحی خروجی از استان	
۸۲۲/۳	۸/۵	۰/۰	۸۱۳/۸	کسری مخزن	وضعیت ذخایر آب زیرزمینی
۴۵۳/۳	۱۲۱/۸	۴۹/۸	۲۸۱/۷	چاه	مصارف
۸/۷	۲/۴	۱/۴	۴/۹	قنات	
۴۶۲/۰	۱۲۴/۲	۵۱/۲	۲۸۶/۶	آب زیرزمینی	
۲۲۹/۲	۱۳۱/۹	۳۷/۹	۵۹/۵	چشمه	
۱۱۶/۵	۹۱/۶	۱۱/۳	۱۳/۶	نهر	
۳۹/۷	۲۲/۵	۶/۴	۱۰/۹	موتور پمپ	
۴۷/۹	۱۵/۶	۳۰/۳	۲/۰	ایستگاه پمپاژ	
۰/۳	۰/۲	۰/۰	۰/۱	آب بندان	
۴۳۳/۷	۲۶۱/۸	۸۵/۸	۸۶/۱	آب سطحی	

منبع: شرکت آب منطقه‌ای استان کردستان

طبق آخرین آمار گرفته شده از شرکت آب منطقه‌ای استان کردستان؛ تخصیص آب به کشاورزی استان، ۴۴/۵۸ درصد حجم ظرفیت سدهای در حال بهره‌برداری (آب‌های سطحی تنظیم شده) استان بوده و این در حالی است که ۸۸ درصد اراضی کشاورزی استان دیم و از نعمت رواناب موجود بی‌بهره‌اند.

جدول ۳-۴- سیمای ناموزون بهره‌مندی استان از آب ذخیره پشت سدهای درحال بهره برداری خود (مطابق آخرین تخصیص‌های رسمی وزارت نیرو) (میلیون متر مکعب/ درصد) در سال ۱۴۰۲ (درصد)

عنوان	حجم کلی آب استحصالی سدها	تخصیص رسمی بخش کشاورزی	سهم بخش کشاورزی از آب سدها
حجم	۶۳۵/۳۷۲	۲۸۳/۳	۴۴/۵۸

منبع: شرکت آب منطقه‌ای استان کردستان

مهم‌ترین چالش‌های استان در رسیدن به کشاورزی پایدار و توسعه آن حول سه محور اصلی زیر است:

الف- تأمین و تخصیص اعتبارات تملک دارائی‌های سرمایه‌ای مورد نیاز برای ایجاد زیربناها و زیرساخت‌ها به منظور فراهم‌سازی و مناسب‌سازی بستر سرمایه‌گذاری و جلب سرمایه‌های بخش خصوصی و اعمال حمایت‌های لازم از آن‌ها
ب- تأمین و تخصیص اعتبارات تسهیلات بانکی لازم با سود بانکی پائین و معقول متناسب با بازدهی سرمایه در بخش کشاورزی

ج- تأمین و تخصیص آب مورد نیاز از منابع آبی استان با اولویت آب‌های سطحی و احداث سازه‌های مهار و انتقال آب

۳-۲- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش کشاورزی

۳-۲-۱- بررسی وضعیت تولید بخش کشاورزی

اساساً محصولات کشاورزی به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند. محصولات اساسی و محصولات غیراساسی؛ محصولات اساسی کشاورزی محصولاتی هستند که نیازهای غذایی اساسی یعنی پروتئین، چربی و کربوهیدرات را برطرف می‌کنند. غلات (گندم، ذرت، جو و برنج)، گوشت، شیر، نهاده‌های دامی، روغن و شکر از جمله محصولات اساسی کشاورزی هستند؛ گرچه برخی از کارشناسان معتقدند روغن و شکر نباید جزء غذاهای اساسی تعریف شوند و دست کم نباید برای مصرف آن‌ها یارانه پرداخت شود. محصولات غیراساسی کشاورزی نیز انواع میوه، سبزیجات و ادویه‌جات و همچنین انواع فرآورده‌های غذایی چون بیسکویت، شیرینی و شکلات را شامل می‌شود.

مهم‌ترین محصولات اساسی استان کردستان در بخش کشاورزی به شرح زیر می‌باشد.

محصولات زراعی اساسی: گندم، جو، سیب‌زمینی، نخود،

محصولات باغی اساسی: توت‌فرنگی، انگور، گردو

محصولات دامی اساسی: شیر، گوشت قرمز، گوشت مرغ، تخم‌مرغ، عسل و گوشت ماهی

الف- ارزش‌افزوده، مصرف واسطه و ستانده زیربخش‌های گروه کشاورزی

بخش کشاورزی به چهار زیربخش ۱. زراعت و باغداری ۲. پرورش حیوانات ۳. جنگلداری و بریدن درختان ۴. ماهیگیری و آبی‌پروری تقسیم می‌شود. در جداول زیر وضعیت تولید بخش کشاورزی به تفکیک این زیربخش‌ها بررسی شده است.

کل ارزش‌افزوده بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۱۳۶،۸۹۶،۲۷۲ میلیون ریال بوده که تغییر ۳۶/۰۲ درصدی نسبت به سال قبل داشته و با سهم ۲/۰۷ درصدی در کشور رتبه ۱۹ ام را داشته است. بیشترین تولید این بخش مربوط به زیربخش زراعت و باغداری با ۱۰۴،۵۹۹،۵۶۵ میلیون ریال (سهم ۷۶/۶ درصدی از ارزش‌افزوده

فصل سوم: کشاورزی

کشاورزی استان) بوده است. بعد از آن پرورش حیوانات با سهم ۲۱/۴۵ درصدی از کل ارزش افزوده کشاورزی استان تولیدی معادل ۲۹،۳۷۱،۳۴۴ میلیون ریال داشته است. ماهیگیری و آبی پروری با سهم ۱/۵۵ درصدی تولیدی معادل ۲،۱۲۶،۳۹۵ میلیون ریال و جنگلداری و بریدن درختان با سهم ۰/۵۸ درصدی تولیدی برابر ۷۹۸،۹۶۸ میلیون ریال داشته و به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

زیربخش پرورش حیوانات استان با توجه به شرایط طبیعی استان به‌ویژه حوزه دام سنتی اگر با فرآوری تولیدات دامی همراه باشد می‌تواند ارزش افزوده بسیار بیشتر از آنچه که هست ایجاد کند. از نظر سهم هر بخش در کشور بیشترین مقدار مربوط به "شکار، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم و سایر حیوانات" و کمترین آن مربوط به "ماهیگیری و آبی پروری" استان می‌باشد.

جدول ۳-۵- ارزش افزوده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد)

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	تغییرات			
۱۹	۲/۱۶	۳۴/۲۳	۱۰۴،۵۹۹،۵۶۵	۷۷،۹۲۷،۴۴۵	• زراعت و باغداری
۱۷	۲/۳۲	۴۲/۲۱	۲۹،۳۷۱،۳۴۴	۲۰،۶۵۳،۵۰۷	• پرورش حیوانات:
۱۶	۲/۳۵	۴۲/۷۷	۲۲،۴۸۴،۷۶۶	۱۵،۷۴۸،۵۲۱	دامداری
۱۸	۱/۴۹	۳۳/۴۹	۳،۵۷۵،۸۱۸	۲،۶۷۸،۶۱۷	مرغداری
۸	۴/۸۰	۴۸/۷۱	۳،۳۱۰،۷۶۰	۲،۲۲۶،۳۶۹	شکار، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم و سایر حیوانات
۱۷	۲/۴۵	۴۷/۱۰	۷۹۸،۹۶۸	۵۴۳،۱۲۹	• جنگلداری و بریدن درختان
۲۶	۰/۴۷	۳۹/۹۸	۲،۱۲۶،۳۹۵	۱،۵۱۹،۰۳۶	• ماهیگیری و آبی پروری
۱۹	۲/۰۷	۳۶/۰۲	۱۳۶،۸۹۶،۲۷۲	۱۰۰،۶۴۳،۱۱۷	جمع کل

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۳-۶- مصرف واسطه زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد)

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	تغییرات			
۱۹	۲/۰۶	۳۴/۲۱	۴۱،۶۷۲،۰۶۲	۳۱،۰۴۹،۷۶۶	• زراعت و باغداری
۲۰	۲/۰۵	۴۱/۳۷	۶۳،۴۸۹،۹۶۰	۴۴،۹۰۹،۴۷۸	• پرورش حیوانات:
۲۱	۱/۸۹	۳۷/۴۴	۳۵،۶۸۰،۱۶۸	۲۵،۹۵۹،۸۷۴	دامداری
۱۳	۲/۴۵	۴۶/۷۷	۲۷،۳۲۷،۹۴۲	۱۸،۶۱۹،۱۴۹	مرغداری
۲۵	۰/۵	۴۵/۸۱	۴۸۱،۸۵۰	۳۳۰،۴۵۵	شکار، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم و سایر حیوانات
۲۳	۱/۷۴	۳۴/۹۴	۱۷۵،۲۵۰	۱۲۹،۸۷۲	• جنگلداری و بریدن درختان

فصل سوم: کشاورزی

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	تغییرات			
۲۶	۰/۴۹	۴۰/۱۹	۱.۲۹۷.۱۹۱	۹۲۵.۳۲۶	• ماهیگیری و آبی پروری
۲۰	۱/۹۸	۳۸/۴۶	۱۰۶.۶۳۴.۴۶۲	۷۷.۰۱۴.۴۴۲	جمع کل

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۳-۷- ستانده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال/درصد)

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	تغییرات			
۱۹	۲/۱۳	۳۴/۲۲	۱۴۶.۲۷۱.۶۲۷	۱۰۸.۹۷۷.۲۱۰	• زراعت و باغداری
۲۰	۲/۱۳	۴۱/۶۴	۹۲.۸۶۱.۳۰۳	۶۵.۵۶۲.۹۸۶	• پرورش حیوانات:
۲۱	۲/۰۴	۳۹/۴۶	۵۸.۱۶۴.۹۳۴	۴۱.۷۰۸.۳۹۶	دامداری
۱۳	۲/۲۸	۴۵/۱۰	۳۰.۹۰۳.۷۶۰	۲۱.۲۹۷.۷۶۶	مرغداری
۱۷	۲/۳۱	۴۸/۳۳	۳.۷۹۲.۶۰۹	۲.۵۵۶.۸۲۴	شکار، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم و سایر حیوانات
۱۹	۲/۲۸	۴۴/۷۶	۹۷۴.۲۱۹	۶۷۳.۰۰۱	• جنگلداری و بریدن درختان
۲۶	۰/۴۸	۴۰/۰۶	۳.۴۲۳.۵۸۶	۲.۴۴۴.۳۶۲	• ماهیگیری و آبی پروری
۲۰	۲/۰۳	۳۷/۰۸	۲۴۳.۵۳۰.۷۳۴	۱۷۷.۶۵۷.۵۵۹	جمع کل

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۰ برابر ۰/۴۳۸ بوده که نسبت به سال قبل افزایش ۱/۱۵ درصدی را داشته که نشان از کاهش بهره‌وری است. بیشترین بهره‌وری بخش کشاورزی در سال ۱۴۰۰ مربوط به بخش شکار، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم و سایر حیوانات با ۰/۱۲۷ و کمترین بهره‌وری بخش کشاورزی استان مربوط به بخش مرغداری با ۰/۸۸۴ بوده است.

جدول ۳-۸- نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های کشاورزی ۱۳۹۹-۱۴۰۰

تغییرات	۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
۰/۰۰	۰/۲۸۵	۰/۲۸۵	زراعت و باغداری
-۰/۱۵	۰/۶۸۴	۰/۶۸۵	پرورش حیوانات:
-۱/۴۵	۰/۶۱۳	۰/۶۲۲	دامداری
۱/۱۴	۰/۸۸۴	۰/۸۷۴	مرغداری
-۱/۵۵	۰/۱۲۷	۰/۱۲۹	شکار، پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم و سایر حیوانات
-۶/۷۴	۰/۱۸۰	۰/۱۹۳	جنگلداری و بریدن درختان
۰/۰۰	۰/۳۷۹	۰/۳۷۹	ماهیگیری و آبی پروری
۱/۱۵	۰/۴۳۸	۰/۴۳۳	جمع کل

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

ب- سطح زیر کشت محصولات کشاورزی

محصولات زراعی آبی استان با سطح زیر کشت ۹۴ هزار هکتار در سال ۱۴۰۲ سهمی معادل ۱/۴۲ درصد از سطح زیر کشت زراعی آبی کشور را به خود اختصاص داده است که تولیدی برابر ۱,۲۰۵ هزار تن را داشته است. در سال ۱۴۰۲ محصولات زراعی دیم با سطح زیر کشت ۷۴۹/۵ هزار هکتار و سهم ۱۱/۸۵ درصدی از سطح کشت زراعی دیم کشور توانسته ۱,۲۹۰ هزار تن تولید و عملکرد ۱,۷۲۰ کیلوگرم در هکتار را داشته باشد. مجموع سطح آبی و دیم محصولات زراعی استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۸۴۳/۵ هزار هکتار می باشد که ۱۱/۱۴ درصد آن آبی و ۸۸/۸۶ درصد آن دیم بوده است. عملکرد تولید در هکتار محصولات زراعی آبی و دیم استان در مقایسه با میانگین کشور بالاتر بوده است. با توجه به سهم پایین سطح کشت آبی استان باید گفت علیرغم وجود رواناب قابل توجه در استان، بخش کشاورزی کمترین بهره را از آن برده است و یکی از اصلی ترین مطالبات استان، افزایش سهم تخصیص آب کشاورزی از وزارت نیرو است تا با توسعه کشت آبی و افزایش تولید در واحد سطح، گامی در جهت رشد اقتصادی استان و کشور برداشته شود.

جدول ۳-۹- سطح زیر کشت و تولید محصولات زراعی (طی سال های ۱۴۰۱-۱۴۰۲)

محصولات زراعی						سال	عنوان
دیم			آبی				
عملکرد در هکتار (کیلوگرم)	تولید (هزار تن)	سطح کشت (هزار هکتار)	عملکرد در هکتار (کیلوگرم)	تولید (هزار تن)	سطح کشت (هزار هکتار)		
۱,۰۸۹	۷۶۳	۷۰۰/۷	۱۴,۵۷۰	۱,۴۰۶	۹۶/۵	۱۴۰۱	استان
۱,۷۲۰	۱,۲۹۰	۷۴۹/۵	۱۲,۸۱۹	۱,۲۰۵	۹۴	۱۴۰۲	
۹۸۰	۵,۹۶۶	۶,۰۸۷	۱۲,۱۴۷	۷۸,۸۰۵	۶,۴۸۸	۱۴۰۱	کشور
۱,۳۰۴	۸,۲۴۴	۶,۳۲۳	۱۱,۳۸۴	۷۵,۵۴۴	۶,۶۳۶	۱۴۰۲	

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

سطح زیر کشت محصولات باغی استان (بارور و غیر بارور) در سال ۱۴۰۲ برابر ۶۰/۲ هزار هکتار بوده که ۵۱۱/۶ هزار تن تولید را در برداشته است. عملکرد در هکتار سطح بارور محصولات باغی استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۸,۴۹۸ کیلوگرم در هکتار بوده که از میانگین کشور بیشتر است.

جدول ۳-۱۰- سطح زیر کشت و تولید محصولات باغی (هزار هکتار/ هزار تن) (طی سال های ۱۴۰۱-۱۴۰۲)

محصولات باغی			سال	عنوان
عملکرد در هکتار (کیلوگرم) ^۱	تولید (هزار تن)	سطح کشت (هزار هکتار)		
۸,۰۸۸	۴۳۶/۸	۵۴	۱۴۰۱	استان
۸,۴۹۸	۵۱۱/۶	۶۰/۲	۱۴۰۲	

^۱ عملکرد در هکتار مربوط به سطح بارور محصولات باغی است

فصل سوم: کشاورزی

محصولات باغی			سال	عنوان
عملکرد در هکتار (کیلوگرم) ^۱	تولید (هزار تن)	سطح کشت (هزار هکتار)		
۸,۹۰۶	۲۶,۲۹۳	۲,۹۵۱	۱۴۰۱	کشور
۸,۲۲۴	۲۴,۶۹۸	۳,۰۰۳	۱۴۰۲	

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

ج- وضعیت شاخص‌های دام، طیور، آبزیان و زنبورعسل

جمعیت دامی به چهار دسته گوسفند و بره، بز و بزغاله، گاو و گوساله و تکسُمیان دسته‌بندی می‌شود. جمعیت دام استان بر اساس رأس کاهش ۳۹۰,۹۰۸ رأسی داشته که در دو بخش گوسفند و بره و بز و بزغاله با کاهش روبرو بوده و در دو بخش گاو و گوساله و تکسیمان با افزایش همراه بوده است.

جدول ۳-۱۱- آمار جمعیت دامی (طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲)

واحد دامی ^۱		تعداد (رأس)		نوع دام
۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۱	
۱,۴۴۳,۴۶۹	۱,۷۱۵,۰۳۰	۱,۴۴۳,۴۶۹	۱,۷۱۵,۰۳۰	گوسفند و بره
۱۱۷,۹۴۴	۱۷۷,۷۳۹	۱۱۲,۲۸۵	۲۳۳,۸۶۸	بز و بزغاله
۳۰۸,۰۰۷	۳۰۸,۰۰۷	۳۱۶,۰۸۹	۳۴,۲۲۲	اصیل
۶۵۹,۱۷۶	۶۵۹,۱۷۶	۶۵۹,۸۹۷	۹۴,۱۷۰	دورگ
۲۸۲,۲۷۵	۲۸۲,۲۷۵	۲۷۷,۲۷۰	۵۶,۴۵۵	بومی
۱,۲۴۹,۴۵۸	۱,۲۴۹,۴۵۸	۱,۲۵۳,۲۵۶	۱۸۴,۸۴۷	جمع
۵۰,۶۹۲	۵۰,۹۷۰	۱۲,۰۱۵	۹,۷۸۰	تکسیمیان
۲,۸۶۱,۵۶۳	۳,۱۹۶,۹۹۵	۱,۷۵۲,۶۱۶	۲,۱۴۳,۵۲۴	جمع کل

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

ظرفیت دامداری‌های استان در جدول زیر به تفکیک گاوداری، پرواربندی گوساله، پرواربندی بره و گوسفند داشته بر اساس رأس در جدول زیر نشان داده شده است. در تمام موارد تعداد واحدهای صنعتی نسبت به روستایی (نیمه صنعتی) با اختلاف زیاد کمتر بوده است. بررسی نشان می‌دهد که تغییرات تعداد گاوداری صنعتی به میزان ۱/۶۱ درصد با افزایش روبرو بوده است. بیشترین رشد نیز مربوط به پرواربندی بره روستایی (نیمه صنعتی) بوده که از نظر تعداد ۲۷/۶۵ درصد و از لحاظ ظرفیت ۲۸/۸۴ درصد رشد داشته است. نکته قابل توجه و امیدوارکننده این است که ظرفیت واحدهای دامداری در تمام چهار بخش اصلی افزایش داشته است و این نشان دهنده عملکرد مثبت استان در این زمینه است که باید توجه داشت این بخش از توان بالقوه (ظرفیت) بالایی برخوردار است.

^۱ . مفهوم واحد دامی به منظور بیان انواع و سنین مختلف دامی و مقایسه و تبدیل آن‌ها در یک شکل واحد پدید آمده است. اندازه واحد دامی ثابت نیست و بر اساس وزن زنده دام غالب در هر منطقه تعیین می‌شود.

فصل سوم: کشاورزی

جدول ۳-۱۲- ظرفیت دامداری‌های صنعتی و نیمه صنعتی (ظرفیت به رأس / درصد)

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان		
۱/۶۱	۲۵۲	۲۴۸	تعداد	صنعتی	گاو‌داری
۷/۴۸	۱۴,۰۸۵	۱۳,۱۰۵	ظرفیت		
۹/۹۹	۲,۰۶۹	۱,۸۸۱	تعداد	روستایی (نیمه صنعتی)	
۹/۹۲	۱۷,۹۸۱	۱۶,۳۵۸	ظرفیت		
۵/۴۹	۱۹۲	۱۸۲	تعداد	صنعتی	پروراندی گوساله
۵/۳۶	۲۴,۵۹۰	۲۳,۳۴۰	ظرفیت		
۲۱/۳۵	۵۲۳	۴۳۱	تعداد	روستایی (نیمه صنعتی)	
۲۱/۲۳	۱۸,۱۹۵	۱۵,۰۰۹	ظرفیت		
۴/۶۹	۶۷	۶۴	تعداد	صنعتی	پروراندی بره
۲/۸۷	۱۹,۳۶۵	۱۸,۸۲۵	ظرفیت		
۲۷/۶۵	۵۷۷	۴۵۲	تعداد	روستایی (نیمه صنعتی)	
۲۸/۸۴	۷۶,۶۲۳	۵۹,۴۷۲	ظرفیت		
۱۳/۵۶	۶۷	۵۹	تعداد	صنعتی	گوسفند داشته
۱۳/۵۰	۱۶,۹۶۳	۱۴,۹۴۵	ظرفیت		
۹/۸۸	۲,۲۰۲	۲,۰۰۴	تعداد	روستایی (نیمه صنعتی)	
۹/۳۹	۱۴۴,۲۶۶	۱۳۱,۸۸۳	ظرفیت		

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

آمار واحدهای پرورش طیور استان نشان می‌دهد ظرفیت واحد مرغ تخم‌گذار با ۱۴/۶۴ درصد بیشترین افزایش داشته و ظرفیت واحد مرغ مادر گوشتی با کاهش ۵/۵۲ درصد بیشترین کاهش را داشته است. تعداد واحدهای مرغ بومی و سایر ماکیان، شترمرغ و کارخانه جوجه‌کشی بدون تغییر بوده است.

جدول ۳-۱۳- آمار واحدهای پرورش طیور

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	نوع طرح		
۰/۳۹	۷۷۲	۷۶۹	تعداد	پروانه	مرغ گوشتی
۱/۷۸	۱۵,۶۲۰,۱۰۰	۱۵,۳۴۷,۶۰۰	ظرفیت	بهره‌برداری	
-	-	-	تعداد	غیرمجاز	
-	-	-	ظرفیت		
۷/۶۹	۱۴	۱۳	تعداد	مرغ تخم‌گذار	
۱۴/۶۴	۷۷۵,۰۰۰	۶۷۶,۰۰۰	ظرفیت		
-۵/۸۸	۱۶	۱۷	تعداد	مرغ مادر گوشتی	
-۵/۵۲	۴۶۳,۲۰۰	۴۹۰,۲۵۰	ظرفیت		
-	۱	۱	تعداد	مرغ بومی و سایر ماکیان	

فصل سوم: کشاورزی

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	نوع طرح	
			ظرفیت	
-	۲,۰۰۰	۲,۰۰۰	ظرفیت	شترمرغ
-	۴	۴	تعداد	
-	۲۴۹	۲۴۹	ظرفیت	
-	۵	۵	تعداد	بو قلمون
۵/۷۱	۱۸,۵۰۰	۱۷,۵۰۰	ظرفیت	
-	۲	۲	تعداد	کارخانه جوجه کشی
-	۴,۰۰۰,۰۰۰	۴,۰۰۰,۰۰۰	ظرفیت	

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

وجود منابع سرشار آبی جاری در استان می تواند زمینه خوبی جهت پرورش ماهی باشد. پرورش ماهی استان در سال ۱۴۰۲ بیشتر در منابع سردآبی با تعداد ۲۵۳ واحد و ظرفیت ۵,۸۰۵ تن بوده است.

جدول ۳-۱۴- وضعیت مزارع پرورش ماهی استان به تفکیک نوع پرورش

نوع پرورش						عنوان
ماهیان زینتی		سردآبی		گرم آبی		
۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۱	
۱۴	۱۴	۲۵۳	۲۵۳	۱۰	۱۰	تعداد مزارع فعال، استخر دومنظوره، مجتمع
-	-	۸/۸۸	۷/۸۸	۹/۱	۹/۱	مساحت مزارع فعال دومنظوره و مجتمع (هکتار)
-	-	۵,۸۰۵	۴,۷۰۵	۲۳	۲۰	ظرفیت تولید مزارع دومنظوره، مجتمع، منفرد (تن)
-	-	۲,۹۷۰	۲,۷۵۰	-	-	تکثیر بچه ماهی (هزار قطعه)
۱,۳۱۶	۱,۲۷۰	۰	۰	-	-	تکثیر و تولید ماهیان زینتی (هزار قطعه)

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

سال ۱۴۰۲ در سطح استان کردستان ۷,۴۳۱ بهره بردار با ۹,۲۹۳ کلنی بومی و ۲۹۵,۵۵۷ کلنی مدرن (جمعاً ۳۰۴,۸۵۰ کلنی) فعالیت داشته اند که نسبت به سال گذشته رشدی ۸/۱۷ درصدی را داشته است.

جدول ۳-۱۵- آمار زنبور عسل

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان
۳/۱۹	۷,۴۳۱	۷,۲۰۱	تعداد بهره بردار
۳۹/۶۶	۹,۲۹۳	۶,۶۵۴	تعداد کلنی بومی
۷/۴۱	۲۹۵,۵۵۷	۲۷۵,۱۶۶	تعداد کلنی مدرن
۸/۱۷	۳۰۴,۸۵۰	۲۸۱,۸۲۰	جمع کلنی بومی و مدرن

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

با توجه به جدول ۳-۱۶ بیشترین رشد تولیدات زیربخش ها مربوط به تولید تخم مرغ بوده که با رشد ۱۸/۱۸ درصدی نسبت به سال قبل به ۵,۲۰۰ تن رسیده است و کمترین آن مربوط به بخش تولید عسل بوده که با کاهش

فصل سوم: کشاورزی

۲۱/۲۴ درصدی روبه‌رو بوده است. در این میان افزایش ۳/۲۱ درصدی تولیدات سالیانه حائز اهمیت است. بخش کشاورزی به‌عنوان یکی از بخش‌های مهم اقتصادی که پیوند پستین و پیشین بالایی با سایر بخش‌های دیگر دارد و همچنین به‌عنوان تأمین‌کننده نهاده برای سایر بخش‌های اقتصادی عمل می‌کند لذا کاهش تولید در این بخش به مثابه کاهش اشتغال و افزایش بیکاری در استان قلمداد می‌گردد.

جدول ۳-۱۶- آمار تولیدات سالیانه دام، طیور، آبزیان و زنبورعسل (هزارتن)

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	نوع تولید
۰/۲۹	۲۵۵،۹۲۰	۲۵۵،۱۸۷	شیر
-۰/۰۴	۳۱،۹۳۸	۳۱،۹۵۲	گوشت قرمز
۱۲/۹۷	۹۷،۹۸۴	۸۶،۷۳۴	گوشت مرغ
۱۸/۱۸	۵،۲۰۰	۴،۴۰۰	تخم‌مرغ
۲/۸۰	۱۱،۰۰۰	۱۰،۷۰۰	گوشت ماهی
-۲۱/۲۴	۱،۸۶۹	۲،۳۷۳	عسل
۳/۲۱	۴۰۳،۹۱۱	۳۹۱،۳۴۶	جمع

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

د- قیمت تضمینی محصولات کشاورزی

یکی از سیاست‌های حمایتی دولت می‌تواند قیمت‌گذاری و خرید محصولات باشد که در ایران در مورد محصولات ضروری کشاورزی انجام خواهد شد. بر اساس قانون "تضمین خرید محصولات اساسی کشاورزی"، دولت باید هر ساله نرخ خرید تضمینی محصولات کشاورزی را قبل از آغاز فصل کشت و با در نظر گرفتن نرخ تورم سالانه و اعمال میزان تأثیر آن در قیمت تمام شده محصولات مختلف مورد اشاره در این قانون اعلام کند.

خرید تضمینی محصولات اساسی، علاوه بر افزایش حجم تولید داخل، موجب تقویت امنیت غذایی کشور نیز خواهد شد. سیاست خرید تضمینی مستلزم رعایت دو نکته ۱. قیمت مناسب و ۲. زمان اعلام آن است. قیمت باید با هزینه‌های تولید متناسب باشد و زمان اعلام باید پیش از آغاز فصل زراعت (شهریورماه) باشد.

در سال‌های اخیر هزینه‌های تولید افزایش و یارانه محصولات اساسی کشاورزی ثابت مانده است این در حالی است که در بسیاری موارد قیمت تضمینی خرید این محصولات در تناسب با این تغییرات نبوده است؛ در نتیجه تضمین خرید آن‌ها کارکرد حمایتی خود را از دست داده است.

فصل سوم: کشاورزی

جدول ۳-۱۷- پیشنهاد قیمت خرید تضمینی محصولات زراعی، برگ سبز چای و پیله‌تر ابریشم (ریال برای هر کیلوگرم)

محصول	قیمت خرید تضمینی سال زراعی ۱۴۰۰-۱۴۰۱	قیمت خرید تضمینی سال زراعی ۱۴۰۱-۱۴۰۲
گندم	۱۱۵،۰۰۰	۱۵۵،۰۰۰
جو	۳۴،۰۰۰	۶۷،۸۰۰
کلزا	۲۳۵،۰۰۰	۳۰۰،۰۰۰
گلرنگ	-	۲۶۰،۰۰۰

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

۳-۲-۲- صادرات و واردات محصولات بخش کشاورزی

صادرات بخش کشاورزی از مبادی گمرکات استان در سال ۱۴۰۲ ارزشی برابر ۲۳۶ میلیون دلار داشته که نسبت به سال قبل ۶/۳۱ درصد افزایش یافته است. متوسط قیمت هر واحد صادرات نیز در این سال برابر ۴۷۳/۹۰ دلار به ازای هر تن بوده که در مقایسه با سال قبل آن ۸/۰۲ درصد افزایش داشته است. صادرات کالاهای فرآوری شده و صنعتی به جای تولیدات خام موجب افزایش متوسط قیمت هر واحد صادرات می‌شود.

جدول ۳-۱۸- بررسی وضعیت تجارت خارجی محصولات کشاورزی از مبادی گمرکات استان

تغییرات (درصد)	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان	
۶/۳۱	۲۳۶	۲۲۲	ارزش (میلیون دلار)	صادرات کشاورزی
-۱/۵۸	۴۹۸،۰۰۰	۵۰۶،۰۰۰	وزن (تن)	
۸/۰۲	۴۷۳/۹۰	۴۳۸/۷۴	نسبت ارزش به وزن صادرات (متوسط قیمت هر واحد صادرات) (دلار به ازای هر تن)	
-	-	-	ارزش (میلیون دلار)	واردات کشاورزی
-	-	-	وزن (تن)	
-	-	-	نسبت ارزش به وزن واردات (متوسط قیمت هر واحد واردات) (دلار به ازای هر تن)	

منبع: اداره کل گمرکات استان کردستان / محاسبات کارشناسی

آب مجازی^۱ مفهومی است که در مورد صادرات محصولات کشاورزی با توجه به بحران آب در منطقه اهمیت قابل توجهی دارد و در مجامع علمی برای تبیین نیاز آبی هر کالای تولیدی از شاخصی به نام آب مجازی استفاده می‌شود. آب مجازی (پنهان، نهفته) به مجموع حجم آبی که در مراحل مختلف تهیه، تولید و ارائه یک محصول (غذا، کالا، انرژی یا خدمت) به صورت مستقیم و غیرمستقیم استفاده می‌شود گفته می‌شود.

با توجه به مفهوم آب مجازی و اقلام عمده صادراتی سال ۱۴۰۲ مشاهده می‌شود که محصولاتی همچون هندوانه که برای تولید آن‌ها حجم قابل توجهی آب مصرف می‌شود، در صدر اقلام صادراتی استان قرار دارد و می‌توان گفت در سال ۱۴۰۲ به این نکته مهم توجه کافی نشده است.

^۱ . Virtual Water

فصل سوم: کشاورزی

جدول ۳-۱۹- کشاورزی از مبادی گمرکات استان

عنوان	۱۴۰۲
اقلام عمده صادراتی کشاورزی	گوجه فرنگی-هندوانه - گل آپارتمانی- میوه های خوراکی- صیفی جات(کاهو کلم -خیار - گوجه فرنگی- سیب زمینی)
اقلام عمده وارداتی کشاورزی	*

منبع: اداره کل گمرکات استان کردستان

۳-۲-۳- حمایت های دولت از بخش کشاورزی

بخش کشاورزی به عنوان محرک اولیه در مراحل توسعه، ایجاد امنیت غذایی و اشتغال از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است و به دلیل ماهیت استراتژیک و دارا بودن اثرات جانبی مثبت نیازمند حمایت بوده که منابع بانکی می تواند یکی از مهم ترین پشتیبان های این بخش باشد.

به منظور حمایت از کشاورزی و کاهش هزینه های بانکی، دولت ها سازوکارهای مختلفی را جهت دسترسی ارزان تر کشاورزان به منابع مالی پیش گرفتند که می توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱. وام کم بهره مانند تسهیلات یارانه دار تبصره ۱۸ سال ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱

۲. اعطای نهاده های یارانه ای ۳. دادوستد تهاتری.

تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش کشاورزی استان در پایان سال ۱۴۰۲ برابر ۳۰۳،۹۸۵،۹۳ میلیون ریال بوده که رشدی برابر ۲۱/۵۱ درصدی نسبت به سال قبل داشته است.

جدول ۳-۲۰- مانده تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش کشاورزی استان (میلیون ریال)

عنوان	تا پایان سال ۱۴۰۱	تا پایان سال ۱۴۰۲	تغییرات
مانده تسهیلات بانکی	۷۷،۳۴۵،۵۸۰	۹۳،۹۸۵،۳۰۳	۲۱/۵۱

منبع: شورای هماهنگی بانک ها

جدول ۳-۲۱- تسهیلات تبصره ۱۸ پرداخت شده به بخش کشاورزی استان در سال ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (میلیون ریال)

عنوان	تعداد طرح	رقم
۱۴۰۱	۵۲۶	۴،۹۶۱،۴۴۰
۱۴۰۲ (شامل سهم جهاد کشاورزی، بنیاد برکت و نهضت احیا)	۶۲	۲،۹۷۰،۴۰۰

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

۳-۳- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی برای استان

استان کردستان جز استان های پر آب کشور محسوب می شود، اما توزیع آب در استان به صورتی است که در شرق استان اراضی فوق العاده مستعد و حاصلخیز اما کم آب و در غرب استان اراضی محدودی داریم اما پر آب و این موضوع به یکی از چالش های حوزه کشاورزی در کردستان تبدیل شده است. این موضوع لزوم همکاری و تعامل بیشتر وزارت نیرو و جهاد کشاورزی برای مدیریت آب در این حوزه را می طلبد.

با توجه به این که در استان کردستان ۸۸ درصد اراضی کشاورزی به صورت دیم وجد دراد و از آنجا که زراعت دیم یک زراعت وابسته به باران است و تغییرات اقلیمی نقش عمده‌ای در میزان تولیدات دیم دارد لذا ناپایداری همواره میزان تولید را در این سیستم تهدید می‌کند. توسعه تنوع ژنتیکی یکی از ارکان پایداری بوده و کمک می‌کند که کشاورز دیم‌کار همواره یک درآمد اقتصادی مقرون به صرفه داشته باشد.

با توجه به مطالب ارائه شده در این فصل پیشنهادات زیر مطرح است:

- ایجاد یک رابطه پویا و تعاملی میان بخش کشاورزی، صنعت و خدمات مولد از طریق تهیه برنامه توسعه مناسب مبتنی بر آمایش سرزمین، سرمایه‌گذاری و فضا، اندازه و پراکندگی منابع در استان.
- تأمین اعتبارات لازم جهت طرح توسعه اراضی آبی در محدوده سدهای مخزنی استان
- انجام مطالعات آمایشی و پیمایشی منطقه‌ای برای استان جهت ارزیابی وضعیت منابع آب و خاک و اقلیم و همچنین استفاده از مطالعات انجام شده جهت تهیه نقشه جامع الگوی کشت و مسیر مرحله‌ای ارتقا روش‌های عملی و فنی در تولید کشاورزی به منظور افزایش و ارتقا بهره‌وری منابع و نهادها
- تأکید بر سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی، تحقیق و پژوهش، روش‌های نوین کاشت، داشت و برداشت فراوری محصولات با اعطای مشوق‌ها و حمایت‌های لازم و ایجاد جذابیت برای سرمایه‌گذاری در استان.
- با توجه به اهمیت بخش روستایی در استان می‌توان با افزایش امکانات رفاهی بیشتر و دادن تسهیلات به روستائیان از مهاجرت روستائیان به شهرها جلوگیری کرد و از ایجاد مشکلات عدم تطابق امکانات شهری با جمعیت موجود و همچنین خالی شدن روستاها از جمعیت که هم از لحاظ اقتصادی و هم از لحاظ امنیتی بسیار مهم است، پیشگیری کرد.
- تأمین و تخصیص کمک‌های فنی و اعتباری در قالب یارانه برای کاهش سود تسهیلات بانکی
- توسعه باغات حوزه رودخانه‌های مرزی
- ایجاد واحدهای فرآوری و صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی: با توجه به ظرفیت بالای استان در زمینه تولیدات کشاورزی و ارزش افزوده پایین محصولات خام کشاورزی در تمام حوزه‌های آن لذا ضروری است به‌عنوان مکمل این بخش صناعی ایجاد شوند تا این بخش علاوه بر ایجاد ارزش افزوده هر چه بیشتر بر اشتغال استان هم تأثیرگذار باشد.
- توسعه آبیاری تکمیلی: استان کردستان به لحاظ تأسیسات زیربنایی مهار و انتقال آب و عملیات آب و خاک کشاورزی در مقایسه با استان‌های توسعه یافته از عقب‌ماندگی تاریخی برخوردار است. لذا تکمیل و توسعه زیربنای آبیاری تکمیلی از الزامات توسعه کشاورزی است که باید مورد توجه قرار گیرد. همچنین افزایش راندمان آبی و جلوگیری از هدر رفت آب بخش کشاورزی با اجرای طرح‌های آبخیزداری و همچنین مدیریت الگوی مصرف آب کشاورزی که حجم زیادی را شامل می‌شود، موجب افزایش محصولات کشاورزی و پایداری در تولید خواهد شد.
- مدیریت منابع طبیعی: تعادل دام- مرتع و چرای کنترل شده دام به سوی حذف دام از مرتع می‌رود، طرحی که آثار زیان بارش بیش از فواید کوتاه‌مدت آن است. حضور دام در مرتع ضروری و یکی از عناصر کلیدی در

تعادل محیط‌زیست است. برای داشتن مرتعی غنی و قوی، حضور مستقیم دام، ریخته شدن کود آن ضروری است، زیرا تنها در این صورت است که ماده آلی خاک افزایش یافته و افزایش ماده آلی خاک به صورت مستقیم باعث رشد بیشتر گیاهان، بالا رفتن قدرت جذب و ذخیره سازی آب باران و ممانعت از ایجاد و راه افتادن سیلاب‌های خطرناک می‌شود.

- حمایت از تحقیق و توسعه: توسعه روش‌های علمی و تحقیقاتی با رویکرد ارتقای بهره‌وری دنبال شود. همچنین بذر اصلاح شده به‌عنوان یکی از نهاده‌های دانش‌بنیان و استراتژیک مورد توجه قرار گیرد.
- ساماندهی نظام توزیع و فروش: وجود مشکل دلالتی و سوداگری در بازار محصولات کشاورزی - نبودن یا ضعیف بودن تشکلهای تعاونی روستایی. خلأ تشکلهای فعال بومی در محصولات کشاورزی استان.
- افزایش حمایت‌ها از اجرای عملیات زیربنایی آب و خاک از جمله طرح‌های تجهیز و نوسازی اراضی و توسعه شبکه‌ها و روش‌های نوین آبیاری
- جلوگیری از برداشت بی‌رویه از منابع آب‌های زیرزمینی و توسعه فعالیت‌های آبخیزداری، جنگل‌کاری، بیابان‌زدایی و اجرای طرح‌های مرتبط با تقویت ذخایر آب‌های زیرزمینی
- فراهم کردن شرایط لازم برای ارتقای تدریجی درجه و ضریب مکانیزاسیون و نوسازی تأسیسات و تجهیزات و ماشین‌آلات و ادوات کشاورزی
- حمایت مستمر و قانونی از سازماندهی و ساماندهی تشکلهای و تعاونی‌های کشاورزی اعم از تخصصی، صنفی و منطقه‌ای از طریق تصویب و اجرای قوانین و مقررات
- حمایت از استقرار و گسترش صنایع تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات کشاورزی در قطب‌های تولیدی
- تنوع بخشیدن به ابزارهای حمایتی و اصلاح نظام قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی به منظور حمایت از تولیدکنندگان محصولات کشاورزی
- توسعه بیمه محصولات کشاورزی و بیمه تأمین اجتماعی روستایی و کشاورزی

فصل چهارم صنعت و معدن

خلاصه فصل

برآورد ارزش افزوده فعالیت‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که کل ارزش افزوده حوزه صنعت استان ۱۵۳،۲۱۴،۳۹۶ میلیون ریال بوده است. در سال ۱۴۰۰ سهم تولید بخش صنعت، معدن و انرژی استان ۰/۳۴ درصد از کل ارزش افزوده همین بخش در کل کشور بوده که از این لحاظ در بین ۳۱ استان در رتبه بیست‌وهشتم قرار داشته است. همچنین در سال مذکور سهم تولید بخش صنعت، معدن و انرژی از محصول ناخالص داخلی استان ۲۱/۲۳ درصد بوده است.

بخش صنعت و معدن استان نیز همانند کشور با محدودیت‌هایی مواجه است؛ از جمله می‌توان محدودیت‌های صادرات و مشکلات تأمین انرژی را به‌عنوان مهم‌ترین چالش‌های بخش صنعت نام برد. با توجه به سهم پایین استان در ارزش افزوده این بخش بایستی با سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، حمایت و پشتیبانی از تولید و تجارت توأم با نظارت مستمر بر امور مربوط به بخش‌های سه‌گانه صنعت، معدن و تجارت جهت دستیابی به جایگاه مورد نظر در سطح ملی و با توجه به مزیت‌های نسبی استان در راستای نیل به رشد اقتصادی، ارزش افزوده، سرمایه‌گذاری و تولید صادرات محور و همچنین ارتقاء توانمندی‌های نیروی انسانی، اشتغال پایدار و ارتقا سطح رفاه جامعه نسبت به تدوین سند راهبردی اقدام و در این راه گام‌های مؤثری را برداشت.

در این فصل آمار تولید استان در بخش صنعت و معدن به تفکیک ارزش افزوده، مصرف واسطه و ستانده مورد بررسی قرار گرفته است. علاوه بر آن با بررسی وضعیت کارگاه‌های صنعتی، وضعیت زیربخش معدن، صادرات و واردات محصولات عمده و حمایت‌های دولتی سعی شده راهکار و سیاست اجرایی پیشنهادی در این بخش ارائه گردد.

۴-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش صنعت و معدن و جهت‌گیری‌های استان

بخش صنعت، معدن و تجارت دارای تعامل گسترده‌ای با سایر بخش‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه است و یکی از مؤثرترین بخش‌های اقتصادی است؛ بنابراین آشنایی با وضع موجود، برنامه‌ها و سیاست‌های این بخش تصویر روشنی از وضعیت و توان آینده اقتصادی در اختیار قرار می‌دهد. ارتباط گسترده این بخش با بخش‌های مختلف مانند کشاورزی، حوزه پولی و بانکی، بورس، توزیع، اشتغال، واردات، صادرات، ارتباط بین مصرف‌کننده و تولیدکننده و بسیاری بخش‌های دیگر و میزان اثرگذاری و اثرپذیری از این بخش‌ها نشانگر اهمیت بالای شناخت صنعت، معدن و تجارت است.

امروزه افزایش توان تولیدی، نیازمند توجه ویژه به بخش صنعت و افزایش سرمایه‌گذاری در این بخش است به گونه‌ای که بخش صنعت یکی از پایه‌های اصلی نظریه‌های رشد و توسعه اقتصادی است. اهمیت این بخش در بعد نخست در ایجاد ارزش افزوده مستقیم برای اقتصاد و در بعد دوم به‌عنوان یک پیشران برای توسعه سایر بخش‌های اقتصادی قلمداد می‌گردد. در نظریه‌های توسعه اقتصادی با توجه به پتانسیل بالای این بخش در ایجاد ارزش افزوده و در نظر گرفتن پیوندهای پسین و پیشین آن با سایر بخش‌های اقتصادی، از آن به‌عنوان موتور رشد یاد شده است. این موضوع که از طریق صنعتی شدن می‌توان استانی (کشوری) را از رشد سریع اقتصادی برخوردار نمود به‌عنوان یک حقیقت پذیرفته شده از جانب اندیشمندان مختلف طی یک قرن اخیر به کرات بیان شده است. چنانچه از حجم مبادلات در دایره تجارت جهانی نیز قابل مشاهده است روز به روز، حجم مبادلات کالاهای صنعتی در بازار افزایش می‌یابد.

شناخت مزیت نسبی در یک استان علاوه بر کمک به حضور هوشمندانه در بازارهای کشوری، منطقه‌ای و جهانی، به تخصیص بهینه منابع و سرمایه‌ها کمک شایانی می‌کند از این رو اتخاذ سیاست‌های توسعه صنعتی مناسب در مناطق مختلف می‌تواند ضامن توسعه تجارت و گسترش بازارهای تجاری برای تولیدات صنعتی باشد تا بر مبنای آن توسعه اقتصادی آن منطقه هموار گردد زیرا عدم تشخیص پتانسیل‌ها و توان بالقوه یک منطقه در صادرات فرصت‌های زیادی را از تولیدکنندگان و صادرکنندگان می‌گیرد به همین دلیل هدایت منابع به سوی صنایع اولویت‌دار صنعتی امری ضروری است.

در راستای تحقق اهداف این بخش از اقتصاد کشور، چشم‌انداز صنعت و معدن استان کردستان به شرح زیر می‌باشد: بخش صنعت و معدن استان می‌کوشد با تأکید بر حمایت از فناوری‌های نوین، حوزه‌های اولویت‌دار، مزیت‌های نسبی و رقابتی استان کردستان و جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی، ضمن تلاش برای ارتقای سطح رفاه عمومی و تحقق توسعه پایدار استان، به دنبال کسب جایگاه شایسته و درخور مناسب با پتانسیل‌ها و استعداد‌های استان در این حوزه باشد. به نحوی که از نظر شاخص‌های صنعتی ارتقاء یافته و با توسعه و تقویت زیرساخت‌ها به قطب معدنی و تجارت خارجی کشور تبدیل شود.

۴-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش صنعت و معدن

استان کردستان دارای ۱۸ شهرک صنعتی و ۱۱ نواحی صنعتی با مجموع ۱۰۲۲ هکتار می‌باشد. همچنین استان دارای یک منطقه ویژه اقتصادی با مساحت ۸۵ هکتار است.

فصل چهارم: صنعت و معدن

افتتاح و بهره‌برداری از پروژه‌های پیشران صنعتی همچون پتروشیمی کردستان، لاستیک بارز، طلای قروه، فرآوری و تولید کنسانتره آهن میزان سرمایه‌گذاری به‌طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافت. علاوه بر این شرکت پتروشیمی بعثت، طلای قلقله سقز، زنجیره فولاد و شرکت لاستیک رازی از دیگر طرح‌های پیشران صنعتی استان هستند که هر کدام از این پروژه‌ها دارای پیشرفت فیزیکی بوده و تکمیل و اجرای آن‌ها در دستور کار قرار دارد.

سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان همسو با سیاست‌های مندرج در برنامه راهبردی وزارت و سایر اسناد بالادستی، حمایت از سرمایه‌گذاری در مسیر توسعه بخش خصوصی و بهبود مستمر شاخص‌های بهره‌وری در این بخش را در دستور کار خود قرار داده است. از این رو در تلاش است با برنامه‌ریزی، مشاوره، نظارت دقیق و حمایت همه‌جانبه از مزیت نسبی و رقابتی استان در بخش‌های سه‌گانه‌ی صنعت، معدن و تجارت گام‌های مؤثری را برای ارتقای جایگاه استان در بین سایر استان‌های کشور و از این طریق در جهت تحقق رشد تولید و بعلاوه ایجاد اشتغال و توسعه پایدار و ارتقاء شاخص‌های رفاهی مردم استان بردارد.

۴-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش صنعت و معدن

۴-۳-۱- بررسی وضعیت تولید بخش صنعت و معدن

ارزش‌افزوده زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی استان در جدول ۴-۱ آمده است؛ همان‌طور که مشاهده می‌کنید طبق آخرین آمار سال ۱۴۰۰ همه زیر بخش‌ها رشد مثبتی را تجربه کرده‌اند و بیش‌ترین رشد مربوط به بخش «استخراج معدن» با ۲۵۶/۰۹ درصد بوده است.

جدول ۴-۱- ارزش‌افزوده زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی استان (میلیون ریال/ درصد) در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	تغییرات			
۱۶	۰/۱۰	۲۵۶/۰۹	۲۱،۶۰۹،۹۲۸	۶،۰۶۸،۵۳۶	استخراج معدن
۲۶	۰/۶۲	۱۶۹/۹۶	۱۲۴،۹۳۷،۵۹۰	۴۶،۲۷۸،۸۳۷	صنعت (ساخت)
۲۶	۰/۱۴	۹۱/۸۸	۵،۲۳۵،۷۲۷	۲،۷۲۸،۵۳۱	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۲۷	۰/۸۴	۳۳/۴۸	۱،۴۳۱،۱۵۱	۱،۰۷۲،۱۳۳	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۲۸	۰/۳۴	۱۷۲/۸۷	۱۵۳،۲۱۴،۳۹۶	۵۶،۱۴۸،۰۳۷	جمع کل

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

فصل چهارم: صنعت و معدن

جدول ۴-۲- مصرف واسطه زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی (میلیون ریال / درصد) در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	تغییرات			
۱۴	۰/۴۴	۹۸/۷۸	۵,۰۶۱,۸۱۲	۲,۵۴۶,۴۱۵	استخراج معدن
۲۵	۰/۴۱	۵۶/۷۷	۲۱۰,۴۷۷,۴۳۹	۱۳۴,۲۵۷,۶۵۸	صنعت (ساخت)
۱۸	۰/۶۲	۶۹/۳۴	۶,۵۸۵,۷۷۴	۳,۸۸۹,۰۱۱	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۲۴	۰/۹۸	۴۷/۸۲	۱,۵۶۲,۵۴۸	۱,۰۵۷,۰۲۷	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۲۵	۰/۴۲	۵۷/۸۰	۲۲۳,۶۸۷,۵۷۳	۱۴۱,۷۵۰,۱۱۱	جمع کل

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۴-۳- ستانده زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی (میلیون ریال / درصد) در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	تغییرات			
۱۷	۰/۱۲	۲۰۹/۵۹	۲۶,۶۷۱,۷۴۰	۸,۶۱۴,۹۵۱	استخراج معدن
۲۷	۰/۴۷	۸۵/۷۸	۳۳۵,۴۱۵,۰۲۸	۱۸۰,۵۳۶,۴۹۵	صنعت (ساخت)
۲۳	۰/۲۴	۷۸/۶۳	۱۱,۸۲۱,۵۰۰	۶,۶۱۷,۵۴۲	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۲۶	۰/۹۱	۴۰/۶۰	۲,۹۹۳,۶۹۹	۲,۱۲۹,۱۵۹	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۲۹	۰/۳۸	۹۰/۴۵	۳۷۶,۹۰۱,۹۶۸	۱۹۷,۸۹۸,۱۴۷	جمع کل

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

نسبت مصرف واسطه به ستانده عددی بین صفر و یک است و هرچه این عدد به صفر نزدیک‌تر باشد نشان دهنده بهره‌وری بالاتر است؛ نسبت مصرف واسطه به ستانده بخش صنعت، معدن، ساختمان و انرژی استان در جدول زیر محاسبه شده است. بیشترین بهره‌وری به ترتیب مربوط به زیربخش‌های «استخراج معدن»، «آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه»، «تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا» و «صنعت» بوده است. رشد منفی نسبت مصرف واسطه به ستانده‌ی زیربخش‌ها نشان از افزایش بهره‌وری در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۹۹ می‌باشد. بیش‌ترین تغییرات افزایش بهره‌وری مربوط به زیر بخش «استخراج معدن» می‌باشد.

فصل چهارم: صنعت و معدن

جدول ۴-۴- نسبت مصرف واسطه به ستانده زیربخش‌های صنعت، معدن و انرژی استان در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ (درصد)

تغییرات	نسبت مصرف واسطه به ستانده ۱۴۰۰	نسبت مصرف واسطه به ستانده ۱۳۹۹	عنوان
-۳۵/۷۹	۰/۱۸	۰/۲۹	استخراج معدن
-۱۵/۶۱	۰/۶۲	۰/۷۴	صنعت (ساخت)
-۵/۲۰	۰/۵۵	۰/۵۸	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا
۵/۱۳	۰/۵۲	۰/۴۹	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
-۱۷/۱۴	۰/۵۹	۰/۷۱	کل بخش صنعت

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۴-۵- «ارزش افزوده»، «مصرف واسطه»، «ستانده» و «نسبت مصرف واسطه به ستانده» زیربخش‌های صنعت در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال)

نسبت مصرف واسطه به ستانده	ستانده	مصرف واسطه	ارزش افزوده	عنوان
۰/۱۸	۲۶,۶۷۱,۷۴۰	۵,۰۶۱,۸۱۲	۲۱,۶۰۹,۹۲۸	استخراج معدن:
-	.	.	.	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن
۰/۱۸	۲۶,۶۷۱,۷۴۰	۵,۰۶۱,۸۱۲	۲۱,۶۰۹,۹۲۸	استخراج سایر معادن
۰/۶۲	۳۳۵,۴۱۵,۰۲۸	۲۱۰,۴۷۷,۴۳۹	۱۲۴,۹۳۷,۵۹۰	صنعت (ساخت):
۰/۷۳	۷۸,۷۷۸,۰۹۸	۵۷,۸۵۳,۹۰۳	۲۰,۹۲۴,۱۹۶	تولید محصولات غذایی
۰/۷۹	۴,۱۷۸,۸۴۸	۳,۳۰۳,۴۶۶	۸۷۵,۳۸۲	تولید انواع آشامیدنی‌ها
۰/۴۵	۱,۰۶۰,۹۴۰	۴۷۷,۴۵۳	۵۸۳,۴۸۷	تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو
۰/۶۹	۶,۴۰۵,۳۵۸	۴,۴۳۱,۴۵۴	۱,۹۷۳,۹۰۴	تولید منسوجات
۰/۴۷	۳,۵۲۹,۵۲۸	۱,۶۶۳,۵۹۴	۱,۸۶۵,۹۳۳	تولید پوشاک
۰/۳۸	۷۲۷,۱۰۳	۲۷۶,۳۵۹	۴۵۰,۷۴۴	تولید چرم و فرآورده‌های وابسته
۰/۷۰	۶,۶۱۰,۴۷۸	۴,۶۴۷,۳۵۸	۱,۹۶۳,۱۲۰	تولید چوب و محصولات چوبی به جز مبلمان، حصیر و مواد حصیر بافی
۰/۷۲	۹۶۴,۹۵۸	۷۰۱,۸۷۶	۲۶۳,۰۸۲	تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی
۰/۷۰	۷۳۰,۸۷۰	۵۱۲,۵۸۷	۲۱۸,۲۸۳	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده

فصل چهارم: صنعت و معدن

نسبت مصرف واسطه به ستانده	ستانده	مصرف واسطه	ارزش افزوده	عنوان
۰/۹۲	۲,۵۱۷,۶۳۰	۲,۳۱۷,۴۸۵	۲۰۰,۱۴۵	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت
۰/۵۴	۱,۶۹۹,۴۶۹	۹۲۲,۶۵۹	۷۷۶,۸۱۰	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی
۰/۵۸	۱۳۴,۵۵۳	۷۸,۰۹۳	۵۶,۴۶۰	تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی
۰/۷۱	۱۰۹,۵۳۵,۸۳۶	۷۷,۹۸۳,۶۵۵	۳۱,۵۵۲,۱۸۱	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی
۰/۴۶	۲۳,۱۰۱,۶۰۲	۱۰,۶۳۶,۶۱۷	۱۲,۴۶۴,۹۸۵	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیر فلزی
۰/۲۷	۴۵,۹۴۰,۲۳۲	۱۲,۶۳۴,۰۵۲	۳۳,۳۰۶,۱۸۰	تولید فلزات پایه
۰/۷۷	۲۰,۷۸۷,۰۲۴	۱۶,۱۴۲,۴۷۸	۴,۶۴۴,۵۴۶	تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات
۰/۷۲	۶۱۶,۸۰۷	۴۵۰,۰۰۹	۱۶۶,۷۹۸	تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری
۰/۴۹	۱۱,۸۵۴,۲۶۱	۵,۹۰۴,۸۲۷	۵,۹۴۹,۴۳۴	تولید تجهیزات برقی
۰/۶۹	۹,۶۷۳,۳۷۵	۶,۷۴۰,۹۶۲	۲,۹۳۲,۴۱۳	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر
۰/۵۷	۱,۲۱۱,۳۶۹	۷۰۲,۴۶۲	۵۰۸,۹۰۷	تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر
-	۰	۰	۰	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل
۰/۴۸	۳,۰۰۷,۱۸۳	۱,۴۷۰,۸۴۶	۱,۵۳۶,۳۳۸	تولید مبلمان
۰/۵۶	۸۹۱,۴۲۴	۴۹۹,۲۴۷	۳۹۲,۱۷۷	تولید سایر مصنوعات
۰/۰۸	۱,۴۵۸,۰۸۳	۱۲۵,۹۹۶	۱,۳۳۲,۰۸۷	تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات
۰/۵۵	۱۱,۸۲۱,۵۰۰	۶,۵۸۵,۷۷۴	۵,۲۳۵,۷۲۷	تأمین برق، گاز، بخار و تهویه هوا:
۰/۶۰	۸,۶۱۷,۷۹۰	۵,۱۹۹,۵۰۸	۳,۴۱۸,۲۸۲	تولید، انتقال و توزیع برق
۰/۴۳	۳,۲۰۳,۷۱۰	۱,۳۸۶,۲۶۵	۱,۸۱۷,۴۴۵	تولید و توزیع گاز طبیعی
۰/۵۲	۲,۹۹۳,۶۹۹	۱,۵۶۲,۵۴۸	۱,۴۳۱,۱۵۱	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیتهای تصفیه
۰/۵۹	۳۷۶,۹۰۱,۹۶۸	۲۲۳,۶۸۷,۵۷۳	۱۵۳,۲۱۴,۳۹۶	جمع کل

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

فصل چهارم: صنعت و معدن

سیمان، گرانول پلی اتیلن و تایر خودرو شاخص ترین محصولات صنعتی استان طی سال های اخیر بوده اند که علاوه بر تأمین نیاز داخل استان و کشور، در برخی موارد صادرات قابل توجهی نیز داشته اند.

جدول ۴-۶- میزان تولید محصولات صنعتی منتخب استان کردستان در سال های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (درصد)

نام محصول	واحد شمارش	۱۴۰۱	۱۴۰۲	تغییرات
انواع سیمان	تن	۴۷۰،۵۰۲	۵۲۱،۴۷۰	۱۰/۸۳
کاشی و سرامیک	هزار مترمربع	۳،۰۳۳	۲،۸۰۷	-۷/۴۴
انواع تراکتور	دستگاه	۴،۸۴۷	۵،۲۸۶	۹/۰۵
تایر خودرو	تن	۳۸،۳۱۶	۴۰،۷۴۰	۶/۳۲
گرانول پلی اتیلن	تن	۳۱۹،۰۴۰	۳۰۱،۳۴۴	-۵/۵۴

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

۴-۴- بررسی وضعیت کارگاه های صنعتی

کل واحدهای صنعتی استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۸۸۵ عدد بوده که ۱۲۲ عدد آن فعال، ۶ عدد نیمه فعال و ۲ عدد غیرفعال بوده است.

تعداد ۱۳۰ فقره پروانه های بهره برداری صنعتی در سال ۱۴۰۲ صادر شده که افزایشی معادل ۱۰۰ درصد نسبت به سال قبل داشته و میزان ۴۱،۴۶۸،۹۰۶ میلیون ریال سرمایه گذاری بر اساس پروانه های بهره برداری صنعتی صادره صورت گرفته که نسبت به سال قبل رشد ۴۲۹/۰۳ درصدی داشته است.

جدول ۴-۷- بررسی وضعیت کارگاه های صنعتی استان کردستان در سال های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

عنوان	واحد شمارش	۱۴۰۱	۱۴۰۲	تغییرات
تعداد کل واحدهای صنعتی استان	عدد	۷۷۵	۸۸۵	۱۴/۱۹
تعداد کل کارگاه های صنعتی فعال استان	عدد	۶۱	۱۲۲	۱۰۰
تعداد کل کارگاه های صنعتی نیمه فعال استان	عدد	۲	۶	۲۰۰
تعداد کل کارگاه های صنعتی غیرفعال استان	عدد	۱	۲	۱۰۰
تعداد کارگاه های صنعتی بالاتر از ۱۰۰ نفر کارکن	عدد	۱	۵	۴۰۰
تعداد پروانه های بهره برداری صنعتی صادره	فقره	۶۵	۱۳۰	۱۰۰
میزان سرمایه گذاری بر اساس پروانه های بهره برداری صنعتی صادره	میلیون ریال	۷،۸۳۸،۵۷۷	۴۱،۴۶۸،۹۰۶	۴۲۹/۰۳
اشتغال بر اساس پروانه های بهره برداری صنعتی صادره	نفر	۱،۲۵۲	۲،۸۸۵	۱۳۰/۴۳
سرمایه گذاری به ازای هر نفر شاغل	میلیون ریال / نفر	۶،۲۷۸	۱۴،۳۷۳	۱۲۸/۹۴

فصل چهارم: صنعت و معدن

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	واحد شمارش	عنوان
۲۱/۲۵	۹۰۷	۷۴۸	فقره	تعداد جواز تأسیس و جواز توسعه‌ای صنعتی صادره
۱۴۲/۳۲	۲۶۳،۲۱۵	۱۰۸،۶۲۰	میلیارد ریال	میزان سرمایه‌گذاری بر اساس جواز تأسیس و جواز توسعه‌ای صنعتی صادره
۳۳/۱۸	۱۳،۷۹۰	۱۰،۳۵۴	نفر	اشتغال پیش‌بینی شده بر اساس جواز تأسیس و توسعه‌ای صنعتی صادره

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

در جدول زیر سرمایه‌گذاری صنعتی صورت گرفته به تفکیک زمینه فعالیت آمده است. با توجه به جدول پروانه‌های بهره‌برداری صادر شده سال ۱۴۰۲ در مجموع رشد ۱۰۰ درصدی را نسبت به سال قبل تجربه کرده است. محصولات «پلیمری و شیمیایی»، «فلزی و الکترونیک» و «کانی غیرفلزی» به ترتیب با تعداد ۴۸، ۲۶ و ۲۶ فقره بیشترین پروانه بهره‌برداری را به خود اختصاص داده‌اند. بیشترین میزان سرمایه‌گذاری صورت گرفته نیز با رقم ۲۱،۵۱۷ میلیارد ریال مربوط به محصولات «غذایی» بوده است. همچنین محصولات «پلیمری و شیمیایی» و «غذایی» به ترتیب با ۱۰۸۲ و ۶۸۷ نفر بیشترین میزان اشتغال را در سال ۱۴۰۲ به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۴-۸- میزان سرمایه‌گذاری و اشتغال براساس پروانه‌های بهره‌برداری به تفکیک زمینه فعالیت (فقره/ میلیون ریال/ نفر/ درصد) در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

عنوان	تعداد			میزان سرمایه‌گذاری			میزان اشتغال		
	تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱
غذایی	۶۰۰	۱۴	۲	۲۱،۵۱۷،۹۳۱	۱،۳۴۲،۴۰۰	۱۵۰،۲/۹۴	۲۷۵	۶۸۷	۱۴۹/۸۱
نساجی و سلولزی	۱۰۰	۱۶	۸	۴۸۶،۱۹۶	۳۹۲،۷۴۰	۲۳/۷۹	۹۹	۲۳۳	۱۳۵/۳۵
پلیمری و شیمیایی	۱۴۰	۴۸	۲۰	۱۴،۱۲۹،۱۱۱	۱،۷۸۶،۲۷۰	۶۹/۹۸	۳۶۳	۱۰۸۲	۱۹۸/۰۷
کانی غیر فلزی	۱۱۶/۶۶	۲۶	۱۲	۳،۳۷۲،۷۱۰	۲،۳۲۸،۴۰۰	۴۴/۸۵	۱۰۷	۳۴۲	۲۱۹/۶۲
فلزی و الکترونیک	۱۳/۰۴	۲۶	۲۳	۱،۹۶۲،۹۵۸	۱،۹۸۸،۷۶۷	-۱/۲۹	۴۰۸	۵۴۱	۳۲/۵۹
مجموع	۱۰۰	۱۳۰	۶۵	۴۱،۴۶۸،۹۰۶	۷،۸۳۸،۵۷۷	۴۲۹/۰۳	۱۲۵۲	۲۸۸۵	۱۳۰/۴۳

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

فصل چهارم: صنعت و معدن

مهم‌ترین واحدهای صنعتی افتتاح شده استان همراه با میزان اشتغال در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۴-۹- مهم‌ترین واحدهای صنعتی افتتاح شده استان در سال ۱۴۰۲

واحد تولیدی	شهرستان	اشتغال (نفر)	حوزه فعالیت
الکترونیک کیهان گستر بانه	بانه	۳۰	لوازم خانگی
هیرا صنعت بانه	بانه	۳۰	لوازم خانگی
پرگاس صنعت روژان الکترونیک	بانه	۳۰	لوازم خانگی
ندا ارتباطات آسیا (طرح توسعه)	بانه	۶۲	لوازم خانگی
جلال وثوقی صاحب	سقز	۴	محصولات بتنی
دیاکو پردازش توسعه شهر	سقز	۹	مونتاز دستگاه کارتخوان
شرکت پترو روانکار توپاز	سقز	۴۰	انواع روانکار و روغن موتور
بریفه سنگ ژيوار	سقز	۸	لنت ترمز خودرو
نظام فیضی	سقز	۷	انواع دیوار پوش و کف پوش PVC
آریا سلیمی	سقز	۱۲	نایلون و نایلکس
آروند نور رسانان ایرانمهر	سقز	۱۰	لامپ روشنایی
تارا صنعت تینو ماکیان	سقز	۵	ماشین آلات صنعتی
جلیل شرافتی	سقز	۳۰	انواع چسب
مسعود سیدرحمانی	سقز	۵	لنت ترمز خودرو
پاک پلیمر کردستان	سقز	۱۵	لوله و اتصالات پی وی سی و پلی اتیلن
بویان دخت کبیر گلستان	سقز	۲۰	نوار بهداشتی

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

۴-۵- بررسی وضعیت زیربخش معدن

طی سال‌های اخیر در راستای شناسایی پتانسیل‌های معدنی استان و همچنین استفاده از فناوری‌های نوین اکتشافی چهار پهنه اکتشافی به مساحت ۱۲۵۰۰ کیلومترمربع (حدود ۴۰ درصد مساحت استان) در مناطق پتانسیل‌دار استان در شهرستان‌های سقز، قروه، بیجار و دیواندره تعریف و به سازمان‌های توسعه‌ای کشور (سازمان زمین‌شناسی و ایمنیدرو) جهت استفاده از پرواز ژئوفیزیک هوایی واگذار گردید و نتایج قابل توجهی حاصل شده است.

شفاف‌سازی در حوزه معادن استان از رویکردهای چند سال اخیر بخش دولتی (صمت) بوده است. سنگ لاشه، سنگ‌های تزئینی، سنگ آهن، طلا، باریت و سیلیس از جمله مهم‌ترین مواد معدنی استان هستند. در بخش معدن در کل تعداد ۴۰۰۰ نفر مشغول به کار هستند.

فصل چهارم: صنعت و معدن

پتانسیل سنگ آهن در استان موجب شده سیاست‌گذاران استانی در جهت زنجیره تولید آن و ایجاد ارزش افزوده بیشتر تلاش‌هایی را انجام دهند. زنجیره آهن عبارت است از: کنسانتره، گندله، آهن اسفنجی، فولاد و محصول نهایی (ورق و مقاطع مختلف). تا سال ۱۳۹۸ تولید حدود یک و نیم میلیون تن کنسانتره در حال انجام شدن است و عملیات اجرایی حلقه دوم زنجیره آهن یعنی گندله در حسن‌آباد یاسوکند انجام شده و برای بقیه مراحل هم برنامه‌ریزی، مکان‌یابی و طرح‌هایی در دست اقدام ۱ می‌باشد.

طلا از دیگر ظرفیت‌های بخش معدن استان است که در سال‌های اخیر مورد توجه مسئولان و سرمایه‌گذاران بوده است. در حال حاضر معدن طلای ساریگونی در حال فعالیت است و علاوه بر آن ۲ پروانه بهره‌برداری طلا در شهرستان‌های سقز و قروه صادر شده است.

تعداد پروانه‌های بهره‌برداری بخش معدن در سال ۱۴۰۲ برابر ۱۶ فقره بوده که نسبت به سال قبل آن ۵/۸۸ درصد کاهش داشته است. میزان اشتغال متناظر با پروانه‌های بهره‌برداری زیربخش معدن برابر ۳۲۶ نفر بوده که نسبت به سال ۱۴۰۱، ۸۰/۱۱ درصد افزایش را نشان می‌دهد.

جدول ۴-۱۰- بررسی وضعیت زیر بخش معدن (فقره/میلیارد ریال/نفر)

تغییرات (درصد)	۱۴۰۲	۱۴۰۱	واحد	عنوان
-۵/۸۸	۱۶	۱۷	فقره	تعداد پروانه‌های بهره‌برداری صادره در بخش معدن
۷۱۷/۴۳	۶۷۵۲	۸۲۶	میلیون ریال	میزان سرمایه‌گذاری بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری ایجاد
۸۰/۱۱	۳۲۶	۱۸۱	نفر	میزان اشتغال بر اساس پروانه‌های بهره‌برداری صادره

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

۴-۶- صادرات و واردات محصولات بخش صنعت و معدن

ارزش صادرات بخش صنعت از مبادی گمرکات استان در سال ۱۴۰۲ با کاهش ۱/۴۱ درصدی به رقم ۸۰۳/۸۰۵ میلیون دلار رسیده که متوسط قیمت هر تن صادرات در این سال نیز با افزایش ۳/۳۳ درصدی برابر ۵۲۱/۳۵ دلار بوده است. ارزش واردات بخش صنعت در سال ۱۴۰۲ برابر ۳۹۰/۵۹۷ میلیون دلار بوده که افزایش ۱۵۱/۹۴ درصدی نسبت به سال قبل داشته است. نسبت ارزش به وزن واردات در سال ۱۴۰۲ برابر ۹۸۰۷/۱۰ دلار به ازای هر تن بوده است.

^۱ طرح آهن اسفنجی قروه و عملیات اجرایی تولید کنسانتره گندله و آهن اسفنجی سقز

فصل چهارم: صنعت و معدن

جدول ۴-۱۱- بررسی وضعیت تجارت خارجی بخش صنعت از مبادی گمرکات استان

تغییرات (درصد)	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان	
-۱/۴۱	۸۳۰/۸۰۵	۸۴۲/۷۲۱	ارزش صادرات (میلیون دلار)	صادرات
-۴/۵۹	۱،۵۹۳،۵۵۱	۱،۶۷۰،۲۹۴	حجم صادرات (تن)	
۳/۳۳	۵۲۱/۳۵	۵۰۴/۵۳	نسبت ارزش به وزن صادرات ۱ (دلار به ازای هر تن)	
۱۵۱/۹۴	۳۹۰/۵۹۷	۱۵۵/۰۳۱	ارزش واردات (میلیون دلار)	واردات
۰/۱۱	۳۹،۸۲۸	۳۹،۷۸۳	حجم واردات (تن)	
۱۵۱/۶۶	۹۸۰۷/۱۰	۳۸۹۶/۹۲	نسبت ارزش به وزن واردات ۲ (دلار به ازای هر تن)	

منبع: اداره کل گمرکات استان کردستان، محاسبات کارشناسی

جدول ۴-۱۲- اقلام عمده صادراتی و وارداتی صنعتی از مبادی گمرکات استان

شرح	عنوان	
محصولات کشاورزی و باغی، محصولات شیمیایی و معدنی، محصولات صنعتی	۱۴۰۱	اقلام عمده صادراتی
تخم مرغ خوراکی- گوجه فرنگی- آهن اسفنجی	۱۴۰۲	
شمش آلومنیوم، ضایعات آلومنیوم، ضایعات پلاستیک و کارتن، آجر نسوز	۱۴۰۱	اقلام عمده وارداتی
شمش طلا و آلومنیوم- ضایعات آلومنیوم و پلاستیک- استریچ فیلم- قطعات یدکی پکیج	۱۴۰۲	

منبع: اداره کل گمرکات استان کردستان

۴-۷- حمایت‌های دولت از بخش صنعت و معدن

تسهیلات بانکی همواره یکی از در دسترس‌ترین روش‌ها تأمین مالی بوده است. این تسهیلات در قالب یکی از عقود مبادله‌ای، مشارکتی و یا قرض‌الحسنه اعطا می‌شود. انواع عقود مبادله‌ای و مشارکتی به شرح زیر است:

عقود مبادله‌ای: ۱. فروش اقساطی ۲. اجاره به شرط تملیک ۳. معاملات سلف ۴. مرابحه ۵. جعاله
عقود مشارکتی: ۱. مشارکت مدنی ۲. مشارکت حقوقی ۳. مضاربه ۴. مزارعه ۵. تسهیم سود ۶. مشارکت در سرمایه ۷. خطوط اعتباری ۸. استصناع ۹. کمک فنی

واحدهای صنعتی استان در سال ۱۴۰۲ رقمی برابر ۳۰،۶۳۶ میلیارد ریال از شبکه بانکی مانده تسهیلات داشته‌اند که کاهش ۱/۵۰ درصدی نسبت به سال گذشته داشته است. انتظار می‌رود با توجه به ضعیف بودن بخش صنعت استان و مشکلات اقتصادی پیش‌روی آن سهم و رشد تسهیلات اعطایی به واحدهای صنعتی بیشتر باشد.

۱. متوسط قیمت هر واحد صادرات
۲. متوسط قیمت هر واحد واردات

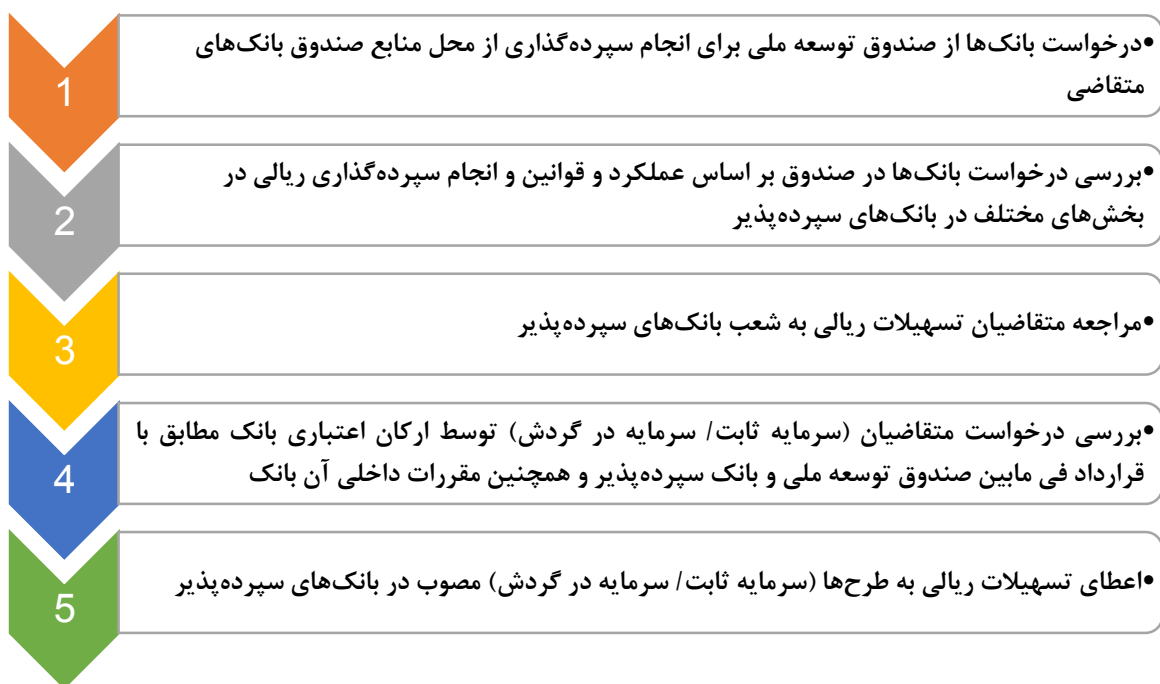
فصل چهارم: صنعت و معدن

جدول ۴-۱۳- تسهیلات بانکی^۱ اختصاص یافته به بخش صنعت استان (میلیون ریال / درصد)

تغییرات	تا پایان سال ۱۴۰۲	تا پایان سال ۱۴۰۱	عنوان
-۱/۵۰	۳۰،۶۳۶،۸۳۵	۳۱،۱۰۵،۷۷۶	مانده تسهیلات بانکی حمایتی طرح و واحدهای صنعتی استان

منبع: شورای هماهنگی بانکهای استان کردستان

در حال حاضر صندوق توسعه ملی یکی از منابع تأمین مالی (ارزی و ریالی) برای واحدهای اقتصادی می باشد که فرآیند اعطای تسهیلات ریالی از محل سپرده گذاری منابع صندوق توسعه ملی به شرح زیر است:

جدول ۴-۱۴- اعتبارات بودجهای تخصیص یافته به طرحهای صنعتی (میلیون ریال / درصد)

صنایع تبدیلی و تکمیلی	۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
۷۹/۰۶	۲،۸۶۲،۰۰۰	۱،۵۹۸،۳۰۶	تسهیلات بانکی حمایتی طرح و واحدهای صنعتی استان
-۳۹/۲۷	۶۰۲،۰۰۰	۹۹۱،۲۷۸	کل کشور

منبع: صندوق توسعه ملی

^۱ شامل ۱۴ بانک دولتی.

۴-۸- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان

۴-۸-۱- بخش معدن

۴-۸-۱-۱- مسائل و چالش‌های بخش معدن

- ضعف شدید در اطلاعات پایه زمین‌شناسی
- عدم بهره‌گیری از ظرفیت‌های بین‌المللی
- عدم شفافیت و محیط کسب و کار نامناسب
- ضعف شدید زیرساخت‌های حمل و نقل
- خام‌فروشی مواد معدنی

۴-۸-۱-۲- سیاست‌های پیشنهادی

حمایت از واحدهای معدنی و تسهیل شرایط برای بهره‌برداری رسیدن آنها برای رونق اشتغال به ویژه در شرایط اقتصادی کنونی بسیار حائز اهمیت است. از سوی دیگر، تعداد بالای صدور جواز تأسیس برای واحدهای صنعتی در استان که به دلایل متعدد به بهره‌برداری نرسیده‌اند، نیازمند شناسایی موانع و مشکلات این بخش مهم اقتصادی در استان می‌باشد. بنابراین، شناسایی بخش‌های صنعتی مهم استان در مقایسه با کشور و همچنین بخش‌های با قابلیت صادرات و سیاست‌گذاری در جهت تقویت آنها و رفع مشکلاتی که می‌تواند، در بلندمدت سبب افول این بخش‌ها شود، از راهکارهای اولیه برای رونق بخش‌های صنعت و معدن استان است. لذا، با توجه به برخوردار نبودن استان از منابع نفت و گاز و بهره‌مند بودن از منابع معدنی گسترده، وضع و اجرای سیاست‌های حمایتی در جهت تقویت بخش‌های صنعت و به ویژه معدن استان، چه از نظر اکتشاف و بهره‌برداری و چه از نظر فرآوری مواد معدنی اهمیت به‌سزایی در رونق اقتصاد استان دارد. در این راستا اقدامات زیر می‌تواند کمک شایانی به بخش معدن استان نماید:

❖ تهیه و توسعه اطلاعات پایه

اولین گام توسعه معادن کشور تهیه و انتشار اطلاعات پایه زمین‌شناسی است. یکی از علل ضعف شدید در اکتشافات گسترده در معادن کشور سرمایه‌گذاری ناکافی در تهیه اطلاعات پایه زمین‌شناسی است. علاوه بر بحث تهیه اطلاعات پایه زمین‌شناسی، شفافیت در انتشار اطلاعات نیز یکی از الزامات تشویق سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری در حوزه معادن کشور است. اطلاعات پایه و نقشه‌های زمین‌شناسی تهیه شده توسط دولت باید بدون محدودیت و به صورت شفاف در اختیار تمام سرمایه‌گذاران معدنی اعم از داخلی و خارجی قرار گیرد.

❖ گسترش همکاری‌های بین‌المللی

یکی از علل توسعه نیافتگی معادن کشور عدم مشارکت شرکت‌های بزرگ معدنی اعم از شرکت‌های داخلی و شرکت‌های بزرگ فرامیلتی است. معادن بزرگ به سرمایه‌گذاری‌های بلندمدت و بسیار کلان اعم از سرمایه‌گذاری در اکتشافات، ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز، فرآوری محصولات، بازاریابی و تامین ماشین‌آلات معدنی نیاز دارد.

❖ توسعه زیرساخت‌های مالی

با توجه به نقش تعیین‌کننده زیرساخت‌های اصلی نظیر حمل‌ونقل و انرژی در توسعه معدن، هرگونه برنامه‌ریزی برای توسعه معدن کشور باید همزمان با توسعه زیرساخت‌های اساسی باشد.

یکی از مهم‌ترین علل توسعه‌نیافتگی بخش معدن ضعف در زیرساخت‌های حمل‌ونقل در مناطق معدن‌خیز از جمله استان کردستان است. این موضوع سبب می‌شود کشور با وجود داشتن ذخایر عظیم معدنی به سبب ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل این مزیت را از دست بدهد.

❖ بهبود محیط کسب و کار

بهبود محیط کسب و کار و ایجاد محیطی شفاف و رقابتی برای سرمایه‌گذاری در بخش معدن کشور اهمیت زیادی دارد. در خصوص لزوم شفافیت، رقابت و سلامت محیط کسب و کار اکتشاف و بهره‌برداری معدن، سیاست‌ها و برنامه‌هایی به شرح زیر توصیه می‌شود:

- بازنگری و وضع قوانین و مقررات ناظر بر حقوق اکتشافات با بهره‌گیری از تجربه‌های جهانی،
- انتشار نامحدود و شفاف تمام اطلاعات پایه زمین‌شناسی،
- افشای قراردادهای دولتی با طرف‌های داخلی و خارجی،
- اعطای پروانه بهره‌برداری به اشخاص حقوقی دارای صلاحیت و توان مالی و فنی کافی، و صدور پروانه بهره‌برداری مشروط به سرمایه‌گذاری موثر و بهره‌برداری فعال از معدن.
- تلاش برای تکمیل زنجیره ارزش تولید محصولات معدنی با ارزش افزوده بالا و صادرات محور

۴-۸-۲- بخش صنعت

۴-۸-۲-۱- مسائل و چالش‌های بخش صنعت

- ضعف زیرساخت‌های صنعتی (از جمله آب، برق، گاز، فیبر نوری و فاضلاب) و نبود شهرک‌های صنعتی تخصصی
- نبود وضعیت مساعد کسب و کار
- کاهش ارتباطات بین‌المللی
- ضعف و ناکارآمدی تأمین مالی واحدهای صنعتی و مشکل نقدینگی
- حضور گسترده معارضین دولتی و محلی در واگذاری زمین به واحدهای صنعتی

۴-۸-۲-۲- سیاست‌های پیشنهادی

- توسعه زیرساخت‌های صنعتی
- آشنا کردن فعالان اقتصادی با انواع روش‌های تأمین مالی: شرایط تورمی موجود و ضرورت خریدهای نقدی، مشکل کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش واحدهای تولیدی را تشدید کرده است. بنگاه‌های اقتصادی

معمولا از طریق دو مکانیزم بازار پول و سرمایه به جذب منابع مالی مورد نیاز برای فعالیتهای اقتصادی خود اقدام می‌کنند. تامین مالی بنگاه‌ها در شبکه بانکی به صورت اعطای تسهیلات اعم از تسهیلات جدید و تسهیلات امهالی ذیل عقود معین شرعی (مشارکتی-مبادله‌ای) صورت می‌پذیرد. اما پایین بودن سقف تسهیلات اعطایی بانک‌ها به بخش تولید و از سوی دیگر سوءمدیریت سبب شده که این شیوه تامین مالی نتواند مشکل کمبود نقدینگی بخش تولید را رفع کند. یکی از روش‌های جایگزینی که فعالان اقتصادی می‌توانند در تامین مالی بنگاه خود بکار گیرند؛ سازوکار تامین مالی از بازار سرمایه است که با رشد و توسعه بازار سرمایه می‌توان به این مهم دست یافت.

- اصلاح بازار سرمایه برای تامین مالی بنگاه‌های بزرگ از طریق این بازار و اوراق شرکتی
- ایجاد شرایط رقابتی برای افزایش بهره‌وری و ورود بنگاه‌های جدید

فصل پنجم ساختمان و مسکن استان

خلاصه فصل

بخش ساختمان و مسکن یکی از بخش‌های مهم اقتصاد است. از جهت ایجاد ارزش افزوده دو بار در حساب‌های ملی ظاهر می‌شود، یکی در سرمایه‌گذاری‌های مسکونی و دیگری در بخش خدمات مستغلات. هم ایجاد آن ارزش افزوده ایجاد می‌کند و هم بهره‌برداری از آن و اساساً روند رونق و رکود در این بخش و چرخه‌های تجاری آن نمودی از چرخه‌های تجاری کل اقتصاد است. از جهت رفاه اجتماعی هم تأمین رفاه عمومی و تحقق برابری نسبی در گرو دستیابی گروه‌های مختلف جامعه به سرپناه و مسکن است. بخش مسکن به واسطه‌ی سهم عمده‌ای که در تولید ناخالص داخلی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و اشتغال دارد و به لحاظ داشتن ارتباط قوی پسین و پیشین با سایر بخش‌های اقتصادی و ایجاد زنجیره‌ای از فعالیت‌های تولیدی، به‌عنوان محرک بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی، همواره محل مناقشه عوامل گوناگون بوده و منشأ آثار مثبت و منفی گوناگون در سطح کلان، منطقه‌ای و محلی است. اهمیت بخش مسکن در اقتصاد کشور و حساسیت موجود نسبت به تحولات بازار مسکن باعث توجه ویژه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران به این بخش شده است.

ارزش افزوده بخش ساختمان استان کردستان در سال ۱۴۰۰ معادل ۴۹،۳۲۹،۳۶۱ میلیون ریال بوده که نسبت به سال قبل ۱۲۵/۶۱ درصد افزایش یافته است.

در سال ۱۴۰۲، میانگین هزینه بنای ساختمان‌های "مسکونی" تکمیل شده در مناطق شهری استان به طور متوسط بیش از ۴۸ میلیارد ریال، متوسط سطح کل زیربنای ساختمان‌های فوق ۶۴۳ متر مربع و هزینه یک متر مربع بنای آن‌ها بیش از ۷۵ میلیون ریال بوده است.

در سال ۱۴۰۲ در استان کردستان از مجموع ۱۹۹/۷۵ هزار میلیارد ریال سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان، ۷۰/۳ درصد آن در حوزه مسکونی، ۲۴/۱ درصد در حوزه مسکونی و غیر مسکونی توأم^۱ و ۵/۶ درصد آن در بخش غیر مسکونی بوده است.

۵-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش ساختمان و مسکن و جهت‌گیری‌های استان

^۱ ساختمانی است که علاوه بر قسمت مسکونی یک یا چند واحد کسب یا قسمت غیر مسکونی نیز وجود داشته باشد.

برنامه‌ریزی جهت ساخت اماکن شهری شامل: آموزشی، مراکز بهداشت و سلامت، اماکن رفاهی و تأمین اجتماعی، اماکن ورزشی و اماکن فرهنگی و هنری از مهم‌ترین نیازهای هر شهری محسوب می‌شود. در همین راستا دولت در ۴ گام اصلی اقدام به بازآفرینی شهری نموده است که عبارت‌اند از: ۱. تأمین زمین ۲. رفع مشکلات اداری و ثبتی ۳. تأمین تأسیسات زیربنایی و روبنایی ۴. اعطای تسهیلات تشویقی.

مهم‌ترین سیاست‌ها و اقدامات انجام شده در حوزه مسکن و ساختمان (اداره کل راه و شهرسازی استان):

- راهبری برنامه‌های حوزه مدیریت و هدایت واحدهای تحت سرپرستی در اجرای وظایف محوله
- تکمیل پروژه‌های مسکن مهر و برنامه‌ریزی جهت تکمیل محوطه‌سازی و احداث تأسیسات روبنایی و زیربنایی این پروژه‌ها
- راهبری اجرای اهداف و خط مشی‌های قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان
- راهبری و هدایت واحدهای تابعه در امور مرتبط با سازمان نظام مهندسی ساختمان و سازمان نظام قراردانی استان
- راهبری امر و ارتقاء کیفی و مهندسی ساختمان در استان از طریق پیشنهاد اصلاح قوانین، مقررات، روش‌ها و ساختار اداری و اجرایی مربوطه
- راهبری اجرای برنامه‌های مرتبط با تأمین و توسعه مسکن و ارائه راهبردهای لازم به منظور جلب مشارکت بخش خصوصی و تعاونی در سرمایه‌گذاری بخش مسکن
- راهبری امور مرتبط با خانه‌های سازمانی
- راهبری امر همکاری و هماهنگی با سایر دستگاه‌های ذی‌ربط استانی در راستای وظایف مرتبط با بخش مسکن و ساختمان
- تشویق استفاده‌کننده‌ها از فن‌آوری‌های نوین در ساخت و تولید انبوه مسکن و ساختمان

۵-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش ساختمان و مسکن

گسترش شهرنشینی همواره با تحولات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی همراه بوده است. این تحولات در صورت عدم برنامه‌ریزی و پیش‌بینی موجب بروز پدیده‌های زیان‌بار می‌شود. یک از این پدیده‌ها افزایش بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری است که از استانداردهای لازم برای زندگی برخوردار نبوده است. مسائل و چالش‌های بافت‌های ناکارآمد و فرسوده بسیار زیان‌بار و گاهاً یک یا دو نسل را تحت تأثیر خواهد داشت. مهم‌ترین این زیان‌ها شامل موارد زیر است: ۱. فقر شهری ۲. گسترش آسیب‌های اجتماعی ۳. بحران ایمنی و تاب‌آوری پایین در برابر بلایا ۴. افت منزلت مکانی و بحران هویت ۵. ناکارآمدی نظام جابجایی ۶. بحران محیط‌زیست. توجه به احیای بافت‌های ناکارآمد علاوه بر حفظ مال و جان شهروندان مزایایی چون آزادسازی معابر، کاهش بار ترافیکی، کاهش آلاینده‌های زیست‌محیطی و سلامت شهروندان را به دنبال خواهد داشت.

۵-۳- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش مسکن و ساختمان

۵-۳-۱- وضعیت تولید بخش مسکن و ساختمان

ارزش افزوده فعالیت‌های بخش ساختمان در سال ۱۴۰۰ به میزان ۴۹،۳۲۹،۳۶۱ میلیون ریال برآورد شده که گویای رشد ۱۲۵/۶۱ درصدی نسبت به دوره مشابه سال قبل می‌باشد. ارزش افزوده فعالیت "ساختمان" استان با سهمی معادل ۱/۴۴ از ارزش افزوده این بخش از کل کشور، رتبه ۲۰ را در بین سایر استان به خود اختصاص داده است. بهبود و تقویت ایجاد شده در بخش تولید و صادرات نفت خام و همچنین در حوزه مالیات، پرداخت هزینه‌های عمرانی دولت، سهم عمده‌ای در ایجاد رونق در بخش ساختمان دارد.

جدول ۵-۱- ارزش افزوده بخش ساختمان استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد)

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	تغییرات			
۲۰	۱/۴۴	۱۲۵/۶۱	۴۹،۳۲۹،۳۶۱	۲۱،۸۶۴،۶۶۹	ساختمان

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۵-۲- مصرف واسطه بخش ساختمان استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد)

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	تغییرات			
۲۱	۱/۴	۱۰۳/۲۴	۵۲،۵۰۲،۵۳۷	۲۵،۸۳۲،۱۴۳	ساختمان

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

جدول ۵-۳- ستانده بخش ساختمان استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد)

۱۴۰۰			۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	تغییرات			
۲۱	۱/۴۲	۱۱۳/۵	۱۰۱،۸۳۱،۸۹۸	۴۷،۶۹۶،۸۱۲	ساختمان

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

۵-۳-۲- فعالیت‌های ساختمانی در مناطق شهری استان

نوسان قیمت مسکن از خصوصیات بازار مسکن و خصوصیات ذاتی آن نشأت می‌گیرد. از خصوصیات مسکن می‌توان به حیاتی بودن، بادوام بودن، ماهیت دوگانه مصرفی سرمایه‌ای، تقسیم‌ناپذیری و مبادله‌ناپذیری آن اشاره کرد. ویژگی بازار مسکن که عمده آن‌ها به خصوصیات ذاتی مسکن باز می‌گردد عبارت‌اند از: ناکارآمدی اطلاعاتی، بالا بودن هزینه‌های مبادله، تعدیل آهسته در برابر شوک‌های وارده و پیوند وسیع با اقتصاد کلان از عوامل مؤثر بر قیمت زمین می‌توان به شرایط جغرافیایی و حجم عرضه و تقاضا اشاره کرد. همچنین کاربری زمین، مجوز ساخت، موقعیت مکانی، مترائ زمین، قرار گرفتن در منطقه مناسب و همچنین مسائل مربوط به طرح تفصیلی شهرداری و میزان تراکم از دیگر عوامل مؤثر در قیمت زمین می‌باشند.

فصل پنجم: ساختمان و مسکن استان

از عواملی که تأثیر مثبت بر افزایش قیمت مسکن دارند می‌توان به افزایش درآمد خانوار، هزینه ساخت، رشد جمعیت، وسعت و جمعیت منطقه، نقدینگی، قیمت زمین، قیمت طلا و قیمت دوره قبل اشاره کرد. از طرف مقابل نرخ سود بانکی، شاخص قیمت سهام، شاخص بورس، موجودی مسکن خالی، نرخ ارز، تولید ناخالص و قیمت طلا از عواملی هستند که بر قیمت مسکن تأثیر منفی دارند.

روند تغییرات متوسط قیمت سطح زیربنا در سال ۱۴۰۲ را می‌توان ناشی از تورم عمومی دانست. علاوه بر این تبدیل شدن بازار مسکن به یک بازار سفته‌بازی و افزایش خریدوفروش‌ها عامل دیگر جهش قیمت‌ها بوده است. در این قسمت فعالیت‌های ساختمانی بخش خصوصی در مناطق شهری استان در سال ۱۴۰۲ در چهار زمینه سرمایه‌گذاری، ساختمان‌های شروع شده، ساختمان‌های تکمیل شده و واحدهای مسکونی تکمیل شده بررسی شده است.

در سال ۱۴۰۲ مجموع سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان‌های جدید مناطق شهری استان به قیمت جاری ۱۹۹/۷۵ هزار میلیارد ریال می‌باشد که سهم ۲/۲ درصدی از کل سرمایه‌گذاری کشور در این بخش را شامل می‌شود.

جدول ۴-۵- خلاصه آمار فعالیت‌های ساختمانی در سال ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال/هزار دستگاه / درصد)

عنوان	سرمایه‌گذاری		ساختمان‌های شروع شده		ساختمان‌های تکمیل شده		واحدهای مسکونی تکمیل شده	
	مبلغ	سهم در کشور	تعداد (دستگاه)	سهم در کشور	تعداد (دستگاه)	سهم در کشور	تعداد (دستگاه)	سهم در کشور
کل کشور	۹,۰۰۱/۵۸	۱۰۰	۱۳۶/۳	۱۰۰	۱۱۸/۵۳	۱۰۰	۳۹۰/۳۰۳	۱۰۰
کردستان	۱۹۹/۷۵	۲/۲	۵/۲۴۳	۳/۸	۲/۹۹۱	۲/۵	۱۰/۶۷۸	۲/۷

منبع: بانک مرکزی

الف) سرمایه‌گذاری

از اواخر دهه ۱۳۴۰ با ورود سیل درآمدهای نفتی به اقتصاد ایران و همچنین رشد شهرنشینی، نظام تولید مسکن علاوه بر کارکرد سنتی آن، از کارکرد سوداگرانه برخوردار شد در چنین شرایطی با ورود و خروج ناگهانی سرمایه به این بخش شاهد شکل‌گیری ادوار تجاری با واریانس بسیار بالا بوده‌ایم. مهم‌ترین دلیل این مساله را می‌توان در ساختار نظام تولید و تامین مالی مسکن جست‌وجو کرد.

از آنجا که ساخت‌وساز در کشور ما عمدتاً از طریق اشخاص حقیقی صورت می‌پذیرد و این اشخاص نیز تقریباً همه منابع مالی مورد نیاز را از طریق سرمایه شخصی یا منابع پیش فروش تامین می‌کنند لذا تصمیم به سرمایه‌گذاری عمدتاً بر اساس شرایط روز شکل می‌گیرد؛ در صورتی که اگر ساخت‌وساز به صورت حرفه‌ای و به همراه ابزارهای نوین تامین مالی صورت می‌پذیرفت، با جمع‌آوری منابع در دوره رکود و تکمیل واحدهای مسکونی، علاوه بر کاهش نوسانات بخش مسکن، نااطمینانی بازار به حداقل خود می‌رسید.

فصل پنجم: ساختمان و مسکن استان

در سال ۱۴۰۲ از مجموع ۱۹۹/۷۵ هزار میلیارد ریال سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ساختمان، ۷۰/۳ درصد آن در حوزه مسکونی، ۲۴/۱ درصد در حوزه مسکونی و غیر مسکونی توأم و ۵/۶ درصد آن در بخش غیر مسکونی بوده است. به نظر می‌رسد که در شرایط رکود تورمی که کشور با آن مواجه است هنوز سرمایه‌گذاران بخش خصوصی بیشتر تمایل به سرمایه‌گذاری در حوزه مسکونی دارند و می‌توان گفت برای فرار از کاهش ارزش دارایی‌هایشان به دلیل تورم بسیار بالا روز به روز تمایل به سرمایه‌گذاری در این بخش افزایش می‌یابد.

جدول ۵-۵- سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در مناطق شهری به تفکیک مسکونی، مسکونی و غیر مسکونی توأم و غیر مسکونی بر اساس ساختمان‌های شروع شده، نیمه تمام و تکمیل شده در سال ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال/درصد)

شرح	کل ساختمان‌ها		ساختمان‌های شروع شده		ساختمان‌های نیمه تمام		ساختمان‌های تکمیل شده	
	مبلغ	توزیع	مبلغ	توزیع	مبلغ	توزیع	مبلغ	توزیع
کل مناطق شهری کشور	۹,۰۰۱/۵۸	۱۰۰	۲,۰۵۱/۸۳	۱۰۰	۵,۵۵۳/۲۵	۱۰۰	۱,۳۹۶/۵۰	۱۰۰
مسکونی	۶,۸۹۵/۷۸	۷۶/۶	۱,۵۸۲/۸۲	۷۷/۱	۴,۲۹۰/۳۷	۷۷/۳	۱,۰۲۲/۶	۷۳/۲
مسکونی و غیر مسکونی توأم	۱,۱۷۹/۳۷	۱۳/۱	۲۲۰/۲۸	۱۰/۷	۷۸۳/۶	۱۴/۱	۱۷۵/۵	۱۲/۶
غیر مسکونی	۹۲۶/۴۲	۱۰/۳	۲۴۸/۷۴	۱۲/۱	۴۷۹/۲۸	۸/۶	۱۹۸/۴	۱۴/۲
کل مناطق شهری استان	۱۹۹/۷۵	۱۰۰	۷۲۱/۳۷	۱۰۰	۷۷	۱۰۰	۵۰/۶۵	۱۰۰
مسکونی	۱۴۰/۴۳	۷۰/۳	۳۹/۷	۵۵	۵۸/۹	۷۶/۵	۴۱/۸۳	۸۲/۶
مسکونی و غیر مسکونی توأم	۴۸/۱۷	۲۴/۱	۲۸/۸۵	۴۰	۱۲/۷۳	۱۶/۵	۶/۶	۱۳
غیر مسکونی	۱۱/۱۴	۵/۶	۳/۵۸	۵	۵/۳۳	۶/۹	۲/۲۲	۴/۴

منبع: بانک مرکزی

ب) ساختمان‌های شروع شده

در سال ۱۴۰۲، احداث ۵,۲۴۳ دستگاه ساختمان توسط بخش خصوصی در مناطق شهری استان شروع شده است. برای این ساختمان‌ها حدود ۲۴۷/۰۴ هزار میلیارد ریال هزینه و حدود ۳/۰۹۸ میلیون متر مربع سطح کل زیر بنای طبقات پیش‌بینی شده است.

جدول ۶-۵- مشخصات ساختمان‌های شروع شده در مناطق شهری به تفکیک مسکونی، مسکونی و غیر مسکونی توأم و غیر مسکونی در سال ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال/هزار متر مربع)

شرح	تعداد ساختمان‌ها		سطح کل زیر بنای طبقات	مساحت زمین ساختمان‌ها	هزینه ساختمان‌ها	ارزش زمین ساختمان‌ها
	دستگاه	درصد تغییر				
کل مناطق شهری کشور	۱۳۶,۳۰۰	۱۱/۴	۲۶,۱۶۴	۵۲,۷۷۲	۱,۰۰۱۲/۶	۸,۸۷۳/۳
مسکونی	۱۱۰,۶۳۶	۱۱/۱	۱۶,۷۳۹	۲۷,۰۳۰	۷,۸۴۹/۱۳	۶,۶۸۶/۸۹
مسکونی و غیر مسکونی توأم	۱۱,۶۶۳	۳۲/۳	۱۹,۶۱	۲,۴۶۵	۱,۱۵۲/۰۵	۱,۱۹۲/۱۷
غیر مسکونی	۱۴,۰۰۱	۰/۳	۷,۴۶۴	۲۳,۲۷۸	۱,۰۱۱/۴۳	۹۹۴/۲۵
کل مناطق شهری استان	۵,۲۴۳	۱۱۹/۵	۳,۰۹۸	۱,۶۷۸	۲۴۷/۰۴	۲۹۴/۸۹
مسکونی	۳,۳۸۰	۶۶/۱	۲,۰۳۳	۱,۱۸۹	۱۵۸/۸۴	۲۰۱/۴۴

فصل پنجم: ساختمان و مسکن استان

شرح	تعداد ساختمان‌ها		سطح کل زیر بنای طبقات	مساحت زمین ساختمان‌ها	هزینه ساختمان‌ها	ارزش زمین ساختمان‌ها
	دستگاه	درصد تغییر				
مسکونی و غیر مسکونی توأم	۱۰۷۱۶	۰	۹۱۸	۲۸۳	۷۶/۶۶	۸۶/۳۵
غیر مسکونی	۱۴۷	-۴۱/۲	۱۴۷	۲۰۶	۱۱/۵۵	۷/۲۹

منبع: بانک مرکزی

در سال ۱۴۰۲، برای هر دستگاه ساختمانی "مسکونی" شروع شده در مناطق شهری استان به طور متوسط بیش از ۴۷ میلیارد ریال هزینه بنا، ۶۰۱ متر مربع سطح کل زیر بنا و بیش از ۷۸ میلیون ریال هزینه یک متر مربع بنا پیش‌بینی شده است.

جدول ۵-۷- متوسط‌های مربوط به بنا و زمین ساختمان‌های شروع شده در مناطق شهری به تفکیک مسکونی، مسکونی و غیر مسکونی توأم و غیر مسکونی در سال ۱۴۰۲

شرح	بنا			زمین		
	هزینه بنای ساختمان (میلیارد ریال)	سطح کل زیر بنای ساختمان‌ها (متر مربع)	هزینه یک مترمربع بنای ساختمان‌ها (میلیون ریال)	مساحت زمین ساختمان‌ها (متر مربع)	ارزش زمین ساختمان‌ها (میلیون ریال)	ارزش یک مترمربع زمین ساختمان‌ها (میلیون ریال)
کل مناطق شهری کشور	۷۳/۴۶	۶۵۴	۱۱۲/۳	۳۸۷	۶۵/۱	۱۶۸/۱۵
مسکونی	۷۰/۹۵	۶۲۴	۱۱۳/۶۴	۲۴۴	۶۰/۴۴	۲۴۷/۴
مسکونی و غیر مسکونی توأم	۰/۹۸۸	۸۷۷	۱۱۲/۵۷	۲۱۱	۱۰۲/۲۲	۴۸۳/۷۳
غیر مسکونی	۰/۷۲۳	۷۰۳	۱۰۲/۷	۱،۶۶۳	۷۱/۰۱	۴۲/۷۲
کل مناطق شهری استان	۴۷/۱۲	۵۹۱	۷۹/۷۴	۳۲۰	۵۶/۲۵	۱۷۵/۷۲
مسکونی	۴۷	۶۰۱	۷۸/۱۴	۳۵۲	۵۹/۵۴	۱۶۹/۲۴
مسکونی و غیر مسکونی توأم	۴۴/۶۷	۵۳۵	۸۳/۵	۱۶۵	۵۰/۳۱	۳۰۵/۴۷
غیر مسکونی	۷۸/۶۳	۱،۰۰۳	۷۸/۴۱	۱،۴۰۵	۴۹/۶۳	۱۷/۰۸

منبع: بانک مرکزی

(ج) ساختمان‌های تکمیل شده

در سال ۱۴۰۲، از کل تعداد ساختمان‌های تکمیل شده در مناطق شهری استان ۲،۵۸۶ دستگاه "مسکونی" بوده که نسبت به سال قبل ۱۶۶ درصد افزایش را نشان می‌دهد. هزینه بنای ساختمان‌های فوق بیش از ۱۱۶ هزار میلیارد ریال و سطح کل زیر بنای طبقات آنها حدود ۱،۵۵۱ هزار متر مربع می‌باشد.

جدول ۵-۸- مشخصات ساختمان‌های تکمیل شده در مناطق شهری به تفکیک مسکونی، مسکونی و غیر مسکونی توأم و غیر مسکونی در سال ۱۴۰۲ (هزار میلیارد ریال/هزار متر مربع)

شرح	تعداد ساختمان‌ها		سطح کل زیر بنای طبقات	مساحت زمین ساختمان‌ها	هزینه ساختمان‌ها	ارزش زمین ساختمان‌ها
	دستگاه	درصد تغییر				
کل مناطق شهری کشور	۱۱۸،۵۳۷	-۳/۴	۷۵،۱۴۴	۳۷،۲۳۷	۵،۰۶۶/۸۷	۸،۰۱۴/۴۴
مسکونی	۹۵،۴۴۷	-۲/۸	۵۴،۹۵۷	۲۱،۱۰۷	۳،۸۰۳/۳۸	۵،۷۷۳/۴۸

فصل پنجم: ساختمان و مسکن استان

ارزش زمین ساختمان‌ها	هزینه ساختمان‌ها	مساحت زمین ساختمان‌ها	سطح کل زیر بنای طبقات	تعداد ساختمان‌ها		شرح
				درصد تغییر	دستگاه	
۱.۱۲۳/۳۱	۶۸۰/۶۸	۲,۵۸۲	۱۰,۷۹۱	-۹/۹	۱۱,۶۰۸	مسکونی و غیر مسکونی توأم
۱.۱۱۷/۶۵	۵۸۲/۸۲	۱۳,۵۴۸	۹,۳۹۶	-۱/۱	۱۱,۴۸۲	غیر مسکونی
۲۳۷/۳	۱۴۴/۴۴	۶۶۰	۱,۹۲۲	۱۵۴	۲,۹۹۱	کل مناطق شهری استان
۱۷۴/۱۴	۱۱۶/۰۲	۴۵۷	۱,۵۵۱	۱۶۶	۲,۵۸۶	مسکونی
۴۵/۳	۲۱/۳۹	۶۱	۲۶۷	۳۸/۲	۲۵۹	مسکونی و غیر مسکونی توأم
۱۷/۸۷	۷/۰۲	۱۴۳	۱۰۵	۰	۱۴۵	غیر مسکونی

منبع: بانک مرکزی

در سال ۱۴۰۲، میانگین هزینه بنای ساختمان‌های "مسکونی" تکمیل شده در مناطق شهری استان به طور متوسط بیش از ۴۴ میلیارد ریال، متوسط سطح کل زیربنای ساختمان‌های فوق ۶۴۳ متر مربع و هزینه یک متر مربع بنای آن‌ها بیش از ۷۴ میلیون ریال بوده است. نکته حائز اهمیت در جدول زیر بیشتر بودن میانگین هزینه‌های استان از میانگین کشوری است و تورم بیشتر مسکن در استان را به خوبی نشان می‌دهد.

جدول ۵-۹- متوسط‌های مربوط به بنا و زمین ساختمان‌های تکمیل شده در مناطق شهری به تفکیک مسکونی، مسکونی و غیر مسکونی توأم و غیر مسکونی در سال ۱۴۰۲

زمین		بنا				شرح
ارزش یک مترمربع زمین ساختمان‌ها (میلیون ریال)	مساحت زمین ساختمان‌ها (متر مربع)	ارزش زمین ساختمان‌ها (میلیارد ریال)	هزینه یک مترمربع بنای ساختمان‌ها (میلیون ریال)	سطح کل زیر بنای ساختمان‌ها (متر مربع)	هزینه بنای ساختمان (میلیارد ریال)	
۲۱۵/۲۲	۳۱۴	۶۷/۶۱	۶۷/۴۳	۶۳۴	۴۲/۷۵	کل مناطق شهری کشور
۲۷۳/۵۴	۲۲۱	۶۰/۴۹	۶۹/۲	۵۷۶	۳۹/۸۵	مسکونی
۴۳۴/۹۸	۲۲۲	۹۶/۷۷	۶۳/۰۷	۹۳۰	۵۸/۶۴	مسکونی و غیر مسکونی توأم
۸۲/۵	۱,۱۸۰	۹۷/۳۳	۶۲/۰۲	۸۱۸	۵۰/۷۶	غیر مسکونی
۳۵۹/۳	۲۲۱	۷۹/۳۵	۷۵/۱۵	۶۴۳	۴۸/۳	کل مناطق شهری استان
۳۸۰/۸۵	۱۷۷	۶۷/۳۳	۷۴/۸۳	۶۰۰	۴۴/۸۶	مسکونی
۷۴۶/۹	۲۳۴	۱۷۴/۷	۸۰/۱۶	۱,۰۲۹	۸۲/۴۸	مسکونی و غیر مسکونی توأم
۱۲۵/۳۷	۹۸۳	۱۲۳/۲۲	۶۷/۱۹	۷۲۱	۴۸/۴۴	غیر مسکونی

منبع: بانک مرکزی

(د) واحدهای مسکونی تکمیل شده

در سال ۱۴۰۲، از کل تعداد ۲,۸۴۶ مسکن "مسکونی" و "مسکونی و غیر مسکونی توأم" تکمیل شده توسط بخش خصوصی، بناهای دارای دو واحد مسکونی با ۳۲/۷ درصد بیشترین سهم را دارا می‌باشد. همچنین ساختمان‌های شامل سه واحد مسکونی با ۱۶/۸ درصد و یک واحد مسکونی با ۱۵/۴ درصد در ردیف‌های بعدی قرار گرفته‌اند. تعداد

فصل پنجم: ساختمان و مسکن استان

کل واحدهای مسکونی ایجاد شده در ساختمان‌های فوق برابر ۱۰،۶۷۸ دستگاه می‌باشد. متوسط سطح زیربنای این واحدهای مسکونی ۱۶۸ متر مربع بوده است.

جدول ۵-۱۰- توزیع تعداد ساختمان‌های مسکونی و مسکونی و غیر مسکونی توأم تکمیل شده در مناطق شهری بر اساس تعداد واحدهای مسکونی در سال ۱۴۰۲ (دستگاه / متر مربع)

شرح	تعداد ساختمان‌های مسکونی و غیر مسکونی توأم	توزیع تعداد ساختمان‌ها بر اساس تعداد واحدهای مسکونی						تعداد کل واحدهای مسکونی	متوسط سطح زیر بنا
		۱ واحد	۲ واحد	۳ واحد	۴ واحد	۵ و ۶ واحد	۷ واحد و بیشتر		
		کل مناطق شهری کشور	۳۷،۳۴۷	۲۵،۷۹۵	۱۰،۹۸۸	۷،۹۶۵	۱۱،۲۲۹		
درصد توزیع	۱۰۰	۲۴/۱	۱۰/۳	۷/۴	۱۰/۵	۱۲/۸			
استان کردستان	۲،۸۴۶	۹۳۰	۴۷۸	۳۸۵	۱۹۵	۴۱۹	۱۰،۶۷۸	۱۶۸	
درصد توزیع	۱۰۰	۳۲/۷	۱۶/۸	۱۳/۵	۶/۹	۱۴/۷			

منبع: بانک مرکزی

در سال ۱۴۰۲، بیشترین تعداد واحدهای مسکونی تکمیل شده در استان را "سطح زیر بنای ۲۰۱ تا ۲۸۰ متر مربع" با ۴،۵۵۹ واحد و کمترین تعداد را "سطح زیر بنای ۵۰ تا ۷۰ متر مربع" با ۳۵ واحد که به ترتیب ۴۲/۷ و ۰/۳۳ درصد از کل واحدهای مسکونی تکمیل شده را تشکیل می‌دهند.

جدول ۵-۱۱- توزیع تعداد واحدهای مسکونی تکمیل شده در مناطق شهری بر اساس سطح زیر بنا در سال ۱۴۰۲ (دستگاه / متر مربع)

سطح زیر بنا	استان															
	تا ۵۰	۵۱ تا ۶۰	۶۱ تا ۷۰	۷۱ تا ۸۰	۸۱ تا ۹۰	۹۱ تا ۱۰۰	۱۰۱ تا ۱۱۰	۱۱۱ تا ۱۲۰	۱۲۱ تا ۱۳۰	۱۳۱ تا ۱۴۰	۱۴۱ تا ۱۵۰	۱۵۱ تا ۱۸۰	۱۸۱ تا ۲۰۰	۲۰۱ تا ۲۵۰	بیشتر	تعداد کل واحدهای مسکونی
استان کردستان	۳۵	۸۱	۱،۰۰۸	۲۳۲	۱۲۱	۳۵۸	۱۱۳	۲۲۸	۹۰	۶۴۶	۴۱۸	۱،۹۱۲	۶۰۰	۴،۵۵۹	۱۷۷	۱۰،۶۷۸
درصد توزیع	۰/۳۳	۰/۷۶	۱۰/۳۸	۲/۱۷	۱/۱۳	۳/۳۵	۱/۰۶	۲/۱۴	۰/۸۴	۶/۰۵	۳/۹۱	۱۷/۹۱	۵/۶۲	۴۲/۷۰	۱/۶۶	۱۰۰

منبع: بانک مرکزی

۵-۳-۳- تسهیلات اعطایی به بخش ساختمان و مسکن

توسعه نظام تأمین مالی و ارتقای عملکرد و بهبود محصولات و خدمات بانکی در حوزه مسکن اهمیت به‌سزایی در رفع مشکلات این حوزه دارد. در این راستا، افزایش سقف تسهیلات مسکن و اصلاح مقررات تسهیلاتی امری ضروری به نظر می‌رسد. مانده تسهیلات بانکی حمایتی بخش مسکن و ساختمان استان در سال ۱۴۰۲ برابر با ۸۷،۱۵۱ هزار

میلیون ریال بوده که نسبت به سال قبل ۳۷/۴ درصد رشد داشته است. همچنین تا تاریخ ۱۴۰۳/۹/۲۴ رقم ۱۱۵ میلیارد تومان تسهیلات از منابع تبصره ۱۸ قانون بودجه سال ۱۴۰۱ با همکاری دستگاه اجرایی ذی ربط (اداره کل راه و شهرسازی استان) از طرف بانک عامل (بانک مسکن) به طرح‌های واجد شرایط پرداخت گردیده است.

جدول ۵-۷- تسهیلات بانکی اختصاص یافته به بخش مسکن و ساختمان استان (میلیون ریال/ درصد)

عنوان	تا پایان سال ۱۴۰۱	تا پایان سال ۱۴۰۲	تغییرات
مانده تسهیلات بانکی حمایتی بخش مسکن و ساختمان استان	۶۳،۴۳۰،۴۰۵	۸۷،۱۵۱،۸۹۹	۳۷/۴

منبع: شورای هماهنگی بانک‌های استان کردستان

۵-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی برای استان

بخش ساختمان یکی از مهم‌تری بخش‌های اقتصادی است که هم از لحاظ سهم در سبد هزینه خانوار و هم از لحاظ سهم در تولید ناخالص داخلی و نقش آن در تغییرات شاخص‌های کلان اقتصادی همچون رشد اقتصادی و اشتغال عوامل تولید از اهمیت غیرقابل انکاری برخوردار است. چنین جایگاهی باعث شده است رشد معقول و منطقی قیمت و سرمایه‌گذاری مسکونی و افزایش ساخت‌وساز مسکن به‌عنوان هدفی مطلوب و سیاستی قابل تعقیب در نظر گرفته شود، زیرا از یک سو رکود این بازار از جهت تأثیر منفی بر سرمایه‌گذاری در این بخش و کاهش رشد اقتصاد برای سیاست‌گذاران اقتصادی و دولتمردان پدیده‌ای ناخوشایند می‌باشد و از سوی دیگر، رونق و رشد شتابان قیمت نیز به دلیل تأثیر شدید آن بر افزایش هزینه‌های خانوار و نارضایتی اجتماعی ناشی از آن هیچ‌گاه مطلوب مردم و متولیان سیاست‌گذاری و نظارت بر این بخش نمی‌باشد.

به‌موازات اهمیت بخش مسکن، برنامه‌ریزی مسکن امروز جایگاه خود را در نظام برنامه‌ریزی ارتقا داده و نقش تعیین‌کننده آن در اشتغال، سهم سرمایه‌گذاری از تولید ناخالص ملی، جایگاه آن در هدف‌های اجتماعی و عمرانی به خوبی روشن است. برای پاسخ به تقاضای فزاینده مسکن نه تنها به زمین، سرمایه، مصالح ساختمانی، نیروی انسانی و فناوری نیاز است، بلکه داشتن یک نظام برنامه‌ریزی مطلوب به‌منظور ایجاد هماهنگی بین بخش مسکن و سایر بخش‌ها و بین اجزای به وجود آورنده مسکن (زمین، مصالح ساختمانی و ...) با تأسیسات زیربنایی، تسهیلات، خدمات اجتماعی، سیستم حمل‌ونقل و ... ضروری محض است. در ادامه ضمن معرفی چالش‌ها و موانع توسعه بخش ساختمان و مسکن، به ارائه چند راهکار سیاستی جهت رفع موانع پرداخته خواهد شد.

۵-۴-۱- مسائل و چالش‌های اصلی بخش مسکن و ساختمان استان کردستان

بخش مسکن استان کردستان نیز به پیروی از سطح کلان (ملی) دارای ضعف‌ها و نقایص عدیده‌ای هم به دلیل کیفیت و هم به دلیل کمیت است که در مجموع می‌توان مسائل و مشکلات موجود در بخش مسکن و مستغلات کشور را در موارد زیر خلاصه و جمع‌بندی کرد که عبارت‌اند از:

- عایدات بالای سرمایه‌ای زمین و زمین‌خواری (طبق تعریف ریکاردو نوعی رانت محسوب می‌شود)
- نقدینگی بالا و نبود بازار مناسب برای جذب نقدینگی و به تبع آن پرش‌های شدید قیمتی در بازار مسکن
- نوسانات شدید ارزی و ناپایداری در بازار مسکن
- ضعف نظام مالی و قدرت بانک‌ها در اعطای تسهیلات به مسکن

- مقطعی بودن سیاست‌ها و عدم اتخاذ سیاست‌هایی با افق بلندمدت
- نبود آمار و اطلاعات جامع، دقیق و شفاف از وضعیت تولید، موجودی و تقاضای مسکن
- عدم توسعه زیرساخت‌ها و ابزار موردنیاز برای ثبت و رصد معاملات و قیمت مسکن جهت کنترل بازار
- توجه ناکافی به گروه‌های پایین درآمدی، حاشیه‌نشینان و ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و عدم اتخاذ سیاست‌های کافی و مناسب در مقوله مسکن حمایتی
- متعادل نبودن هزینه مسکن در سبد هزینه خانوار و افزایش روزافزون شکاف استطاعت و قیمت مسکن و بروز نتیجه آن به شکل بدمسکنی
- فقدان نگاه ویژه به استملاک مسکن خانوارهای تازه تشکیل‌شده (خانه اولی) و سهم بالای آن‌ها از انباشت تقاضای مسکن و تشدید نابرابری در بهره‌مندی از مسکن
- پررنگ شدن جنبه سرمایه‌ای مسکن نسبت به جنبه مصرفی و عدم کنترل ورود آن به بازار سوداگری
- رویکرد نامشخص به مسئله مهاجرت از روستاها و شهرهای کوچک و گسترش افسارگسیخته شهرنشینی به خصوص در کلان‌شهرها
- گسترش بافت فرسوده و عدم تحقق برنامه‌های بازآفرینی و احیای آن
- عدم تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری در تولید مسکن و انباشت سرمایه در بازارهای موازی غیرمولد، ساختار سنتی و غیر صنعتی بخش ساختمان و مسکن
- توجه کمتر به حوزه ساخت‌وساز و مسکن‌سازی به‌عنوان یک بخش محرک در رشد تولید ناخالص داخلی و افزایش اشتغال
- عدم شفافیت و ضعف شهرداری‌ها در نظارت
- سیاست‌های نادرست صدور پروانه و فروش تراکم
- در کنار همه این موارد در استان کردستان مسائل و مشکلات دیگری نیز وجود دارد که بر مشکلات بخش مسکن و ساختمان کشور افزوده است که موارد زیر را شامل می‌شود:
- مسئله نابرابری‌های منطقه‌ای
- محدودیت عرضه ناشی از محدودیت جغرافیایی:
- کمبود سرمایه‌گذار در بخش مسکن
- افزایش حاشیه‌نشینی
- مهاجرت استادکاران ماهر ساختمانی استان
- به دلیل پایین بودن ارزش پول ملی، هجوم مسافران از کشور عراق باعث افزایش سرسام‌آور اجاره مسکن در استان کردستان بخصوص شهرستان‌های بانه و مریوان شده است.

- حمایت پولی و بانکی از ساخت و ساز رقابتی و دارای سود منطقی و عرضه آن‌ها با قیمتی متناسب و سازگار با قدرت خرید طبقه متوسط.
  - ارائه مشوق‌ها و حمایت‌های صنعتی برای مشارکت تولیدکنندگان مصالح ساختمانی و پیش ساخته در استفاده از توانمندی‌های فناورانه در جهت کاهش قیمت تمام شده، افزایش کیفیت و صرفه‌جویی در زمان ساخت.
  - تهیه طرح‌های جامع شهرسازی و طرح‌های مسکن روستایی و الزام شهرداری‌ها و دهیاری‌ها به رعایت آن‌ها
  - ایجاد تعادل بین عرضه و تقاضا با دستیابی به شاخص برابری تعداد واحد مسکونی در مقابل تعداد خانوار
  - کاهش سهم زمین در هزینه تمام شده قیمت مسکن
  - تأمین مسکن اقشار کم‌درآمد
  - اجاره‌داری حرفه‌ای با مدیریت توسعه و ساخت املاک و مستغلات
  - نوسازی بافت‌های فرسوده
  - رفع موانع سرمایه‌گذاری: حذف قوانین و مقررات مخل
  - وضع مالیات بر مستغلات
  - توسعه نظام تأمین مالی مسکن
  - صنعتی سازی و مدیریت یکپارچه شهری
- از جمله مهم‌ترین سیاست‌هایی هستند که اجرای آن‌ها می‌تواند نه تنها مشکلات استان در این بخش بلکه در کل کشور را نیز به حداقل برساند. البته ناگفته نماند که:
۱. مسئله تأمین زمین در استان کردستان به دلیل توپوگرافی و جغرافیای خاص استان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، بنابراین محلی کردن برنامه‌های تأمین مسکن کم‌درآمدها و ضوابط و مقررات شهرسازی و تأمین زمین مناسب برای ساخت مسکن گروه‌های کم‌درآمد و متوسط در استان کردستان می‌تواند به صنعت مسکن و ساختمان استان رونق ببخشد و کمبودها را در این حوزه برطرف کند.
  ۲. نابرابری‌های منطقه‌ای در بهره‌مندی از تولید و توزیع مسکن، یکی از مسئله‌ها و چالش‌های فرارو است. استان کردستان یکی از این استان‌هاست که از نظر شاخص‌های مسکن دارای وضعیتی بسیار نامناسب هستند؛ بنابراین لازم است که عزم جدی در کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای از لحاظ سرانه‌های مسکن و خدمات شهری صورت بگیرد.

فصل ششم

بخش خدمات استان

خلاصه فصل

بخش خدمات یکی از بخش‌های اصلی و مهم در جهان توسعه‌یافته امروز به شمار می‌رود و سهم آن نسبت به سایر بخش‌های کشاورزی و صنعت در اقتصاد در گذر زمان بیشتر و پررنگ‌تر گردیده است؛ زیرا در سال‌های اخیر به اهمیت آن به‌عنوان نیروی محرک رشد و ترقی بیشتر پی برده شده است.

در سال‌های اخیر تفکر جهانی نسبت به بخش خدمات در اقتصاد تغییرات قابل توجهی داشته است به طوری که بخش خدمات را به‌عنوان یک منبع مهم اقتصادی به رسمیت شناخته‌اند. در استان کردستان با وجود پتانسیل‌های بسیار در این بخش متأسفانه راهبرد مشخصی برای بهره‌برداری اقتصادی از آن مشاهده نمی‌شود. راهبرد بهره‌وری و بهره‌برداری از این بخش در راستای راهبردهای اقتصاد مقاومتی و مصداق رویکرد استفاده از تمامی ظرفیت‌ها برای توسعه اقتصادی در کشور است.

بنابراین می‌توان بیان کرد که با توجه به تغییر سبک زندگی و افزایش شهرنشینی در دهه‌های گذشته، امروزه بخش خدمات از ارکان اساسی فعالیت‌های اقتصادی محسوب می‌شود. پیشرفت تکنولوژی و تغییر تعاملات اقتصادی، مجموعه‌ای از خدمات گسترده شامل فعالیت‌های بانکی، حمل‌ونقل و ارتباطات، بهداشت و درمان و آموزش را به وجود آورده که سهم قابل توجهی از اشتغال را به خود اختصاص داده است. بخش خدمات در استان کردستان به واسطه ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های استان در زیربخش‌های گردشگری، آموزشی عالی و بهداشت و درمان از جایگاه خاصی برخوردار است و در سالیان اخیر توجه خاصی به این بخش صورت گرفته است. با توجه به این موضوع در این فصل وضعیت بخش خدمات استان مورد ارزیابی قرار گرفته است.

۱-۶- سیاست‌های اقتصادی بخش خدمات و جهت‌گیری‌های استان

سیاست‌های اتخاذ شده در بخش خدمات و به ویژه بخش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، سیاست‌های برنامه ملی اقتصاد مقاومتی است که به شرح زیر هست:

- حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت از طریق:
- تسهیل مقررات و گسترش مشوق‌های لازم.
- برنامه‌ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی، شکل‌دهی بازارهای جدید و تنوع‌بخشی
- پیوندهای اقتصادی با کشورها به ویژه با کشورهای منطقه.
- استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز.
- ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات با هدف گسترش پایدار سهم ایران در بازارهای هدف.
- طرح توسعه تولید صنایع دستی، فرش و گردشگری.
- تدوین بسته حمایت از کارگاه‌های تولیدی صنایع دستی و فرش و اجرای آن.
- ایجاد ظرفیت‌های جدید در هتل داری.
- تدوین بسته حمایت از گردشگری و اجرای آن.

۲-۶- بررسی وضعیت تحولات بخش خدمات

با شیوع ویروس کرونا، صنعت گردشگری چه در داخل کشور و چه در خارج از کشور با رکود مواجه شده بود. از طرفی افزایش شدید نرخ خدمات سفر باعث کاهش فعالیت‌های بخش گردشگری بوده است. با توجه به تحولات سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ و کاهش شدید تعداد گردشگران و اقدامات بین‌المللی در کنترل ویروس کرونا و مهار آن، به علت همه‌گیری ویروس کرونا تمامی مراکز گردشگری، اقامتی و تفریحی به شدت تحت تأثیر قرار گرفت و رکود در این بخش کاملاً مشهود بود به طوری که رشد بازدیدکنندگان داخلی و خارجی عددی منفی و خیلی زیاد بود؛ اما وضعیت گردشگری در سال ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ روند متفاوتی داشت و از تغییرات مهم در بخش خدمات و گردشگری در استان کردستان می‌توان به افزایش تعداد گردشگران داخلی و خارجی اقامت یافته در واحدهای اقامتی استان، افزایش تعداد هتل، اقامتگاه‌های بوم‌گردی و مجتمع گردشگری (ظرفیت پذیرش مسافر) در استان، افزایش تعداد واحدهای دارای گواهینامه استاندارد کیفیت خدمات گردشگری در استان، افزایش ضریب اشغال تخت و اشتغال مستقیم و غیرمستقیم در بخش گردشگری، رشد و توسعه تبلیغات و اطلاع‌رسانی گردشگری در فضای مجازی، تلاش بیشتر در راستای جذب گردشگران سلامت، تلاش در جهت توسعه گردشگری کشاورزی، رصد و برخورد با فعالیت‌های غیرمجاز گردشگری (اقامت و تور گردشگری) با هماهنگی مراجع ذی‌ربط و تدوین و تهیه تقویم رویدادهای گردشگری استان اشاره نمود.

۳-۶- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات

مشخصات طرح‌ها و پروژه‌های به بهره‌برداری رسیده در حوزه گردشگری در استان طی سال ۱۴۰۲ به شرح جدول (۱-۶) است:

جدول ۱-۶- مشخصات طرح‌ها و پروژه‌های به بهره‌برداری رسیده بخش خصوصی در سال ۱۴۰۲

نوع واحد	نام واحد	آدرس
هتل آپارتمان	کومسای	هورامان تخت
مجتمع تفریحی و گردشگری	سپهرتابناک	دیواندره
هتل آپارتمان توکا	توکا	سنندج
مجتمع تفریحی و گردشگری	کورده واری	سنندج، کانی مشکان
مجتمع تفریحی و گردشگری	میرخان	سنندج، روستای نگل
مجتمع تفریحی و گردشگری	واران	مریوان، باشماق
اقامتگاه های بوم گردی	هه وار	پیرصفا، مریوان
اقامتگاه های بوم گردی	تافی دیوزناو	دیوزناو، سروآباد
اقامتگاه های بوم گردی	ریبین	کول، دیواندره
اقامتگاه های بوم گردی	گشتیاران	ینگیجه، مریوان
اقامتگاه های بوم گردی	کالی سر	بوریدر، سروآباد
اقامتگاه های بوم گردی	نیشتینگه کورده واری	کانی مشکان، سنندج
اقامتگاه های بوم گردی	آژوان	ماراب، کامیاران

منبع: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کردستان

۳-۶-۱- بررسی وضعیت ارزش افزوده بخش خدمات

با توجه به محدودیت جدی که در توسعه بخش کشاورزی در استان به علت خشک سالی سال‌های اخیر ایجاد شده، توجه به بخش خدمات می‌تواند باعث رونق اقتصادی در استان گردد و این بخش با پتانسیل‌های خود می‌تواند در افزایش اشتغال استان کردستان راه گشا باشد. در این قسمت وضعیت بخش خدمات استان بررسی می‌شود. به منظور بررسی بخش خدمات زیر بخش‌های خدمات به لحاظ ارزش افزوده، مصرف واسطه و ستاده بررسی می‌شود. از میان زیربخش‌های فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی و پس از آن اطلاعات و ارتباطات و فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا دارای بیشترین مقدار شاخص نسبت مصرف واسطه به ستانده بوده که نشان دهنده تولید با کمترین صرفه اقتصادی یا کمترین کارایی و زیربخش‌های آموزش و املاک و مستغلات کمترین میزان شاخص مذکور را دارا می‌باشند که نشان دهنده تولید با بیشترین صرفه اقتصادی و کارایی نسبت به بقیه زیربخش‌ها هستند. همچنین زیربخش عمده‌فروشی و خرده‌فروشی، تعمیر و سایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت بیشترین سهم ارزش افزوده در

فصل ششم: بخش خدمات استان

تولید ناخالص داخلی را در میان زیربخش‌های خدمات به خود اختصاص داده است. در رابطه با درصد تغییرات ارزش افزوده بیشترین مقدار مربوط به فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا می‌باشد.

جدول ۶-۲- بررسی و تحلیل شاخص‌ها و متغیرهای بخش خدمات در سال ۱۴۰۰

زیربخش‌ها	ستانده (میلیون ریال)	مصرف واسطه (میلیون ریال)	ارزش افزوده (میلیون ریال)	نسبت مصرف واسطه به ستانده	سهم ارزش افزوده در GDP (درصد)	درصد تغییرات ارزش افزوده نسبت به سال گذشته
عمده‌فروشی و خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت	۲۲۸.۹۱۸.۸۴۶	۵۸.۱۶۵.۹۲۸	۱۷۰.۷۵۲.۹۱۷	۰/۲۵	۲۳/۶۶	۷۲/۴۷
حمل‌ونقل و انبارداری و پست	۶۱.۰۵۵.۲۸۰	۱۶.۹۵۲.۶۲۷	۴۴.۱۰۲.۶۵۳	۰/۲۷	۶/۱۱	۳۷/۷۱
فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا	۷.۴۲۸.۶۸۲	۳.۲۹۷.۲۱۵	۴.۱۳۱.۴۶۷	۰/۴۴	۰/۵۷	۱۲۷/۰۳
اطلاعات و ارتباطات	۴.۰۰۶.۱۵۳	۱.۷۹۶.۳۸۷	۲.۲۰۹.۷۶۶	۰/۴۴	۰/۳۰	۳۲/۷۶
فعالیت‌های مالی و بیمه	۱۷.۷۵۴.۵۸۰	۴.۰۱۳.۷۳۱	۱۳.۷۴۰.۸۴۹	۰/۲۲	۱/۹۰	۱۵/۶۲
املاک و مستغلات	۹۴.۲۱۳.۳۱۸	۷.۷۶۰.۳۷۵	۸۶.۴۵۲.۹۴۳	۰/۰۸	۱۱/۹۸	۲۵/۷۸
فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی	۹.۲۷۷.۶۲۶	۱.۷۳۵.۴۸۱	۷.۵۴۲.۱۴۵	۰/۱۸	۱/۰۴	۴۶/۱۴
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	۲.۲۲۹.۳۵۴	۱.۱۴۳.۸۲۱	۱.۰۸۵.۵۳۳	۰/۵۱	۰/۱۵	۲۰/۸۴
اداره عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی	۶۶.۹۷۶.۳۷۲	۱۶.۴۲۷.۹۵۱	۵۰.۵۴۸.۴۲۱	۰/۲۴	۷/۰۰	۸۱/۳۵
آموزش	۳۹.۸۸۳.۸۷۱	۲.۷۸۸.۲۱۱	۳۷.۰۹۵.۶۶۱	۰/۰۶	۵/۱۴	۳۶/۷۴
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	۵۳.۸۲۳.۶۵۵	۱۴.۳۶۸.۲۳۴	۳۹.۴۵۵.۴۲۱	۰/۲۶	۵/۴۶	۵۴/۰۱
فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات	۹.۵۵۶.۳۷۹	۲.۹۹۵.۹۵۶	۶.۵۶۰.۴۲۳	۰/۳۱	۰/۹۰	۵۰/۸۸
مجموع	۵۹۵.۱۲۴.۱۱۵	۱۳۱.۴۴۵.۹۱۶	۴۶۳.۶۷۸.۱۹۸	۰/۲۲	۶۴/۲۷	۵۱/۴۵

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

۶-۳-۲- بررسی وضعیت زیربخش میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

استان کردستان به علت دارا بودن شرایط مساعد اقلیمی و زیست‌محیطی همواره به‌عنوان یکی از استقرارهای بشری مورد توجه بوده و نتایج حاصل از کاوش‌های علمی باستان‌شناسی در مکان‌های باستانی حاکی از این مطلب است. استان کردستان به لحاظ تاریخ و قدمت طولانی و جغرافیایی خاص خود از مکان‌های تاریخی و طبیعی با ارزشی برخوردار است که در مناطق مختلف استان پراکنده شده‌اند. جنگل‌های بلوط، آبشارها و رودخانه‌های خوشان،

چشمه‌های طبیعی و کوه‌های سر به فلک کشیده، طبیعت زیبا و چشم‌نواز استان کردستان را رقم زده و یکی از زیباترین جلوه‌های گردشگری طبیعی ایران را در دامنه زاگرس به وجود آورده است.

جاذبه‌های تاریخی و معماری منطقه که شامل قلعه‌های قدیمی، مسجدهای تاریخی، حمام‌ها و ... می‌شوند، همراه با آیین‌ها و فرهنگ رایج بین اقوام کرد از مهم‌ترین جاذبه‌های استان کردستان است. موسیقی کردی یکی از بارزترین ویژگی فرهنگی قوم کرد است. طراوت، شادابی، فضای عرفانی و درآمیختگی مضامین با تاریخ گذشته کردها، بخشی از خصوصیات موسیقی کردی است. مجموع جاذبه‌های طبیعی، تاریخی، اجتماعی و فرهنگی، استان کردستان را به منطقه‌ای دیدنی تبدیل کرده که بازدید از آن برای هر گردشگری جذاب و خاطره‌انگیز خواهد بود.

استان کردستان از دیرباز گردشگران زیادی را به خود جذب کرده است و از صنعت گردشگری بهره‌مند شده است. به گونه‌ای که می‌توان گردشگری را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین قابلیت‌ها و ظرفیت‌های توسعه استان کردستان برشمرد. در ادامه ظرفیت‌ها و قابلیت‌های گردشگری در استان مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول (۳-۶) و (۴-۶) وضعیت هتل‌ها و اقامتگاه‌ها، تعداد آثار ملی ثبت شده، تعداد بازدیدکنندگان داخلی و خارجی از مراکز گردشگری استان کردستان را نشان می‌دهد. در سال ۱۴۰۲، ۱۳ اثر جدید در آثار ملی ثبت گردیده است. بر اساس جدول مشاهده می‌شود که تغییرات در اکثر موارد مثبت بوده که کمتر شدن بیماری کرونا در این قضیه بی‌تأثیر نبوده است.

علاوه بر جاذبه‌های تاریخی، کردستان به لحاظ گردشگری خرید و اکوتوریسم و ویژگی‌های فرهنگی و فولکلوریت قابلیت‌های منحصربه‌فردی دارد؛ اما متأسفانه به دلایل مختلف هنوز نتوانسته متناسب با قابلیت‌ها، از این منابع بهره‌برداری مناسب نماید.

عوامل مؤثر بر گردشگری استان می‌تواند پیرو دسته‌بندی ذیل باشد:

عوامل داخلی مؤثر بر گردشگری استان کردستان

نقاط قوت:

۱. وجود جاذبه‌های طبیعی زیبا
۲. وجود جاذبه‌های تاریخی و باستانی متعدد
۳. ویژگی‌های فرهنگی غنی و منحصربه‌فرد
۴. بازارچه‌های مرزی
۵. تمایل عمومی نسبت به توسعه گردشگری

نقاط ضعف:

۱. کیفیت پایین سیستم حمل‌ونقل در استان
۲. کمبود تأسیسات اقامتی
۳. پایین بودن سطح امنیت در استان کردستان برای گردشگران
۴. برخورد نامناسب افراد محلی با گردشگران

۵. کمبود نیروهای متخصص و مجرب در زمینه گردشگری در بخش‌ها، سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با گردشگری استان
۶. ضعف فعالیت‌های بازاریابی
۷. کمبود یا کیفیت پایین تأسیسات رفاهی مانند سرویس‌های بهداشتی، پارکینگ‌ها و امکانات پذیرایی در محل جاذبه‌ها

عوامل خارجی مؤثر بر گردشگری استان کردستان

فرصت‌ها:

۱. افزایش تمایل فعالیت‌های گردشگری و به ویژه فعالیت‌های اکوتوریستی و قابلیت بالقوه استان در این زمینه
۲. افزایش تمایل بخش خصوصی برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های مرتبط با گردشگری
۳. افزایش تمایل به گردشگری خرید و پتانسیل بالقوه استان در این زمینه
۴. بازارچه‌های مرزی پیوندهای فرهنگی نزدیک کردهای اقلیم خودمختار کردستان عراق با کردهای کردستان ایران و افزایش تمایل آن‌ها جهت بازدید از استان کردستان به دلیل داشتن طیف مختلف جاذبه‌ها

تهدیدها:

۵. افزایش تمایل به سفرهای خارجی
  ۶. هدفمند کردن یارانه‌ها، افزایش قیمت بنزین و تأثیر سوء آن بر جریان سفر و گردشگری
  ۷. تضعیف فرهنگ سنتی و محلی
  ۸. افزایش مشکلات زیست محیطی به واسطه فعالیت‌های گردشگری
  ۹. تعارض بین جامعه محلی و گردشگران
  ۱۰. افزایش جرم و جنایت و در نتیجه شکل‌گیری دید منفی نسبت به توسعه گردشگری در بین افراد محلی
  ۱۱. جذب شدن هر چه بیشتر گردشگران به مقاصد نزدیک استان مانند کرمانشاه و همدان به دلیل ارائه تأسیسات و امکانات بهتر به گردشگران
- در ادامه آمار و اطلاعات مرتبط با تعداد هتل‌ها، اقامتگاه‌ها، تعداد آثار ملی ثبت شده و ... در سال ۱۴۰۲ ذکر شده است.

جدول ۶-۳- تعداد هتل‌ها و اقامتگاه‌ها به تفکیک نوع، تعداد تخت‌ها، ضریب اشغال، روزهای اقامت در سال ۱۴۰۲

نوع واحدهای اقامتی	تعداد	تعداد تخت‌ها	ضریب اشغال	میانگین روزهای اقامت
هتل	۲۹	۲۲۸۴	۶۵	۲
هتل آپارتمان	۵	۳۰۰	۶۰	۲
مهمان‌پذیر	۲۱	۴۵۰	۶۰	۲
بوم‌گردی	۴۷	۱۳۳۷	۶۰	۲
جمع کل	۱۰۲	۴۳۷۱	۲۴۵	۸

منبع: اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان کردستان

فصل ششم: بخش خدمات استان

جدول ۶-۴- شاخص‌ها و نماگرهای گردشگری استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات
تعداد آثار ملی ثبت شده	۱۱	۱۳	۱۸/۱۸
تعداد بازدیدکنندگان داخلی از مراکز گردشگری (نفر)	۹۵,۶۴۹	۱۰۱,۷۴۱	۶/۳۶
تعداد بازدیدکنندگان خارجی از مراکز گردشگری (نفر)	۷۴۰	۹۸۹	۳۳/۶۴
تعداد موزه‌های تاریخی و فرهنگی	۵	۵	۰

منبع: اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان کردستان

در جدول ۶-۵ نیز تمام دوره‌ها و کلاس‌های آموزشی انجام‌شده توسط اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری در سال ۱۴۰۲ آورده شده است.

جدول ۶-۵- آمار آموزش‌های انجام شده در سال ۱۴۰۲

نوع آموزش	تعداد کل افراد آموزش دیده در سطح استان	تعداد کارگاه‌های آموزشی برگزار شده بر اساس رشته‌های صنایع دستی در سطح استان	تعداد مجوزها و گواهینامه‌های آموزشی اخذ شده	هزینه برگزاری کلاس آموزشی و ترویجی
مقدمانی	۲۵۰۰ نفر	-	۲۸۰۰ مجوز	۳۲ میلیارد(ریال)
ویژه شاغلین	۵۰۰ نفر	۱۲ کارگاه	۷۵۰ مجوز	۵ میلیارد(ریال)

منبع: اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کردستان

ثبت شهر مریوان به‌عنوان شهر جهانی کلاش در راستای اهداف و برنامه‌ریزی جهت توسعه صادرات صنایع دستی مریوان استان کردستان محسوب می‌شود. همچنین ثبت شهر سنندج به‌عنوان شهر خلاق موسیقی در یونسکو می‌تواند در بهبود گردشگری استان تأثیرگذار باشد.

در جدول زیر عملکرد حوزه گردشگری استان در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ بر اساس صدور موافقت اصولی، نظارت بر تأمین و تسهیل و توسعه زیرساخت‌های گردشگری، برگزاری و شرکت در نمایشگاه‌ها و همایش‌ها، تهیه و توزیع اقلام تبلیغاتی و مدیریت و نظارت بر فعالیت‌ها و تأسیسات گردشگری مقایسه شده است.

فصل ششم: بخش خدمات استان

جدول ۶-۶- عملکرد حوزه گردشگری در استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

ردیف	عنوان خدمت	۱۴۰۱	۱۴۰۲
۱	صدور موافقت اصولی (منظور ایجاد تأسیسات گردشگری) (تعداد)	۱۰۱	۱۸۳
۲	معرفی پروژه‌های در دست احداث به منظور اخذ تسهیلات (تعداد)	۳۸	۵۸
۳	جذب سرمایه‌گذار در مناطق نمونه گردشگری (تعداد)	۰	۰
۴	نظارت بر تأمین و تسهیل و توسعه زیرساخت‌های گردشگری (مورد)	۶	۷
۵	برگزاری و شرکت در نمایشگاه‌ها و همایش‌ها (رویداد)	۵	۱۶
۶	تهیه و توزیع اقلام تبلیغاتی (قلم)	۱۲۰,۰۰۰	۱۵۵,۰۰۰
۷	مدیریت و نظارت بر فعالیت‌ها و تأسیسات گردشگری (مورد)	۱,۷۶۹	۱۶۰۰
۸	برگزاری و شرکت در نمایشگاه‌ها و همایش‌ها (صنایع دستی) (رویداد)	۱۲	۸

منبع: اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کردستان

۶-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

با توجه به اهمیت بخش خدمات و تأثیر آن در بخش‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم که باعث به وجود آمدن شغل‌ها و فرصت‌های شغلی شده و در توزیع رفاه اجتماعی نیز دارای اهمیت می‌باشد، در استان کردستان طی چند سال اخیر تلاش‌ها و اقدامات مثبت فراوانی در بخش خدمات و توسعه حمل‌ونقل جاده‌ای و هوایی، اطلاعات و ارتباطات، گردشگری و بهداشت و سلامت صورت گرفته است.

علاوه بر وجود میراث فرهنگی و جاذبه‌های گردشگری ارزشمند در جهت جذب گردشگر، استان از جاذبه‌های دیگر گردشگری نظیر اکوتوریسم و گردشگری پزشکی نیز برخوردار بوده و از امکانات پزشکی مناسب برای جذب گردشگران پزشکی به ویژه بیمارانی از کشور عراق به قصد دریافت خدمات پزشکی مسافرت می‌کنند برخوردار است. اگر صنعت گردشگری در استان بخواهد نقش متناسب با جایگاه خود را داشته باشد، ضرورت دارد که نهادها و سازمان‌های مختلف پشتیبانی لازم را در راستای توسعه صنعت گردشگری به عمل آورند و برای امنیت گردشگران و تبلیغات صحیح اهمیت لازم را قائل شوند. همچنین با توجه به تعداد زیاد ابنیه تاریخی و جاذبه‌های گردشگری که برخی از آن‌ها ثبت جهانی شده‌اند باعث ایجاد پتانسیل بالای درآمدزایی و اشتغال در بخش گردشگری و صنایع دستی

شده است اما سهم درآمد گردشگری و هتلداری بسیار کم می‌باشد. لذا به نظر می‌رسد جذب سرمایه داخلی و خارجی در این بخش می‌تواند موجب افزایش چشم‌گیر درآمد شود و همچنین رشد و توسعه پایدار برای استان به ارمغان بیاورد، همچنین رشد بخش خدمات موجب کاهش آلودگی، ضررهای زیست‌محیطی و همچنین کاهش هزینه‌های درمانی تحمیلی به افراد و بخش عمومی به دلیل آلودگی زیست‌محیطی می‌شود. فقدان آموزش دانش‌های مرتبط از جمله باستان‌شناسی کاربردی و عدم نگرش جامع به مقوله میراث فرهنگی و نبود موضوعیت استفاده و بهره‌برداری اقتصادی از این بخش موجب شده است که مبانی نظری و گام‌های عملی اقتصادی کردن میراث فرهنگی استان تدوین و عملیاتی شود. برای رسیدن به این منظور می‌توان به راهکارهای زیر اشاره کرد:

- توجه ویژه به ارتقای دانش و تخصص نیروی انسانی برای بهبود بهره‌وری در بخش خدمات
- تغییر در ترکیب کالاهای تولیدی بخش خدمات به سمت کالاهای با ارزش افزوده بالاتر و فناوری برتر
- ایجاد انگیزه برای بخش خصوصی جهت صادرات خدمات دارای مزیت نسبی و کسب سهم عمده بازارهای صادراتی کشورهای منطقه
- تقویت زیرساخت‌ها، افزایش امکانات و تاسیسات گردشگری با تأکید بر احیاء و مرمت آثار تاریخی
- توسعه صنایع دستی و خدمات و محصولات فرهنگی سنتی منطقه با جهت‌گیری صادراتی
- تأمین تسهیلات کافی در راستای تأمین تاسیسات گردشگری مورد نیاز جهت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی
- بهبود شاخصهای فضای کسب و کار و نیز هدایت منابع مالی داخلی و خارجی به سمت حوزه خدمات.
- اطلاع‌رسانی و تبلیغات گسترده آثار باستانی و طبیعی استان از طریق رسانه‌های گروهی
- ایجاد رشته‌های دانشگاهی صنعت توریسم و هتلداری در سطح بالاتر
- بهبود مکان‌های غذاخوری و ایجاد و اصلاح راه‌های ارتباطی و جاده‌ها در سطح استان
- استفاده از مدیران مجرب و متخصص در سازمان‌ها، نهادها و بخش‌های ذینفع در گردشگری استان
- هماهنگی و تعامل بین سازمان‌های مرتبط با گردشگری استان
- جذب سرمایه داخلی و خارجی در بخش خدمات
- ارائه امکانات و خدمات در سطح استانداردهای بین‌المللی
- رفع ضعف خدمات هتلداری و رستوران‌داری
- برگزاری مراسم و برنامه‌های فرهنگی و گردشگری مشترک با حکومت خودمختار اقلیم کردستان عراق
- افزایش زیرساخت‌های اقامتی و رفاهی است
- بهبود زیرساخت‌های اقامتی و غذاخوری متناسب با استانداردها
- توجه ویژه به اکو توریسم (طبیعت‌گردی)
- ایجاد شرکت‌ها و مؤسسات گردشگری و استقرار دفاتر آنها در خارج از کشور و فعالیت هدفمند آنها در راستای بازاریابی صنعت گردشگری

- اختصاص اعتبارات کافی به منظور شناسایی نقاط و توانایی‌های گردشگری کردستان و مناسب‌سازی آن‌ها، تعامل با اتحادیه هتل و رستوران‌ها و اصناف بازار به منظور کاهش هزینه‌های سفر به استان به منظور کاهش تأثیر منفی احتمالی هدفمند کردن یارانه‌ها و افزایش قیمت‌ها
- تنظیم تفاهم‌نامه با مقاصد گردشگران کردستانی جهت ارائه فرصت کافی به گردشگران خود برای سفر به کردستان
- برگزاری نمادین جشن‌ها و سنت‌های آیینی مقصد در راستای خلق انگیزه‌های گردشگری فرهنگی
- اصلاح و بهبود وضعیت مدیریت دولتی و تبلیغات در استان
- حمایت هر چه بیشتر از جشنواره بین‌المللی تئاتر خیابانی استان
- برگزاری جشنواره‌های موسیقی، نمایشگاه‌های صنایع دستی، رویدادهای ورزشی، به منظور کاهش فصلی بودن تقاضای گردشگری استان
- برگزاری همایش‌های داخلی و بین‌المللی لباس محلی، غذاهای محلی و آداب و رسوم منطقه
- مشارکت دادن افراد محلی در طرح‌ها و برنامه‌ها به منظور ذینفع نمودن آن‌ها در گردشگری و کسب حمایت آن‌ها و همچنین برگزاری جلسات و تدوین برنامه‌های آموزشی برای مردم محلی جهت آگاه نمودن آن‌ها نسبت به اهمیت داشته‌های خود به منظور کاهش تأثیرات نامطلوب گردشگری بر فرهنگ محلی
- شناساندن نقاط بکر طبیعی در استان و برگزاری تورهای طبیعت‌گردی
- ایجاد کمپ‌های استراحت در نقاط مختلف برای ارائه خدمات به اکو توریست‌ها
- بهبود زیرساخت‌های حمل‌ونقل از جمله فرودگاه سنندج و ایجاد پرواز مستقیم به کردستان عراق، همچنین اتصال کردستان به راه‌آهن سراسری در توسعه گردشگری کردستان می‌تواند نقش چشمگیری داشته باشد.
- ایجاد و توسعه آژانس‌های خدمات گردشگری در زمینه طبیعت‌گردی در استان
- تهیه و تولید فیلم‌های مستند از نقاط بکر و طبیعی استان
- بسترسازی فرهنگی برای توسعه اکوتوریسم
- تهیه و اجرای طرح راهبردی و توسعه‌ای برای توسعه پایدار گردشگری در این استان، با هماهنگی دستگاه‌ها و نهادهای مربوط و به‌ویژه مشارکت مردم
- احداث امکانات رفاهی و بهداشتی مناسب در نقاط بین‌راهی شهرستان‌های استان
- تخصیص اعتبارات لازم جهت تحقیقات بازاریابی، به منظور شناسایی گروه‌های هدف و متناسب کردن فعالیت‌های بازاریابی با گروه‌های هدف مختلف به منظور افزایش کارآمدی تلاش‌های بازاریابی و تبلیغات

فصل هفتم بخش حمل و نقل استان

خلاصه فصل

از دیدگاه کلان اقتصادی، وظیفه مهم بخش حمل و نقل عبارت است از رساندن مجموعه نهاده‌های فیزیکی به مکان تولید، توزیع محصولات تولید شده در بازارهای عرضه محصولات به نقاط مصرف. گستره جغرافیایی فعالیت‌های بخش حمل و نقل بسیار وسیع بوده و در تمامی عرصه‌های تولیدی، توزیعی و مصرفی نقش خطیر جابجایی کالا و انسان (بار و مسافر) را ایفا می‌نماید. در حال حاضر حمل و نقل یکی از اجزای مهم اقتصاد ملی محسوب شده و به دلیل داشتن نقش زیربنایی تأثیر فراوانی بر فرآیند رشد اقتصادی کشور دارد. این بخش دربرگیرنده فعالیت‌هایی است که به شکلی گسترده در تمامی زمینه‌های تولید، توزیع و مصرف کالا و خدمات جریان داشته و در مجموعه فعالیت‌های اقتصادی نقش غیرقابل انکاری بر عهده دارد.

حمل و نقل بخش‌های مختلف جوامع را به سمت توسعه پایدار متصل می‌کند. حمل و نقل واسطه‌ای میان فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، بازرگانی و خدماتی در سطح ملی و بین‌المللی است. همچنین حمل و نقل در توزیع درآمدها و کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و کاهش آثار فقر و اختلاف درآمد روستانشینان و شهرنشینان نقشی مؤثر دارد.

بنابراین بخش حمل و نقل حلقه واسطه اجتناب‌ناپذیر کلیه عرصه‌های اقتصادی می‌باشد، به عبارت دیگر فرایند شکل‌گیری ارزش افزوده تمامی فعالیت‌های اقتصادی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم از فعالیت‌های این بخش متأثر می‌گردد. به طوری که حتی یک فعالیت اقتصادی را هم نمی‌توان یافت که در طول چرخه خود از خدمات عرضه شده بخش حمل و نقل بهره‌مند نشده باشد.

بدون وجود شبکه حمل و نقل، تأسیسات و تجهیزات جانبی و ناوگان مطلوب تصور ر شد و توسعه عمومی کشور غیرممکن به نظر می‌رسد. در رشد و توسعه اقتصاد و تجارت جهانی در مقطع زمانی فعلی و روند گسترش آن نمی‌توان نقش سیستم‌های حمل و نقل در بهینه‌سازی هزینه‌ها، زمان سفر، سرعت جابه‌جایی، ایمنی و سطح خدمات ارائه شده را انکار کرد.

به دلیل اهمیت موضوع در این فصل ضمن بررسی تحولات بخش حمل و نقل استان، شاخص‌های عملکرد این بخش در سال ۱۴۰۲ و مقایسه آن با سال ۱۴۰۱ مورد بررسی قرار گرفته است.

۷-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش حمل و نقل و جهت‌گیری‌های استان

ایجاد هرگونه تغییر و تحول در صنعت، تجارت، توریسم، بهداشت و درمان و نهایتاً توسعه یافتگی کردستان نیازمند وجود زیرساخت‌های متناسب با ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های استان است. تحقق یافتن نقش‌های ملی و منطقه‌ای که برای کردستان در نظر گرفته شده است بدون وجود راه‌ها، ناوگان ریلی و هوایی مناسب میسر نخواهد بود و تنها منجر به عدم استفاده و اتلاف بیش از پیش سرمایه‌های استان خواهد شد.

هدف نهائی بخش حمل‌ونقل فراهم نمودن سیستم حمل‌ونقل ایمن، راحت و اقتصادی است با عنایت به اهمیت فوق‌العاده ایمنی در حمل‌ونقل، در مرحله اول تمامی تلاش‌ها بر ایجاد ایمنی سفرها از طریق نگهداری مناسب راه‌ها و ابنیه، نصب و مرمت تابلوها و علائم، نظارت بر عملکرد شرکت‌های حمل‌ونقل کالا، مسافر و رانندگان حرفه‌ای بخش و ناوگان عمومی، مراکز معاینه فنی و... می‌باشد. در مرحله بعد گسترش خدمات حمل‌ونقل جاده‌های از طریق تشویق و ترغیب بخش خصوصی جهت سرمایه‌گذاری در حمل‌ونقل و تأسیس شرکت‌های حمل‌ونقل کالا و مسافر داخلی و بین‌المللی و ارتقای سطح خدمات ارائه شده به شهروندان و ساخت و تقویت زیرساخت‌ها در مرز باشماق میوان در دستور کار قرار دارد و در راستای اهداف فوق اقدامات مناسبی به عمل آمده و نتایج خوبی در بر داشته است که در بخش مربوطه به آن اشاره می‌گردد.

۷-۲- بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی بخش حمل و نقل

۷-۲-۱- بررسی ارزش افزوده بخش حمل و نقل

بر اساس آمارهای منتشر شده از سوی مرکز آمار، ارزش افزوده گروه حمل‌ونقل در سال ۱۴۰۰ در مقایسه با سال قبل ۳۷/۳۷ درصد افزایش یافته است. در این گروه، ارزش افزوده بخش‌های "حمل‌ونقل زمینی" بیشترین سهم را با سهمی بالغ بر ۹۵/۳۷ درصد به خود اختصاص داده است.

جدول ۷-۱- ارزش افزوده بخش حمل و نقل در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد)

انواع	ارزش افزوده بخش حمل و نقل	
	۱۳۹۹	۱۴۰۰
حمل و نقل زمینی	۳۰،۵۰۸،۱۴۸	۴۱،۹۵۶،۸۲۱
حمل و نقل هوایی	۱۵،۵۷۳	۷۶،۳۱۷
انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل	۱،۲۲۹،۵۸۱	۱،۸۱۳،۱۴۰
فعالیت‌های پست و پیک	۲۷۰،۴۱۴	۱۴۵،۸۱۷
مجموع بخش حمل و نقل و انبارداری و پست	۳۲،۰۲۳،۷۱۶	۴۳،۹۹۲،۰۹۵
تغییرات		۳۷/۵۲

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

۷-۲-۲- عملکرد و شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای

با نگاهی به جدول (۷-۲) مشاهده می‌شود که در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱ طول آزادراه‌ها، بزرگراه‌ها، راه‌های اصلی و فرعی افزایشی نداشته است. طول راه‌های روستایی آسفالت‌بندی شده بیشترین رشد و طول راه‌های روستایی شوسه کمترین تغییرات را به خود اختصاص داده‌اند. لازم به ذکر است که سایر مؤلفه‌ها این بخش تغییراتی در این سال نداشته‌اند. در مجموع در سال ۱۴۰۲ شاهد پیشرفت و افزایش آن‌چنانی سطح ارتقاء کیفیت و کمیت جاده‌های

فصل هفتم: بخش حمل و نقل استان

استان نبوده‌ایم و همچنان استان از نبود زیر ساخت‌های حمل‌ونقل جاده‌ای رنج می‌برد و نیازمند تلاش بیش از پیش مسئولان در جهت رفع مشکلات زیرساختی استان می‌باشد.

جدول ۷-۲- شاخص‌ها و نماگرهای حمل و نقل جاده ای (کیلومتر/ درصد)

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	حمل و نقل جاده ای / سال
۰	۰	۰	طول آزادراه‌ها
۰	۳۳۶	۳۳۶	طول بزرگراه
۰	۷۸۳	۷۸۳	طول راه‌های اصلی
۰	۷۷۸	۷۷۸	طول راه‌های فرعی آسفالت‌ه و شنی
۶/۹۵	۳۵۵۴	۳۳۲۳	طول راه‌های روستایی آسفالت‌ه
-۸/۰۷	۲۶۲۹	۲۸۶۰	طول راه‌های روستایی شوسه

منبع: اداره کل راهداری و حمل و نقل جاده ای استان کردستان

۷-۳- بررسی وضعیت تحولات بخش حمل و نقل

با توجه به بررسی‌های انجام شده در سال ۱۴۰۲ مقدار ۱۹۰۰ هزار تن کالای ترانزیتی از طریق مرز رسمی باشماق وارد کشور شده است که نسبت به سال قبل ۹۰ درصد افزایش داشته است. در بخش حمل‌ونقل داخلی کالا قریب به ۹۳۰۰ هزار تن بار از مبادی استان جابجا شده است که از نظر تناژ جابجا شده ۳۳/۴۲ درصد افزایش نسبت به سال قبل از آن اتفاق افتاده است. در بخش حمل‌ونقل مسافر نیز ۲۴۷۰ هزار نفر مسافر از مبادی استان جابجا شده است که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۱۲/۲۷ درصد افزایش یافته است که لزوم توجه بیشتر به برخورد با خودروهای مسافر بر شخصی در مسیرهای برون شهری و ارتقای خدمات ارائه شده در پایانه‌های مسافری توسط شهرداری و وجود اعتبارات و تسهیلات جهت نوسازی ناوگان مینی‌بوس و سواری کرایه را به‌طور جدی می‌طلبد.

جدول ۷-۳- شاخص‌ها و نماگرهای حمل و نقل جاده ای*

درصد تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	واحد	حمل و نقل جاده ای / سال
۱۲/۲۷	۲۴۷۰	۲۲۰۰	هزار نفر	تعداد مسافر جا به جا شده
۳۳/۴۲	۹۳۰۰	۶۹۷۰	هزار تن	مقدار بار حمل شده
۹۰	۱۹۰۰	۱۰۰۰	هزار تن	مقدار کالای ترانزیت شده

منبع: اداره کل راهداری و حمل و نقل جاده ای استان کردستان

همچنین لازم به ذکر است که اهم اقدامات انجام شده در حوزه های مختلف حمل و نقل جاده ای استان در راستای بسط و توسعه خدمات حمل و نقل عمومی برون شهری در حوزه کالا و مسافر و ترانزیت مرزی و همچنین افزایش ایمنی تردد جاده ای بوده است. از طرفی در جهت توسعه راه های روستایی و بهره مندی روستاییان از راه آسفالت‌ه به منظور دسترس سریع به امکانات لازم و جلوگیری از مهاجرت ایشان به شهرها اقدام نموده و در راستای افزایش شاخص برخورداری راه های روستایی استان از راه آسفالت‌ه هدف گذاری داشته و سبب ارتقا این شاخص در استان گردیده است.

۷-۳-۳- حمل و نقل هوایی

فرودگاه سنندج در جنوب غربی شهر سنندج و در ابتدای جاده سنندج- کرمانشاه واقع گردیده است. عملیات ساختمان اولیه آن در سال ۱۳۴۷ آغاز و در سال ۱۳۵۰ به عنوان تنها فرودگاه عملیاتی استان کردستان شروع به کار نمود. اولین پرواز فرودگاه در سال ۱۳۵۰ توسط شرکت هواپیمایی «هما» انجام گردید. پس از آن، شرکت هواپیمایی آسمان با همین نوع هواپیما با دو پرواز هفتگی، پروازهای فرودگاه را توسعه داد. فرودگاه سنندج نقش پررنگی در زمینه توسعه استان کردستان و حل مشکلات مردم منطقه دارد و می تواند پایه گذار رشد گردشگری، اقتصادی، و صنعتی در بخش حمل و نقل استان باشد به همین دلیل در سال های اخیر اقداماتی برای توسعه فرودگاه سنندج انجام شده که مهم ترین آنها می توان به پروژه بهسازی باند فرودگاه که امکان پذیرش هواپیماهای بزرگ تر را فراهم می کند، احداث برج مراقبت جدید با کنترلر دید کافی، خرید تجهیزات و ماشین آلات برفروبی و برف زدایی و احداث استخر آن، ژنراتورهای جدید، فیبر نوری اشاره کرد.

مهم ترین تحول بخش حمل و نقل هوایی افتتاح فرودگاه سقز بود. فرودگاه سقز یک فرودگاه نوپا در شهرستان سقز واقع در استان کردستان است که فاز نخست آن در ۳۰ تیرماه ۱۴۰۰ با حضور مسئولان شرکت فرودگاه ها و ناوبری هوایی کشور و استاندار کردستان به صورت ناقص شروع به فعالیت کرده بود؛ بالاخره در ۱۲ آبان ماه ۱۴۰۲ با یک پرواز ایران ایر به صورت رسمی آغاز به کار کرد. این فرودگاه به مساحت ۲۲۰ هکتار، دارای باند پرواز به طول ۲ هزار و ۹۳۰ متر، تاکسی وی به طول ۴۵۰ متر، اپرون به مساحت ۲ هزار و ۵۰۰ مترمربع، مسیر دسترسی به فرودگاه به طول ۴۵۰ متر است. همچنین ساختمان ترمینال فرودگاه به مساحت ۲ هزار و ۲۹۸ مترمربع، شامل سالن انتظار و ترانزیت است، ساختمان جانبی هم به مساحت ۳۳۰ مترمربع احداث شده است.

جدول ۷-۴- تعداد مسافری جابه جا شده در حمل و نقل هوایی طی سال های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

سال	تعداد مسافر داخلی	تعداد مسافر بین المللی
۱۴۰۱	۱۵,۵۵۹	۰
۱۴۰۲	۱۴,۸۰۹	۰

منبع: اداره کل فرودگاه های استان کردستان

جدول ۷-۵- میزان بار جابه جا شده در حمل و نقل هوایی طی سال های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

سال	بار ورودی (کیلو گرم)	بار خروجی (کیلو گرم)
۱۴۰۱	۵۴,۸۱۹	۴۱,۷۴۷
۱۴۰۲	۵۹,۲۱۵	۳۵,۹۵۶

منبع: اداره کل فرودگاه های استان کردستان

از جمله سیاست های اقتصادی بخش حمل و نقل هوایی و جهت گیری های استان می توان به حفظ ایمنی و امنیت هوانوردی در فرودگاه سنندج و تلاش جهت نگهداری از زیرساخت های موجود در فرودگاه سنندج در کنار تلاش

جهت بهره‌برداری از دومین فرودگاه استان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین درخواست‌های مردم استان کردستان در سال‌های اخیر و برنامه‌ریزی جهت تخصیص اعتبارات لازم جهت پیشرفت پروژه باند و ابنیه فرودگاه سقز اشاره کرد.

طی سال‌های ۹۵ و ۹۶ با رویکرد افزایش ایمنی و ارتقاء زیرساخت‌های هوانوردی، افزایش کیفیت ارائه خدمات هوانوردی و تکریم ارباب رجوع در فرودگاه سنندج انجام شده که به شرح ذیل می‌باشد.

- استقرار بستر فیبر نوری در فرودگاه
- شناسایی و برطرف نمودن قسمت اعظمی از مخاطرات پروازی
- هدایت آب‌های سطحی فرودگاه
- اخذ سند مالکیت اراضی سنندج و سقز
- بهسازی موتورخانه‌ها و تأمین گرمایش و سرمایش مناسب در فضای سالن‌های فرودگاه
- آغاز فعالیت شرکت هواپیمایی جمهوری اسلامی در فرودگاه سنندج
- تحویل فرودگاه سقز از اداره کل راه و شهرسازی استان

تنها محدودیت طبیعی فرودگاه سنندج وجود موانع طبیعی و ارتفاعات در اطراف فرودگاه بوده که علیرغم تجهیز بسیار مناسب فرودگاه انجام عملیات هوانوردی را برای انواع مختلف هواپیما محدود می‌نماید و ناگزیر بایستی از هواپیمایی مناسب در ناوگان کشور از جمله فوکر ۱۰۰، ۱۰۰، RJ، ATR و EMB۱۴۵ بهره برد که این نوع در ناوگان کشور فقط در اختیار چند شرکت محدود هواپیمایی می‌باشد.

۴-۷- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

به نظر می‌رسد وضعیت فعلی زیرساخت‌های حمل‌ونقلی استان ناشی از کوهستانی بودن استان، عقب‌ماندگی به جا مانده از سال‌های پیش از انقلاب و جنگ و رد ادامه نگاه امنیتی به کردستان، عدم تخصیص اعتبارات و بودجه‌های مورد نیاز و مدیریت ناکارآمد در استان کردستان است.

علاوه بر استفاده از همه ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های حمل‌ونقل استان در حوزه‌های مختلف از حمل‌ونقل کالا، حمل‌ونقل مسافر، حمل‌ونقل بین‌المللی ترانزیت توصیه‌های ذیل می‌تواند به توسعه و افزایش ارزش‌افزوده این بخش کمک نماید:

- استان کردستان از نظر میزان تصادفات جاده‌ای در وضعیت مناسبی نبوده و هر ساله شاهد خسارات مالی و جانی جبران‌ناپذیری در این منطقه می‌باشیم، در این خصوص باید سعی در رفع نقاط حادثه‌خیز و تعریض جاده‌ها نمود تا از میزان حوادث جاده‌ای کاسته و موجبات رشد و توسعه صنعت حمل و نقل، ترانزیت و گردشگری در استان فراهم گردد.
- جذب سرمایه‌گذار خارجی جهت توسعه حمل و نقل استان و همچنین ارائه تسهیلات مالی برای افزایش ظرفیت‌های منابع در این بخش لازم و ضروری است.
- توسعه ارتباطات زمینی مبتنی بر کریدور شرق- غرب (همدان- سلیمانیه) و تنوع‌بخشی به مدهای حمل‌ونقلی از طریق پررنگ شدن نقش شبکه ریلی و ارتقای شبکه ارتباطی جاده‌ای.
- تقویت محورهای ملی همدان- سنندج- مریوان، کرمانشاه- سنندج- سقز- ارومیه، زنجان- بیجار- بانه و تکاب- بیجار- همدان در راستای ارتقای ارتباط پذیری فرااستانی و جایگاه استان در تقسیم کارهای کلان منطقه‌ای و ملی.

- احداث زیر ساخت‌های ریلی لازم برای اتصال به کریدور شرق- غرب و نیز اتصال ریلی به کردستان عراق از طریق اتصال به مرز باشماق و راه‌آهن در دست مطالعه کرکوک- سلیمانیه و نیز سلیمانیه- باشماق.
- ارتقای سطح ایمنی و برقراری تسهیلات امداد رسانی در شاخه‌های مختلف حمل‌ونقل.
- استفاده از موقعیت جغرافیایی استان در افزایش میزان ترانزیت کالا و مسافر و توسعه همکاری منطقه‌ای و بین‌المللی از طریق تعریف و ایجاد دالان‌های (کریدورهای) حمل‌ونقل بین‌المللی و تجهیز پایانه‌های مرزی به منظور رشد حمل‌ونقل ترانزیت.
- کاهش هزینه‌ها، اقتصادی نمودن فعالیت‌ها، افزایش بهره‌وری، توسعه کیفی منابع انسانی و ارتقاء کیفیت خدمات در بخش حمل‌ونقل.
- ایجاد شفافیت در حساب‌های مالی در راستای تعیین مابه‌التفاوت بار مالی تعرفه‌های تکمیلی و رقابتی (تمام شده و اعمال سیاست‌های اجتماعی) و دریافت بهای خدمات ارائه شده در حمل‌ونقل جاده‌ای به منظور بازرگانی نمودن خدمات حمل‌ونقل.
- کاهش زمان اجرای پروژه‌های زیر بنایی، نگهداری و بهره‌برداری (توسعه و نوسازی ناوگان).
- گسترش مطالعات و تحقیقات علمی و کاربردی در فعالیت‌های مختلف حمل‌ونقل جاده‌ای به منظور بهبود نظام مدیریت، برنامه‌ریزی اجرا و نظارت و تخصیص بهینه منابع.
- بهبود و گسترش فن‌آوری‌های اطلاعات، اصلاح روش‌ها و مکانیزه کردن سیستم‌ها و ایجاد زمینه تبادل الکترونیکی اطلاعات.
- استفاده از تجهیزات و ناوگان با فن‌آوری جدید در حمل‌ونقل جاده‌ای و تخصیص منابع حاصله از صرفه‌جویی استهلاک ناوگان و مصرف انرژی (تقلیل آلودگی محیط‌زیست و افزایش ایمنی).
- دعوت از شرکت‌های هواپیمایی دارای ناوگان سازگار با فرودگاه سنندج.
- دفاتر وزارت امور خارجه در نقاط مرزی و بنادر، در راستای ارتقای نگاه دستگاه دیپلما سی به منافع ملی، سرفصل و اولویت دستور کار خود را به حمایت از نظام حمل‌ونقل چند وجهی و تسهیل ترانزیت با کشورهای همسایه اختصاص دهد.
- در راستای برنامه راهبردی لجستیک و طرح جامع حمل‌ونقل، اولویت‌های زیرساخت و روبنا را تبیین و اجرا نماید. اولویت‌های پیشنهادی عبارت‌اند از: رفع موانع بازرگانی و بازاریابی، تعدیل تعرفه‌های ترانزیت، ارتباط بین پایانه‌های حمل‌ونقل چند وجهی و کانتینری، ایجاد مدیریت پنجره واحد میان‌هاب‌های لجستیک.
- برای استفاده از امکانات، سرمایه و دانش بخش خصوصی و بستر سازی شرایط لازم محیطی، لازم است از تمام ظرفیت‌های اتاق‌های بازرگانی و شرکت‌های بین‌المللی برای ایجاد شهرک‌ها، دهکده‌ها و پایانه‌های حمل‌ونقل چندوجهی یا لجستیک با تقبل نیمی از سود بانکی تسهیلات حمایت و بهره‌برداری شود.
- به‌کارگیری عملیات حمل‌ونقل چند وجهی که یک نظام حمل‌ونقل مؤثر است که عملیات فیزیکی حمل‌ونقل در آن از طریق هماهنگی ساده نظام اسناد جابجایی کالا همراه با مدیریت کارآمد و کنترل مؤثر در چارچوب یک نظام جریان خسارت و فراهم آوردن خدمات حمل‌ونقل که بسیار قابل اعتماد، قابل پیش‌بینی و اجابت کننده کامل خواست مشتری است، صورت می‌گیرد. عملیات کارآمد شیوه‌های مختلف حمل‌ونقل و ارتباط مکان‌های مختلف در جابجایی کالا، کاهش موانع و حذف نهاد‌های موازی شده و همچنین ساده‌سازی رژیم‌های قانونی موجود در کشور را به دنبال دارد و شرط ضروری اجرای مؤثر عملیات حمل‌ونقل چند وجهی است.

- تکمیل و تسریع در پروژه‌های جاری راه‌سازی استان خصوصاً احداث جاده آسفالت مابین شهرهای استان که جاده آسفالت ندارند.
- احداث بزرگراه زنجان- بیجار- دیواندره- بانه به طرف اربیل و موصل.
- ارتقاء جاده محور سردشت- بانه- مریوان- کامیاران به طرف کرمانشاه.
- تأمین دسترسی استان به شبکه حمل‌ونقل سراسری از سمت همدان و زنجان تا مرز مبادلاتی عراق.
- کمک به تأمین منابع اصلاح زیر ساخت‌های شهری تمامی شهرستان‌های استان به ویژه نواحی منفصل شهری.
- توسعه شبکه ارتباط هوایی و افزایش تعداد پروازهای فرودگاه سنندج با امکان پروازهای بین‌المللی.
- احداث فرودگاه لجستیکی در شهرهای بانه و مریوان.

فصل هشتم

اقتصاد منابع و محیط زیست استان

خلاصه فصل

صنعتی شدن و پیشرفت کشورهای غربی با در اختیار گرفتن انرژی‌های تجدید پذیر و غیرقابل تجدیدپذیر شروع شده است. کشورهای پیش‌تاز در حوزه‌های صنعتی ابتدا با مهار کردن طبیعت و استفاده از انرژی‌های موجود در طبیعت راه‌های سریع‌تر رشد و توسعه را در پیش گرفته‌اند. در جهان امروز کشورهای توسعه‌یافته به دنبال تولید بیشتر انرژی‌های تجدیدپذیر هستند و با به دست آوردن این انرژی‌ها علاوه بر ارزش افزوده و عایدی فراوان می‌توانند در جهت اعمال قدرت سیاسی خود نیز به‌وسیله انرژی‌ها اعمال نفوذ نمایند. علاوه بر وجود فراوان انرژی‌های غیرقابل تجدیدپذیر از جمله نفت و گاز، موقعیت جغرافیایی کشور ایران این امکان را می‌دهد که از انرژی‌های تجدیدپذیر از جمله انرژی بادی و خورشیدی استفاده بهینه به عمل آورد؛ اما در کشور از این پتانسیل‌ها استفاده بهینه‌ای به عمل نیامده و کشور فقط به دنبال استخراج منابع غیرقابل تجدیدپذیر می‌باشد. یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد انرژی و حامل‌ها آن است که به‌عنوان یکی از عوامل اصلی در تداوم رشد و تولید اقتصادی و اجتماعی از اهمیت فراوانی برخوردار می‌باشد. انرژی از دیرباز به‌عنوان یکی از نهاده‌های اصلی ایجاد رفاه خانوارها و تولید بنگاه‌ها نقش داشته است؛ به‌طوری‌که بعد از آغاز انقلاب صنعتی، نقش و اهمیت این نهاده در تابع تولید بنگاه‌ها و تابع مطلوبیت خانوارها افزایش یافت. لذا، با توجه به نقش بسیار مهم ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی انرژی، سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی در کشور از اهمیت بسزایی برخوردار بوده و علاوه بر ایجاد درآمدهای ارزی ناشی از صادرات نفت و گاز برای کشور، همواره از دو بعد تولید و مصرف انرژی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد؛ بنابراین بخش انرژی در تعامل همیشگی با سایر فعالیت‌های اقتصادی قرار دارد و در راستای دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از همین رو با استفاده از شاخص‌های موجود وضعیت این بخش در سطح استان در سال ۱۴۰۲ و مقایسه آن با سال ۱۴۰۱ در این فصل مورد بررسی قرار می‌گیرد. با بررسی عملکرد دستگاه‌های اجرایی مرتبط با بخش انرژی استان کردستان در سال ۱۴۰۲ مشاهده می‌شود که درصد تغییرات مجموع مصرف گاز طبیعی در استان در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال قبل، ۰/۱ درصد افزایش داشته است. همچنین در صد تغییرات مصرف برق در استان ۳/۸۶ درصد بوده است. همچنین استان کردستان با تنوع جغرافیایی و شرایط اقلیمی و توپوگرافی خاص خود موجب شده است که انواع جوامع جنگلی و گیاهی در نواحی مختلف اکولوژیکی داشته باشد. به علاوه اینکه استان کردستان دارای نقش مهمی در تامین آب مناطق پایاب پنج حوزه اصلی و دو حوزه کوچک کشور نیز می‌باشد

۸-۱- سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی و جهت‌گیری‌های استان

انرژی همواره برای بشر حائز اهمیت بوده است. در تمدن‌های نخستین بشری انرژی محدود به انرژی‌های زیست‌توده بود. این شرایط تا قبل از انقلاب صنعتی ادامه داشت؛ اما هم‌زمان با انقلاب صنعتی و با گسترش میزان استفاده از انرژی و تنوع به‌کارگیری از آن، نقش سوخت‌های فسیلی در توسعه اقتصادی جوامع ارتقاء یافت. از آغاز انقلاب صنعتی تا نیمه اول قرن بیستم میلادی زغال‌سنگ بیشترین سهم را در مصرف انرژی جهان به خود اختصاص داده بود؛ اما از اواسط قرن بیستم میلادی، بر اهمیت نفت خام و گاز طبیعی بیش از پیش افزوده شده است؛ به‌طوری‌که هم‌اکنون مجموع سهم این دو سوخت در سبد انرژی جهان بیش از ۶۰ درصد است. در این میان، اهمیت نفت خام به دلایل متعدد ژئوپلیتیک، اقتصادی و سیاسی بیشتر از سایر انواع انرژی بوده است. از سوی دیگر، جایگاه نفت خام و گاز طبیعی در اقتصاد ایران بر کسی پوشیده نیست. سهم عمده درآمدهای ارزی حاصل از صادرات نفت در بودجه کشور، وابستگی بخش‌های تولیدی به انرژی ارزان و بسیاری از نمونه‌های دیگر، نشان‌دهنده جایگاه سوخت‌های هیدروکربنی در اقتصاد ملی است. لذا، با توجه به نقش بسیار مهم ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی انرژی، سیاست‌های اقتصادی بخش انرژی در کشور از اهمیت بسزایی برخوردار بوده و علاوه بر ایجاد درآمدهای ارزی ناشی از صادرات نفت و گاز برای کشور، همواره از دو بعد تولید و مصرف انرژی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

۸-۲- بررسی وضعیت تحولات بخش انرژی

بخش انرژی علاوه بر تأمین نیاز انرژی اقتصاد داخلی، از نقش ویژه‌ای در ایجاد درآمدهای ارزی برای کشور برخوردار است. به‌گونه‌ای که قسمت عمده‌ای از درآمدهای صادراتی کشور از این بخش به دست می‌آید و سهم قابل توجهی از درآمدهای عمومی دولت نیز از محل صادرات نفت و گاز تأمین می‌شود. به‌طور کلی سیاست‌های بخش انرژی به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که موجب ایجاد تنوع در منابع انرژی کشور و استفاده بهینه از آن منابع با رعایت مسائل زیست‌محیطی گردد. برای مثال، راه‌اندازی مراکز علمی در راستای آموزش نیروی انسانی و نیز گسترش فعالیت‌های پژوهشی و تحقیقاتی به منظور ارتقای دانش فنی در حوزه انرژی‌های تجدیدپذیر و تجدیدنپذیر در همین راستا است.

بهبود تکنولوژی، علاوه بر پیشرفت در فناوری و تجهیزات فنی مهندسی در حوزه تولید و عرضه انرژی‌های تجدیدپذیر و تجدیدنپذیر، در حوزه تقاضای انرژی نیز افزایش کارایی وسایل و ابزار مصرف‌کننده انرژی را شامل می‌شود. نکته کلیدی در مورد تقاضای انرژی این است که این تقاضا، تقاضای اشتقاقی است؛ زیرا انرژی به خاطر خود انرژی مصرف نمی‌شود؛ بلکه برای نور، کار و گرمایی که تولید می‌کند مورد تقاضا قرار می‌گیرد. مقدار نور، کار و گرمایی که توسط هر نوع انرژی قابل استفاده، تولید می‌شود تابعی از محتوای انرژی و کارایی آن و سیله مصرف‌کننده انرژی است؛ بنابراین تقاضای انرژی صرفاً تابعی از متغیرهای رایج نظیر قیمت حامل‌های انرژی، درآمد مصرف‌کننده، قیمت سایر کالاها و سلیقه و ترجیحات مصرف‌کننده نبوده بلکه تابعی از تعداد وسایل و تجهیزات مصرف‌کننده انرژی است. لذا، با عنایت به این نکته که صرفه‌جویی با محرومیت تفاوت اساسی دارد؛ می‌توان گفت که صرفه‌جویی در استفاده از انرژی و صیانت از آن، به معنای استفاده کمتر از انرژی قابل استفاده به ازای تولید هر واحد انرژی مفید است و این مهم تنها زمانی رخ می‌دهد که شاهد پیشرفت‌های مستمر فنی و تکنولوژیکی باشیم تا کارایی وسایل مصرف‌کننده انرژی

فصل هشتم: بخش انرژی استان

ارتقا یابد و استفاده از این تجهیزات تولید شده با کارایی انرژی بالاتر، دارای توجیه اقتصادی گردد. از طرفی، همزمان با افزایش تولید داخلی کشورها و ارتقای سطح استانداردهای زندگی در جوامع مختلف، تقاضای وسایل مصرف کننده انرژی نیز رشد کرده و موجب افزایش مصرف انرژی شده و عمدتاً این افزایش مصرف همگام با تغییرات تکنولوژیکی بوده است. بهبود تکنولوژی در چند سال اخیر علاوه بر پیشرفت در فناوری و تجهیزات فنی مهندسی در حوزه تولید و عرضه انرژی های تجدیدپذیر و تجدیدناپذیر، در حوزه تقاضای انرژی نیز افزایش کارایی وسایل و ابزار مصرف کننده انرژی را شامل شده است.

۸-۳- بررسی و تحلیل وضعیت حامل های انرژی

در این قسمت به بررسی و تحلیل وضعیت بخش انرژی به صورت کلی و همچنین به تفکیک حامل های انرژی شامل فرآورده های نفتی، گاز طبیعی و برق پرداخته شده است.

۸-۳-۱- فرآورده های نفتی

با توجه به اهمیت نفت در زیرگروه های انرژی به عنوان اصلی ترین منبع تأمین انرژی در جهان امروز و این مهم که اقتصاد کشور ما تک محصولی و وابسته به درآمدهای نفتی می باشد، لذا درجه و شدت تأثیرپذیری بخش های اصلی اقتصاد از این فرآورده انرژی بسیار بالا بوده و همین امر به صورت یک فرآیند کلی به تمام لایه های اقتصادی جامعه و حتی در سطوح مختلف استانی نیز تسری می یابد و ساختار فعالیت های اقتصادی، سرمایه گذاری و تولید هر یک از استان ها را با توجه به خصوصیات هر منطقه تحت تأثیر قرار می دهد. با عنایت به نامه شماره ۸۱۷/۵/۸۸۹۷ مورخ ۱۴۰۲/۰۴/۳۱ شرکت ملی پخش فرآورده های نفتی استان کردستان منوط بر عدم امکان ارائه اطلاعات آماری در خصوص میزان مصرف سوخت حسب اعلام سلسله مراتب حراستی، دریافت آمار و اطلاعات بخش فرآورده های نفتی در سال ۱۴۰۲ مقدور نبوده و این بخش با آخرین اطلاعات دریافت شده مربوط به سال های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ مورد بررسی قرار گرفته است.

در سال ۱۳۹۸ بالغ بر ۱،۱۴۷،۳۲۷ مترمکعب فرآورده نفتی شامل بنزین ۴۴/۸۳ درصد، نفت گاز ۴۷/۷۷ درصد، نفت کوره ۱/۶۷ درصد، نفت سفید ۵/۷ درصد در استان مصرف شده است. قابل مشاهده ترین تغییر در میزان مصرف نسبت به سال گذشته در سطح استان را می توان به مصرف نفت کوره نسبت داد که حدود ۳۴۶ درصد افزایش نسبت به سال ۱۳۹۷ داشته اند.

جدول ۸-۱- میزان مصرف فرآورده های نفتی استان کردستان در بخش های مختلف طی سال های ۱۳۹۷-۱۳۹۸

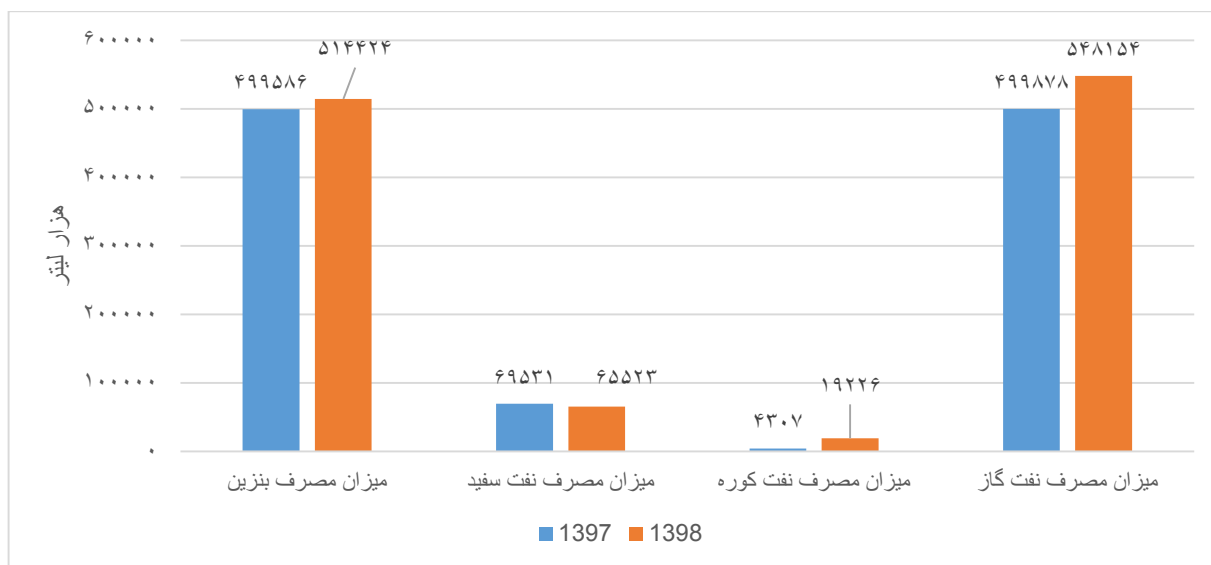
تغییرات	۱۳۹۸	۱۳۹۷	عنوان شاخص
	مقدار (هزار لیتر)	مقدار (هزار لیتر)	
-	-	-	خانگی
۳/۰۶	۵۱۳،۷۶۴	۴۹۸،۴۶۴	عمومی / حمل و نقل
-	-	-	کشاورزی

فصل هشتم: بخش انرژی استان

تغییرات	۱۳۹۸	۱۳۹۷	عنوان شاخص		
	مقدار (هزار لیتر)	مقدار (هزار لیتر)			
-	-	-	صنعتی و نیروگاه	میزان مصرف بنزین استان در بخش‌های	
-	-	-	تجاری		
-۴۱/۱۷	۶۶۰	۱،۱۲۲	سایر مصارف		
۲/۹۷	۵۱۴،۴۲۴	۴۹۹،۵۸۶	مجموع		
-۵/۶۹	۶۳،۱۰۲	۶۶،۹۱۱	خانگی	میزان مصرف نفت سفید استان در بخش‌های	
-	-	-	عمومی		
-۲۵	۳۹۹	۵۳۲	کشاورزی		
-۲۳/۰۷	۳۰	۳۹	صنعتی		
-	-	-	تجاری		
-۲/۷۸	۱،۹۹۲	۲،۰۴۹	سایر مصارف		
-۵/۷۶	۶۵،۵۲۳	۶۹،۵۳۱	مجموع		
-	-	-	خانگی	میزان مصرف نفت کوره استان در بخش‌های	
-	-	-	عمومی		
-	-	-	کشاورزی		
۳۴۶/۳۸	۱۹،۲۲۶	۴،۳۰۷	صنعتی		
-	-	-	تجاری		
-	-	-	سایر مصارف		
۳۴۶/۳۸	۱۹،۲۲۶	۴،۳۰۷	مجموع		
-۱۳/۰۲۵	۲،۰۹۰	۲،۴۰۳	خانگی	میزان مصرف نفت گاز استان در بخش‌های	
-۵/۴۲	۱۷۷،۲۰۴	۱۸۷،۳۷۳	عمومی / حمل و نقل		
۲/۷۵	۱۱۷،۸۳۹	۱۱۴،۶۸۰	کشاورزی		
۴۷/۵۰	۲۰۵،۱۸۶	۱۳۹،۱۰۶	نیروگاه		
-۴۰/۰۲	۲،۲۴۰	۳،۷۳۵	تجاری / اصناف		
-۱۷/۰۸	۴۳،۵۹۵	۵۲،۵۸۱	سایر مصارف) صنایع، پروژه‌ها (		
۹/۶۵	۵۴۸،۱۵۴	۴۹۹،۸۷۸	مجموع		

منبع: شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران - منطقه کردستان

فصل هشتم: بخش انرژی استان

نمودار ۸-۱- میزان مصرف فرآورده‌های نفتی در استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸

منبع: شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران- منطقه کردستان

جدول ۸-۲- متوسط میزان مصرف فرآورده‌های نفتی استان کردستان طی سال‌های ۱۳۹۷-۱۳۹۸

تغییرات	عنوان شاخص	
	۱۳۹۸	۱۳۹۷
درصد	هزار لیتر در روز	هزار لیتر در روز
۲/۹۹	۱،۴۱۰	۱،۳۶۹
متوسط مصرف بنزین در استان		
-۵/۲۶	۱۸۰	۱۹۰
متوسط مصرف نفت سفید در استان		
۳۴۱/۶۶	۵۳	۱۲
متوسط مصرف نفت کوره در استان		
۹/۶۳	۱،۵۰۲	۱،۳۷۰
متوسط مصرف نفت گاز در استان		

منبع: شرکت ملی پخش فرآورده‌های نفتی ایران- منطقه کردستان

۸-۳-۲- گاز طبیعی

میزان مصرف گاز طبیعی در سال ۱۴۰۲ در استان کردستان ۳،۶۳۵ میلیون مترمکعب می‌باشد که نسبت به سال گذشته (۳،۶۳۱ میلیون مترمکعب) ۰/۱۱ درصد افزایش پیدا کرده است. بیشترین مصرف گاز طبیعی به مصرف‌کنندگان خانگی با ۱۷۵۵ میلیون مترمکعب اختصاص دارد که نسبت به سال گذشته ۱/۹۶ درصد کاهش در مصرف صورت گرفته است. استفاده مصرف‌کنندگان تجاری ۹۵ میلیون مترمکعب است و کمترین مصرف را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین مصرف‌کنندگان سایر مصارف (CNG ها) با ۸/۳۳ درصد کاهش نسبت به سال گذشته بیشترین مقدار تغییرات منفی در مصرف را تجربه کرده‌اند. تعداد مشترکین گاز طبیعی در بخش خانگی و تجاری ۹۸/۰۷ درصد مجموع انشعاب‌ها بوده و در این بخش نیز بیشترین مصرف گاز صورت می‌گیرد و فقط ۰/۲ درصد به انشعاب‌های بخش صنعت اختصاص دارد.

فصل هشتم: بخش انرژی استان

جدول ۸-۳- متوسط مصرف گاز طبیعی در استان در بخش‌های مختلف طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲

درصد تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان شاخص	
	مقدار (میلیون مترمکعب)	مقدار (میلیون مترمکعب)		
-۱/۹۶	۱،۷۵۵	۱،۷۹۰	خانگی	متوسط مصرف گاز طبیعی در استان در بخش‌های
-۰/۸۸	۱۱۲	۱۱۳	عمومی	
۰/۰۰	۱۱۱	۱۱۱	کشاورزی	
۳/۹۸	۱،۳۸۶	۱،۳۳۳	صنعتی و نیروگاه	
۳/۲۶	۹۵	۹۲	تجاری	
-۸/۳۳	۱۷۶	۱۹۲	سایر مصارف (CNGها)	
۰/۱۱	۳،۶۳۵	۳،۶۳۱	جمع مصرف گاز طبیعی	

منبع: شرکت گاز استان کردستان

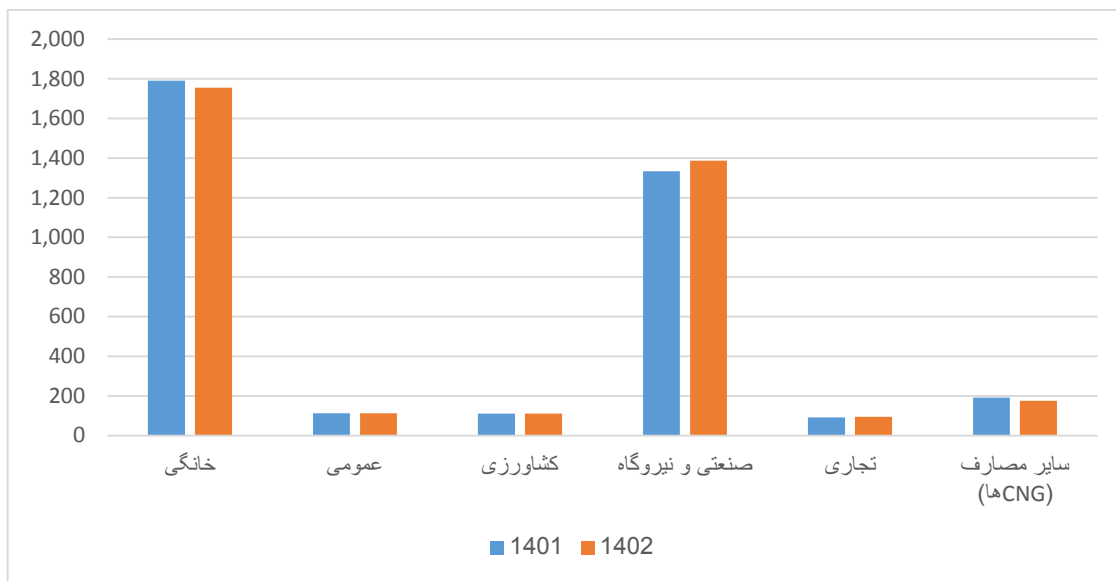
جدول ۸-۴- تعداد مشترکین، سرانه مصرف گاز و قیمت گاز طبیعی استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲

درصد تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان	
	۳/۵۰	۵۸۰،۱۴۷		
۱/۶۸	۹،۳۰۸	۹،۱۵۴	عمومی	
۸/۳۷	۱،۳۸۶	۱،۲۷۹	کشاورزی	
۹/۸۸	۱،۳۶۸	۱،۲۴۵	صنعتی و نیروگاه	
۷/۲۱	۳۶،۹۲۵	۳۴،۴۴۳	تجاری	
۰/۰۰	۵۴	۵۴	سایر مصارف	
۳/۷۱	۶۲۹،۱۸۸	۶۰۶،۶۹۰	جمع	
-۵/۲۷	۳،۰۲۵	۳،۱۹۳	سرانه مصرف گاز (هر مشترک خانگی در سال) (مترمکعب)	
بر اساس مقدار مصرف متغیر است			قیمت گاز طبیعی (ریال)	

منبع: شرکت گاز استان کردستان

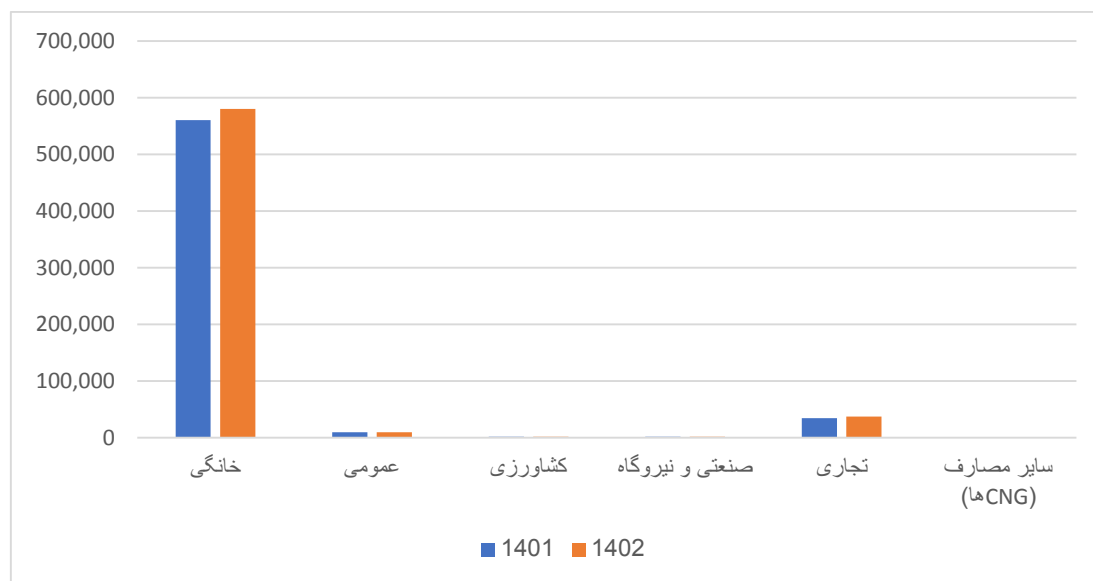
فصل هشتم: بخش انرژی استان

تعداد مشترکین مندرج در جدول فوق ، تعداد کل مشترکین از ابتدا تا پایان سالهای ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ می باشد.

نمودار ۸-۲- مقایسه میزان مصرف گاز طبیعی در استان کردستان طی سالهای ۱۴۰۱-۱۴۰۲ به تفکیک بخش

منبع: شرکت گاز استان کردستان

نمودار ۸-۳- مقایسه تعداد مشترکین گاز طبیعی در استان کردستان طی سالهای ۱۴۰۱-۱۴۰۲ به تفکیک بخش

منبع: شرکت گاز استان کردستان

اهم اقدامات انجام شده در سالهای اخیر در شرکت گاز استان کردستان :

- گازرسانی به روستاهای فاقد گاز دارای مجوز در سطح استان به ویژه در نقاط صفر مرزی و افزایش تعداد روستاهای بهره مند از گاز طبیعی به تعداد ۱۴۸۰ روستا.
- افزایش ضریب نفوذ گاز طبیعی در خانوار و جمعیت روستایی به ۹۷٪.

فصل هشتم: بخش انرژی استان

- افزایش ضریب نفوذ گاز طبیعی در خانوار و جمعیت شهری به ۹۹,۹٪.
- گازرسانی به واحدهای صنعتی در قالب مصوبه شورای اقتصاد به تعداد ۲۵۰ واحد صنعتی در سال ۱۴۰۰ و افزایش تعداد واحد صنعتی به تعداد ۲۲۷۵ واحد صنعتی و تولیدی تا پایان سال ۱۴۰۰ و کاهش هزینه‌های تولید با جایگزینی گاز طبیعی به جای سوخت‌های مایع.

۸-۳-۳- برق

محدود بودن منابع انرژی به چالشی جدی در عصر حاضر تبدیل شده است. برق یکی از مهم‌ترین انرژی‌های پاک است که می‌تواند برای یک اقتصاد در حال توسعه مانند ایران اهمیت به‌سزایی داشته باشد و زمانی بر اهمیت این موضوع افزوده می‌شود که از یک سو سایر منابع انرژی همانند نفت و گاز مهم‌ترین منابع درآمدی کشور بوده و از سوی دیگر تقاضا برای گاز و فرآورده‌های نفتی به‌طور روزافزون در حال افزایش است. بیشتر کشورهایی که در سال‌های اخیر رشد اقتصادی قابل توجهی داشته‌اند این رشد را عمدتاً از طریق افزایش کارایی و بهره‌وری عوامل تولید به دست آورده‌اند، به‌طوری که سهم سرمایه‌گذاری جدید در این رشد در مقایسه با نقش افزایش کارایی و بهره‌وری در آن اندک بوده است. تأمین نیروی برق مورد نیاز، مستلزم سرمایه‌گذاری‌های بزرگ برای احداث، بهره‌برداری، نگهداری، تولید، ذخیره، انتقال، توزیع برق و تأسیسات مربوط به آن است. لزوم سرمایه‌گذاری‌های عظیم در بخش نیرو جهت تأمین مصرف روزافزون برق، بر ضرورت بررسی کارایی و بهره‌وری در این صنعت می‌افزاید و بر لزوم افزایش کارایی و بهره‌وری تأکید می‌کند.

در سال ۱۴۰۲ بیشترین میزان فروش برق استان متعلق به بخش خانگی با میزان سهم ۴۳/۳۴ درصد و سهم بخش‌های کشاورزی و صنعتی بعد از آن هرکدام به ترتیب ۲۵/۰۳ و ۱۳/۲۵ درصد می‌باشد که در مجموع نسبت به سال گذشته ۳/۸۶ درصد افزایش مصرف صورت گرفته است. در بخش خانگی افزایش ۴/۰۴ درصدی وجود داشته است با این توضیح که افزایش تعداد و بهره‌برداری از ساختمان‌های مسکونی و تجاری جدید و نو ساز می‌تواند دلیل موجهی بر این افزایش مصرف باشد. همچنین تعداد کل مشترکین برق استان کردستان نیز در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال قبل با احتساب رشد حدود ۳/۰۹ درصد ۷۵۷,۰۳۳ هزار مشترک بوده که سرانه مصرف برق هر مشترک خانگی نیز ۱,۸۹۶ کیلووات ساعت می‌باشد. بیشترین تعداد مشترکین برق استان متعلق به بخش خانگی با سهم ۸۱/۷۴ درصد پس از آن بخش‌های تجاری (۱۲/۳۵) و عمومی (۳/۶۵) می‌باشند.

جدول ۸-۵- فروش برق، تعداد مشترکین، سرانه مصرف برق و قیمت برق طبیعی استان کردستان

طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲

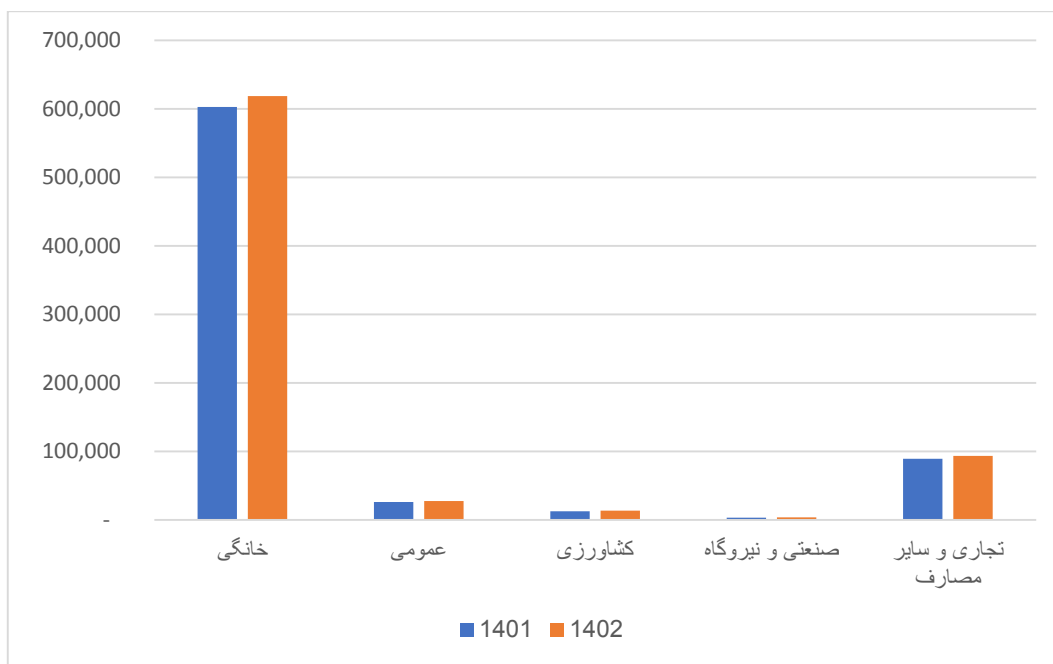
عنوان شاخص	۱۴۰۱	۱۴۰۲	سهم (درصد)	درصد تغییرات
فروش برق به خانگی	۱,۱۲۷,۴۹۶	۱,۱۷۳,۰۷۳	۴۳/۳۴	۴/۰۴
تفکیک بخش‌های عمومی	۲۰۵,۵۱۱	۲۱۲,۵۳۰	۷/۸۵	۳/۴۲
(مگاوات ساعت) کشاورزی	۶۹۹,۳۳۸	۶۷۷,۵۹۱	۲۵/۰۳	-۳/۱۱

فصل هشتم: بخش انرژی استان

درصد تغییرات	سهم (درصد)	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان شاخص	
۱۵/۳۳	۱۳/۲۵	۳۵۸.۷۵۸	۳۱۱.۰۶۲	صنعتی و نیروگاه	تعداد مشترکین برق به تفکیک بخش‌های
۸/۳۹	۱۰/۵۲	۲۸۴.۷۹۱	۲۶۲.۷۵۳	تجاری	
صورت حسابهای سایر مصارف و تجاری بصورت یک قلم می باشد.				سایر مصارف	
۳/۸۶	۱۰۰	۲.۷۰۶.۷۴۴	۲.۶۰۶.۱۶۰	جمع	
۲/۶۸	۸۱/۷۴	۶۱۸.۷۹۷	۶۰۲.۶۳۲	خانگی	
۵/۲۹	۳/۶۵	۲۷.۶۵۶	۲۶.۲۶۶	عمومی	
۶/۶۱	۱/۷۹	۱۳.۵۸۸	۱۲.۷۴۵	کشاورزی	
۵/۴۰	۰/۴۶	۳.۴۹۴	۳.۳۱۵	صنعتی و نیروگاه	
۴/۶۱	۱۲/۳۵	۹۳.۴۹۸	۸۹.۳۸۱	تجاری	
صورت حسابهای سایر مصارف و تجاری بصورت یک قلم می باشد.				سایر مصارف	
۳/۰۹	۱۰۰	۷۵۷.۰۳۳	۷۳۴.۳۳۹	جمع	
۱/۳۲	-	۱.۸۹۶	۱.۸۷۱	خانگی	سرانه مصرف برق در بخش‌های (کیلووات ساعت)
-۱/۷۸	-	۷.۶۸۵	۷.۸۲۴	عمومی	
-۹/۱۲	-	۴۹.۸۶۷	۵۴.۸۷۲	کشاورزی	
۹/۴۲	-	۱۰۲.۶۷۸	۹۳.۸۳۵	صنعتی و نیروگاه	
۳/۶۱	-	۳۰.۰۴۶	۲.۹۴۰	تجاری	
صورت حسابهای سایر مصارف و تجاری بصورت یک قلم می باشد.				سایر مصارف	
۰/۷۵	-	۳.۵۷۵	۳.۵۴۹	جمع	
۵۰/۰۶	-	۲.۵۶۰	۱.۷۰۶	قیمت برق (قیمت یک کیلووات ساعت برق مصرفی) (ریال)	

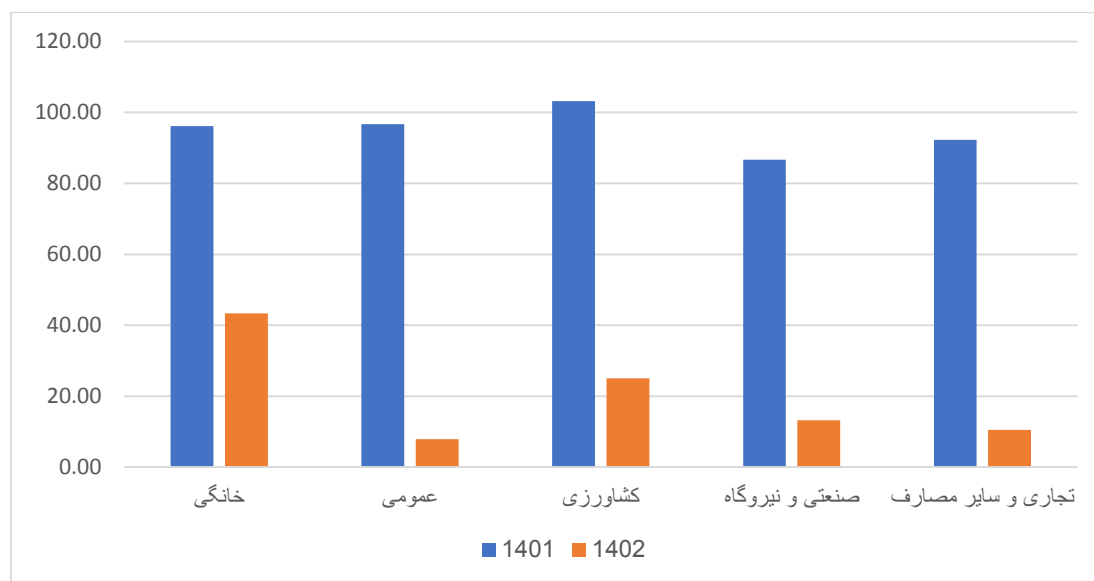
منبع: شرکت توزیع برق استان کردستان.

فصل هشتم: بخش انرژی استان

نمودار ۸-۴- مقایسه تعداد مشترکین برق در استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ به تفکیک بخش

منبع: شرکت توزیع نیروی برق استان کردستان

نمودار ۸-۵- مقایسه سهم مشترکین برق در استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ به تفکیک بخش (درصد)

منبع: شرکت توزیع نیروی برق استان کردستان

اهم سیاست‌ها و اقدامات انجام شده در دو سال اخیر در شرکت توزیع نیروی برق استان کردستان (سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲):

عنوان برنامه: اصلاح شبکه فشار ضعیف هوایی با تبدیل شبکه سیمی به کابل خود نگهدار

اهداف

۱- پیشگیری از سرقت سیم و انرژی

۲- بهبود پروفیل ولتاژ

۳- رفع حریم نقاط مخاطره‌آمیز

عملکرد

تبدیل ۲۱۸۵ کیلومتر شبکه سیمی به کابل خود نگهدار در سال ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ با اعتباری بالغ بر ۳۴۸۶ میلیارد ریال

نتایج حاصل از اجرای برنامه

۱- کاهش تلفات انرژی برق

۲- تأمین برق پایدار و مطمئن

۳- کاهش مخاطرات ایمنی اشخاص و تجهیزات

دستاوردها و افتخارات

کسب رتبه نهم تبدیل شبکه سیمی به کابل خود نگهدار توسط شرکت توزیع برق استان کردستان از میان ۳۹ شرکت

توزیع برق کشور در سال ۱۴۰۲.

عنوان برنامه: اصلاح و بهسازی شبکه‌ی برق روستایی

اقدامات انجام شده طی سال‌های ۱۴۰۲ در سطح استان:

- اجرای طرح‌های جهادی اصلاح و بهسازی کامل شبکه برق روستایی (طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲) به شرح زیر:

تعداد روستاهای مورد هدف برابر ۶۸۴ که اعتباری برابر ۲۲۳۸ میلیارد ریال به این پروژه‌ها اختصاص داده شده است و تعداد ۵۹۲ روستا تا پایان سال ۱۴۰۲ به طور کامل انجام شده است.

- تبدیل ۹۰٪ سیم مسی استان به کابل خود نگهدار به طول ۱۰۶۲ کیلومتر و کسب رتبه ۹ در میان ۳۹ شرکت توزیع برق کشور.

- راه‌اندازی و استقرار سامانه طراحی (سیم‌یاب تشخیص) مبتنی بر GIS.

- تأمین برق ایستگاه‌های پمپاژ آب سد تالوار بیجار با بسیج نیروها و امکانات در کمتر از یک ماه با اعتباری بالغ بر ۱۸۳ میلیارد ریال با هدف رفع فوری بحران آب در استان کردستان

۸-۴- محیط زیست استان

امروزه حفاظت از محیط زیست و اطمینان از پایداری و سلامت آن جدی‌ترین چالش جامعه جهانی است، لذا برای حفاظت و امنیت محیط زیست به طور اعم و تنوع به طور اخص، قدم اول تعیین شاخص‌های بوم‌شناختی برای هر یک از گروه‌های گیاهی و جانوری بوده و بررسی تنوع آن‌ها امری ضروری است. به علت وضعیت خاص طبیعی به ویژه پوشش گیاهی و اقلیم خاص، زندگی گیاه و جانوری در استان کردستان از تنوع خاصی برخوردار بوده که علاوه بر اهمیت بوم‌شناختی، برخی گونه‌ها در اکوسیستم‌های منطقه دارای ارزش‌های ویژه می‌باشند و همواره در مسیر تولید و توسعه در استان باید به این موارد توجه داشت. ارتقای تولید و اشتغال پایدار تحت تمهیدات حفظ محیط زیست رویکرد بسیار مهمی بوده و باید کلیه سازمان‌ها تمام تلاش خود را در راستای توسعه پایدار انجام دهند و این در صورتی است که دستگاه‌های مرتبط و متولی به قوانین و مقررات و ضوابط موجود که موجب حفظ منابع زیستی برای نسل‌های آینده است؛ پایبند باشند.

استان کردستان دارای نقش مهمی در تامین آب مناطق پایاب پنج حوزه اصلی و دو حوزه کوچک کشور می‌باشد. در این راستا احداث چندین سد جدید از جمله سد ژاوه و سد آزاد (در سنندج)، سد گاران (مریوان)، سد چراغ ویس، سد بانه، سد عباس آباد (در بانه)، سد سنگ سیاه و سد سورمال (در دهگلان)، سد تلوار (در بیجار) و بررسی و مطالعه چندین سد دیگر از جمله سد باباخان، سد سیر (در دیواندره)، سد قصریان (در سنندج)، سد بلبر (در داخل منطقه حفاظت شده کوسالان)، سد سنته و ثاینان (در سقز)، سد چومان و سد کانی گویشان (در بانه)، سد گاوشان و زیویه (در کامیاران) از جمله اصلی‌ترین اقدامات صورت گرفته در راستای کنترل پایاب حوزه‌های اصلی جهت بهره‌برداری در حوزه‌های مختلف می‌باشد.

رودخانه‌های این استان عموماً به دو حوزه آبریز دریای خزر و دریاچه ارومیه می‌ریزند و تعدادی نیز وارد کشور عراق می‌شوند. رودخانه قزل‌اوزن که شعبات آن شامل قم‌چقایی، اوزن‌دره، تروال و شور می‌باشد به دریای خزر می‌ریزد. زرینه رود که شاخه اصلی آن چم سقز (چوم) نامیده می‌شود به همراه شعبه مهم آن یعنی رودخانه خورخوره و سایر شعبات آن به دریاچه ارومیه می‌ریزد. همچنین رودخانه سیمینه رود که در سقز تاتاهو نامیده می‌شود به دریاچه ارومیه می‌ریزد.

رودخانه سیروان که طویل‌ترین رودخانه در کردستان است و شعبات مهم آن دزلی مریوان، گردلان، رزاب قطوند، گاودره و رودخانه قشلاق است وارد کشور عراق می‌شود به علت قرار گرفتن این رودخانه‌ها در دره‌های عمیق و دبی زیاد آنها در فصل بهار عموماً برای ورزش مفرح قایقرانی و رافتینگ مناسب می‌باشند همچنین حواشی رودخانه‌ها محل زندگی پرندگان و رویش درختان و گل‌های وحشی که در بسیاری از مسیرها به ویژه در اورامان رودخانه سیروان مناظر زیبایی را در دره‌ها و کوه‌ها به وجود آورده است

همچنین استان دارای چهار دریاچه زیروار در مریوان، دریاچه پشت سد قشلاق در ۱۵ کیلومتری شمال شهر سنندج، دریاچه پشت سد گاوشان در ۴۵ کیلومتری جنوب سنندج و دریاچه پشت سد بوکان در شمال شهر سقز می‌باشد این دریاچه‌ها محل بسیار مناسبی برای اجرای برنامه‌های تورگردانی هستند.

همچنین پوشش جنگلی استان کردستان با وسعتی معادل ۳۲۰ هزار هکتار در نواحی غربی استان قرار گرفته و بعد از جنگلهای شمال کشور در مرتبه دوم قرار دارند این جنگلها از شمال بانه شروع شده و شهرستان مریوان و قسمت جنوب غربی استان را نیز در بر می‌گیرد و بیشتر شامل بلوط، مازو، گلابی وحشی، زبان گنجشک، آلبالوی وحشی می‌باشند، ترکیب کوه، جنگل و رودخانه در مناطق غربی استان مناظر و چشم‌اندازهای زیبایی را به وجود آورده است.

فصل هشتم: بخش انرژی استان

همچنین استان کردستان منطقه‌ای کوهستانی است که با ارتفاع متوسط ۲۰۰۰ متر از سطح دریا از مرتفع‌ترین استانهای کشور می‌باشد. جهت گسترش و استقرار ارتفاعات در استان به گونه‌ای است که نخستین بارندگی که از توده‌های هوای باران‌زا که به غرب کشور می‌رسند بر روی ارتفاعات این منطقه صورت می‌گیرد. ریزش‌های جوی در نقاط مرتفع به صورت برف و در بخش‌های کم‌ارتفاع غالباً به صورت باران می‌باشد میانگین سالانه بارندگی در استان معادل ۵۰۰ میلیمتر و بیشترین میزان بارندگی مربوطه به شهرستان مریوان با میانگین ۸۰۰ میلیمتر در سال است.

وضعیت کل منابع و مصارف آب استان مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۸-۶- وضعیت کل منابع و مصارف آب استان در سال ۱۴۰۲ (میلیون متر مکعب)

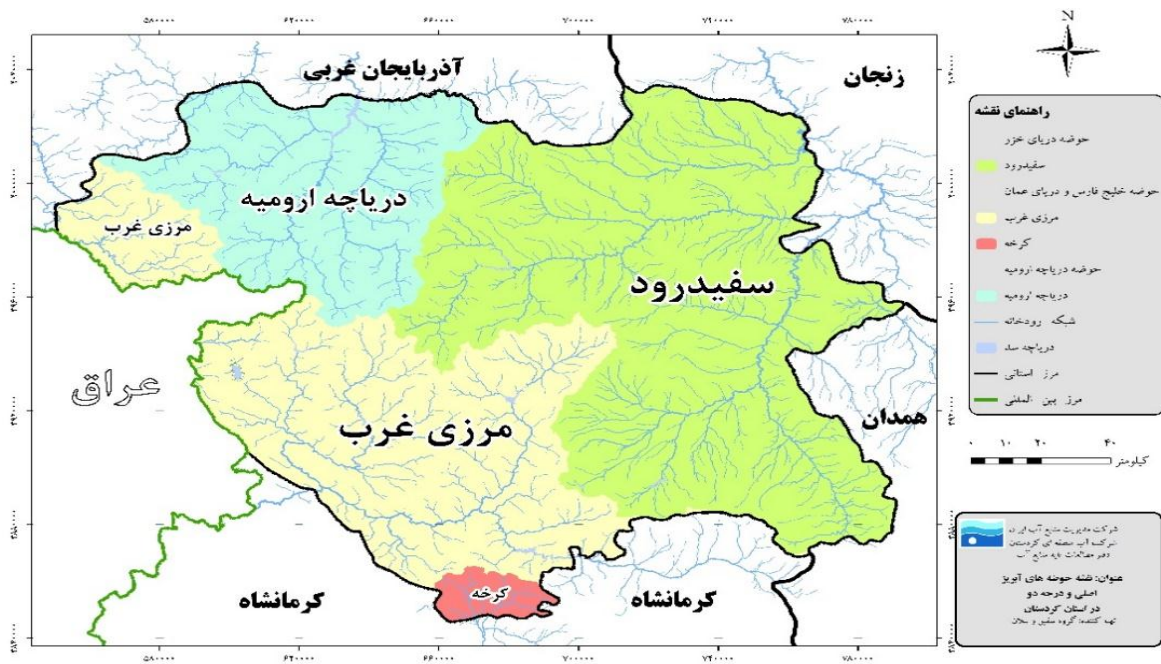
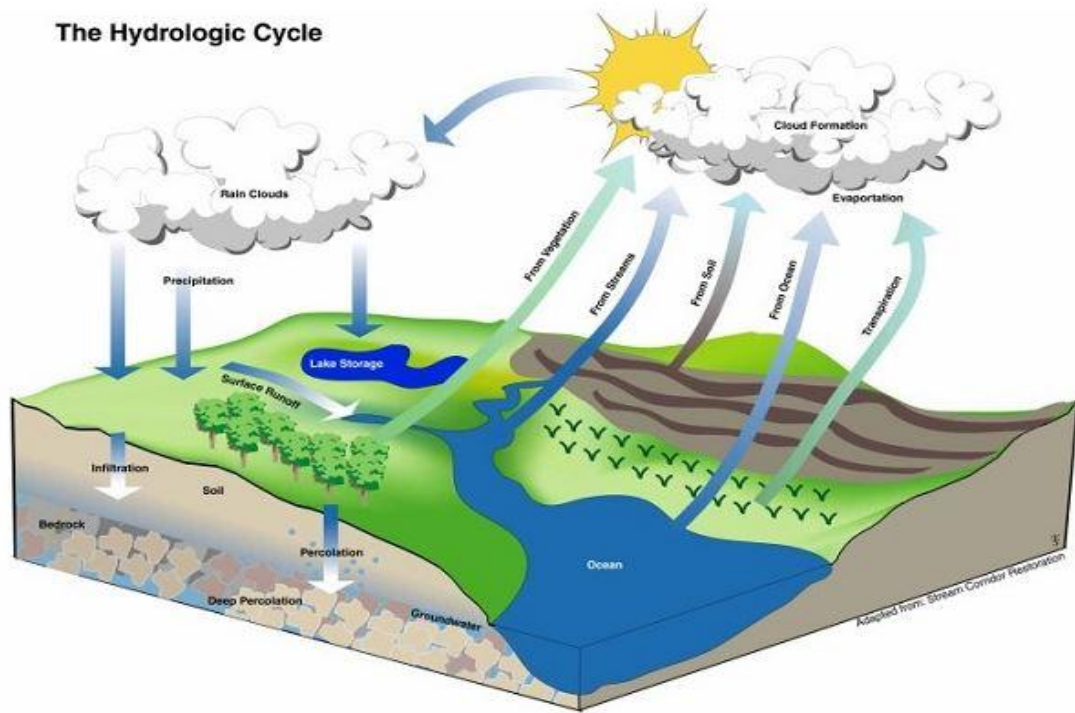
استان	حوضه آبریز درجه ۱			پارامتر	نوع پارامتر
	خلیج فارس و دریای عمان	دریاچه ارومیه	حوضه		
			دریای خزر		
	حوضه آبریز درجه ۲				
مرزی غرب و کرخه	دریاچه ارومیه	سفیدرود			
۱۲۷۸۴/۲	۵۵۲۱/۷	۲۷۵۲/۵	۴۵۱۰/۱	بارش	وضعیت هیدرو کلیماتولوژیکی (بیان دور دوم)
۴۶۳۶/۸	۲۶۱۲/۵	۱۰۷۴/۳	۹۵۰/۰	آب تجدیدپذیر	
۵۹۰۹/۳	۴۴۴۷/۶	۹۲۹/۵	۵۳۲/۲	آب سطحی خروجی از استان	
۸۲۲/۳	۸/۵	۰/۰	۸۱۳/۸	کسری مخزن	وضعیت ذخایر آب زیرزمینی
۴۵۳/۳	۱۲۱/۸	۴۹/۸	۲۸۱/۷	چاه	مصارف
۸/۷	۲/۴	۱/۴	۴/۹	قنات	
۴۶۲/۰	۱۲۴/۲	۵۱/۲	۲۸۶/۶	جمع آب زیرزمینی	
۲۲۹/۲	۱۳۱/۹	۳۷/۹	۵۹/۵	چشمه	
۱۱۶/۵	۹۱/۶	۱۱/۳	۱۳/۶	نهر	
۳۹/۷	۲۲/۵	۶/۴	۱۰/۹	موتور پمپ	
۴۷/۹	۱۵/۶	۳۰/۳	۲/۰	ایستگاه پمپاژ	
۰/۳	۰/۲	۰/۰	۰/۱	آب بندان	
۴۳۳/۷	۲۶۱/۸	۸۵/۸	۸۶/۱	جمع آب سطحی	

منبع: شرکت آب منطقه ای استان کردستان

راهنما

بیان آبی: ترجمه دو واژه انگلیسی Water Balance یا Water Budget است و بیانگر موجودی آب و تغییرات آن در زمان و مکان مشخص می‌باشد. هدف از برقراری بیان یا ترازنامه آب، تعیین و بررسی مقادیر ورودی، مصرفی، ذخیره و خروجی از یک محدوده در زمان مشخص می‌باشد (شکل The Hydrological Cycle).

آب تجدید پذیر: مقدار آبی است که حوضه، طی چرخه آبی سالیانه توانایی بازپایی آن را دارد. کسری مخزن: آن قسمت از حجم آبخوان که فاقد آب است.

منبع: شرکت آب منطقه ای استان کردستان

فصل هشتم: بخش انرژی استان

جدول ۸-۷- وضعیت آبخوان های استان در سال ۱۴۰۲ (میلیون متر مکعب)

آبخوان	تغییرات تراز نسبت به شروع مطالعه- متر	کسری مخزن-میلیون متر مکعب
قروه	-۲۳/۸۷	۶۴/۵۴۴۴۸
چهاردولی	-۲۲/۱۴	۱۰۶/۶۰۴۱
دهگلان	-۴۲/۵۲	۶۳۰/۱۴۶۴
مریوان	-۲/۵۱	۴/۰۱۶
قزلیچه سو	-۴/۹	۲/۹۴
دیواندره-بیجار	-۵/۵۹	۱۲/۵۲۱۶
امیرآباد	-۰/۸۸	۰/۵۴۵۶
بیلوار-کامیاران	-۰/۸۵	۰/۹۵۲

منبع: شرکت آب منطقه ای استان کردستان

جدول ۸-۸- وضعیت مصارف سدهای استان در سال ۱۴۰۲ (میلیون متر مکعب)

حوضه آبریز	نام سد	حجم قابل استحصال(میزان مصارف)	تخصیص رسمی بخش کشاورزی	سهم بخش کشاورزی
سفیدرود	سورال *	۸/۱۵۲	۴۲	۶/۴۷۵
	تالوار	۶	۶	۰
	سنگ سیاه *	۲/۲۵	۱۸/۳	۱/۴
	سیازاخ	۱۳/۰۶	۴۱/۵	۰
	کل حوضه	۲۹/۴۶۲	۱۰۷/۸	۷/۸۷۵
مرزی غرب	قشلاق	۵۸/۹۷	۲۵	۹/۲۹
	زریوار	۰	۱۳/۹	۰
	بانه	۵/۹	۰	۰
	گاران	۳۳/۶۵	۳۳	۶/۵
	سد آزاد	۴۱۹/۳۷	۳۶/۲	۰/۹۱۲
	زیویه	۱۰/۹۲	۷	۹/۱۵
	عباس آباد	۱۳/۱۷	۲/۹	۰
	گاوشان	۲۸/۱	۱۳	۸
	کل حوضه	۵۷۰/۰۸	۱۳۱	۳۳/۸۵۲

فصل هشتم: بخش انرژی استان

حوضه آبریز	نام سد	حجم قابل استحصال (میزان مصارف)	تخصیص رسمی بخش کشاورزی	سهم بخش کشاورزی
دریاچه ارومیه	چراغ ویس	۲۷/۲۲	۲۵	۰
	بوکان	۸/۶۱	۱۹/۵	۵/۳
	کل حوضه	۳۵/۸۳	۴۴/۵	۵/۳
استان				
		۶۳۵/۳۷۲	۲۸۳/۳	۴۷/۰۲۷

لازم به ذکر است حجم کل سدهای استان در تراز نرمال ۲۷۰۲ میلیون متر مکعب * در این سدها تخصیص رسمی بخش کشاورزی با احتساب انتقالی از سد ژاوه در نظر گرفته شده است

منبع: شرکت آب منطقه ای استان کردستان

۸-۵- جمع بندی و ارائه توصیه های سیاستی

یکی از مهم ترین اجزای زیربنایی، فنی و اقتصادی در جوامع، تأمین انرژی بوده و تداوم فعالیت ها در بخش تولیدی و خدماتی و بهبود سطح زندگی مردم مستلزم تأمین بخش های مختلف انرژی به مقدار کافی است. بخش انرژی از جمله بخش های مهم در هر اقتصادی محسوب می گردد. سیاست های بخش انرژی می توانند هم در مقیاس شهری و منطقه ای و هم در مقیاس ملی و بین المللی مطرح شوند؛ لذا توصیه های سیاستی نیز در این مقیاس های مطرح می شوند. با توجه به آمار و اطلاعات استان در بخش انرژی توصیه های سیاستی ذیل در جهت بهبود عملکرد این بخش ذکر شده است:

- ارتقاء سطح و تغییر تکنولوژی صنایع استان در راستای مصرف بهینه انرژی و حفظ محیط زیست استان.
- ملزم نمودن رعایت استانداردهای انرژی در بخش های مختلف.
- اتخاذ راهکارهای مناسب در جهت کاهش مصرف انرژی در بخش های مختلف و اعمال مدیریت استانی امور بهینه سازی مصرف انرژی.
- ایجاد تنوع در منابع انرژی استان و استفاده از آن با رعایت مسائل زیست محیطی و تلاش برای افزایش سهم انرژی های تجدید پذیر با اولویت انرژی بادی و خورشیدی و پیل های سوختی.
- اتخاذ تدابیری جهت ترغیب سرمایه گذاران در بخش خصوصی جهت احداث واحدهای انرژی نو در استان.
- استفاده از فنآوری های نوین انرژی در طراحی و اجرای سیستم های روشنایی و گرمایشی و سرمایشی ساختمان ها.
- اصلاح الگوی مصرف سوخت در بخش های کشاورزی و صنعتی.
- تهیه و پخش برنامه های آموزشی صرفه جوئی در مصرف انرژی و حفظ محیط زیست از طریق رسانه های جمعی.

فصل هشتم: بخش انرژی استان

- توسعه به کارگیری انرژی خورشیدی در نیروگاه‌ها، روشنایی معابر و جاده‌ها، سیستم‌های مخابراتی و برق‌رسانی روستایی در استان.
- توسعه نیروگاه‌های برق بادی به کمک بخش خصوصی در استان.
- بازسازی فرسودگی شبکه‌های توزیع.
- برنامه‌ریزی در راستای افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در حوزه انرژی و توسعه در بخش توزیع برق.
- آمادگی کامل واحدها و افزایش راندمان نیروگاه‌ها.
- افزایش بهره‌وری انرژی در بخش‌های مختلف اقتصادی و بخش خانگی در استان.
- خاموش کردن سیستم سرمایشی ادارات دولتی از ساعت ۱۴ به بعد در فصول گرم سال.
- افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر در سبد انرژی استان.
- ایجاد بستر لازم جهت تشویق و جذب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در بخش انرژی.
- بهبود الگوی پالایشی در پالایشگاه‌های کشور با توجه به نیازهای بازار داخل و تولید.
- اصلاح قیمت حامل‌های انرژی با رعایت کلیه ملاحظات اجتماعی، اقتصادی و حفظ مزیت‌های نسبی برای صنایع و تولیدات.
- ایجاد تعادل بین منابع و مصارف، ارتقای بهره‌وری و مشارکت منابع انسانی به منظور رشد پایدار بخش انرژی.
- بازنگری در برنامه‌های سرمایه‌گذاری، تولید و فروش حامل‌های انرژی از سوخت‌های فسیلی به سمت منابع تجدیدپذیر به‌ویژه باد و آب.
- افزایش کارایی انرژی در تولید به‌طوری که بتوان با انرژی کمتر همان مقدار کالا و خدمات را تولید کرد.
- رفع محدودیت در دسترسی به تکنولوژی‌های نوین و بهره‌گیری از این تکنولوژی‌ها به منظور کاهش شدت انرژی در کشور.
- تأمین شرایط و زمینه‌های لازم برای حضور بخش خصوصی در صنایع بالادستی نفت و گاز.
- مدیریت مصرف، ایجاد ارزش افزوده بیشتر و توسعه صادرات فرآورده‌های نفتی، در استان با تأکید بر مدیریت بهینه و کنترل رشد مصرف فرآورده‌های نفتی.
- پیشگیری از توزیع فرآورده نفتی خارج از شبکه رسمی و کنترل قاچاق (از طریق توسعه صادرات) در جهت جایگزینی مصرف فرآورده‌های مایع با ارزش افزوده کمتر و آلودگی بیشتر با سوخت‌های پاک‌تر.

فصل نهم

سرمایه‌گذاری خارجی

خلاصه فصل

بدون شک دستیابی به رشد بلندمدت و مداوم اقتصادی در هر کشور با تجهیز و تخصیص بهینه منابع سرمایه‌گذاری در اقتصاد آن کشور حاصل می‌شود و یکی از راهکارهای تجهیز منابع نیز استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی است. کشورهای در حال توسعه به دلایل متعدد کمبود منابع داخلی، ضعف بخش خصوصی در اجرای سرمایه‌گذاری طولانی‌مدت و کمبود دسترسی به فن‌آوری پیشرفته، تمایل دارند تا همکاری خود را با کشورهای توسعه‌یافته با انتخاب سرمایه‌گذاری خارجی گسترش دهند. امروزه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به یکی از عناصر عمده در پیوند دادن اقتصاد داخلی کشورها به‌ویژه جوامع در حال توسعه با اقتصاد جهانی تبدیل شده و به‌عنوان عاملی برای انتقال سرمایه، تکنولوژی، تخصص و مدیریت در تقویت حضور این کشورها در اقتصاد و تجارت جهانی نقش بسزایی یافته است. یکی از بهترین ابزارهای تأمین مالی برای کشورهایی که به دلیل پایین بودن درآمد سرانه و حجم پایین سرمایه مورد نیاز برای اهداف توسعه‌ای خود را در اختیار ندارند سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشد. سرمایه‌گذاری یکی از موتورهای رشد و توسعه اقتصادی در تمام نظریات و الگوهای رشد اقتصادی محسوب می‌شود؛ از این رو جذب سرمایه کافی به‌منظور تأمین منابع مالی طرح‌های اقتصادی از جمله مهم‌ترین دغدغه‌های تصمیم‌گیرندگان اقتصادی در هر جامعه است. عدم کفایت منابع داخلی هر منطقه‌ای برای رشد و توسعه اقتصادی تمایل به جذب سرمایه‌گذاری خارجی را مد نظر قرار می‌دهد. در ایران و به تبع آن استان کردستان عموماً اتکاء بر بودجه عمومی دولت بوده که با وضعیت کنونی و پیش رو این منبع مالی نمی‌تواند نیازهای مالی رشد اقتصادی را فراهم کند. لذا در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های اقتصادی پیش‌بینی سایر منابع اهمیت بسزایی دارد.

۹-۱ سرمایه‌گذاری خارجی

۹-۱-۱ سیاست‌های اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی و جهت‌گیری‌های استان

از منظر اقتصادی سرمایه‌گذاری خارجی در دو سطح خرد و کلان به شرح زیر دارای مزایا و ضرورت است:

الف- از منظر خرد:

۱. تولید کالاهای باکیفیت و قابل رقابت در سطح بین‌المللی و ملی ۲. تأمین منابع مالی مورد نیاز جهت اجرای پروژه‌ها ۳. دسترسی به بازارهای صادراتی جدید ۴. ارتقای مهارت‌های مدیریتی ۵. انتقال فناوری و استفاده از دانش روز در تولید محصول ۶. ایجاد ظرفیت نهادی در سطح بنگاه و زمینه تبدیل شدن به شرکتی بزرگ و سرمایه فرست با توجه به مزایا و ضرورت سرمایه‌گذاری خارجی و لزوم جذب و حمایت از سرمایه‌گذاران خارجی در حوزه‌های بسترهای قانونی - حمایتی سرمایه‌گذاری خارجی و قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی (تضمین‌ها) و (مزایا، مشوق‌ها و معافیت‌ها) زمینه‌های لازم فراهم شده است که در ادامه هر کدام توضیح داده خواهد شد:

ب - از منظر کلان:

۱. تأمین بخشی از منابع مالی مورد نیاز اجرای پروژه‌ها در کشور به‌عنوان جایگزین یا مکمل منابع داخلی ۲. خلق فرصت‌های شغلی جدید ۳. افزایش میزان صادرات ۴. افزایش درآمدهای مالیاتی ۵. بالا رفتن حاشیه امنیت ملی به دلیل ذینفع شدن سرمایه‌گذاران و بنگاه‌های خارجی در ثبات اقتصادی ۶. کمک به توسعه اقتصادی پایدار در کشور

۱. بسترهای قانونی - حمایتی سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

تصویب قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۱۳۸۱: سازمان سرمایه‌گذاری به موجب قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، تنها نهاد رسمی تشویق سرمایه‌گذاری خارجی در کشور می‌باشد که به تسهیل ورود سرمایه، تأمین حمایت قانونی و امنیت کامل برای سرمایه‌گذاری‌های خارجی می‌پردازد.

۲. قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی (تضمین‌ها)

امکان سرمایه‌گذاری اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی و ایرانی

امکان ثبت شرکت ایرانی با ۱۰۰ درصد سرمایه خارجی

اعطای پوشش حمایتی به کلیه روش‌های سرمایه‌گذاری خارجی

(FDI, BOT, CIVIL PARTICIPATION, BUY BACK)

سرمایه‌گذاری در کلیه زمینه‌های مجاز برای بخش خصوصی

فرآیند کوتاه و سریع صدور مجوز سرمایه‌گذاری

عدم محدودیت در حجم و درصد سرمایه‌گذاری

انتقال اصل سرمایه، سود سرمایه

برخورداری سرمایه‌گذاران خارجی از رفتار مشابه و برابر با سرمایه‌گذاران داخلی

صدور پروانه اقامت سه ساله برای سرمایه‌گذاران، مدیران، کارشناسان خارجی و بستگان درجه یک آن‌ها

ارائه تسهیلات ماده ۳۵ آیین‌نامه فیپا

تضمین کلیه ریسک‌های غیرتجاری شامل:

انتقال اصل سرمایه و سود حاصله از آن به صورت نامحدود

سلب مالکیت و ملی شدن

انتقالات ارزی

جبران زیان ناشی از ممنوعیت یا توقف اجرای موافقت‌نامه مالی بر اثر وضع قانون و یا تصمیمات دولت در روش

ترتیبات قراردادی

تضمین خرید کالا و خدمات تولیدی طرح توسط دستگاه تولیدی طرف قرارداد در صورتی که دستگاه دولتی خریدار

انحصاری و یا عرضه‌کننده انحصاری باشد.

۳. قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی (مزایا، مشوق‌ها و معافیت‌ها)

دولت در راستای تشویق به سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقدام به تصویب مشوق‌هایی نموده است. مهم‌ترین

این مشوق‌ها عبارت‌اند از:

تسهیلات صندوق توسعه ملی در ازای جذب سرمایه‌گذاری خارجی: بر اساس بند (۲) مصوبه هیئت‌وزیران به شماره

۱۱۸۳۲۳/ت/۴۹۵۱۵ مورخ ۱۳۹۲/۶/۲۱ و اصلاحیه آن به شماره ۱۴۶۱۶۷/۴۹۵۱۵ مورخ ۱۳۹۲/۹/۱۰، هیئت امناء

صندوق توسعه ملی مجاز است با رعایت قوانین مربوط ظرف یک ماه از زمان درخواست، نسبت به اعطای تسهیلات

به شریک داخلی طرح بر اساس ضوابط صندوق، مشروط به حضور سرمایه‌گذار خارجی با حداقل سهم چهل درصد از

کل منابع مورد نیاز، اقدام نماید.

معافیت گمرکی: بند (ح) ماده (۳۸) با موضوع اصلاح بند (غ) ماده ۱۱۹ قانون امور گمرکی راجع به معافیت

حقوق ورودی ماشین‌آلات خط تولید (ماشین‌آلات و تجهیزات وارداتی خط تولید، با تشخیص وزارت صنعت

معدن و تجارت از پرداخت حقوق ورودی گمرکی و سود بازرگانی معاف می‌شوند). استرداد حقوق و عوارض گمرکی

پرداخت شده برای ورود مواد اولیه‌ای که برای تولید کالاهای صادراتی بکار رفته است.

- مشمول شدن معافیت گمرکی برای برخی تجهیزات مربوط به تولید برق (پنل‌های خورشیدی)

- مشوق‌های سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری و صنایع دستی

- مشوق‌ها مالیاتی

- مشوق‌های حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان

- مشوق‌های بهبود محیط کسب‌وکار

- مشوق‌های حمایت از سرمایه‌گذار خارجی

- مشوق‌های قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقاء نظام مالی

- مشوق‌های سرمایه‌گذاری در مناطق آزاد

- معافیت ۲۱ ساله مالیاتی برای هر نوع فعالیت اقتصادی

- عدم نیاز به ویزا برای ورود خارجی‌ان

فصل نهم: سرمایه‌گذاری خارجی

- عدم محدودیت در انتقال ارز
- خدمات پولی و بانکی انعطاف‌پذیر
- معافیت از حقوق گمرکی برای واردات مواد اولیه و ماشین‌آلات صنعتی واحدهای تولیدی

با توجه به اهمیت مقوله سرمایه‌گذاری و نقش آن در فرآیند توسعه همواره دولت‌ها سعی بر آن داشته‌اند با وضع قوانین و مقررات خاص بسترهای مناسبی را در جهت افزایش سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه فراهم نمایند. یکی از مصوبات هیئت‌وزیران در این خصوص در تاریخ ۸/۲/۸۹ با موضوع آیین‌نامه تشکیل مرکز خدمات سرمایه‌گذاری بوده که هدف از تشکیل این مرکز ارائه خدمات به سرمایه‌گذاران و تسهیل و تسریع در فرآیند سرمایه‌گذاری و کاهش تشریفات زائد و اداری مطرح گردیده است. بر همین اساس مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان در سال ۱۳۹۰ تشکیل گردید. طی این سال‌ها این مرکز اهداف خود را بر مبنای تسهیل و تسریع در جهت رفع مشکلات سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی قرار داده است. در راستای دستیابی به این هدف جلسات متعدد با حضور نمایندگان دستگاه‌های اجرایی استان، شناسایی فرصت‌های سرمایه‌گذاری، جلسات مشاوره مستقیم به سرمایه‌گذاران، بازدید از طرح‌های نیمه تمام سرمایه‌گذاری، شرکت در همایش‌ها و بسیاری موارد دیگر داشته است.

۹-۱-۲- بررسی وضعیت تحولات سرمایه‌گذاری خارجی

۹-۱-۲-۱ بررسی و تحلیل عملکرد سرمایه‌گذاری خارجی

پروژه‌های مصوب به طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی گفته می‌شود که دارای مجوز سرمایه‌گذاری خارجی از سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران باشند. تعداد پروژه و حجم سرمایه‌گذاری مصوب سال ۱۴۰۱، ۳ پروژه با رقم ۲/۴ میلیون دلار بوده و در سال ۱۴۰۲ تعداد ۴ پروژه با حجم سرمایه‌گذاری خارجی برابر ۹/۸ میلیون دلار تصویب شده‌اند.

جدول ۹-۱- تعداد پروژه‌ها و حجم سرمایه‌گذاری خارجی مصوب (میلیون دلار)

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲
تعداد پروژه مصوب	۳	۴
حجم سرمایه‌گذاری مصوب	۲/۴	۹/۸

منبع: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

پروژه‌های وارده استان در سال ۱۴۰۲ یک مورد با رقم ۰/۵۴ میلیون دلار بوده است.

جدول ۹-۲- تعداد پروژه‌ها و حجم سرمایه‌گذاری خارجی وارده (میلیون دلار)

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲
تعداد پروژه وارده	۰	۱
حجم سرمایه‌گذاری وارده	۰	۰/۵۴

منبع: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

۱. پروژه‌های وارده ممکن است پروژه‌های مصوب سال‌های قبل باشد.

فصل نهم: سرمایه‌گذاری خارجی

ترکیب سرمایه‌گذاری خارجی مصوب نشان دهنده این است که استان برای کدام کشورها جذاب بوده و کدام بخش اقتصادی در دوره مورد نظر بیشتر مورد توجه بوده است. با توجه به جدول زیر سرمایه‌گذاران خارجی استان که دارای مجوز از سازمان سرمایه‌گذاری خارجی بوده‌اند بیشتر از کشور عراق بوده است؛ و بخش صنعت نیز بیشترین سرمایه را جذب کرده است.

جدول ۹-۳- ترکیب سرمایه‌گذاری خارجی وارده به لحاظ بخشی و تابعیتی

سال	عنوان پروژه سرمایه‌گذاری خارجی	بخش اقتصادی مربوطه	تابعیت
۱۴۰۱	شرکت سالم دارو	صنعتی	عراق
	شرکت گازی پیره شاهو	صنعت	عراق
	شرکت دیاری سازان ناسو	صنعت	عراق
۱۴۰۲	شرکت باران تجارت پوریا	صنعت	عراق
	شرکت آذران حدید زاگرس	صنعت و معدن	عراق
	شرکت زیتون گستر سبز	صنعت	عراق
	شرکت آریا گستر مدرن مهر سام	صنعت	عراق

منبع: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

۹-۱-۲- فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

برگزاری جلسات در راستای حل مشکلات و ارائه مشاوره به فعالان اقتصادی و متقاضیان سرمایه‌گذاری از دیگر اقدامات مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان است که به طور مستمر برگزار می‌شود. در سال ۱۴۰۲ تعداد ۲۷ جلسه رسمی، ۶۳ جلسه مشاوره، ۱۵ جلسه مربوط به سرمایه‌گذاران داخلی و ۱۲ جلسه با سرمایه‌گذاران خارجی برگزار شده است.

جدول ۹-۴- گزارش فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی

شرح	۱۴۰۱	۱۴۰۲
تعداد جلسات رسمی برگزار شده در مرکز	۲۷	۲۷
تعداد جلسات مشاوره و بررسی مشکلات برگزار شده	۷۵	۶۳
تعداد جلسات مربوط به سرمایه‌گذار داخلی	۱۷	۱۵
تعداد جلسات مربوط به سرمایه‌گذار خارجی	۱۰	۱۲
تعداد جلسات مشترک داخلی و خارجی	۱۰	۶
تعداد طرح‌های بررسی شده در مرکز	۱۵	۶
تعداد بازدیدهای میدانی انجام شده	۳	۲
تعداد طرح‌های بازدید شده	۱۲	۱۰
تعداد مصوبات	۵۳	۳۹

منبع: مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان کردستان

۹-۱-۳- رفع موانع تولید (قوانین و مقررات زائد و مخل کسب و کار)

شناسایی قوانین زائد و مخل کسب‌وکار از دیگر فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری است. در همین راستا یکی از عملکردهای این مرکز شناسایی این قوانین و انعکاس آن‌ها به دفتر بهبود و پایش محیط کسب‌وکار وزارت اقتصاد است. در سال ۱۴۰۲ تعداد ۷ پیشنهاد به دفتر پایش ارسال گردیده است و از این تعداد، یک مورد مرتبط با موافقت اصولی واحدهای صنفی خارج از محدوده شهر در سامانه درگاه ملی اضافه و اصلاح گردیده است.

۹-۱-۴- بازدید از طرح‌های سرمایه‌گذاری جدید و واحدهای نیمه فعال

بازدید از طرح‌های سرمایه‌گذاری و واحدهای نیمه فعال از دیگر فعالیت‌های مرکز خدمات سرمایه‌گذاری بعد از بهره‌برداری پروژه‌های سرمایه‌گذاری است که با اهداف زیر دنبال خواهد شد:

بررسی مشکلات این واحدها

تشکیل بانک اطلاعاتی از واحدهای نیمه فعال

ارائه واحدهای نیمه فعال به سرمایه‌گذاران به‌عنوان فرصت

آسیب‌شناسی دلایل تعطیلی این واحدهای نیمه‌فعال: عمده مشکلات شناسایی شده در این واحدها به نبود سرمایه در گردش، نوسانات نرخ ارز، عدم تأمین مواد اولیه و... می‌باشند.

۹-۱-۵- برگزاری دوره آموزشی با هدف ارتقاء سطح دانش و آگاهی اعضای مرکز خدمات

تهیه کتب و بروشورهای سرمایه‌گذاری

ترجمه فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان به زبان کردی و انگلیسی با هدف جذب سرمایه‌گذاران از اقلیم کردستان

تهیه بروشورهای آشنایی با ظرفیت‌های کشاورزی استان کردستان به زبان کردی

کتابچه فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان کردستان به زبان‌های فارسی، کردی و انگلیسی

تهیه لوح فشرده از فرصت‌ها تهیه شده

تهیه کتاب آئین‌نامه تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی به زبان‌های فارسی و انگلیسی و ارسال به کلیه دستگاه‌های اجرایی

تهیه کتاب سؤالات متداول سرمایه‌گذاری به زبان‌های فارسی و انگلیسی و ارسال به کلیه دستگاه‌های اجرایی

۹-۱-۳- تهیه و شناسایی فرصت‌های سرمایه‌گذاری

تعداد ۴۰ طرح امکان‌سنجی در مرکز خدمات سرمایه‌گذاری استان انجام شده و در سال ۱۴۰۲ تعداد ۱۵ طرح به روز رسانی شده است که در صورت نیاز سرمایه‌گذاران به آن‌ها ارائه خواهد شد. علاوه بر آن با رصد و پایش تحولات کسب‌وکار استان و سیاست‌های بالادستی در این زمینه به متقاضیان مشاوره ارائه می‌گردد.

۹-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

اتخاذ سیاست‌های مناسب در مقوله سرمایه‌گذاری خارجی، به نوع نگاه و رویکرد سرمایه‌گذاران اقتصادی به جریان‌های سرمایه‌گذاری خارجی بستگی دارد. برای کسب موفقیت در جذب سرمایه‌های خارجی، ایجاد ثبات سیاسی و امنیت اقتصادی و ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز اقتصادی و اجتماعی ضروری می‌باشد. یکی از مهم‌ترین محدودیت‌ها در بحث

سرمایه‌گذاری خارجی مسئله تحریم‌های مختلف اعمال شده بر علیه ایران است. تحریم و تشدید آن در سال‌های اخیر بیشتر در زمینه‌های اقتصادی، مالی و بانکی تمرکز پیدا کرده است که مستقیماً بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی تأثیر گذاشته است. می‌توان به جریان‌های سرمایه به‌عنوان عامل ایجاد کننده رشد اقتصادی و کاهش فقر، انتقال دانش و تکنولوژی و ... نگرست، یا آن که جریان‌های سرمایه را عاملی برای ایجاد بحران و تزلزل اقتصادی در نظر گرفت. برگزیدن هریک از این رویکردها، جهت‌گیری یک کشور در سیاست‌های آن را در قبال سرمایه‌گذاری خارجی مشخص می‌کند. در مناطقی نظیر کردستان، مشارکت دولت در سرمایه‌گذاری این اطمینان را به سرمایه‌گذار خارجی می‌دهد که منطقه جای امن و مناسبی برای سرمایه‌گذاری است. این حس در سرمایه‌گذار ایجاد امنیت خاطر می‌کند، به نظر می‌رسد هر زمان دولت با ایجاد تسهیلات قانونی و روان کردن فرآیند مجوزهای سرمایه‌گذاری و ایجاد زیرساخت‌های موردنیاز در کردستان حضور پررنگ داشته باشد می‌توان انتظار داشت سرمایه‌گذار خارجی نیز ورود پیدا کند. استان کردستان با توجه به وجود پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های بالقوه‌ای که دارد می‌تواند مقصدی مناسب برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی باشد که دلیل عمده ایجاد کننده این پتانسیل، موقعیت جغرافیایی مناسب و مواد خام موجود در استان می‌باشد.

پیشنهادات و راهکارها با توجه به وضعیت اقتصادی استان و مواجه با مشکلات سرمایه‌گذاری و جذب سرمایه‌گذار به شرح زیر مطرح می‌باشد:

- ✓ با توجه به این مسئله که نوسانات نرخ ارزی یکی از عواملی است که بر سرمایه‌گذاری خارجی اثرات منفی بجا می‌گذارد در این ارتباط اصلاح سیستم ارزی در کشور و تثبیت آن می‌تواند نقش مؤثری را در جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور و استان کردستان داشته باشد.
- ✓ به کارگیری و احیاء مجدد واحدهای تولیدی راکد و نیمه فعال و واگذاری به سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی
- ✓ ثبات در سیاست‌های دولت و قوانین و مقررات به ویژه سیاست‌های تأمین مالی به منظور افزایش اطمینان و کاهش ریسک سرمایه‌گذاری.
- ✓ حذف و اصلاح قوانین و مقررات زائد سرمایه‌گذاری با توجه به شرایط اقلیمی و منطقه‌ای استان
- ✓ واگذاری زمین به سرمایه‌گذاران واقعی با توجه به محدودیت زمین در استان
- ✓ طراحی سیاست‌های تشویقی مانند تخفیف یا معافیت‌های مالیاتی، معافیت‌های گمرکی و ... جهت جذاب کردن فضای اقتصادی کشور برای سرمایه‌گذاران خارجی
- ✓ ارائه تسهیلات و کمک‌های اقتصادی و فنی در زمینه پذیرش طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی در استان به‌منظور افزایش تولید داخلی
- ✓ تقویت و فعال نمودن بازار بورس اوراق بهادار و ارائه آمار و اطلاعات شفاف به متقاضیان سرمایه‌گذاری جهت تسریع در امر سرمایه‌گذاری خارجی در کشور و استان.
- ✓ توسعه زیرساخت‌های اقتصادی نظیر راه‌ها و سیستم‌های ارتباطی و ... به منظور ترغیب سرمایه‌گذاران خارجی به سرمایه‌گذاری در کشور

✓ تدوین راهکارهای تشویق و جذب سرمایه‌گذاران استان مقیم خارج از کشور در جهت استفاده از ظرفیت‌های اقتصادی آنان

از دیگر اقدامات، بهره‌مندی و استفاده از تجارب کشورهای پیشرو در این زمینه و ایجاد یک بانک اطلاعاتی از صنایع مختلف با امکان ارائه فرصت‌های مزیت‌دار سرمایه‌گذاری به زبان بین‌المللی و ایجاد شرکت‌های مشاوره سرمایه‌گذاری خارجی و استفاده از متخصصان این حوزه در عملی کردن سرمایه‌گذاری خارجی است. همچنین اعمال مدیریت صحیح و اصولی و بهینه بر سرمایه‌ها که اهمیتی به مراتب بیشتر از جذب سرمایه‌ها دارد، باید مدنظر باشد.

همچنین در این زمینه باید نسبت به تبیین جذابیت‌ها و تعیین اولویت‌های مزیت‌دار برای سرمایه‌گذاری، ایجاد شفافیت بیشتر و رفع ابهام در قوانین و مقررات از جمله قانون کار و بیمه و سایر قوانین مرتبط به حوزه کسب‌وکار اقدام و ثبات در سیاست‌گذاری و تدوین استراتژی‌های بلندمدت و برنامه‌ریزی صحیح برای اعتمادسازی بیشتر سرمایه‌گذاران، از بین بردن بوروکراسی زائد و پیچیده اداری، افزایش بهره‌وری نیروی انسانی، پیش‌بینی‌پذیر کردن نرخ ارز، خروج از اقتصاد دستوری و مبارزه جدی با فساد و قاچاق کالا در دستور کار قرار گیرد.

وجود زیرساخت‌های اقتصادی گسترده نیز می‌تواند، از عوامل جذب سرمایه‌گذار خارجی باشد. توسعه زیرساخت‌ها: نظیر راه‌ها، بزرگراه‌ها، راه‌آهن و افزایش تعداد و مقصد پروازهای فرودگاه استان و بین‌المللی شدن آن از مهم‌ترین عوامل مؤثر در جهت سرمایه‌گذارهای خارجی و داخلی بیشتر در کردستان می‌باشد.

فصل دهم

تجارت خارجی استان

خلاصه فصل

تجارت بستر یکپارچه‌ای فراهم می‌کند تا کشورها با به هم پیوستن و انجام مبادلات مختلف، دستاوردهای قابل توجهی را در زمینه اقتصادی و رفاهی کشور و مردم خود کسب نمایند. آینده کشورها ریشه در تجارت خارجی دارد و میزان توانایی در خرید و فروش کالا یا خدمات تعیین کننده جایگاه‌ها هستند. تجارت خارجی لازمه رشد تولید ناخالص داخلی و دارای پیامدهای مثبت برای اقتصاد و توسعه یک کشور است. در دنیای امروز با گسترش علم و فناوری‌های ارتباطی و نیز به هم پیوستگی عمیق اقتصادی بین کشورهای مختلف که ناشی از تعاملات بنگاه‌های اقتصادی است، عملاً مرزهای جغرافیایی در مراودات اقتصادی و بازرگانی معنی و مفهوم سابق را ندارند و جوامع مختلف با حذف مرزها در اقتصاد، به سوی جهانی شدن پیش می‌روند. در نتیجه، افزایش تجارت خارجی از مهمترین اهداف اقتصادی برای هر کشوری به شمار می‌رود.

در سال ۱۴۰۲ ارزش صادرات استان کردستان معادل ۵۱۹ میلیون دلار بوده که افزایش ۱۷/۱۶ درصدی نسبت به سال ۱۴۰۱ داشته است. ارزش واردات نیز با ۱۵۱/۰۶ درصد افزایش نسبت به سال قبل به رقم ۳۹۰ میلیون دلار رسیده است. تراز تجاری استان در سال ۱۴۰۲ با مازاد ۱۲۹ میلیون دلاری مواجه بوده که نسبت به سال قبل کاهش ۵۵/۲۱ درصدی داشته است. ارزش هر تن کالای صادراتی استان کردستان ۴۷۰ دلار می‌باشد که از متوسط کشوری بیش از ۳۰ درصد بالاتر است.

عمده‌ترین کالای صادراتی «تخم مرغ خوراکی» به ارزش ۳۶ میلیون دلار بوده است که سهمی بالغ بر ۷ درصد از کل ارزش صادرات استان را به خود اختصاص داده است. «آهن اسفنجی» دومین قلم صادراتی استان به ارزش ۳۴ میلیون دلار می‌باشد که سهم ۷ درصدی از صادرات استان را به خود اختصاص داده است. «گوجه فرنگی» سومین قلم صادراتی استان به ارزش ۲۹ میلیون دلار می‌باشد که سهم ۶ درصدی از صادرات استان را به خود اختصاص داده است. عمده‌ترین کالای وارداتی «شمش طلا» به ارزش ۳۰۶ میلیون دلار بوده است که سهمی بالغ بر ۷۹ درصد از کل ارزش واردات را به خود اختصاص داده است. «شمش آلومینیوم» دومین قلم وارداتی استان به ارزش ۲۵ میلیون دلار می‌باشد که سهم ۶ درصدی از کل ارزش واردات استان را به خود اختصاص داده است. «کولرگازی» قلم بعدی وارداتی استان به ارزش ۱۵ میلیون دلار می‌باشد که سهم ۴ درصدی از کل ارزش واردات استان را به خود اختصاص داده است.

فصل دهم: تجارت خارجی استان

۱۰-۱- سیاست‌های اقتصادی تجارت خارجی و جهت‌گیری‌های استان

سیاست‌گذاری در حوزه تجارت خارجی در سطح کلان به‌صورت سالیانه به‌صورت واحد از سوی دفتر مقررات صادرات و واردات تدوین می‌گردد، در سطح استان نیز سیاست تجارت خارجی در راستای موارد ذیل تدوین شده است.

- رفع مشکلات واحدهای تولیدی برای تأمین مواد اولیه و ماشین‌آلات مورد نیاز از طریق تسهیل شرایط
- کاهش مدت زمان بررسی پرونده‌های ثبت سفارش
- ساماندهی بازارچه‌های مرزی
- تسهیل صدور کارت بازرگانی
- برپایی نمایشگاهی تخصصی داخلی و خارجی

۱۰-۲- بررسی وضعیت تحولات تجارت خارجی

در سطح کشور همواره دو هدف ناهمسو یعنی ۱. تسریع در ارائه خدمات و ۲. اعمال کنترل‌های لازم، در حوزه تجارت خارجی و چشم‌انداز گمرکات مدنظر بوده است. در همین راستا گمرکات استان کردستان با ۴ شعبه فعال تحت عنوان «سندج»، «باشماق (زریوار)»، «سیرانبند بانه» و «بانه» طی این مدت همراه با سایر گمرکات در راه‌اندازی سامانه جامع امور گمرکی، در رویه‌های صادرات، واردات و ترانزیت، دور اظهاری کالا و پرداخت‌های الکترونیکی فعال بوده است.

جدول ۱۰-۱- برنامه عملیاتی گمرک استان کردستان

ردیف	عنوان برنامه	وضعیت در سال ۱۴۰۲	واحدهای متولی
۱	احداث ساختمان جهت نگهداری نمونه‌های شاهد فراورده‌ها و مشتقات نفتی در مرز باشماق	تامین اعتبار	دفتر توسعه و تجهیز دفتر نوسازی و تحول اداری
۲	نصب دستگاه آشکارساز کامیونی پرسرعت در مرز باشماق	تامین اعتبار	دفتر توسعه و تجهیز
۳	نصب دستگاه آشکارساز کامیونی پرسرعت در مرز سیرانبند بانه	تامین اعتبار	دفتر توسعه و تجهیز
۴	خرید منازل سازمانی برای گمرکات باشماق و سیرانبند	تامین اعتبار	دفتر توسعه و تجهیز دفتر نوسازی و تحول اداری
۵	راه‌اندازی مجدد بازارچه سیف سقز	مصوب هیات دولت	دفتر توسعه و تجهیز دفتر نوسازی و تحول اداری
۶	راه‌اندازی گمرک سقز	در دست بررسی	معاون برنامه ریزی و بین الملل
۷	احداث سالن آموزش در گمرک سندج	تامین اعتبار	دفتر توسعه و تجهیز دفتر نوسازی و تحول اداری
۸	نصب دوربین پلاک خوان در دستگاه آشکارساز	در دست بررسی	دفتر توسعه و تجهیز

منبع: اداره کل راه گمرکات استان

فصل دهم: تجارت خارجی استان

۱۰-۳- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای کلان تجارت خارجی

کالاهای صادراتی و وارداتی از گمرکات استان به دو بخش کشاورزی و صنعت و معدن تقسیم شده اند در بخش خدمات فعالیت تجاری ثبت شده ای صورت نگرفته است. گروه کشاورزی از لحاظ ارزش پیمایش صادرات کالا در سال ۱۴۰۲ بوده است. ارزش صادرات این گروه ۲۶۹ میلیون دلار بوده و وزن این گروه کالایی نیز ۵۰۶،۴۱۰ تن بوده است. صادرات گروه بخش کشاورزی از لحاظ ارزش نسبت به سال ۱۴۰۱ رشدی ۵۴/۶۰ درصدی داشته است و از لحاظ وزنی رشدی ۱۰/۰۵ درصدی داشته است. در بخش صنعت نیز در سال ۱۴۰۲، میزان ۵۹۴،۶۲۱ تن کالا به ارزش ۲۴۹ میلیون دلار صادر شده است که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل از نظر وزنی ۱۷/۰۱ درصد افزایش و از نظر ارزشی ۱/۹۷ درصد کاهش داشته است.

جدول ۱۰-۲- ارزش و حجم صادرات استان به تفکیک بخش‌های اقتصادی (میلیون دلار/تن/درصد)

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان	
۵۴/۶۰	۲۶۹	۱۷۴	بخش کشاورزی	ارزش صادرات بخش‌های اقتصادی استان
-۱/۹۷	۲۴۹	۲۵۴	بخش صنعت و معدن	
-	-	-	بخش خدمات	
۱۰/۰۵	۵۰۶،۴۱۰	۴۶۰،۱۴۷	بخش کشاورزی	حجم صادرات بخش‌های اقتصادی استان
۱۷/۰۱	۵۹۴،۶۲۱	۵۰۸،۱۸۱	بخش صنعت و معدن	
-	-	-	بخش خدمات	

منبع: اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان / محاسبه کارشناسی

سال ۱۴۰۲ واردات برای بخش صنعت ۴۰،۴۹۹ تن به ارزش ۳۹۲ میلیون دلار بوده است که نسبت به سال قبل از لحاظ وزنی ۱/۷۴ درصد کاهش و از لحاظ ارزشی ۳۱۲/۶۳ درصد افزایش داشته است.

جدول ۱۰-۳- ارزش و حجم واردات استان به تفکیک بخش‌های اقتصادی (میلیون دلار/تن/درصد)

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان	
-	-	-	بخش کشاورزی	ارزش واردات بخش‌های اقتصادی استان
۳۱۲/۶۳	۳۹۲	۹۵	بخش صنعت و معدن	
-	-	-	بخش خدمات	
-	-	-	بخش کشاورزی	حجم واردات بخش‌های اقتصادی استان
-۱/۷۴	۴۰،۴۹۹	۴۱،۲۱۶	بخش صنعت و معدن	
-	-	-	بخش خدمات	

منبع اداره کل صنعت، معدن و تجارت استان

استان کردستان دارای سه گمرک رسمی است که ارزش و حجم مبادلات آن‌ها در جدول زیر آورده شده است. با توجه به آمار و اطلاعات موجود در جدول (۱۰-۴) در سال ۱۴۰۲ بیشترین ارزش صادرات و واردات از مبادی گمرکات استان مربوط به مرز زریوار (باشماق) بوده است.

فصل دهم: تجارت خارجی استان

جدول ۱۰-۴- ارزش و حجم تجارت خارجی استان به تفکیک گمرکها و بازارچه‌های استان (میلیون دلار/هزار تن/درصد)

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان	
-۱۵/۷۹	۸۰	۹۵	سیرانبند بانه	ارزش صادرات
۲۸	۳۲	۲۵	سنندج	
۲۶/۰۱	۴۰۷	۳۲۳	زریوار (باشماق)	
-۱۸/۸۳	۳۳۲	۴۰۹	سیرانبند بانه	حجم صادرات
-۷/۶۹	۳۶	۳۹	سنندج	
۳۶/۱۸	۷۳۴	۵۳۹	زریوار (باشماق)	
-	۰	۰	سیرانبند بانه	ارزش واردات
-۵۲/۹۴	۸	۱۷	سنندج	
۲۵۸/۵۹	۳۵۵	۹۹	زریوار (باشماق)	
-۳۰/۷۷	۲۷	۳۹	بازارچه‌های استان	
-	۰	۰	سیرانبند بانه	حجم واردات
-۳۳/۳۳	۲	۳	سنندج	
۱۰/۳۴	۳۲	۲۹	زریوار (باشماق)	
-۲۵	۶	۸	بازارچه‌های استان	

منبع: اداره کل راه گمرکات استان/ محاسبه کارشناسی

بر اساس آمار گمرکات استان کردستان، در سال ۱۴۰۲ برابر ۱،۱۰۲ هزارتن کالا به ارزش ۵۱۹ میلیون دلار از مبادی گمرکات استان صادر شده است که در مقایسه با سال قبل از نظر وزنی ۱۱/۶۵ درصد افزایش و به لحاظ ارزشی ۱۷/۱۶ درصد افزایش داشته است. همچنین در این سال ۴۰ هزارتن کالا به ارزش ۳۹۰ میلیون دلار از گمرک استان وارد شده است که در مقایسه با سال قبل از نظر وزنی ثابت و به لحاظ ارزشی ۱۵۱/۰۶ درصد افزایش را نشان داده است. در سال ۱۴۰۲، هر تن کالای وارداتی ۹۷۵۰ دلار ارزش داشته، در حالی که ارزش هر تن کالای صادراتی فقط ۴۷۰/۹۶ دلار بوده است. این امر نشان می‌دهد که همچنان بحث خام فروشی در کشور و صادرات مواد خام وجود دارد در حالی که در صورت ایجاد ارزش افزوده، صادرات این کالاها ارزش بیشتری پیدا خواهد کرد. می‌توان گفت که خام فروشی بزرگ‌ترین مشکل هم از لحاظ اقتصادی و هم از لحاظ اخلاقی را به همراه خواهد داشت. از لحاظ اقتصادی خام فروشی به معنای از دست رفتن ارزش افزوده و اشتغال فراوان و از لحاظ اخلاقی به معنای فروش ثروت نسل آینده و دزدی از آن‌ها می‌باشد.

یکی از شاخص‌های عملکرد دولت‌ها در بخش تجارت خارجی، تراز تجاری یا بازرگانی است که گویای میزان منفعتی است که کشور از رابطه تجاری با سایر کشورها به دست می‌آورد. به این معنا که هرچه میزان صادرات از واردات بیشتر باشد، سود (منابع ارزی) بیشتری نصیب اقتصاد خواهد شد. تراز تجاری استان در سال ۱۴۰۲ با مازاد ۱۲۹

فصل دهم: تجارت خارجی استان

میلیون دلاری مواجه بوده که نسبت به سال قبل کاهش ۵۵/۲۱ درصدی داشته است. یکی از دلایل این کاهش از دست رفتن بازارهای کشور عراق و اقلیم کردستان و جایگزینی محصولات کشور ترکیه در این بازارها می‌باشد که باید برای رفع این مشکل چاره‌ای اندیشید.

جدول ۱۰-۵- تراز بازرگانی، ارزش تجارت خارجی و متوسط قیمت کالاهای صادراتی و وارداتی استان

تغییرات (درصد)	۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان
-۵۵/۲۱	۱۲۹	۲۸۸	تراز بازرگانی (میلیون دلار)
-۲۰/۳۵	۳۶۱۲	۴۵۳۵	میزان ترانزیت کالا از طریق حمل‌ونقل جاده‌ای (ترانزیت خارجی) (میلیون دلار)
۱۵۱/۶۱	۳۹۰	۱۵۵	ارزش واردات (میلیون دلار)
۰	۴۰	۴۰	حجم واردات (هزارتن)
۱۵۱/۶۶	۹۸۰۷	۳۸۷۵	متوسط قیمت کالاهای وارداتی (دلار بر تن)
۱۷/۱۶	۵۱۹	۴۴۳	ارزش صادرات (میلیون دلار)
۱۱/۶۵	۱۱۰۲	۹۸۷	حجم صادرات (هزارتن)
۴/۶۸	۴۷۰	۴۴۹	متوسط قیمت کالاهای صادراتی (دلار بر تن)

منبع: اداره کل راه گمرکات استان/ محاسبه کارشناسی

۱۰-۴- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

در سال ۱۴۰۲ سهم ارزشی و حجمی تجارت خارجی استان کردستان کمتر از یک درصد از کل تجارت خارجی کشور بوده است. این در حالی است که استان کردستان در غرب ایران با دارا بودن مرز مشترک با کشور عراق، پتانسیل‌های قوی و بالقوه‌ای جهت توسعه بازرگانی، به‌خصوص در شهرهای مرزی را دارا است. صادرات مانند هر بازار دیگری یک طرف عرضه دارد و یک طرف تقاضا که در برنامه‌ریزی‌ها باید به هردوی آنها توجه شود. طرف عرضه صادرات بسیار با اهمیت است چرا که ابتدا کالای باکیفیت و رقابت‌پذیر و قابل‌مبادله مازاد بر مصرف داخلی داشته باشیم تا بتوانیم نسبت به صادرات آن اقدام کنیم. در این راستا توسعه و گسترش امکانات و منابع در شهرستان‌های مرزی می‌تواند نقش اساسی در تقویت همکاری‌های بین مرزی با کشورهای همسایه داشته باشد و هم می‌تواند آهنگ توسعه ملی را تسریع کند.

استان کردستان با برخورداری از موقعیت خاص استراتژیک و اقتصادی، این قابلیت را دارد که به یکی از قطب‌های مهم تجاری مبدل شود. لذا با توجه به شرایط خاص آن از لحاظ موقعیت جغرافیایی و حتی سیاسی به لحاظ واقع شدن در مجاورت با کشور عراق و لزوم توجه همه‌جانبه به مسائل مختلف آن و از جمله اهمیت توجه به رشد و توسعه این منطقه مهم و با توجه به آن هم‌اکنون در اقتصاد داخلی استان، زمینه‌فعالیت و سرمایه‌گذاری خصوصی اعم از داخلی و خارجی محدود می‌باشد، می‌تواند زمینه رشد و توسعه اقتصادی استان و حتی استان‌های مجاور را فراهم آورد. آنچه که ما در شرایط کنونی در حوزه تجارت خارجی با آن مواجهیم صادرات منابع اولیه و خام و کالاهای با

ارزش افزوده پایین و واردات کالاهای اساسی، سرمایه‌ای و واسطه‌ای که این خود یک رابطه ناموزون و نامتعادل تجاری برای ما رقم زده است. این موضوع از مقایسه قیمت هر تن کالای صادراتی در مقایسه با قیمت هر تن کالای وارداتی به سادگی قابل اثبات است.

۱۰-۴-۱ چالش‌ها و مشکلات موجود

- ضعف دانش تجارت (داخلی و بین‌المللی)
  - تصمیم‌گیری و ابلاغ دستورالعمل‌های لحظه‌ای بدون در نظر گرفتن منافع بخش غیردولتی و فعالین اقتصادی
  - پایین بودن ظرفیت‌های تولید صادرات محور در سطح استان
  - عدم تفویض اختیار کامل به مدیران اجرایی استان در خصوص صدور مجوزها
  - بی‌ثباتی و نوسان قیمت‌های کلیدی و انتظارات تورمی بسیار بالا
  - پایین بودن هزینه فرصت بخش‌های نامولد در اقتصاد و به تبع آن بالا بودن هزینه فرصت بخش‌های مولد که این خود زمینه را برای رکود اقتصادی بیشتر فراهم می‌کند.
  - انجام مطالعات آمایش سرمایه‌گذاری در استان
- بیشترین مبادلات تجاری استان از طریق گمرک باشماق (زریوار) صورت می‌گیرد. شهرستان مریوان با داشتن گمرک رسمی باشماق (زریوار) همواره سهم بسیار عظیمی از مبادلات تجاری- بازرگانی به کشور عراق به‌ویژه اقلیم کردستان را داشته است. نبود زیرساخت در مسیرهای عبور وسایل نقلیه حامل مواد نفتی مشکلات زیست‌محیطی، تصادفات جاده‌ای و ترافیکی برای ساکنان این مسیرها به وجود آورده در حالی که متناسب با درآمد ایجاد شده، هزینه صرف بازسازی و توسعه جاده‌ای در این مسیرها نشده است. لذا پیشنهاد می‌گردد به طور ویژه بخشی از وجوه دریافت شده بابت تردد خودروهای ترانزیتی در قالب ردیف بودجه‌ای جهت توسعه زیرساخت‌های این مناطق تخصیص داده شود. علیرغم اهتمام دولت در سال‌های اخیر در راستای رفع نواقص و بهبود اوضاع متأسفانه خیلی از مشکلات همچنان به قوت خود باقی مانده است که گزارشی از مشکلات موجود در پایانه مرزی به ویژه گمرک باشماق (زریوار) مریوان به شرح ذیل اعلام می‌گردد:

- در حال حاضر روزانه به‌طور میانگین حدوداً ۵۰۰ دستگاه کامیون و اتوبوس تحت رویه‌های صادرات، واردات، ترانزیت و مسافری در مرز رسمی باشماق (زریوار) تردد می‌نمایند که این حجم تردد با توجه به نبود زیرساخت‌های لازم و تجهیزات به روز منجر به ایجاد صف‌های طولانی می‌گردد که همین موضوع استفاده از ظرفیت و پتانسیل مرز رسمی را به حداقل می‌رساند.
- با عنایت به استقرار دروازه آشکارساز کامیونی (از اواخر سال ۹۱) به‌طور میانگین روزانه حدوداً یکصد کامیون و اتوبوس را در رویه‌های مختلف گمرکی مورد پرتونگاری قرار می‌دهد که در این راستا تمامی نفت‌کش‌ها و اتوبوس‌ها مورد پرتونگاری قرار گرفته و کانتینرها به دلیل محدودیت استفاده از دستگاه تنها به صورت رندومی یا در صورت مشکوک شدن عوامل گمرکی و مرزبانی مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. علی‌احوال با عنایت به نظر کارشناسان؛ محل استقرار ایکس‌ری نامناسب بوده و بایستی جابجا گردد و همچنین تکنولوژی و ضریب

- حساسیت دستگاه مذکور پایین بوده و نیاز به نوسازی دارد. لذا تعداد زیادی وسائط نقلیه بدون کنترل تردد می‌نمایند و ایجاب می‌نمایند دستگاه ایکس‌ری جدید خریداری و جانمایی گردد.
- مسیرهای ورود و خروج در بخش تجاری و در طول مسیر سردرهای احداث شده توسط پایانه به‌وسیله بلوک‌های نیوجرسی از همدیگر مجزا گردیده ولی در میانه‌های محوطه مرزی خصوصاً در میدان مرکزی، لاین‌بندی مشخصی وجود ندارد و گاهاً علی‌الخصوص در مواقع دیپ‌زنی باعث ترافیک و بی‌نظمی وسائط نقلیه می‌شود.
  - اگر چه تلاش‌هایی در سطوح مختلف مسئولین امر به‌منظور تعامل و همکاری شایسته متقابل فی‌مابین دستگاه‌های مستقر در حوزه تجارت و مسافری در مرز رسمی باشماق (زریوار) اتفاق افتاده و لیکن در ملاقات‌های صورت گرفته، عدم هماهنگی فی‌مابین دستگاه‌ها (شرکت نفت، گمرک و مرزبانی) مشهود بوده و این امر مستلزم پیگیری می‌باشد.
  - عدم استقرار کامل نمایندگان دستگاه‌های سامانه پنجره واحد تجارت فرامرزی (سازمان میراث فرهنگی، ارشاد اسلامی و مخابرات) در مرز همچنان وجود دارد.
  - جاده منتهی به گمرک مرزی باشماق (زریوار) کم عرض بوده به طوری که تجمع خودروها در طول مسیر زیاد و این موضوع موجب ترافیک در محوطه مذکور گردیده است، همچنین جاده منتهی به درب‌های خروج نیاز مبرمی به بازسازی داشته که بعضاً کامیون‌های ترانزیتی دچار خسارت می‌گردند.
  - نبود سایت آتش‌نشانی در مرز رسمی باشماق (زریوار) علی‌رغم حجم بالای فعالیت‌های تجاری در پخش فرآورده‌ها و مشتقات نفتی قابل اشتعال‌زایی بالا که بالقوه خطرآفرین می‌باشد.
  - عدم کنترل تردد افراد توسط عوامل گمرک از قسمت درب ورودی موجب گردیده است که روزانه بالغ بر چند صد نفر بدون هیچ‌گونه نظم و سازماندهی به عناوین مختلف تحت عنوان کارگر، دلال ارز و ... وارد بازارچه می‌شوند و موجب اخلال در نظم صادرات و واردات می‌گردند.
  - بر اساس آمار موجود به‌طور میانگین روزانه تعداد ۱۵ دستگاه اتوبوس مسافربری از اقصی نقاط کشور به مقصد اقلیم کردستان عراق تردد داشته و اغلب اتوبوس‌ها با تعبیه جاسازها اقدام به قاچاق سوخت و کالا می‌نمایند.
  - عدم برق‌رسانی مطلوب که با قطعی مکرر مواجه بوده که همین امر موجب ایجاد بی‌نظمی و کندی روند تجارت می‌گردد.
  - با وجود اینکه بخش‌هایی از حصار پیرامون مرز رسمی باشماق (زریوار) و داخل محوطه ترانشیپمنت^۱ اخیراً توسط فرمانداری شهرستان مرمت گردیده، ولی همچنان عدم تقبل مسئولیت پاک‌سازی و نظافت محیط مرز خصوصاً محوطه ترانشیپمنت از سوی یک ارگان متولی با توجه به بین‌المللی بودن این مرز و تردد اتباع خارجی چهره ناپسندی را ترسیم نموده است.

^۱ . انتقال کالا از یک وسیله نقلیه به وسیله نقلیه دیگر

- کشوری هم چون ترکیه، کالا را از کشور ما تا عمق خاک عراق می‌برد ولی کالای ایرانی در مرز باشماق مریوان باید ترانشیپ (کالا از یک وسیله حمل‌ونقل تخلیه و در وسیله حمل‌ونقل دیگری بارگیری می‌شود) شود که این کار باعث افزایش هزینه و کاهش کیفیت و رغبت خریداران می‌شود.

۱۰-۴-۲- راهکارها و توصیه های سیاستی

- از جمله کاستی‌های اساسی در سطح گمرکات کردستان به ویژه در گمرک‌های مرزی استان کمبود شدید منابع انسانی و عدم تناسب تعداد نیروی انسانی با فراوانی فعالیت‌ها و مأموریت‌های تعیین شده است.

- با توجه اینکه اکثر کارکنان گمرکات کردستان در گمرک و دفاتر تابعه مرزی محروم و کم برخوردار از امکانات رفاهی مشغول به خدمت‌رسانی هستند؛ بنابراین می‌طلبند تا به معیشت و رفاه آنان توجه مضاعف گردد. از همین رو و نظر به محدودیت‌های شهری مریوان به لحاظ ساخت‌وساز مسکونی و مضاف بر آن گرانی سرسام‌آور ملک در این شهرستان و به منظور ارتقاء روحیه، افزایش سطح رفاه و معیشت کارکنان شاغل گمرک در مبادی مرزی استان کردستان، جبران بخشی از هزینه‌های زندگی و ایجاد انگیزه برای تداوم حضور در شرایط سخت و کم برخوردار مرز، پیشنهاد می‌گردد فضایی مناسب از محدوده منطقه آزاد برای ایجاد شهرک مسکونی کارمندان گمرک لحاظ و مصوب گردد.

- در حال حاضر تنها یک دستگاه ایکس‌ری در پایانه مرزی باشماق مستقر است که سالیان متمادی مورد استفاده قرار گرفته و علاوه بر اینکه متناسب با فراوانی فعالیت‌های مرزی در رویه‌های مختلف تشریفات گمرکی نیست بلکه استفاده مداوم و مکرر و بیش از ظرفیت و توان استاندارد باعث کاهش کارایی و بالا رفتن هزینه تعمیر و نگهداری شده است؛ بنابراین پیشنهاد می‌گردد مقدمات تأمین و استقرار دستگاه دوم ایکس‌ری کامیونی پرسرعت در مرز باشماق که از مرزهای مهم ترانزیتی کشور محسوب می‌شود مصوب گردد.

- با توجه به اینکه مرز سیران‌بند بانه در استان کردستان پس از رایزنی و تلاش‌های فراوان با طرف عراقی مجاز به تردد مسافر گردیده است و از همان ابتدای کار با استقبال چشمگیر مسافران مواجه شده و چشم‌انداز بسیار خوبی از این حیث برای آن متصور است؛ و نیز عنایت به عملیاتی شدن مناطق ویژه و آزاد شهرستان بانه در آینده، لذا می‌طلبند که جایگاه و ساختار سازمانی گمرک بانه به سطح مدیریت ارتقاء یابد تا بتوان به نسبت آن با جذب امکانات و منابع اقدام به استفاده از رویه‌های گمرکی مانند ورود موقت خودرو و همچنین خروج موقت خودرو و توسعه مسافری و کمک به درآمدزایی در حوزه گردشگری نمود.

به‌طور کلی پیشنهادهایی که می‌تواند توانمندسازی تجاری را به همراه داشته باشد به شرح زیر است:

- یکی از مهمترین خدمات گمرک به بخش تولید، واردکنندگان کالاهای اساسی و نهاده‌های دامی انعقاد قرارداد انبارهای اختصاصی تحت کلید است. در این فرایند، شرکت‌های تولیدی می‌توانند مواد اولیه و ماشین آلات خط تولید خود را بدون پرداخت حقوق ورودی و دیگر هزینه‌های ترخیص از مبادی ورودی بصورت حمل یکسره به انبارهای خود در محل کارخانه منتقل و تحت کلید و نظارت گمرک نگهداری کنند. این تسهیلات موجب کاهش هزینه‌های انبارداری، حمل و بارگیری مجدد، مراقبت‌ها و نگهداری اصولی برای سالم ماندن کالاها می‌شود.

- ساده‌سازی رویه‌ها و فرآیندهای تجاری و حذف مراحل دست و پاگیر و زائد از مرحله دریافت کارت بازرگانی، ثبت سفارش تا ترخیص کالا
- کاهش زمان فرآیند امور مربوط به ترانزیت در گمرکات به منظور ایجاد زمینه‌های لازم برای بهره‌گیری از موقعیت استراتژیک کشور در عرصه مبادلات جهانی در زمینه ترانزیت
- کاهش طبقات تعرفه‌ای و اصلاح قوانین و مقررات و آیین‌نامه‌های مرتبط با حقوق و عوارض گمرکی و اصلاح مبانی اخذ عوارض و هزینه‌های گمرکی از روش ارزشی به غیرارزشی
- مکانیزه‌سازی رویه‌های گمرکی و تجهیز گمرکات به سیستم‌های روزآمد و تجهیز بنادر و گمرکات مرزی کشور به امکانات مناسب و بهره‌گیری از دستگاه‌های پیشرفته کنترلی
- توسعه و نوسازی زیرساخت‌ها و ناوگان حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی، هوایی و دریایی و تقویت اتصال خطوط حمل‌ونقلی
- حمایت از ایجاد و توسعه شرکت‌های لجستیکی در کشور و تشویق و ترغیب شرکت‌های حمل‌ونقل و خدمات لجستیکی بزرگ دنیا برای استقرار در مراکز لجستیکی کشور
- استفاده از استانداردهای بین‌المللی از طریق تقویت ارتباطات و همچنین کاربرد رویه‌های مشترک مرزی و فرامرزی و الزامات اسنادی متحدالشکل
- بهبود دسترسی به خدمات، بندری، گمرکی و مالی با ایجاد رقابت میان شرکت‌های ارائه‌کننده جهت ارائه خدمات ۲۴ ساعته و واگذاری هرچه بیشتر امور تخلیه، بارگیری، انبارداری به شرکت‌های خصوصی
- هماهنگی با شرکای تجاری ایران در زمینه استانداردسازی عملیات کنترل اسناد و مدیریت مرزی خصوصاً شناسایی و کاربرد فرآیندهای مورد عمل شرکا در بازارهای صادراتی کشور و شناسایی متقابل روش‌های ارزیابی انطباق
- تقویت مناسبات تجاری با کشورهای عضو اتحادیه اروپا، بریکس، آسه‌آن، اوراسیا و... به منظور تقویت همکاری سازمان‌های مرزی طرفین در جهت امکان پردازش رویه‌های کنترلی مربوط به ترخیص کالا قبل از ورود با ارائه اسناد الکترونیکی
- بهره‌گیری از ظرفیت ترتیبات تجاری دو و چندجانبه و عضویت در اتحادیه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی
- استقرار کامل پنجره واحد تجاری، به طوری که فعالان تجاری اطلاعات لازم را در قالب‌های استاندارد مرکز تسهیل و کسب‌وکار الکترونیک سازمان ملل متحد «UN/ CEFACCT» ارائه و تمام مجوزها و فرآیندهای قانونی مرتبط را در همان نقطه دریافت و انجام دهند.
- تقویت کادر گمرک‌های هم‌مرز با عراق به نیروهای فنی و متخصص
- ضرورت ایجاد شعبات ارزی و ریالی و تقویت باجه‌های بانکی و تبدیل آن‌ها به شعبه در نقاط دارای پتانسیل در گمرکات مرزی با عراق
- ضرورت وجود تعامل مستمر میان گمرک استان با گمرکات عراق در جهت تسهیل امور تجاری و ایجاد وحدت رویه

- برگزاری نشست مشترک سازمان بازرگانی استان با کشور عراق به منظور توسعه همکاری‌های تجاری
- هم‌افزایی کلیه دستگاه‌های اجرایی و دولتی جهت تجهیز و آماده‌سازی پایانه‌های صادراتی در مرزهای غربی کشور و تقویت امکانات گمرکات، سکوها، بارگیری، سردخانه‌ها و انبارها، نصب جرثقیل و باسکول و ارائه کمک‌های فنی و مهندسی به طرف‌های عراقی جهت تجهیز و افزایش امکانات مرزی مشابه
- افزایش اختیارات مدیران اجرایی استان در خصوص صدور مجوزها و پاسخ استعلامات مورد نیاز کسب‌وکار در حوزه تجارت خارجی
- پرهیز از تصمیمات لحظه‌ای در مسائل تجارت خارجی و اخذ نظر بخش غیردولتی قبل از هر گونه اقدام به استناد مفاد قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار
- استقرار اداره کل استاندارد در مرزها، به منظور جلوگیری از صادرات و واردات کالاهای نامرغوب در استان
- بخش‌هایی نامولد و مزاحم با ارزش‌افزوده پایین را کاملاً محدود کرد تا هزینه فرصت منابع برای سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های تولیدی کاهش یابد.

فصل یازدهم

بازار سرمایه استان

خلاصه فصل

اهمیت توسعه بخش مالی و در پی آن توسعه تأمین مالی کشور از آنجا نشأت می‌گیرد که بخش مالی کارآمد، نقش اساسی در تجهیز منابع برای سرمایه‌گذاری، تشویق برای ورود و تجهیز سرمایه خارجی و همچنین بهینه‌سازی سازوکار تخصیص منابع ایفا می‌کند و یک نظام مالی توسعه‌یافته در یک کشور، با تأمین مالی مناسب برای بخش حقیقی اقتصاد، فرصت‌های مناسبی را برای رشد و توسعه اقتصادی به وجود می‌آورد. ساختار سرمایه‌بنگاه‌های اقتصادی و چگونگی ترکیب تأمین مالی بین بازار بدهی و بازار سرمایه نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. تصمیمات ساختار سرمایه از ریسک هزینه تأمین مالی و فراهم نمودن بازدهی متناسب با آن اثر می‌پذیرد. از این رو معرفی ابزارهای نوین مالی و استفاده از ظرفیت‌های بازار سرمایه جهت تأمین مالی ضروری به نظر می‌رسد. بازار سرمایه به عنوان یکی از ارکان اقتصاد کشور نقش مهمی در جذب پس‌اندازها و منابع مالی کوچک مردم و تخصیص آن‌ها در جهت تأمین مالی طرح‌های بزرگ اقتصادی دارد. تردیدی نیست که رشد اقتصادی، توسعه رفاه و عدالت اجتماعی و گسترش سازوکارهای تأمین مالی در گرو رشد بازار سرمایه به تناسب سایر اجزای سیستم اقتصادی است. ورود شرکت‌ها به بورس ضمن کمک به رشد بازار سرمایه به تعالی و رشد آن‌ها در فضایی رقابتی و شفاف منجر شده و نام و اعتبار آن‌ها را در جامعه ترقی می‌بخشد. ابزارهای تأمین مالی از قبیل سهام، سهام ممتاز، اوراق قرضه و اوراق تبدیل‌پذیر، از ابزارهای بازار سرمایه‌ای جامع محسوب می‌شوند. از نهادهای عمده فعال در بازار سرمایه می‌توان به: بانک‌های سرمایه‌گذاری، کارگزاران، شرکت‌های سرمایه‌گذاری، شرکت‌های بیمه، صندوق‌های بازنشستگی و بورس‌های بین‌المللی که گاهی اوراق سهام شرکت‌های سایر کشورها را نیز پذیره‌نویسی می‌کنند، اشاره کرد.

بدون تردید پذیرش شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار، علاوه بر اینکه به گسترش بازار سرمایه و تقویت تأمین مالی شرکت‌ها می‌انجامد، دارای مزایای متعددی برای ناشران متقاضی پذیرش، سهامداران آن و نیز کل اقتصاد و جامعه است که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره شده است:

مزایای مرتبط با کل اقتصاد	مزایای مرتبط با سهامداران	مزایای مرتبط با ناشر متقاضی
<ul style="list-style-type: none"> • تجهیز پس انداز مردم و منابع مالی کوچک مردم برای انجام طرح‌های بزرگ • رشد و توسعه اقتصادی • تخصیص بهینه سرمایه • افزایش ثروت و رفاه اقتصادی جامعه • کنترل حجم نقدینگی اقتصاد و آثار ضدتورمی • رشد تولید ناخالص ملی و افزایش اشتغال • گسترش عدالت اجتماعی از طریق فراهم نمودن توزیع عادلانه ثروت • مردم سالاری اقتصادی از طریق گسترش مالکیت و ایجاد احساس مشارکت عمومی • نظارت عمومی بر شرکت‌ها • گسترش اقتصاد بازار محور • کمک به افزایش آهنگ رشد پس انداز و سرمایه‌گذاری 	<ul style="list-style-type: none"> • تعیین قیمت منصفانه دارایی‌ها • کسب بازده مناسب و پوشش نسبی در مقابل تورم • کاهش ریسک سرمایه‌گذاری به دلیل ارتقاء شفافیت • نقدشوندگی بالا به دلیل وجود بازار منسجم • معافیت‌های مالیاتی • انتخاب متنوع اوراق بهادار با ریسک و بازده متفاوت و توزیع انتقال ریسک • نظارت بر فعالیت شرکت‌ها در قالب قواعد، روش‌ها و قوانین بازار سرمایه • پاسخگویی بیشتر مدیران شرکت‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> • سهولت تأمین مالی شرکت‌ها از طریق بورس • افزایش نقد شوندگی سهام و کاهش هزینه سرمایه • برخورداری از مشوق‌های دولت و بورس مانند معافیت مالیاتی • تعیین قیمت سهام و اوراق بهادار شرکت • سهولت در تغییر ترکیب سهامداران و انتقال پذیری مالکیت • افزایش اعتبار داخلی و بین‌المللی • آشنایی جامعه با واحدهای اقتصادی و ابزار بازاریابی محصولات شرکت • تسهیل وثیقه گذاری سهام توسط سهامداران • سهولت تأمین مالی از سامانه بانکی در مقایسه با شرکت‌های غیربورسی • ارزیابی بهتر عملکرد شرکت • ارتقای سیستم اطلاعات حسابداری و کنترل‌های داخلی شرکت • امکان استفاده از مشارکت عمومی در توسعه شرکت • استفاده از معیاری مناسب برای مقایسه شرکت با سایر شرکت‌ها در صنعت مشابه و نیز در مقایسه با وضعیت کل صنایع • بهبود ساختار مالی و اقتصادی شرکت در نتیجه رعایت الزامات پذیرش اوراق بهادار • ایجاد انگیزه در کارکنان از طریق طرح‌های واگذاری اوراق بهادار • بهبود سلامت شرکت با رعایت مقررات بورس و حسابرسی مستقل • افزایش قدرت چانه زنی شرکت‌ها

نمودار ۱۱-۱ - مزایای پذیرش شرکت‌ها در بورس

۱۱-۲ - تأمین مالی از طریق بازار سرمایه

بازار سهام و بدهی هر دو از جمله ارکان اصلی بازار سرمایه محسوب می شوند که می توانند به منظور تأمین مالی از آن ها استفاده شود. با این حال، مطالعات نشان می دهد بازارهای سهام عمدتاً برای فعالیت های نوآورانه، صنایع دانش بنیان و به طور کلی صنایع با دارایی های فیزیکی اندک گزینه ایده آل تأمین مالی محسوب می شوند. در مقابل، بازارهای بدهی برای تأمین مالی شرکت های بزرگ و با حجم دارایی های فیزیکی بالا مناسب ترین گزینه هستند. دلیل این تمایز امکان استفاده از دارایی های ملموس و فیزیکی به عنوان وثیقه است که در تأمین مالی چه از طریق بازار بدهی و چه از طریق نظام بانکی نقش مهمی دارد و از این جهت وجه مشترک بازار بدهی و نظام بانکی است.

جدول ۱۱-۱- ویژگی های بازار بدهی و بازار سهام

بازار بدهی	بازار سهام
غیرشفاف	شفاف
تضمین شده	بدون تضمین
با هدف سرمایه گذاری	با هدف مشارکت در ریسک
دوجانبه	بی نام
معاملات با میانگین بزرگ	معاملات با میانگین کوچک

منبع: مجموعه مقالات بانک تسویه حساب های بین المللی

۱۱-۲-۱- ابزارهای تأمین مالی مبتنی بر بدهی

گاهی اوقات بنگاه های اقتصادی تمایل دارند به جای به کارگیری منابع مالکان یا شرکای جدید از طریق استقراض، نیازهای مالی خود را مرتفع نمایند. در صورتی که بنگاه اقتصادی از اعتبار و اندازه مناسبی برخوردار باشد، می تواند به جای بهره مندی از واسطه های مالی نظیر بانک یا مؤسسات اعتباری با انتشار اوراق بدهی به طور مستقیم از بازار سرمایه، منابع مالی مورد نیاز خود را تجهیز نماید. تأمین مالی از طریق بدهی زمانی اتفاق می افتد که یک شرکت محصولاتی با درآمد ثابت مانند اوراق قرضه، یا سایر ابزار مبتنی بر بدهی را برای به دست آوردن سرمایه مورد نیاز به منظور رشد و گسترش عملیات خود به سرمایه گذاران بفروشد. هنگامی که یک شرکت اوراق قرضه صادر می کند، سرمایه گذارانی که اوراق قرضه را خریداری می کنند، وام دهندگانی هستند که در قالب شخصی یا نهادی شرکت را با بدهی تأمین مالی می کنند. مبلغ وام سرمایه گذاری شده که به عنوان اصل وام نامیده می شود، باید در یک تاریخ توافق شده در آینده پرداخت شود. اگر شرکت ورشکسته شود، وام دهندگان ادعای بالاتری نسبت به دارایی های نقدی نسبت به سهامداران دارند.

در حال حاضر انواع اوراق بدهی قابل انتشار به شرح زیر است:

❖ اوراق بهادار اسلامی یا همان صکوک

صکوک، اوراق بهادار اسلامی است که با درگیر کردن یک دارایی فیزیکی مشخص و عقد قراردادهایی مانند اجاره و مضاربه منطبق با شریعت اسلام انتشار پیدا می کند. انواع مختلف صکوک به شرح زیر است:

اجاره (مالکیت در دارایی های اجاره داده شده)؛ ۲. مرابحه؛ ۳. استصناع؛ ۴. اجاره (مالکیت دارایی هایی که در آینده ساخته می شود)؛ ۵. اجاره (مالکیت منافع دارایی های موجود)؛ ۶. اجاره (مالکیت منافع دارایی هایی که در آینده ساخته

می‌شود؛ ۷. سلم (سلف)؛ ۸. مضاربه؛ ۹. استصناع؛ ۱۰. مزارعه؛ ۱۱. مساقات؛ ۱۲. مباحه؛ ۱۳. مشارکت؛ ۱۴. وکالت (عاملیت سرمایه‌گذاری).

❖ اوراق مشارکت

اوراق مشارکت، اوراق بهادار با نام یا بی‌نامی است که برای تأمین بخشی از منابع مالی مورد نیاز طرح‌های عمرانی - انتفاعی دولت یا برای تأمین منابع مالی مورد نیاز جهت ایجاد، تکمیل و توسعه طرح‌های سودآور تولیدی، ساختمانی و خدماتی واحدهای تولیدی منتشر می‌شود و به سرمایه‌گذارانی که قصد مشارکت در اجرای طرح‌های یاد شده را دارند، از طریق عرضه عمومی واگذار می‌شود.

❖ گواهی سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری

سپرده‌ای است که بانک به منظور تجهیز منابع برای تأمین مالی طرح‌های مشخص سودآور تولیدی، ساختمانی و خدماتی و نیز توسعه و تکمیل طرح‌های سودآور موجود با سررسید مشخص افتتاح و در ازای افتتاح سپرده، گواهی سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری صادر می‌کند.

❖ اوراق رهنی

اوراق بهادار به پشتوانه وام‌های رهنی، ابزار بدهی است که نشان‌دهنده حقوق دارنده اوراق بر وجوه دریافتی ناشر است. دریافتی‌های ناشر با خرید و تجمیع تسهیلات رهنی بانک‌های مختلف، شرکت‌های رهنی به وسیله ناشر شکل می‌گیرد.

❖ اوراق بهادار مبتنی بر دارایی

اوراق بهادار به پشتوانه دارایی‌ها، اوراق بهاداری هستند که به وسیله جریان‌های درآمدی تجمیعی از حساب‌های دریافتی با دارایی‌های مالی تأمین می‌شوند که به راحتی قابل تبدیل به وجوه نقد هستند.

۱۱-۲-۲- ابزارهای تأمین مالی مبتنی بر سرمایه

یکی از روش‌های تأمین مالی، تأمین مالی مبتنی بر سرمایه است. این روش مستلزم واگذاری قسمتی از سود پروژه در مقابل دریافت سرمایه می‌باشد. در واقع در این روش، با استفاده از آورده نقدی و غیرنقدی سهامداران و افزودن بر حجم حقوق صاحبان سهام در شرکت و یا پروژه، سرمایه مورد نیاز تأمین می‌شود. آورده سهامداران در پیشبرد فعالیت‌های پروژه مصرف و سود حاصل از انجام پروژه مصرف و سود حاصل از انجام پروژه نیز تماماً و در آینده، بین سهامداران توزیع می‌گردد و از طریق انتشار سهام و افزایش سرمایه است.

➤ پذیرش و عرضه شرکت‌ها در بورس یا فرابورس

یکی از روش‌های تأمین مالی مبتنی بر سرمایه، اخذ پذیرش از شرکت بورس و یا فرابورس ایران، هم‌زمان با انجام افزایش سرمایه است. شرکت‌ها می‌توانند با ورود به بازار سرمایه و افزایش سرمایه خود، از منابع حاصل از پذیره‌نویسی سهام خود در بورس و یا فرابورس بهره‌مند شوند.

➤ تأسیس / تبدیل شرکت سهامی عام

شرکت‌های سهامی خاص می‌توانند با تبدیل شخصیت حقوقی خود به سهامی عام و افزایش سرمایه از طریق سلب حق تقدم از سهام‌داران فعلی، جریان‌های نقد مثبت را وارد شرکت کرده و از این طریق تأمین مالی شوند. همچنین می‌توان جهت تأمین مالی یک شرکت از همان ابتدای شروع فعالیت، آن را به صورت سهامی عام تأسیس کرد.

فصل یازدهم: بازار سرمایه استان

➤ افزایش سرمایه از منابع مختلف

یکی از روش‌های پیش روی شرکت‌ها استفاده از منابع داخلی آن‌هاست که از مسیر افزایش سرمایه میسر می‌شود و مالکان شرکت با جذب منابع مالی جدید و یا جلوگیری از خروج منابع فعلی، از مزایای حاصل از اجرای طرح‌های پربازده منتفع می‌شوند.

➤ صندوق‌های سرمایه‌گذاری

موضوع فعالیت در این گونه صندوق‌ها، جمع‌آوری وجوه از متقاضیان سرمایه‌گذاری و ساخت پروژه ساختمانی وفق مندرجات امیدنامه و با بهره‌گیری از وجوه یاد شده و سپس فروش واحدهای ساختمانی و در نهایت تقسیم عواید ناشی از این فعالیت اقتصادی بین سرمایه‌گذاران صندوق می‌باشد.

در ادامه فهرست شرکت‌های کارگزاری بورس در استان کردستان به شرح جدول ذیل بیان شده است:

جدول ۱۱-۲- فهرست شرکت‌های کارگزاری بورس در استان کردستان در سال ۱۴۰۲

وضعیت فعالیت	مجوز فعالیت		نام شرکت کارگزاری	نام شهرستان
	ندارد	دارد		
فعال		✓	اردیبهشت ایرانیان	سنندج
فعال		✓	آگاه	سنندج
فعال		✓	بانک توسعه صادرات	سنندج
فعال		✓	حافظ	سنندج
فعال		✓	مفید	سنندج
فعال		✓	فارابی	سنندج
فعال		✓	مبین سرمایه	سنندج
فعال		✓	بانک خاورمیانه	سنندج
فعال		✓	آتیه	سنندج
فعال		✓	بانک صنعت و معدن	مریوان
فعال		✓	آگاه	مریوان
فعال		✓	آگاه	سقز
فعال		✓	فارابی	سقز
فعال		✓	سهام آشنا	بانه
فعال		✓	نماد شاهدان	قروه

منبع: تالار بورس منطقه‌ای کرمانشاه

۱۱-۳- جمع‌بندی

دستیابی به رشد اقتصادی، توسعه پایدار و تخصیص بهینه منابع مستلزم وجود یک سیستم مالی کارا می‌باشد که بتواند با کمترین هزینه، بهینه‌ترین تخصیص منابع را صورت دهد. در صورت بهره‌مندی از نظام تأمین مالی کارا و دارای ماهیت غیرتورمی، می‌توان منابع مالی را در راستای حمایت از تولید داخلی و توسعه سرمایه‌گذاری بکار گرفت. این امر بدون حمایت بازارهای مالی و بخصوص بازار سرمایه امکان‌پذیر نبوده، از این رو اهمیت و ضرورت وجود بازار سرمایه، نیاز فرآیند تولید به سرمایه است. در صورتی که دولت و مدیران بازار سرمایه بتوانند برخی موانع و مشکلات از جمله عدم توان حضور شرکت‌های خرد جهت تأمین مالی در بازار سرمایه، تضمین‌ها و وثیقه‌های سنگین موردنیاز برای انتشار صکوک را از طریق راهکارهای اصولی حل کنند، تأمین مالی از این بخش بسیار کارآتر از قبل صورت خواهد گرفت و هزینه تأمین مالی را نسبت به استقراض یا وام از بانک‌ها برای شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی کاهش خواهد داد و همچنین سرمایه‌های مردمی در جهت رشد اقتصادی کشور هدایت شده و در بازارهایی چون ارز و طلا دچار نوسان نخواهد شد. به‌رغم سیاست‌های پولی و مالی اقتصادی که تاکنون اجرایی شده و در تناقض با یکی از بزرگ‌ترین مشکلات اقتصادی کشور؛ یعنی عدم کنترل یا کاهش با ثبات تورم بوده است، دولت می‌تواند با پیاده‌سازی این طرح و انتشار اوراق توسط شرکت‌های خصوصی که به‌نوعی سیاست پولی انقباضی محسوب می‌شود، به‌صورت غیرمستقیم و بدون اجرای سیاست‌هایی مانند افزایش نرخ سود بانکی که خود لطمه‌ای بزرگ به تولید و صنایع داخلی می‌زند، رونق را در بخش‌های مختلف اقتصادی افزایش داده و گامی مهم را در راستای کاهش باثبات تورم نیز برمی‌دارد. با توجه به افزایش روزافزون سرمایه‌گذاری در بورس و اقبال گسترده آن، تقاضا برای ورود به این بازار زیاد شده است. همچنین با توجه به پتانسیل بسیار بالای شهرهای صنعتی و تأثیر قابل توجه آن‌ها بر بازار سرمایه ایران لازم است تا شرایط محیطی و اقتصادی آن‌ها را برای سرمایه‌گذاری هوشمندانه در نظر گرفت.

هم‌اکنون شرکت‌های زیادی در بورس تهران فعالیت می‌نمایند که شرکت‌های سیمان کردستان (سکرد) و شرکت سرمایه‌گذاری سهام عدالت کردستان (وسکرد) تنها شرکت‌های استان کردستان در بورس اوراق بهادار می‌باشند. مسلماً افزایش تعداد شرکت‌های موجود استان کردستان در بازار سرمایه می‌تواند با تأمین مالی این شرکت‌ها علاوه بر توسعه خود شرکت و بازار، رشد سرمایه‌گذاری و اشتغال استان را تسریع نموده و باعث انسجام و مشارکت ملی در سرمایه‌گذاری‌های کلان کشور گردد.

با توجه به اهمیت رفع موانع سرمایه‌گذاری در استان و نقشی که ایجاد تالار بورسی می‌تواند در جذب سرمایه‌گذاری ایفا کند، مسئولان استانی در جلسات شورای هماهنگی مدیران استانی در سال ۱۳۹۸ بر تأسیس تالار منطقه‌ای تأکید خاصی داشتند که با پیگیری‌های صورت‌گرفته، در پایان سال ۱۳۹۸ مجوز تأسیس آن اخذ شد و به دنبال آن ضمن تأکید استاندار محترم بر لزوم تعیین هرچه سریع‌تر ساختمان مناسب و ایجاد بسترسازی‌های لازم، قدم‌های خوبی در این زمینه برداشته شده است و امید است که به زودی شاهد افتتاح تالار بورس در استان کردستان نیز باشیم.

فصل دوازدهم صنعت بیمه استان

خلاصه فصل

می‌توان گفت سرمایه‌گذاری مهم‌ترین دلیل رشد اقتصادی و امنیت اقتصادی مهم‌ترین دلیل رشد سرمایه‌گذاری است. تحقیقات علمی حاکی از این است که کشورهایی با سیستم مالی بهتر و پیشرفته‌تر رشد اقتصادی سریع و پایدارتری در بلندمدت دارند. به همین دلیل بیمه به‌عنوان ابزاری مهم در بازارهای مالی برای رشد اقتصادی دارای اهمیت به‌سزایی است، هرچه صنعت بیمه قوی‌تر و دارای تنوع بیشتری باشد ریسک سرمایه‌گذاری کاهش می‌یابد. صنعت بیمه علاوه بر اینکه شرایط امنی را برای سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی ایجاد می‌کند از بعدی دیگر از طریق جذب پس‌اندازهای خود افراد جامعه نیز می‌تواند باعث تجهیز منابع برای شرکت‌ها و فعالین اقتصادی گردد. هرچه صنعت بیمه کشور بیشتر رشد کند باعث به‌وجود آمدن یک منبع مالی بهتر برای کشور خواهد شد. صنعت بیمه به‌عنوان یکی از بخش‌های خدماتی دارای نقش جبران‌کننده و حمایتی در اقتصاد هر کشوری است. موفقیت این صنعت انگیزه و محرکی برای دیگر صنایع است و موجب افزایش کارایی شرکت‌ها می‌شود. برای صنعت بیمه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای مالی کشور نقش‌های مختلفی را می‌توان متصور بود. اولین و مهم‌ترین نقش این صنعت، کاهش ریسک است که معمولاً به‌عنوان یک پشتیبان برای کاهش ریسک سرمایه‌گذاری به کار می‌رود. پیشرفت بیمه می‌تواند منجر به حفظ ثروت و تشکیل پس‌اندازهای بزرگ شود و در ارتباطی متقابل با رشد و توسعه اقتصادی، باعث افزایش مبادلات و توسعه سرمایه‌گذاری‌ها گردد. در واقع صنعت بیمه، با توجه به نقش آن به‌عنوان یک نهاد سرمایه‌گذار و تعهدش در جبران خسارت، می‌تواند بر فعالیتهای اقتصاد کلان و نیز در رشد اقتصادی، تأثیر به‌سزایی داشته باشد. صنعت بیمه یکی از نهادهای اقتصادی است که از طریق کاهش ریسک می‌تواند موجبات امنیت و آرامش را در اقتصاد فراهم آورد؛ به عبارت دیگر، تأمین امنیت، توسعه آرامش و ایجاد اطمینان برای آحاد مردم می‌تواند هدف اصلی و نهایی صنعت بیمه تلقی گردد. این مهم به واسطه انجام فعالیتهای شرکت‌های بیمه تحقق می‌یابد. لذا در این گزارش شاخص‌های بیمه‌ای شرکت‌های بیمه استان در سال ۱۴۰۲ و مقایسه آن با سال ۱۴۰۱ مورد بررسی قرار می‌گیرد. با بررسی عملکرد شرکت‌های بیمه استان در سال ۱۴۰۲ مشاهده می‌شود ارزش کل بیمه‌نامه‌های صادر شده شرکت‌های بیمه استان ۲۳۹۷۴/۸ میلیارد ریال بوده است. همچنین در این بازه زمانی ارزش کل خسارت پرداختی نیز در مدت یاد شده ۱۴۱۱۱/۶ میلیارد ریال بوده است. قابل ذکر است که میزان ضریب نفوذ بیمه در استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۲/۰ بوده است.

۱۲-۱- سیاست‌های اقتصادی صنعت بیمه و جهت‌گیری استان

قبل از هر چیز توجه به بازارهای مالی در جهت درک نقش مهم این بخش و مؤلفه‌های آن در توسعه اقتصادی بسیار مهم است. بازارهای مالی دارای نقش کلیدی در تجهیز و هدایت وجوه موجود در اقتصاد به سمت بخش‌های تولیدی و صنعتی و به تبع آن بهبود رشد اقتصادی هستند. تا حدی که به عقیده برخی اقتصاددانان گسترش بازارهای مالی موتور محرک رشد اقتصادی کشورها می‌باشد. بیمه به‌عنوان یک ابزار مالی نقش مهمی در اقتصاد داشته و هرچه سهم صنعت بیمه در تولید ناخالص داخلی و ضریب نفوذ آن بیشتر باشد اقتصاد آن کشور بیشتر رشد خواهد کرد. نقش اصلی بیمه کاهش ریسک است هرچه احتمال ریسک بالاتر باشد احتمال اینکه کسب‌وکار در آن زمینه سرمایه‌گذاری کند کمتر است.

بیمه از یک سو به‌عنوان یکی از ابزارهای تأمین امنیت و آرامش خاطر و از سوی دیگر باعث رشد سرمایه‌گذاری و رونق اقتصادی می‌گردد. صنعت بیمه ایران در معیار مدرن و کلاسیک آن نوپا محسوب می‌شود. با این حال در هر اقتصادی صنعت بیمه به‌عنوان یکی از بخش‌های پیشرو مهم در بازار سرمایه به حساب می‌آید بنابراین برای نائل شدن به این امر در هر اقتصادی شرکت‌های بیمه نیز مانند هر شرکت دیگری باید عملکرد قوی و موفقیت‌آمیز در انجام رسالت اهداف و استراتژی‌های خود داشته باشند. سازمان‌های بیمه‌ای برای بقا و نیل به اهداف خود باید از تغییرات محیطی آگاه شوند و هماهنگی‌های لازم را به عمل آورند.

صنعت بیمه بیش از هر صنعت دیگری ممکن است از طریق ارتباط دادن ارزیابی عملکرد با نتایج و برون دادها سود و منفعت کسب کند، زیرا بنیاد صنعت بیمه بر این اساس است که فاصله زمانی میان اخذ تصمیمات عادی و نتایج مورد نظر طولانی و دارای فزونی تأخیر است. در سال‌های اخیر صنعت بیمه با مشکلات زیادی مواجه شد که با اصلاح قوانین بیمه و اجرای درست نظارت بر عملکرد شرکت‌های بیمه توسط دولت، به هدف خود که همانا دفاع از حقوق مردم است، نزدیک‌تر شده تا مردم از مواهب بیمه بهره‌مند شوند. در این سال‌ها ضمن توجه به امر نظارت بر صنعت بیمه در سه بخش اصلی نظارت مالی، نظارت فنی و نظارت بر صلاحیت‌های حرفه‌ای شبکه فروش، توجه ویژه‌ای به احقاق حقوق بیمه‌گذاران و پیش‌بینی مقررات و ضوابط لازم جهت تقویت ضمانت اجرایی ابزارهای نظارتی بیمه مرکزی شده است. همچنین دولت تنظیم، تعمیم و هدایت امر بیمه در ایران و حمایت از بیمه‌گذاران و بیمه‌شدگان و صاحبان حقوق آن‌ها و حفظ سلامت بازار بیمه و جلوگیری از رقابت‌های ناسالم به عنوان نهاد حاکمیتی ناظر بر صنعت بیمه را همواره در دستور کار خود قرار داده است.

تحولات بیمه در سطح استان طی سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲ عبارت‌اند از: الف) افزایش ضریب نفوذ بیمه‌ای در بخش بیمه‌های زندگی، فروش انواع بیمه عمر که این مورد یکی از شاخص‌های امید به زندگی نیز می‌باشد، ب) کاهش زمان میانگین پرداخت خسارت از یک ماه به پانزده روز در بیمه‌های درمان، ج) استقرار و اجرای سامانه سدا (سیستم درمان الکترونیکی) در بیمه درمان که منجر به سرعت در ارائه خدمات، عدم دریافت معرفی‌نامه از شعبه و شفافیت در هزینه‌ها می‌شود، د) دریافت حق بیمه از بیمه‌گذاران به صورت آنلاین (اینترنتی، موبایلی، POS، ATM) و متمرکز، همچنین پرداخت خسارت‌ها و حذف فیزیکی چک‌ها که منجر به رضایتمندی و کاهش مسائل و مشکلات مالی گردیده است،

ه) دسترسی آسان عموم مراجعین به سایت بیمه و دریافت خدمات الکترونیکی در زمینه‌های صدور بیمه‌نامه، پرداخت اقساط بیمه‌نامه‌ها، اطلاع از وضعیت بیمه‌نامه‌ها و مراجع درمانی طرف قرارداد در سراسر کشور، و) تأسیس سندیکای بیمه‌گران در سال ۱۳۹۹ به منظور اقدامات هماهنگ شده در صنعت بیمه از جمله اقدامات: پیگیری یکسان‌سازی تعرفه‌های درمان، ایجاد پیش‌نویس کروکی حداکثر تا سقف تعهدات قانونی مالی بیمه‌نامه شخص ثالث.

۱۲-۲- بازارهای مالی و صنعت بیمه

طبق نظریه‌های اقتصاد کلان انباشت سرمایه فیزیکی یکی از شروط لازم برای رشد اقتصادی به حساب می‌آید. به عبارتی به کارگیری مطلوب نیروی کار در فرآیند تولید تا حد زیادی به میزان سرمایه موجود بستگی دارد و انباشت سرمایه در تعیین میزان افزایش ستانده کل و ستانده سرانه نیروی کار نقش اساسی ایفا می‌نماید. همراه با گسترش زمینه‌های افزایش بهره‌وری و تولید در اقتصاد میزان پیشرفت جامعه با میزان سرمایه‌گذاری انجام شده در آن رابطه همسو دارد. بسیاری از مطالعات اقتصادی تأیید می‌کنند که در صورت فقدان سرمایه کافی، رشد اقتصادی با مشکل جدی مواجه می‌شود. بسیاری از کشورهای در حال توسعه نیز با مشکل اساسی کمبود سرمایه روبرو هستند. از آنجا که انباشت سرمایه یکی از مهم‌ترین منابع رشد مداوم اقتصادی یک کشور به شمار می‌رود، از طریق بازارهای مالی می‌توان فرآیند تشکیل سرمایه را تسریع نمود.

بازارهای مالی به سبب نقش اساسی در گردآوری منابع از طریق پس‌اندازهای کوچک و بزرگ موجود در اقتصاد، بهینه‌سازی گردش منابع مالی و هدایت آن‌ها به سوی مصارف و نیازهای سرمایه‌گذاری در بخش‌های مولد اقتصادی مورد توجه قرار می‌گیرند. اثرات مثبت بازار اوراق بهادار بر توسعه اقتصادی از جمله افزایش انگیزه سرمایه‌گذاری از طریق کاهش ریسک و تسهیل ریسک نقدینگی آن‌قدر زیاد و حساس است که برخی از اقتصاددانان بر این باورند که تفاوت اقتصادهای توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته نه در تکنولوژی پیشرفته بلکه در وجود بازارهای مالی یکپارچه، فعال و گسترده است. مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد سطح توسعه بازارهای مالی و تأثیری که آن‌ها بر تأمین مالی شرکت‌ها دارند در نهایت تأثیر شگرفی بر رشد اقتصادی به جای می‌گذارد.

مطالعات انجام گرفته اهمیت رابطه رشد مالی در نتیجه افزایش سهم بخش بیمه در بخش مالی در اغلب کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را نشان می‌دهد. نکته‌ای که در زمینه نقش صنعت بیمه در تجهیز منابع پس‌اندازی به‌عنوان یک نهاد مالی لازم است مورد توجه قرار گیرد آن است که در کشورهای در حال توسعه با سطح درآمد پایین و به ویژه در شرایط سخت اقتصادی و تورمی شدید که قدرت پس‌اندازی و منابع سایر ابزارها و نهادهای مالی به شدت کاهش می‌یابد، پس‌انداز حاصل از فعالیت‌های بیمه‌ای خود به تنهایی راهی برای پس‌انداز و صرفه‌جویی مالی مردم و بنگاه‌های اقتصادی است. بیمه به‌عنوان ابزاری مالی از طریق اندازه‌گیری ریسک‌های موجود و قیمت‌گذاری آن‌ها موجب ایجاد اطلاعاتی بسیار مهم برای جهت‌دهی رفتار اقتصادی بازیگران اقتصادی می‌شود. این جهت‌دهی در راستای کاهش دادن ریسک و هم‌زمان افزایش اعتماد به برنامه‌ها و رفتارهای طولانی مدت تر اقتصادی برای دستیابی به اهداف اقتصادی می‌شود. افراد جامعه‌ای را در نظر بگیرید که بجای اهداف کوچک با سود کمتر در مدت زمان کمتر به فکر اهداف بزرگ‌تر با سود اقتصادی بیشتر در مدت زمان طولانی‌تری باشند، آرمان و مسئولیت صنعت بیمه در راه خدمت به این چشم‌انداز می‌باشد. مؤسسات بیمه از جمله نهادهای مالی هستند که در کنار تأمین امنیت

فصل دوازدهم: صنعت بیمه استان

اقتصادی سرمایه، در ایجاد منابع مالی در فواصل زمانی دریافت حق بیمه و پرداخت خسارت‌ها، به‌خصوص در بیمه‌های بلندمدت می‌توانند موجب تحرک و پویایی بازارهای مالی شوند و با انباشت سرمایه زمینه‌های لازم را برای رشد اقتصادی فراهم کنند.

۱۲-۳- بررسی وضعیت تحولات صنعت بیمه

صنعت بیمه به‌عنوان یک بخش خدماتی دارای نقش جبران‌کننده و حمایتی در اقتصاد هر کشوری است. موفقیت این صنعت، انگیزه و محرکی برای دیگر صنایع است و موجب افزایش کارایی شرکت‌ها می‌شود و در واقع می‌توان مدعی بود که در سایه رقابت‌ها و تغییرات شدید در عرصه اقتصاد، حضور صنایع حمایتی کارا در آن عرصه یکی از مهم‌ترین مزایای رقابتی کشورها به‌شمار می‌آید. صنعت بیمه کشور برای مقابله با محدودیت‌های ناشی از تحریم، اتخاذ تدابیری توانست تا حد زیادی پیامدهای منفی آن را مدیریت کند و از اینکه اقتصاد کشور بخصوص بخش تجارت خارجی، بدون پوشش بیمه‌ای بماند و دچار بی‌ثباتی شود ممانعت به عمل آورده است. منظور از حق بیمه تولیدی، بیمه‌نامه‌هایی است که توسط شرکت‌های بیمه صادر شده است. همچنین خسارت‌هایی که در دوره مورد بررسی توسط شرکت‌های بیمه پرداخت شده، خسارت پرداختی نامیده می‌شود. بر اساس آخرین آمارهای جمع‌آوری شده از شرکت‌های بیمه استان و ارقام درج شده در جدول (۱۲-۱)، کل حق بیمه دریافتی ۲۳۹۷۴/۸ میلیارد ریال بوده و نسبت به سال قبل ۳۴/۵۶ درصد افزایش داشته است. این افزایش حاصل از گسترش فعالیت نمایندگی‌ها و افزایش بهره‌وری آن‌ها می‌باشد. در مقابل میزان کل خسارت شرکت‌های بیمه‌ای استان در سال ۱۴۰۲ بالغ بر ۱۴۱۱۱/۶ میلیارد ریال بوده که نسبت به سال گذشته از ۳۷/۴۴ درصد رشد برخوردار بوده است. همچنین شاخص ضریب خسارت صنعت بیمه استان در سال ۱۴۰۲ معادل ۵۸/۸۶ درصد بوده که حکایت از آن دارد که صنعت بیمه استان نسبت به حق بیمه دریافتی خود خسارت بسیار کمتری را پرداخت کرده است. این امر نشان‌دهنده سوددهی صنعت بیمه در سال گذشته می‌باشد. از جمله دلایل این امر می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تعیین و اعمال نرخ عادلانه در فروش بیمه‌نامه به مشتریان پرریسک و کم‌ریسک که باعث می‌شود مشتریان پرریسک اقدام به خرید بیمه‌نامه نمایند و مشتریان کم‌ریسک به خاطر نرخ عادلانه علاقه‌مند به خرید بیمه‌نامه شوند، امری که باعث متعادل‌تر شدن ریسک‌های پذیرفته شده می‌شود و موجب سوددهی شرکت بیمه می‌شود.
- نرخ‌گذاری درست که باعث تناسب حق بیمه محاسبه شده با ریسک بیمه‌ای می‌گردد و در نتیجه باعث افزایش درآمد شرکت‌های بیمه می‌شود.
- تشخیص و تفکیک ریسک‌های ضعیف و شدید که منجر به عدم پذیرش ریسک‌های نامطلوب گردیده و زمینه کاهش شدید ضریب خسارت را فراهم می‌آورد.

جدول ۱۲-۱- شاخص‌های کلان صنعت بیمه استان طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (میلیارد ریال/درصد)

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات
حق بیمه تولیدی	۱۵۶۸۷/۶	۲۳۹۷۴/۸	۳۴/۵۶
سهم استان از حق بیمه تولیدی	۰/۸۹	۰/۸۶	-۳/۴۸

فصل دوازدهم: صنعت بیمه استان

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات
خسارت پرداختی	۸۸۲۷/۵	۱۴۱۱۱/۶	۳۷/۴۴
سهم استان از خسارت پرداختی	۰/۸۷	۰/۸۶	-۱/۱۶
حق بیمه سرانه (میلیون ریال)	۹/۳	۱۴/۲	۳۴/۵۰
ضریب نفوذ بیمه	۱/۷	۲/۰	۱۵/۰
ضریب خسارت	۵۶/۲۷	۵۸/۸۶	۴/۶۰

منبع: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور

۱۲-۴- بررسی و تحلیل شاخص‌های عملکردی شرکت‌های بیمه

۱۲-۴-۱- میزان حق بیمه به تفکیک شرکت بیمه

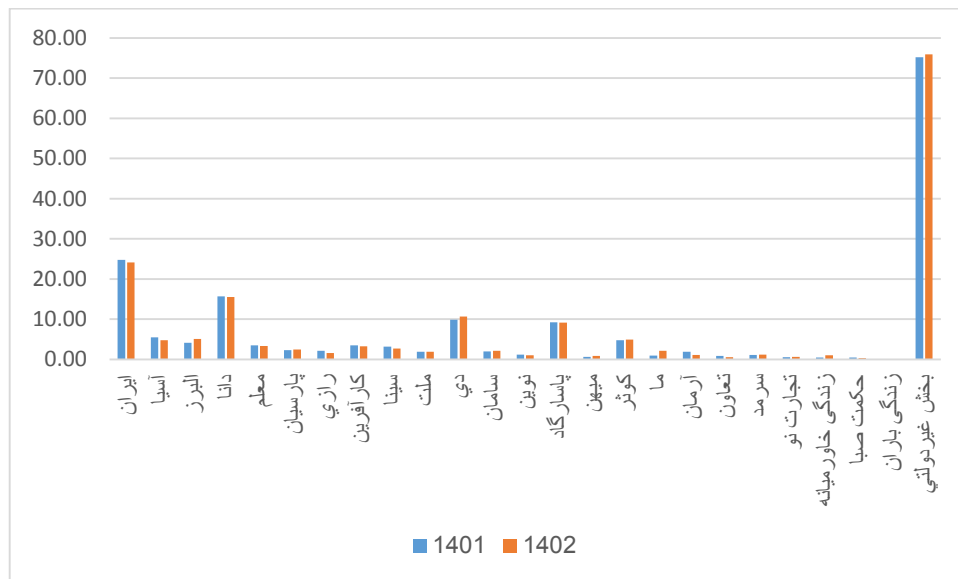
سهم حق بیمه دریافتی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان برای سال ۱۴۰۲ در جدول ۱۲-۲ آمده است. همان‌طور که مشخص است سهم حق بیمه دریافتی در بیمه ایران، دانا، دی و پاسارگارد نسبت به سایر شرکت‌های بیمه استان بیشتر است. کمترین حق بیمه تولیدی در سال مزبور نیز مربوط به بیمه‌های زندگی باران، حکمت صبا، تعاون و تجارت نو است.

جدول ۱۲-۲- سهم حق بیمه دریافتی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ (میلیون ریال)

شرکت بیمه	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات
ایران	۲۴/۷۶	۲۴/۱۰	-۲/۶۶
آسیا	۵/۴۴	۴/۷۲	-۱۳/۲۰
البرز	۴/۰۹	۵/۱۰	۲۴/۷۱
دانا	۱۵/۷۱	۱۵/۵۲	-۱/۱۸
معلم	۳/۴۶	۳/۳۱	-۴/۱۸
پارسیان	۲/۲۸	۲/۴۳	۶/۳۷
رازی	۲/۱۵	۱/۵۶	-۲۷/۴۰
کارآفرین	۳/۴۸	۳/۲۵	-۶/۶۳
سینا	۳/۱۷	۲/۶۹	-۱۵/۴۳
ملت	۱/۸۹	۱/۸۴	-۲/۴۰
دی	۹/۸۵	۱۰/۶۱	۷/۸۲
سامان	۱/۹۲	۲/۱۳	۱۰/۶۳
نوین	۱/۱۶	۰/۹۷	-۱۶/۷۶
پاسارگاد	۹/۲۲	۹/۱۰	-۱/۳۲
میهن	۰/۶۲	۰/۸۶	۳۸/۶۱

فصل دوازدهم: صنعت بیمه استان

درصد تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	شرکت بیمه
۴/۵۴	۴/۹۴	۴/۷۲	کوثر
۱۴۱/۵۳	۲/۱۴	۰/۸۹	ما
-۳۹/۴۳	۱/۱۱	۱/۸۴	آرمان
-۳۴/۹۴	۰/۵۵	۰/۸۴	تعاون
۱۱/۰۴	۱/۱۷	۱/۰۵	سرمد
۱۷/۸۳	۰/۶۲	۰/۵۲	تجارت نو
۱۱۳/۱۱	۱/۰۰	۰/۴۷	زندگی خاورمیانه
-۳۶/۱۹	۰/۳۰	۰/۴۶	حکمت صبا
-۶۹/۵۲	۰/۰۱	۰/۰۲	زندگی باران
۰	۱۰۰	۱۰۰	بازار بیمه
۰/۸۸	۷۵/۹۰	۷۵/۲۴	بخش غیردولتی ۱

نمودار ۱-۱۲- سهم حق بیمه دریافتی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان کردستان در سال ۱۴۰۲

منبع: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور

۱۲-۴-۲- میزان خسارت پرداختی به تفکیک شرکت بیمه

سهم خسارت پرداختی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان برای سال ۱۴۰۲ در جدول ۱۲-۳ آمده است. همان‌طور که مشخص است سهم خسارت پرداختی در بیمه ایران، دانا و دی نسبت به سایر شرکت‌های بیمه استان بیشتر است.

مجموع حق بیمه شرکت‌های بیمه خصوصی و بخشی از بیمه‌های دولتی که با بخش خصوصی قرارداد دارند. ۱

فصل دوازدهم: صنعت بیمه استان

کمترین سهم خسارت پرداختی در سال مزبور نیز مربوط به بیمه‌های حکمت صبا، زندگی خاورمیانه و زندگی باران است.

جدول ۱۲-۳- سهم خسارت پرداختی به تفکیک شرکت‌های بیمه استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ (میلیون ریال)

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات
ایران	۲۶/۹۵	۲۵/۳۹	-۶/۳۵
آسیا	۵/۹۸	۶/۰۳	-۲/۰۰
البرز	۵/۳۷	۴/۱۰	-۲۵/۸۶
دانا	۱۳/۵۱	۱۷/۱۰	۲۳/۰۳
معلم	۴/۰۰	۳/۷۴	-۹/۱۷
پارسیان	۲/۲۸	۲/۲۷	-۳/۳۰
رازی	۲/۶۷	۲/۰۳	-۲۶/۲۱
کارآفرین	۱/۹۸	۲/۵۷	۲۶/۱۶
سینا	۴/۶۱	۳/۹۰	-۱۸/۷۶
ملت	۲/۲۸	۲/۹۴	۲۵/۴۲
دی	۸/۶۹	۱۰/۱۲	۱۳/۱۹
سامان	۱/۴۱	۱/۶۱	-۱۳/۲۴
نوبین	۱/۰۱	۱/۰۶	۱/۷۷
پاسارگاد	۳/۳۷	۴/۸۳	۳۹/۲۱
میهن	۱/۹۹	۰/۸۴	-۵۶/۱۸
کوثر	۳/۵۰	۴/۹۹	۳۸/۷۲
ما	۱/۱۷	۱/۸۳	۵۶/۵۶
آرمان	۳/۵۷	۱/۳۶	-۵۹/۴۳
تعاون	۱/۰۸	۱/۱۸	۶/۴۸
سرمد	۱/۵۱	۱/۰۳	-۳۳/۲۴
تجارت نو	۰/۵۳	۰/۵۹	۹/۴۷
زندگی خاورمیانه	۲/۲۱	۰/۰۲	۹۹/۷۹
حکمت صبا	۰/۳۴	۰/۴۶	۳۲/۹۲
زندگی باران	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۸۳/۵۹
بازار بیمه	۱۰۰	۱۰۰	۰
بخش غیردولتی ۲	۷۳/۰۵	۷۴/۶۱	۲/۳۶

منبع: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور

۲ مجموع خسارت شرکت‌های بیمه خصوصی و بخشی از بیمه‌های دولتی که با بخش خصوصی قرارداد دارند.

فصل دوازدهم: صنعت بیمه استان

انتخاب کند؛ اما کارگزار بیمه اجازه صدور بیمه‌نامه در دفتر خود را ندارد و بیمه‌نامه باید توسط شرکت بیمه اصلی صادر شود. همچنین کارگزار وظیفه دارد در خصوص دریافت خسارت از شرکت‌های بیمه مشاوره‌های لازم را به بیمه‌گزار ارائه کند و تا زمان وصول خسارت پیگیری‌های آن را انجام دهد.

بنابراین می‌توان بیان کرد که مهم‌ترین تفاوت شعبه و نمایندگی در میزان اختیارات و مسئولیت آن‌ها در مقایسه با شرکت اصلی است. شعبه واحد مستقلی نیست بلکه زیر مجموعه‌ای از شرکت اصلی است و همه اختیارات و مسئولیت‌های آن توسط شرکت اصلی تعیین می‌شود. در حالی که نمایندگی، یک شخص یا شرکت مستقل است که با اسم یک شرکت معتبر (شرکت اصلی) فعالیت می‌کند. نکته دیگر در تفاوت شعبه و نمایندگی این است که نمایندگی‌ها به صورت کاملاً مستقل توسط اشخاص حقیقی یا در قالب شرکت تجاری تأسیس می‌شوند و با شرکت اصلی، قرارداد نمایندگی منعقد می‌کنند؛ اما شعبه شرکت، یا هنگام تأسیس شرکت اصلی و همراه آن ثبت می‌شود، یا پس از ثبت شرکت، در قالب صورت جلسه تغییرات تنظیم شده و در اداره ثبت شرکت‌ها به ثبت می‌رسد.

جدول ۱۲-۴- پراکندگی مراکز فروش بیمه در استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات
تعداد نقاط شهری	۴۳	۴۳	۰
تعداد شعب شرکت‌های بیمه	۲۷	۲۷	۰
سهم از تعداد کل شعب کشور	۲	۱/۸۸	-۶/۰۰
تعداد نمایندگان بیمه فعال	۱۷۰۴	۱،۸۵۹	۹/۰۹
سهم از تعداد نمایندگان بیمه فعال کل کشور	۱/۷	۱/۸۱	۶/۴
تعداد کارگزاران بیمه فعال	۹	۱۱	۲۲/۲۲
متوسط تعداد مراکز فروش بیمه در هر نقطه شهری	۴۰	۴۴	۱۰/۰۰

منبع: سالنامه آماری صنعت بیمه کشور

۱۲-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

در راستای مطالب یاد شده و همچنین اهمیت توسعه صنعت بیمه توجه به اثرات غیرمستقیم بیمه بسیار مهم است یکی از این اثرات افزایش رفاه اقتصادی در جامعه است. رفاه عمدتاً از دو دسته عوامل کمی و کیفی متأثر می‌شود. در دسته کمی، درآمد بالا و پایدار به حد قابل توجهی می‌تواند در افزایش رفاه در جامعه نقش‌آفرینی کند. در دسته کیفی، «آسایش خاطر» از وضعیت آینده اقتصادی، رفاه را متأثر می‌سازد. اگر چه بیمه از هر دو جنبه می‌تواند رفاه را بهبود ببخشد، اما مهم‌ترین نقش بیمه به جنبه کیفی افزایش رفاه یعنی برگرداندن آسایش خاطر به جامعه یا فرد نسبت داده می‌شود. صنعت بیمه به دلیل فعالیت و اثرات گسترده‌ای که می‌تواند داشته باشد در اقتصاد هر کشوری دارای نقشی اساسی است. بیمه محصولی است مدرن که کارکردهای مهمی در ایجاد امنیت و آرامش در زندگی، افزایش

سرمایه‌گذاری و رونق اقتصاد، مدیریت و توزیع عادلانه ریسک دارد. صنعت بیمه کشور به‌عنوان یکی از اجزای مهم بازارهای مالی، به تدریج نقش و جایگاه خود را در فرآیند رشد و توسعه اقتصادی پیدا نموده و در حال رشد است، اما این رشد کند است که به طور قطع نیاز به توجه بیشتر مسئولین سیاست‌گذار بیمه‌ای دارد. ضعف‌های جدی صنعت بیمه در کشور ناشی از فقدان فرهنگ بیمه‌ای مناسب در میان آحاد جامعه و همچنین ضعف در اطلاع‌رسانی و بازاریابی محصولات بیمه‌ای از سوی نهادهای بیمه‌گر می‌باشد. پایین بودن سهم بیمه‌های زندگی، بیمه‌های اعتبار، بیمه‌های خرد، بیمه تکفل، کمبود بازرسان مجرب و کارشناسان متخصص بیمه در واحدهای پرداخت خسارت و ... در بازار بیمه کشور از دیگر چالش‌های فراروی صنعت بیمه می‌باشد. راهکارهای بهبود و توسعه صنعت بیمه می‌تواند به موارد ذیل اشاره کرد:

- ارتقای سطح آگاهی عمومی در زمینه بیمه، به خصوص بیمه‌های عمر و زندگی در جهت بالابردن رفاه اجتماعی و فراهم سازی منابع مالی برای اقتصاد استان.

- تنوع بخشی خدمات بیمه‌ای و عرضه پوشش‌های جدید بیمه‌ای منطبق با نیاز جامعه.

- شناسایی نقاط حادثه‌خیز استان و همکاری شرکت‌های بیمه با دستگاه‌های اجرایی مرتبط به منظور کاهش تصادفات جاده‌ای.

- اجرایی کردن بیمه‌های پوشش ریسک نوسانات نرخ ارز.

- وجود نرخ شکنی‌های غیرحرفه‌ای در میان شرکت‌های بیمه که خود عاملی در جهت تضعیف باور اعتماد عمومی نسبت به صنعت بیمه می‌باشد؛ بنابراین تقویت نظارت نهاد ناظر بر صنعت بیمه (بیمه مرکزی) در استان‌ها از طریق سندیکای بیمه‌گران باید در دستور کار قرار گیرد.

- کاهش قدرت خرید مردم ناشی از وضعیت نامناسب اقتصادی که تأثیر مستقیمی بر بازار بیمه استان داشته و به تبع آن مانعی در جهت توسعه و افزایش ضریب نفوذ بیمه خواهد بود؛ بنابراین پیشنهاد می‌گردد تسهیل مجوزهای کسب و کار و حمایت بیشتر از سرمایه‌گذاران در استان‌های کم‌برخوردار و لزوم انجام سرمایه‌گذاری مستقیم دولت در مناطق کمتر توسعه‌یافته به منظور ایجاد اشتغال واقعی و افزایش درآمد سرانه استان صورت گیرد.

- نبود راه‌های مناسب، وجود تصادفات بسیار زیاد در محورهای مواصلاتی استان، موجب ضریب خسارت بالاتر در رشته بیمه شخص ثالث شده که فراتر از میانگین کشوری است؛ بنابراین پیشنهاد می‌گردد اصلاح و بهسازی راه‌های مواصلاتی و نقاط حادثه‌خیز در استان در جهت کاهش تصادفات جاده‌ای مدنظر قرار گیرد.

- دریافت مالیات بر ارزش‌افزوده از محصولات بیمه‌ای علی‌الخصوص در مورد بیمه‌نامه شخص ثالث که بیمه‌ای تکلیفی و اجباری است و نرخ‌گذاری آن را دولت معین می‌کند. (با توجه به ماهیت زیان‌ده رشته شخص ثالث در کشور که به توالی در سنوات گذشته نیز تکرار شده است) پیشنهاد می‌گردد مالیات بر ارزش‌افزوده از بیمه‌نامه اجباری شخص ثالث حذف گردد.

سایر پیشنهادات:

- کاهش لزوم مراجعه حضوری به دفاتر بیمه

- افزایش تنوع در بیمه‌نامه‌های صادره و عرضه پوشش‌های جدید بیمه‌ای منطبق با نیاز جامعه.

- ارتقاء فرهنگ استفاده از خدمات بیمه‌ای از طریق ارائه خدمات باکیفیت و قیمت مناسب.
- توسعه فرهنگ مشتری‌مداری از طریق انجام به موقع تعهدات شرکت‌های بیمه‌ای.
- پوشش‌دهی بیمه کشاورزی در راستای توسعه بیمه کشاورزی در استان
- تقویت سیستم نظارتی بیمه با رویکرد کاهش تخلفات بیمه‌ای
- بیمه مرکزی باید در راستای تشدید نظارت و کنترل برخی شرکت‌های بیمه‌ای زیان‌ده باید اقدام اساسی کند تا مردم در برخی موارد متضرر نشوند.
- توسعه بیمه‌ها و طراحی پوشش‌های به روز و جدید بیمه‌ای و مناسب با شرایط اقتصادی گروه‌های هدف و موقعیت اقتصادی استان.
- توسعه بیمه‌های با پوشش ریسک بیماری‌های واگیر و اپیدمی.
- رونق و تنوع‌بخشی به شکل و نوع بیمه‌های عمر و زندگی و رقابتی‌تر کردن این فضا با طراحی و تنوع مزایای جانبی بیمه‌ها جهت ترغیب و تشویق بیمه‌گذاران عمر.
- خصوصی‌سازی و اجرای سیاست‌های آزادسازی و ایجاد فضای رقابتی و همچنین افزایش مشارکت بخش خصوصی در بخش بیمه.
- تعامل صنعت بیمه با سایر حوزه‌های تأمین مالی از سیستم بانکی و بازار سرمایه.
- به جریان انداختن سرمایه کلان بیمه‌ها در جهت کارآفرینی، بهبود محیط کسب‌وکار و ... در استان.
- پیگیری از استانداردی جهت انجام پوشش‌های بیمه‌ای منازل و ابنیه مسکونی استان.
- گسترش پوشش‌های بیمه درمان تکمیلی.
- حمایت از حقوق بیمه‌گذاران و ارتقای حس اعتماد عامه مردم به صنعت بیمه.
- توسعه شبکه بازاریابی و فروش بیمه‌های خصوصی در صنعت بیمه استان.
- اقدامات نظارتی مناسب در فضای کسب‌وکار بیمه‌ای و تقویت آن.
- تنوع و عدم تمرکز در ساختار پرتفوی صنعت بیمه.
- آموزش و فرهنگ‌سازی در راستای بهبود ضریب نفوذ بیمه‌های زندگی در صنعت بیمه.

فصل سیزدهم

بازار پول و اعتبار

خلاصه فصل

در اقتصاد، بازار پول و اعتبار به‌عنوان پشتیبان بنگاه‌ها و خانوارها و فعالان اقتصادی در نظر گرفته شده و همواره نقشی اثرگذار و کارا در فعالیت‌های اقتصادی داشته است. اثرگذاری مهم نقش پشتیبانی بنگاه‌ها و فعالان اقتصادی را در پیشرفت‌های زیادی که در بازار پول و اعتبار و نظام پولی و مالی کشور رخ داده است به خوبی می‌توان مشاهده نمود. علاوه بر اصلاح ساختاری سیستم بانکی، اصلاح و یا وضع برخی قوانین حوزه بانکی و تلاش در جهت استفاده از استراتژی‌ها که از رسالت‌های اصلی بانک‌ها و نهادهای بازار پول و اعتبار است می‌توان به ایجاد پویایی و رونق در حوزه تولید، اشتغال و صادرات، برنامه‌ریزی برای کنترل نقدینگی و مهار تورم، جلوگیری از رکود، حرکت به سمت تک‌نرخ شدن ارز، واگذاری بنگاه‌های اقتصادی و بانک‌ها، هدف‌گذاری نرخ ارز و تعادل بیشتر با صادرکنندگان جهت برگشت ارز حاصله به چرخه اقتصاد و ... به‌عنوان وظایف تکمیلی این حوزه نام برد. شاید بتوان یکی از اصلی‌ترین مشکلات سیستم پولی و بانکی کشور را بنگاهداری‌های غیرضرور برخی بانک‌ها در بخش‌های مختلف اقتصاد کشور دانست که باعث بازداشتن آن‌ها از رسالت اصلی خود در بسیاری جهات گردیده است، گفتنی است، شاخص‌های سیستم بانکی استان در سال ۱۴۰۲ دارای نوساناتی بود که در ادامه فصل به تحلیل و توصیف آن‌ها خواهیم پرداخت. از آنجا که برخی بانک‌ها و به تبع آن در سطح استان دارای محدودیت منابع بودند فشار نقدینگی بر بانک‌ها بیشتر و مهار آن در سطح کلان به یکی از مسائل اصلی نظام پولی و شبکه بانکی کشور تبدیل شد. اجرای سیاست‌های پولی و اعتباری شرایط مساعد برای پیشرفت اقتصاد کشور فراهم می‌سازد، از این‌رو ضروری است با عملیاتی نمودن درست و به‌هنگام این سیاست‌ها گام‌های مؤثر و قابل لمس در حوزه نظام بانکی کشور و به تبع آن استان برداشته شود تا شاهد مرتفع شدن مشکلات بود.

لذا، در این مطالعه گزارش عملکرد شبکه بانکی استان کردستان که شامل ۱۴ بانک دولتی و خصوصی شده (ملی، صادرات، ملت، تجارت، سپه، رفاه، مسکن، صنعت و معدن، کشاورزی، پست‌بانک، مهر ایران، توسعه تعاون، قوامین و سینا) در سال ۱۴۰۲ و مقایسه آن با سال ۱۴۰۱ مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بانک‌های استان با مجموع ۲۷۱ شعبه بانکی و با ۲،۷۵۶ پرسنل مشغول خدمات دهی بوده‌اند. مانده سپرده‌های مؤثر در شبکه بانک‌های استان معادل ۵۵۲،۶۲۳،۷۳۹ میلیون ریال بوده است که نسبت به سال ۱۴۰۱ از رشد ۳۴/۶۴ درصد برخوردار بوده است. مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانک‌های استان کردستان تا پایان اسفندماه سال ۱۴۰۲ معادل ۵۳۴،۷۶۸،۳۹۸ میلیون ریال بوده که نسبت به مدت مشابه سال قبل ۳۲/۷۱ درصد رشد داشته است.

فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

مطالبات معوق، سررسید گذشته و مشکوک الوصول شبکه بانک‌های استان کردستان در سال ۱۴۰۲ معادل ۱۳،۲۵۷،۰۷۲ میلیون ریال بوده که در مقایسه با مدت مشابه سال قبل معادل ۶۱/۶۱ درصد افزایش داشته است.

۱۳-۱- سیاست‌های اقتصادی بازار پول و اعتبار و جهت‌گیری‌های استان

۱۳-۲- بررسی وضعیت تحولات بازار پول و اعتبار استان

میزان معوقات سیستم بانکی یکی از معیارهای اندازه‌گیری کارایی سیستم بانکی محسوب می‌شود. در واقع افزایش اندازه این متغیر بانکی نشان دهنده تخصیص غیر بهینه منابع بانکی و افزایش ریسک اعتباری بانک‌ها می‌باشد. در کنار زیان مالی بانک‌ها و امکان ورشکستگی آن‌ها بر اثر افزایش معوقات، این افزایش، سیستم بانکی را به شدت ضعیف کرده و با توجه به بانک محور بودن تأمین سرمایه در اقتصاد کشور، روند سرمایه‌گذاری نیز با مشکل مواجه می‌شود.

جدول ۱۳-۱- مانده مطالبات معوق سیستم بانکی استان کردستان ۱۴۰۱-۱۴۰۲ (میلیون ریال)

نام بانک	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات
ملی	۹۳،۹۲۸	۱۱۵،۷۰۸	۲۳/۱۸
صادرات	۲۰،۰۷۳	۲۰،۲۷۴	۱/۰۰
ملت	۱۷۹،۴۰۹	۱۱۲،۵۱۱	-۳۷/۲۸
تجارت	۷۴،۴۸۴	۱۷۶،۸۳۷	۱۳۷/۴۱
سپه	۹۲،۳۹۸	۱۱۳،۴۷۳	۲۲/۸۰
رفاه	۴۷،۶۰۸	۸۴،۶۱۲	۷۷/۷۲
مسکن	۲۱۹،۱۶۷	۱۹۸،۵۱۵	-۹/۴۲
صنعت و معدن	۱۲۰،۲۵۷	۲۵۲،۱۱۰	۱۰۹/۶۴
کشاورزی	۱،۶۱۱،۱۴۰	۲،۱۱۰،۹۶۸	۳۱/۰۲
پست‌بانک	۲۲،۶۰۱	۲۹،۸۵۲	۳۲/۰۸
بانک مهر ایران	۵۵،۷۴۳	۶۸،۰۵۱	۲۲/۰۷
بانک توسعه تعاون	۶۷،۱۰۰	۱۱۹،۰۴۹	۷۷/۴۲
توسعه صادرات	۰	۷۷،۴۱۵	-
سینا	۱۷،۵۶۵	۲۲،۶۳۱	۲۸/۸۴
جمع کل	۲،۶۲۱،۴۷۳	۳،۵۰۲،۰۰۶	۳۳/۵۸

منبع: شورای هماهنگی بانک‌های استان کردستان

جدول (۱-۱۳) مطالبات معوق استان کردستان را نشان می‌دهد که میزان این معوقات در سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است. به طوری که در سال ۱۴۰۲ جمع کل مطالبات معوق استان ۳۳/۵۸ درصد افزایش را نسبت به سال قبل نشان داده است. از بین این بانک‌های بانک تجارت، صنعت و معدن و رفاه به ترتیب با ۱۳۷/۴۱ درصد، ۱۰۹/۶۴ درصد و ۷۷/۷۲ درصد افزایش، بالاترین میزان افزایش را در مانده مطالبات معوق نسبت به سال ۱۴۰۱ داشته و بانک توسعه ملت با ۳۷/۲۸- درصد بیشترین میزان کاهش را در مانده مطالبات معوق نسبت به دیگر بانک‌ها داشته است.

۱۳-۳- بررسی وضعیت بازار پول و اعتبار (وضعیت متغیرهای بانکی در استان)

با توجه به اهمیت بازار پول و اعتبار در اقتصاد کشور و استان، در این فصل با استفاده از شاخص‌های بانکی وضعیت این بخش در استان کردستان بررسی می‌شود.

۱۳-۳-۱- نسبت تسهیلات به سپرده‌های مؤثر بانک

جهت اطلاع از وضعیت مدیریت نقدینگی در بانک‌ها شاخص نسبت تسهیلات به سپرده‌های بانک بررسی می‌شود. این شاخص نشانگر تعادل یا عدم تعادل در تراز بانک است و تعادل و تناسب در تراز بانک یکی از فاکتورهای عملکرد مناسب بانک‌ها می‌باشد. استاندارد این نسبت برای بانک‌ها حداکثر تا ۸۰ درصد تعریف شده است و هرچه این نسبت برای بانکی بیشتر محاسبه گردد بیانگر مواجهه‌ی بانک با ریسک نقدینگی و ریسک عملیاتی می‌باشد.

مطابق جدول (۱۳-۲)، ۸ بانک از ۱۴ بانک استان که عمدتاً تخصصی هستند علاوه بر سپرده‌های بانکی از سایر منابع نیز برای اعطای تسهیلات استفاده کرده‌اند به طوری که نسبت مصارف به منابع آن‌ها از ۱۰۰ درصد نیز بیشتر شده است. بانک‌های صنعت و معدن، بانک توسعه صادرات و توسعه تعاون به ترتیب با نسبت ۱۴۳۹/۴۶، ۱۹۳/۸۷، ۱۷۷/۲۹ بیشترین نسبت مصارف به منابع را در سال ۱۴۰۲ به خود اختصاص داده‌اند. بانک‌هایی که نسبت تسهیلات به سپرده مؤثر بالایی دارند نشان می‌دهد در راستای توسعه اقتصادی استان ریسک بالاتری را قبول کرده‌اند.

براساس استانداردهای جهانی، بهترین بازه برای نسبت تسهیلات به سپرده‌ها پس از کسر سپرده قانونی (سپرده مؤثر) در بازه ۸۰ تا ۹۰ درصد است. اگر این نسبت از بازه ذکر شده بزرگ‌تر باشد، نشان‌دهنده این است که بانک‌ها بیش از توان خود وام می‌دهند و ممکن است در آینده با کمبود وجوه نقد مواجه شوند. از سوی دیگر اگر این نسبت پایین‌تر از مقدار استاندارد باشد، به این معنی است که بانک‌ها نقش کمی در تامین مالی اقتصاد دارند و بخش کمتری از منابع خود را در قالب تسهیلات به مشتریان پرداخت کرده‌اند. در سال ۱۴۰۲، مجموع شاخص نسبت تسهیلات به سپرده‌های مؤثر بانک‌های استان، ۹۶/۷۶ که تقریباً نزدیک به رقم استاندارد است و نسبت به سال ۱۴۰۱ که ۹۶/۶۰ بوده است، روند افزایشی (۰/۱۶ درصد) را نشان می‌دهد.

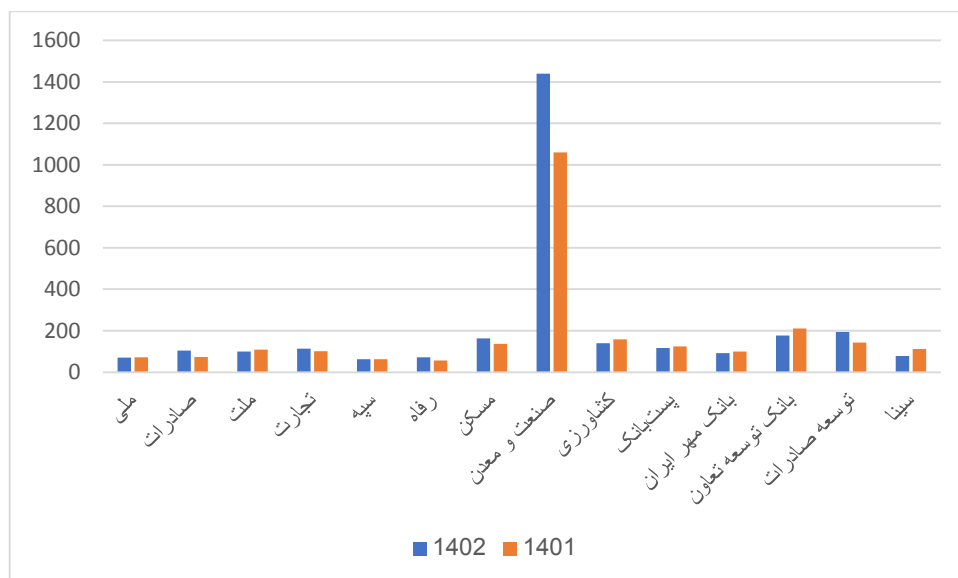
فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

جدول ۱۳-۲- نسبت تسهیلات به سپرده‌های مؤثر بانک (میلیون ریال/درصد)

نسبت تسهیلات به سپرده مؤثر	۱۴۰۲		نسبت تسهیلات به سپرده مؤثر	۱۴۰۱		نام بانک
	سپرده مؤثر	تسهیلات		سپرده مؤثر	تسهیلات	
۶۹/۸۷	۱۰۶،۱۰۲،۷۲۳	۷۴،۱۴۳،۸۶۶	۷۱/۴۱	۷۸،۹۹۷،۰۶۴	۵۶،۴۱۹،۶۳۰	ملی
۱۰۴/۴۰	۳۳،۹۵۹،۲۵۷	۳۵،۴۵۴،۰۲۵	۷۴/۰۴	۲۷،۹۱۳،۹۷۱	۲۰،۶۷۰،۱۳۸	صادرات
۹۹/۱۸	۶۶،۴۶۵،۳۴۸	۶۵،۹۲۴،۱۳۲	۱۰۸/۲۰	۵۴،۳۶۷،۰۶۵	۵۸،۸۳۰،۰۸۷	ملت
۱۱۳/۴۱	۴۳،۳۸۵،۱۱۶	۴۹،۲۰۴،۹۴۰	۱۰۰/۵۷	۳۶،۶۴۸،۷۹۱	۳۶،۸۵۸،۸۱۴	تجارت
۶۲/۸۴	۷۹،۲۴۵،۱۷۹	۴۹،۸۰۱،۶۲۸	۶۲/۵۹	۵۹،۸۱۶،۰۶۴	۳۷،۴۴۲،۹۹۲	سپه
۷۱/۸۶	۳۸،۸۹۳،۱۸۲	۲۷،۹۴۹،۷۸۳	۵۵/۹۵	۲۹،۶۱۶،۸۳۰	۱۶،۵۷۳،۱۸۱	رفاه
۱۶۲/۳۱	۳۰،۰۲۵،۲۲۰	۴۸،۷۳۴،۳۶۵	۱۳۶/۴۰	۲۴،۸۶۲،۲۷۴	۳۳،۹۱۳،۲۳۲	مسکن
۱۴۳۹/۴۶	۵۹۱،۰۲۶	۸،۵۰۷،۵۹۵	۱۰۵۹/۳۸	۶۸۹،۴۳۵	۷،۳۰۳،۷۷۱	صنعت و معدن
۱۳۹/۱۱	۵۵،۵۴۸،۶۶۳	۷۷،۲۷۸،۶۹۶	۱۵۷/۸۰	۴۱،۳۰۴،۱۱۹	۶۵،۱۸۰،۸۱۲	کشاورزی
۱۱۷/۰۹	۱۱،۵۶۸،۲۴۸	۱۳،۵۴۵،۴۰۹	۱۲۴/۰۹	۸،۵۸۷،۸۱۲	۱۰،۶۵۷،۲۹۹	پست‌بانک
۹۲/۲۰	۷۳،۱۲۳،۳۲۷	۶۷،۴۲۴،۰۲۸	۱۰۰/۴۳	۳۸،۹۲۸،۸۹۵	۳۹،۰۹۸،۸۹۱	بانک مهر ایران
۱۷۷/۲۹	۵،۷۰۰،۳۶۵	۱۰،۱۰۶،۷۴۱	۲۱۰/۶۰	۳،۷۰۰،۵۰۹	۷،۷۹۳،۴۶۳	بانک توسعه تعاون
۱۹۳/۸۷	۳۷۷،۷۱۱	۷۳۲،۳۰۶	۱۴۲/۸۶	۶۴۷،۷۹۵	۹۲۵،۴۸۱	توسعه صادرات
۷۸/۰۳	۷،۶۳۸،۳۷۴	۵،۹۶۰،۸۸۴	۱۱۱/۴۱	۴،۳۶۲،۴۹۳	۴،۸۶۰،۶۲۷	سینا
۹۶/۷۶	۵۵۲،۶۲۳،۷۳۹	۵۳۴،۷۶۸،۳۹۸	۹۶/۶۰	۴۱۰،۴۴۳،۱۱۷	۳۹۶،۵۲۸،۴۲۰	جمع کل

منبع: شورای هماهنگی بانک‌های استان کردستان

فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

نمودار ۱۳-۱- نسبت تسهیلات به سپرده‌های مؤثر بانک (میلیون ریال)

منبع: شورای هماهنگی بانک های استان کردستان

۱۳-۳-۲- بررسی و تحلیل اجزاء سپرده‌ها

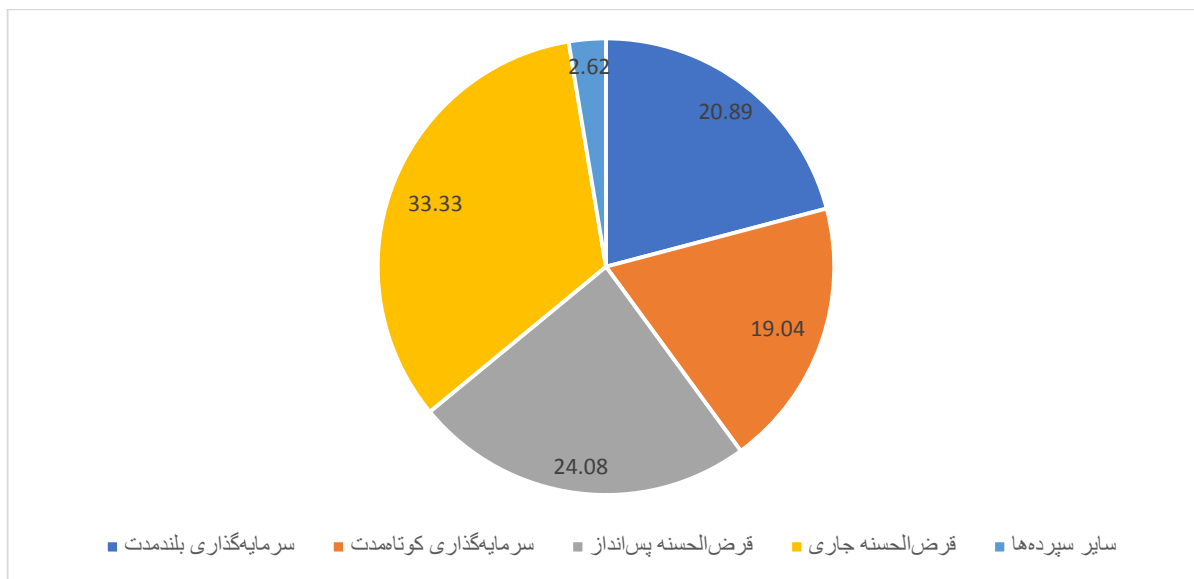
مجموع سپرده‌های بانکی استان کردستان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ با رشد ۳۴ درصدی از ۴۲۳،۵۱۰،۸۹۱ میلیون ریال در سال ۱۴۰۱ به ۵۶۷،۵۲۴،۹۷۶ میلیون ریال در سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است. بررسی ترکیب سپرده‌ها نشان می‌دهد که سرمایه‌گذاری قرض‌الحسنه جاری بخش اعظم سپرده‌های استان را در سال ۱۴۰۲ تشکیل می‌دهد. سهم سپرده‌های قرض‌الحسنه جاری در سال ۱۴۰۲ برابر ۳۳/۳۳ درصد سپرده‌ها بوده است و پس از آن قرض‌الحسنه پس‌انداز و سرمایه‌گذاری بلندمدت به ترتیب با ۲۴/۰۸ و ۲۰/۸۹ درصد بیشترین سهم را در سال ۱۴۰۲ به خود اختصاص داده‌اند. جزئیات بیشتر در مورد ترکیب سپرده‌های بانکی استان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ در جدول (۱۳-۳) ارائه شده است.

جدول ۱۳-۳- مانده انواع سپرده‌های بانکی به تفکیک نوع سپرده (میلیون ریال)

رشد (درصد)	۱۴۰۲		۱۴۰۱		عنوان
	سهم	مبلغ	سهم	مبلغ	
۷۰/۵۶	۲۰/۸۹	۱۱۸،۵۹۳،۳۹۷	۱۶/۴۲	۶۹،۵۳۱،۴۲۲	سرمایه‌گذاری بلندمدت
۱۰/۰۷	۱۹/۰۴	۱۰۸،۱۱۳،۴۰۳	۲۳/۱۹	۹۸،۲۲۰،۴۸۱	سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت
۳۵/۵۳	۲۴/۰۸	۱۳۶،۷۰۵،۱۱۰	۲۳/۸۲	۱۰۰،۸۶۵،۲۷۰	قرض‌الحسنه پس‌انداز
۳۳/۴۱	۳۳/۳۳	۱۸۹،۲۱۱،۸۲۸	۳۳/۴۹	۱۴۱،۸۲۵،۹۴۵	قرض‌الحسنه جاری
۳۴/۶۴	۹۷/۳۷	۵۵۲،۶۲۳،۷۳۹	۹۶/۹۱	۴۱۰،۴۴۳،۱۱۷	سپرده های مؤثر
۱۴/۰۳	۲/۶۲	۱۴،۹۰۱،۲۳۷	۳/۰۸	۱۳،۰۶۷،۷۷۴	سایر سپرده‌ها
۳۴/۰۰	۱۰۰	۵۶۷،۵۲۴،۹۷۶	۱۰۰	۴۲۳،۵۱۰،۸۹۱	جمع کل

منبع: شورای هماهنگی بانک های استان کردستان

فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

نمودار ۱۳-۲- سهم مانده انواع سپرده‌های بانکی به تفکیک نوع سپرده (درصد)

منبع: شورای هماهنگی بانک‌های استان کردستان

جدول ۱۳-۴- مانده انواع سپرده‌های بانکی به تفکیک بانکهای استان در سال ۱۴۰۲ (میلیون ریال)

بانک‌ها	بلندمدت	کوتاه‌مدت	قرض الحسنه پس‌انداز	قرض الحسنه جاری	سپرده های مؤثر	سایر سپرده‌ها	جمع کل
ملی	۲۲,۸۵۹,۸۹۴	۱۲,۱۵۶,۴۰۴	۳۲,۵۵۴,۹۵۷	۳۸,۵۳۱,۴۶۸	۱۰۶,۱۰۲,۷۲۳	۱,۵۲۷,۵۷۸	۱۰۷,۶۳۰,۳۰۱
صادرات	۸,۲۷۵,۱۵۶	۵,۹۳۶,۱۶۷	۷,۱۷۸,۷۰۵	۱۲,۵۶۹,۲۲۹	۳۳,۹۵۹,۲۵۷	۱,۳۱۳,۹۲۸	۳۵,۲۷۳,۱۸۵
ملت	۱۷,۲۷۹,۳۶۵	۱۰,۷۹۲,۰۵۳	۱۳,۳۱۱,۹۰۹	۲۵,۰۸۲,۰۲۰	۶۶,۴۶۵,۳۴۸	۱,۸۱۴,۵۴۷	۶۸,۲۷۹,۸۹۴
تجارت	۱۱,۴۶۷,۷۴۶	۳,۸۹۶,۳۰۸	۶,۱۶۴,۳۳۳	۲۱,۸۵۶,۷۲۹	۴۳,۳۸۵,۱۱۶	۲,۲۳۱,۱۲۹	۴۵,۶۱۶,۲۴۵
سپه	۲۱,۴۷۳,۵۸۹	۳۲,۸۶۶,۴۵۰	۹,۳۳۳,۵۴۳	۱۵,۵۷۱,۵۹۷	۷۹,۲۴۵,۱۷۹	۷۶۰,۴۳۶	۸۰,۰۰۵,۶۱۵
رفاه	۱۵,۶۷۶,۴۱۴	۴,۲۸۸,۴۸۲	۵,۸۱۵,۶۱۷	۱۳,۱۱۲,۶۶۹	۳۸,۸۹۳,۱۸۲	۳۷۷,۵۳۷	۳۹,۲۷۰,۷۱۹
مسکن	۵,۵۳۷,۳۸۸	۱۹,۳۶۶,۱۰۲	۳,۰۷۲,۷۵۴	۲,۰۴۸,۹۷۶	۳۰,۰۲۵,۲۲۰	۰	۳۰,۰۲۵,۲۲۰
صنعت و معدن	۳۶,۳۰۰	۱۸۰,۵۱۵	۳۰,۶۲۰	۳۴۳,۵۹۱	۵۹۱,۰۲۶	۸۴,۶۳۲	۶۷۵,۶۵۸
کشاورزی	۱۱,۷۶۲,۶۲۶	۱۴,۷۷۸,۶۹۸	۹,۶۴۵,۴۴۶	۱۹,۳۶۱,۸۹۳	۵۵,۵۴۸,۶۶۳	۱,۷۶۵,۰۸۹	۵۷,۳۱۳,۷۵۲
پست‌بانک	۴۷۹,۸۹۸	۸۵۶,۳۴۲	۲,۶۳۷,۸۸۲	۷,۵۹۴,۱۲۶	۱۱,۵۶۸,۲۴۸	۰	۱۱,۵۶۸,۲۴۸
بانک مهر ایران	۰	۰	۴۴,۲۵۱,۱۹۳	۲۸,۸۷۲,۱۳۴	۷۳,۱۲۳,۳۲۷	۴,۵۰۴,۷۲۴	۷۷,۶۲۸,۰۵۱
بانک توسعه تعاون	۱,۳۱۸,۵۵۵	۱,۱۳۴,۸۰۶	۲,۱۳۵,۲۰۴	۱,۱۱۱,۸۰۰	۵,۷۰۰,۳۶۵	۱۸۳,۳۹۷	۵,۸۸۳,۷۶۲
توسعه صادرات	۳۸,۱۱۰	۲۴,۰۳۷	۵۷	۳۱۵,۵۰۷	۳۷۷,۷۱۱	۴۵۹	۳۷۸,۱۷۰
سینا	۲,۳۸۸,۳۵۶	۱,۸۳۷,۰۳۹	۵۷۲,۸۹۰	۲,۸۴۰,۰۸۹	۷,۶۳۸,۳۷۴	۳۳۷,۷۸۱	۷,۹۷۶,۱۵۵
جمع کل	۱۱۸,۵۹۳,۳۹۷	۱۰۸,۱۱۳,۴۰۳	۱۳۶,۷۰۵,۱۱۰	۱۸۹,۲۱۱,۸۲۸	۵۵۲,۶۲۳,۷۳۹	۱۴,۹۰۱,۲۳۷	۵۶۷,۵۲۴,۹۷۵

منبع: شورای هماهنگی بانک‌های استان کردستان

۱۳-۴- تسهیلات بانکی

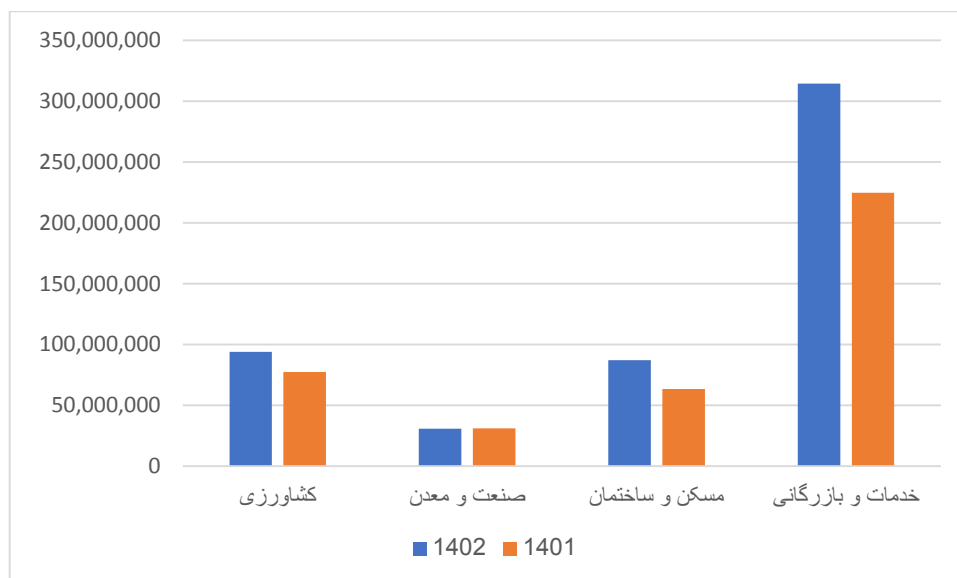
یکی از مهم‌ترین وظایف بانک‌ها تخصیص تسهیلات و اعتبارات مالی به مشتریان برای انجام فعالیت‌های اقتصادی است. بانک‌ها منابع مالی جذب شده از سپرده‌گذاران را در قالب تسهیلات بانکی ارائه می‌دهند و با ارائه آن به متقاضیان تلاش دارند حداکثر منفعت را کسب کنند تا بتوانند برای خود و سپرده‌گذاران کسب درآمد کنند. در این بخش به ترکیب تسهیلات بانک‌ها در بخش‌های مختلف اقتصادی شامل بخش‌های صنعت و معدن، مسکن و ساختمان، کشاورزی و خدمات و بازرگانی طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ پرداخته می‌شود.

مطابق جدول (۱۳-۵)، حجم تسهیلات پرداختی نظام بانکی در سال ۱۴۰۱ معادل ۳۹۶،۵۲۸،۴۲۰ میلیون ریال بوده است که با متوسط رشد ۳۲/۷۱ درصدی به ۵۲۶،۲۶۰،۸۰۳ میلیون ریال در سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است. بیشترین میزان سهم پرداخت تسهیلات در سال ۱۴۰۲ به بخش‌های خدمات و بازرگانی، کشاورزی و مسکن و ساختمان به ترتیب با ۵۹/۷۵، ۱۷/۸۵ و ۱۶/۵۶ درصد و کمترین میزان به صنعت و معدن با ۵/۸۲ درصد اختصاص دارد؛ که این نسبت با سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان نیز انطباق دارد.

جدول ۱۳-۵- مانده تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های اقتصادی (میلیون ریال)

درصد تغییرات	۱۴۰۲		۱۴۰۱		عنوان
	سهم (درصد)	مبلغ	سهم (درصد)	مبلغ	
۲۱/۵۱	۱۷/۸۵	۹۳،۹۸۵،۳۰۳	۱۹/۵۱	۷۷،۳۴۵،۵۸۰	کشاورزی
-۱/۵۰	۵/۸۲	۳۰،۶۳۶،۸۳۵	۷/۸۴	۳۱،۱۰۵،۷۷۶	صنعت و معدن
۳۷/۳۹	۱۶/۵۶	۸۷،۱۵۱،۸۹۹	۱۶	۶۳،۴۳۰،۴۰۵	مسکن و ساختمان
۳۹/۹۹	۵۹/۷۵	۳۱۴،۴۸۶،۷۶۶	۵۶/۶۵	۲۲۴،۶۴۶،۶۵۹	خدمات و بازرگانی
۳۲/۷۱	۱۰۰	۵۲۶،۲۶۰،۸۰۳	۱۰۰	۳۹۶،۵۲۸،۴۲۰	کل تسهیلات

منبع: شورای هماهنگی بانک‌های استان کردستان

نمودار ۱۳-۳- سهم مانده تسهیلات اعطایی به تفکیک بخش‌های اقتصادی

منبع: شورای هماهنگی بانک‌های استان کردستان

۱۳-۵- بررسی و تحلیل مطالبات غیرجاری بانک‌ها

نسبت مطالبات غیرجاری بانکی به تسهیلات اعطایی در نظام بانکی، میزان ریسک بانک‌ها در اعطای تسهیلات را می‌سنجد و یکی از معیارهای سنجش سلامت بانک است. لذا هر چه این رقم کاهش یابد، منجر به کارایی هر چه بهتر بانک‌ها در تأمین منابع مالی تولید کشور خواهد شد. از این رو، افزایش آن علامت هشدار برای نظام بانکی است و می‌تواند بر رشد اقتصادی در بلندمدت تأثیر سوء گذاشته و چرخه تولید را مختل کند. این رقم بر اساس استانداردها و عرف بین‌المللی بایستی بین ۲ تا ۵ درصد تسهیلات اعطایی باشد و معوقات بیش از ۵ درصد تسهیلات بانکی به‌عنوان ریسک پرخطر محسوب می‌شود.

این شاخص در واقع نشان دهنده این امر می‌باشد که چه میزان از تسهیلات اعطایی بانک به صورت معوقه درآمده و در واقع، منابع سوخت شده بانک به حساب می‌آید؛ بنابراین افزایش این نسبت، به‌طور قطع بر قدرت تسهیلات دهی بانک در سال‌های آتی اثر مستقیم داشته و منابع بانکی را برای اعطای تسهیلات و ارائه سایر خدمات بانکی، کاهش می‌دهد.

بر اساس ارقام موجود در جدول (۱۳-۶)، مانده کل تسهیلات اعطایی توسط بانک‌های استان در سال ۱۴۰۱ معادل با ۳۹۶،۵۲۸،۴۲۰ میلیون ریال بوده است که ۰/۶۶ درصد از کل تسهیلات مذکور (معادل با ۲،۶۲۱،۴۷۳ میلیون ریال) باز پرداخت نشده است. بر اساس جدول مذکور در سال ۱۴۰۲ از ۵۳۴،۷۶۸،۳۹۸ میلیون ریال تسهیلات اعطایی بانک‌ها ۰/۶۵ درصد از کل تسهیلات مذکور (معادل با ۳،۵۰۲،۰۰۶ میلیون ریال) معوق شده است. در سال ۱۴۰۲ در وضعیت مطلوبی بوده و نسبت مطالبات غیرجاری بانکی به تسهیلات اعطایی آن‌ها بر اساس استانداردها و عرف بین‌المللی بوده است و هیچ کدام از بانک‌های استان منابع سوخت شده نداشته‌اند.

فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

جدول ۱۳-۶- نسبت مانده کل مطالبات غیر جاری به کل مانده تسهیلات بانکی به تفکیک بانکهای استان (میلیون ریال)

نسبت مطالبات غیر جاری به تسهیلات بانکی (درصد)	۱۴۰۲		نسبت مطالبات غیر جاری به تسهیلات بانکی (درصد)	۱۴۰۱		نام بانک
	مانده تسهیلات بانکی	مطالبات غیر جاری		مانده تسهیلات بانکی	مطالبات غیر جاری	
۰/۱۵	۷۴.۱۴۳.۸۶۶	۱۱۵.۷۰۸	۰/۱۷	۵۶.۴۱۹.۶۳۰	۹۳.۹۲۸	ملی
۰/۰۵	۳۵.۴۵۴.۰۲۵	۲۰.۲۷۴	۰/۱۰	۲۰.۶۷۰.۱۳۸	۲۰.۰۷۳	صادرات
۰/۱۷	۶۵.۹۲۴.۱۳۲	۱۱۲.۵۱۱	۰/۳۰	۵۸.۸۳۰.۰۸۷	۱۷۹.۴۰۹	ملت
۰/۳۵	۴۹.۲۰۴.۹۴۰	۱۷۶.۸۳۷	۰/۲۰	۳۶.۸۵۸.۸۱۴	۷۴.۴۸۴	تجارت
۰/۲۲	۴۹.۸۰۱.۶۲۸	۱۱۳.۴۷۳	۰/۲۵	۳۷.۴۴۲.۹۹۴	۹۲.۳۹۸	سپه
۰/۳۰	۲۷.۹۴۹.۷۸۳	۸۴.۶۱۲	۰/۲۹	۱۶.۵۷۳.۱۸۱	۴۷.۶۰۸	رفاه
۰/۴۰	۴۸.۷۳۴.۳۶۵	۱۹۸.۵۱۵	۰/۶۵	۳۳.۹۱۳.۲۳۲	۲۱۹.۱۶۷	مسکن
۲/۹۶	۸.۵۰۷.۵۹۵	۲۵۲.۱۱۰	۱/۶۵	۷.۳۰۳.۷۷۱	۱۲۰.۲۵۷	صنعت و معدن
۲/۷۳	۷۷.۲۷۸.۶۹۶	۲.۱۱۰.۹۶۸	۲/۴۷	۶۵.۱۸۰.۸۱۲	۱.۶۱۱.۱۴۰	کشاورزی
۰/۲۲	۱۳.۵۴۵.۴۰۹	۲۹.۸۵۲	۰/۲۱	۱۰.۶۵۷.۲۹۹	۲۲.۶۰۱	پست بانک
۰/۱۰	۶۷.۴۲۴.۰۲۸	۶۸.۰۵۱	۰/۱۴	۳۹.۰۹۸.۸۹۱	۵۵.۷۴۳	بانک مهر ایران
۱/۱۷	۱۰.۱۰۶.۷۴۱	۱۱۹.۰۴۹	۰/۸۶	۷.۷۹۳.۴۶۳	۶۷.۱۰۰	بانک توسعه تعاون
۱۰/۵۷	۷۳۲.۳۰۶	۷۷.۴۱۵	۰/۰۰	۹۲۵.۴۸۱	۰	توسعه صادرات
۰/۳۷	۵.۹۶۰.۸۸۴	۲۲.۶۳۱	۰/۳۶	۴.۸۶۰.۶۲۷	۱۷.۵۶۵	سینا
۰/۶۵	۵۳۴.۷۶۸.۳۹۸	۳.۵۰۲.۰۰۶	۰/۶۶	۳۹۶.۵۲۸.۴۲۰	۲.۶۲۱.۴۷۳	جمع کل

منبع: شورای هماهنگی بانک های استان کردستان

مانده کل مطالبات غیر جاری به تفکیک سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول در جدول ۱۳-۷ نشان داده شده است. همان گونه که مشاهده می شود مانده مطالبات معوق با ۵۸/۳۳ در صد افزایش از ۲,۶۲۱,۴۷۳ میلیون ریال در سال ۱۴۰۱ به ۳,۵۰۲,۰۰۶ میلیون ریال در سال ۱۴۰۲ رسیده است، رشد بالای مطالبات معوق نشان دهنده ریسک اعتباری بالا در سیستم بانکی استان است. بر اساس اطلاعات مندرج در جدول (۱۳-۷) مطالبات سررسید گذشته در

فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

سال ۱۴۰۲ نسبت به سال گذشته ۷۲/۶۷ درصد و مطالبات مشکوک الوصول ۵۵/۸۴ درصد و کل مطالبات ۶۱/۶۱ درصد افزایش پیدا کرده است.

جدول ۱۳-۷- مانده کل مطالبات غیر جاری به تفکیک سررسید گذشته، معوق و مشکوک الوصول (میلیون ریال)

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات
معوق	۲,۶۲۱,۴۷۳	۳,۵۰۲,۰۰۶	۳۳/۵۸
سررسید گذشته	۳,۲۴۰,۲۳۳	۵,۴۳۴,۶۰۰	۷۲/۶۷
مشکوک الوصول	۲,۳۴۱,۰۷۷	۴,۳۲۰,۴۶۶	۵۵/۸۴
جمع کل مطالبات	۸,۲۰۲,۷۸۳	۱۳,۲۵۷,۰۷۲	۶۱/۶۱

منبع: شورای هماهنگی بانک های استان کردستان

۱۳-۶- بررسی کارایی بانک ها

یکی از معیارهای کارایی در سیستم بانکی بررسی امکانات سخت افزاری، نیروی انسانی بانکها و نسبت های موجود در این زمینه می باشد. مطابق جدول (۱۳-۸) در بین بانک های استان، بانک ملی با ۴۴ شعبه و بانک سپه با ۵۳ پرسنل، بیشترین تعداد شعبه و پرسنل را در بین بانک های استان دارا می باشد و بانک صنعت و معدن و با ۱ شعبه و بانک توسعه صادرات با ۱۰ پرسنل کمترین تعداد شعبه و پرسنل را داشته است. بررسی تعداد دستگاه های ATM بانک های استان نیز نشان می دهد که بانک ملی با ۱۶۶ دستگاه بیشترین و بانک صنعت و معدن و بانک توسعه صادرات با ۱ دستگاه کمترین تعداد دستگاه های ATM را داشته اند.

جدول ۱۳-۸- بررسی کارایی بانکها (درصد)

نام بانک	تعداد شعب	تعداد پرسنل	تعداد دستگاه ATM	نسبت سپرده به شعب (درصد)	نسبت تسهیلات به شعب (درصد)	نسبت سپرده به پرسنل	نسبت تسهیلات به پرسنل	تعداد دستگاه های ATM به شعب	نسبت
ملی	۴۴	۴۳۰	۱۶۶	۲۴۴,۶۱۴,۳۲۰/۴۵	۱۶۸,۵۰۸,۷۸۶/۳۶	۲۵,۰۳۰,۳۰۲/۵۶	۱۷,۲۴۲,۷۵۹/۵۳	۳/۷۷	
صادرات	۲۳	۲۲۰	۶۳	۱۵۳,۳۶۱,۶۷۳/۹۱	۱۵۴,۱۴۷,۹۳۴/۷۸	۱۶,۰۳۳,۲۶۵/۹۱	۱۶,۱۱۵,۴۶۵/۹۱	۲/۷۳	
ملت	۲۱	۲۶۳	۸۷	۳۲۵,۱۴۲,۳۵۲/۳۸	۳۱۳,۹۲۴,۴۳۸/۱۰	۲۵,۹۶۱,۹۳۶/۸۸	۲۵,۰۶۶,۲۰۹/۸۹	۴/۱۴	
تجارت	۲۶	۲۶۳	۵۷	۱۷۵,۴۴۷,۰۹۶/۱۵	۱۸۹,۲۴۹,۷۶۹/۲۳	۱۷,۳۴۴,۵۷۹/۸۵	۱۸,۷۰۹,۱۰۲/۶۶	۲/۱۹	
سپه	۴۰	۵۳۲	۱۵۹	۲۰۰,۰۱۴,۰۳۷/۵۰	۱۲۴,۵۰۴,۰۷۰/۰۰	۱۵,۰۳۸,۶۴۹/۴۴	۹,۳۶۱,۲۰۸/۲۷	۳/۹۷	

منبع: شورای هماهنگی بانک های استان کردستان

فصل سیزدهم: بازار پول و اعتبار

۳/۶۱	۱۴.۰۴۵.۱۱۷/ ۰۹	۱۹.۷۳۴.۰۲۹/ ۶۵	۱۳۳.۰۹۴.۲۰۴/ ۷۶	۱۸۷.۰۰۳.۴۲۳/ ۸۱	۷۶	۱۹۹	۲۱	رفاه
۱/۶۶	۲۷.۲۲۵.۹۰۲/ ۲۳	۱۶.۷۷۳.۸۶۵/ ۹۲	۲۳۲.۰۶۸.۴۰۴/ ۷۶	۱۴۲.۹۷۷.۲۳۸/ ۱۰	۳۵	۱۷۹	۲۱	مسکن
۱	۶۰.۷۶۸.۵۳۵/ ۷۱	۴.۸۲۶.۱۲۸/۵ ۷	۶۷.۵۶۵.۸۰۰/۰ ۰	۶۷.۵۶۵.۸۰۰/۰ ۰	۱	۱۴	۱	صنعت و معدن
۱/۵۸	۲۳.۵۶۰.۵۷۸/ ۰۵	۱۷.۴۷۳.۷۰۴/ ۸۸	۲۱۴.۶۶۳.۰۴۴/ ۴۴	۱۵۹.۲۰۴.۸۶۶/ ۶۷	۵۷	۳۲۸	۳۶	کشاورزی
۷/۲	۲۱.۱۶۴.۷۰۱/ ۵۶	۱۸.۰۷۵.۳۸۷/ ۵۰	۱۳۵.۴۵۴.۰۹۰/ ۰۰	۱۱۵.۶۸۲.۴۸۰/ ۰۰	۷۲	۶۴	۱۰	پست‌بانک
۱/۷۸	۶۴.۲۱۳.۳۶۰/ ۰۰	۷۳.۹۳۱.۴۷۷/ ۱۴	۴۸۱.۶۰۰.۲۰۰/ ۰۰	۵۵۴.۴۸۶.۰۷۸/ ۵۷	۲۵	۱۰۵	۱۴	بانک مهر ایران
۱/۳۶	۱۲.۰۳۱.۸۳۴/ ۵۲	۷.۰۰۴.۴۷۸/۵ ۷	۹۱.۸۷۹.۴۶۳/۶ ۴	۵۳.۴۸۸.۷۴۵/۴ ۵	۱۵	۸۴	۱۱	بانک توسعه تعاون
۱	۷.۳۲۳.۰۶۰/۰ ۰	۳.۷۸۱.۷۰۰/۰ ۰	۷۳.۲۳۰.۶۰۰/۰ ۰	۳۷.۸۱۷.۰۰۰/۰ ۰	۱	۱۰	۱	توسعه صادرات
۱/۷۵	۱۷.۰۳۱.۰۹۷/ ۱۴	۲۲.۷۸۹.۰۱۴/ ۲۹	۱۴۹.۰۲۲.۱۰۰/ ۰۰	۱۹۹.۴۰۳.۸۷۵/ ۰۰	۷	۳۵	۴	سینا
۲/۹۳	۱۹.۴۰۳.۷۸۸/ ۰۳	۲۰.۵۹۲.۳۴۳/ ۰۷	۱۹۷.۳۳۱.۵۱۲/ ۱۸	۲۰۹.۴۱۸.۸۰۹/ ۹۶	۷۹۶	۲.۷۵ ۶	۲۷۱	جمع کل

۱۳-۷- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

در سال‌های اخیر تلاش در جهت افزایش کارایی سیستم پولی بانکی کشور در پشتیبانی صحیح از بخش واقعی اقتصاد، مورد توجه و بحث قرار گرفته است. با توجه به یکپارچگی سیاست‌های پولی و بانکی کشور، بررسی وضعیت و ارائه توصیه‌های سیاستی بدون در نظر گرفتن ریشه‌های کلان معضلات نظام پولی و بانکی امکان‌پذیر نخواهد بود. یک خطای اساسی که در فرآیند شناسایی معضلات سیستم پولی بانکی کشور و اولویت‌بندی آن صورت پذیرفته، این است که نگاه‌ها عمدتاً به اصلاح ساختار داخلی نظام بانکی معطوف شده است؛ به نحوی که عمده مسائل معطوف به قوانین بانکداری و نیز مباحثی چون ادغام بانک‌ها و تفکیک فعالیت‌های بانک‌ها می‌باشد که در اولویت قرار گرفته است. این در حالی است که به نظر می‌رسد مشکلات اساسی نظام پولی-بانکی کشور، در خارج از ساختار داخلی نظام بانکی و مربوط به روابط فی مابین دولت و نظام پولی بانکی نهفته است که باید در اولویت اول قرار گرفته و اقدامات اصلاحی بر آن تمرکز یابد.

- جهت دهی پرداخت تسهیلات در قالب حمایت از تولید ملی، حمایت از تولیدات و خدمات دانش بنیان و حمایت از اقشار کم درآمد با هدف توانمندسازی آنها.
- کاهش هزینه های بانکی به ویژه کاهش تعداد شعب با توجه به مکانیزه شدن خدمات بانکی و استفاده روزافزون از خدمات غیرحضوری بانکها.
- سرمایه گذاری در بخش های مولد با رویکرد افزایش اشتغال و افزایش تولیدات و خدمات صادراتی بدون برهم زدن شرایط رقابت با بخش های خصوصی و تعاونی.
- مواردی چون تسلط سیاست های مالی دولت بر سیاست های پولی، تعیین دستوری نرخ سود بانکی و تسهیلات تکلیفی بانکها از عمده ترین مشکلات ایجاد شده خارج از ساختار داخلی آنها می باشد. با این وجود در راستای اصلاح سیستم بانکی راهکارهای زیر پیشنهاد می شود. برای ارزیابی دقیق تر سیستم بانکی استان کردستان، الزام است، اطلاعات کامل تمامی بانکهای استان به ویژه بانکهای خصوصی و حتی مؤسسات اعتباری استخراج گردیده و در اختیار کمیسیون هماهنگی بانکهای استان قرار گرفته و شاخص های تکمیلی از قبیل شاخص کفایت سرمایه، بدهی بانکها به بانک مرکزی، دارایی های بانکها و نوع تضامین و وثایق به مباحث اضافه گردد. همچنین سازوکاری در نظر گرفته شود که بانکهای خصوصی و مؤسسات اعتباری ملزم به هزینه کرد منابع خود در استان شوند.
- بانکهای خصوصی و دولتی و غیردولتی مؤسسات مالی و پولی از داشتن شرکت های سرمایه گذاری و کارخانه داری و بنگاه داری ممنوع گردند و فقط فعالیت واسطه ای داشته باشند. بانکها و مؤسسات مالی و پولی از خرید و فروش سکه، ارز، مسکن، زمین، مغازه، ملک، آپارتمان، خانه، سهام و مانند اینها منع گردند و هر نوع فعالیت سوداگری توسط آنها ممنوع اعلام شود. بانکها موظف اند منابع خود را در جهت واحدهای تولیدی صنعتی و کشاورزی و عمرانی هدایت کنند.
- با توجه به ترکیب تسهیلات بانکهای استان و سهم ۱۷/۸۵ و ۵/۸۲ درصدی بخش های کشاورزی و صنعت، به نظر می رسد این دو بخش کلیدی، همچنان بایستی مشمول حمایت بیشتری از طرف سیستم بانکی استان قرار گرفته و الزام است کارشناسی های لازم در این خصوص صورت پذیرد.
- بخش ساختمان استان ۱۶/۵۶ درصد کل تسهیلات بانکهای استان در سال ۱۴۰۲ را به خود اختصاص داده که تسهیلات اختصاص یافته به این بخش نسبت به سال ۱۴۰۱، حدود ۳۷/۳۹ درصد افزایش یافته است.
- حدود ۵۹/۷۵ درصد از کل تسهیلات بانکهای استان در سال ۱۴۰۲ به بخش های خدمات، بازرگانی و داده شده که ضروری است سهم هر بخش شامل بخش خدمات، بخش بازرگانی و بخش صادرات به تفکیک به طور خاص مشخص گردد تا بتوان ارزیابی دقیقی در این حوزه ارائه کرد.
- به طور کلی با توجه به ترکیب تسهیلات اعطایی از طرف بانکهای استان کردستان در سال ۱۴۰۲، به نظر می رسد انحراف تسهیلات از بخش های مولد به سمت بخش های غیرمولد قابل تأمل بوده که ضرورت دارد نسبت به بررسی و راستی آزمایی این فرضیه اقدام گردد.

- با توجه به افزایش مطالبات سررسید گذشته به میزان ۷۲/۶۷ درصد نسبت به سال گذشته و همچنین وجود مطالبات مشکوک الوصول به مبلغ ۴،۳۲۰،۴۶۶ میلیون ریال، لازم است از یک طرف بانک‌های استان در اهلیت سنجی، تضامین و وثایق مورد نظر بازنگری‌های اصلاحی را انجام داده و از طرف دیگر نسبت به تسهیلات دیکته شده و تکلیفی به بانک‌ها ملاحظات کارشناسی با دقت بیشتری صورت پذیرد.
  - اتخاذ تدابیری در جهت افزایش قدرت نقدینگی شعب و کاهش حجم مطالبات بانک‌ها، تهیه برنامه عملیاتی پولی و مالی استان در یک افق میان‌مدت و بلندمدت و ایجاد کارگروه‌ها و کمیته‌های وصول مطالبات بانکی در سطح مدیران بانک‌های استان به منظور استفاده از تجربیات هریک از بانک‌ها؛ می‌تواند در کاهش مطالبات معوق بانکی مؤثر واقع گردد.
- با توجه به افزایش مطالبات بانک‌های استان، لازم است که کالبدشکافی مطالبات غیر جاری به‌عنوان یک ضرورت در دستور کار قرار بگیرد. در شرایطی که مطالبات معوق بانک‌ها رو به فزونی می‌گذارد؛ افزایش تسهیلات بانک‌ها در کنار رکود سپرده‌گذاری به آشفتگی بیشتر سیستم بانکی دامن خواهد زد. بنابراین یا باید حجم تسهیلات تکلیفی دولت به بانک‌ها تا حد معقولی کاهش یابد و یا با ایجاد سیستم سپرده‌گذاری تشویقی و متنوع نسبت به جذب بیشتر سپرده‌ها اقدام گردد.

فصل چهاردهم نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

خلاصه فصل

پدیده تورم در علم اقتصاد به خودی خود دارای مشکل و مضموم نیست. آنچه پدیده تورم را مشکل‌زا و به معضل تبدیل می‌کند میزان نرخ آن است. از دید غالب جریان اقتصاد کلان تورم ۲ تا ۱ درصد حتی برای سلامت اقتصاد مفید می‌باشد. بالاتر از این نرخ است که مشکلات تورم آشکار می‌شود. تورم بالا و مزمن موجب پیامدهای ناخواسته و نامطلوب اقتصادی، سیاسی و فرهنگی گسترده‌ای می‌باشد. در تورم بالا، آثار و تبعات منفی تورم از آثار و تبعات مثبت تورم فزونی می‌گیرد، از این‌رو موجب اخلال در نظام اقتصادی و حتی بحران می‌شود. تورم بالا با برهم زدن علامت‌دهی قیمت‌های نسبی، موجب تخصیص ناکارآمد منابع می‌شود و از این طریق موجب کاهش بهره‌وری نهاده‌های تولیدی و کاهش رشد اقتصادی در بلندمدت می‌شود. تورم بالا، قدرت خرید گروه‌های با درآمد ثابت نظیر کارگران قراردادی و بازنشستگان را به شدت کاهش می‌دهد و از طرف دیگر درآمد صاحبان اموال را با افزایش ارزش اموال آن‌ها افزایش می‌دهد، از این‌رو، تورم بالا موجب افزایش توزیع نابرابر ثروت در جامعه می‌شود. تورم خود از افزایش هزینه‌های عمومی جامعه زاییده می‌شود اما از طرف دیگر کنترل هزینه‌های عمومی جامعه را نیز به شدت دچار مشکل می‌کند و سیاست‌گذاران را در ماریپیج تورمی و هزینه به دام می‌اندازد. از این‌رو سیاست‌گذار برای اجتناب از پیامدهای افزایش مالیات‌گیری مستقیم برای تأمین افزایش هزینه‌ها به منابع بانک مرکزی رجوع می‌کند و از بانک مرکزی به طور مستقیم یا غیرمستقیم استقراض می‌کند که این خود موجب افزایش تورم می‌شود. این سیاست موجب تداوم تورم بالا، مزمن شدن آن و آسیب‌های جبران‌ناپذیری به اقتصاد می‌شود. اقتصاد ایران، تقریباً چندین دهه است که در دام تورم مزمن بالا افتاده است و هزینه این تورم بالا بر دوش تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان کشور سنگینی می‌کند. اقشار با درآمد ثابت نظیر کارگران قراردادی و بازنشستگان بیشتر از این افزایش تورم آسیب می‌بینند. استان کردستان نیز به تبع از این امر مستثنی نمی‌باشد.

در این فصل وضعیت شاخص تورم در استان کردستان در مقایسه با کشور در سال ۱۴۰۲ بررسی می‌شود. ابتدا به تعریف تورم و روش‌های اندازه‌گیری آن؛ انواع تورم و منشأ آن پرداخته می‌شود. سپس اثرات منفی تورم بر اقتصاد و چگونگی مبارزه با تورم توضیح داده می‌شود. آنگاه، تورم استان کردستان و جایگاه استان کردستان در مقایسه با کشور مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و در بخش پایانی با جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از بررسی وضعیت تورم استان، توصیه‌های سیاستی پیرامون مرتفع کردن معضل تورم ارائه می‌شود.

فصل چهاردهم: نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

تورم سال ۱۴۰۲ استان برای مناطق شهری استان ۴۶/۶ و برای مناطق روستایی ۴۶/۱ می‌باشد و در مقایسه با کشور که به ترتیب ۴۰/۷ و ۴۰/۶ می‌باشد، می‌توان گفت که در خصوص تورم مناطق شهری و روستایی استان بالاتر از کشور است در نتیجه به همان نسبت قدرت خرید مردم کاهش پیدا کرده است. از میان گروه‌های اصلی کالاها و خدمات نیز بیشترین نرخ تورم در کشور مربوط به قسمت‌های هتل و رستوران، پوشاک و کفش است که این روند در استان هم مشهود است.

۱۴-۱- نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

۱۴-۱-۱- سیاست‌های اقتصادی تورم و جهت‌گیری‌های استان

یکی از مهم‌ترین اهداف هر جامعه‌ای دستیابی به بالاترین سطح رفاه ممکن بوده که به جرئت می‌توان گفت تورم بالا یکی از مهم‌ترین موانع برای دستیابی به این مقصود است. این متغیر نه تنها زندگی شخصی مردم را تحت تأثیر قرار می‌دهد بلکه حتی رفتار دولت‌ها نیز تحت تأثیر این متغیر قرار داشته و می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های سیاستی بهینه‌ای منجر گردد که تمام افراد جامعه از نتایج مفید آن بهره‌مند گردند. نرخ‌های تورم بالا نظام تولید و سرمایه‌گذاری و پس‌انداز را مختل کرده، با تغییر الگوی مصرف و تغییر جریان پس‌اندازها از کارهای مولد و تولیدی به سمت دلالتی و واسطه‌گری و خرید کالاهای مصرفی بادوام شده و نیز با ایجاد اختلال در نظام توزیع امکانات، فرصت‌ها و درآمدها و ایجاد رانتهای اقتصادی برای عده‌ای خاص، زمینه بروز و تشدید مفسد مالی و مفسد اداری را فراهم می‌نماید.

به‌طور کلی می‌توان ادعا نمود تورم در کشور ما پدیده‌ای بنیادی و بادوام بوده و مظهري از عدم تعادل اقتصادی کشور است و مبارزه اصولی با تورم، مستلزم تجدیدنظر در الگوی توسعه اقتصادی کشور می‌باشد. بر این اساس ضروری است فعالان اقتصادی اطلاع دقیقی از وضعیت تغییرات قیمتی و تورم داشته باشند. در این راستا، شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی یکی از شاخص‌های اقتصادی مهم و کلیدی کشور است که مورد استفاده مسئولان، دستگاه‌های برنامه‌ریز و سیاست‌گذار و مجامع علمی کشور است. به‌طور کلی سه نوع روش سیاستی عمده برای مقابله با تورم در ادبیات اقتصادی مطرح است که شامل روش‌های مبارزه با عوامل، آثار و خود تورم است.

در روش مبارزه با عوامل تورم کوشش می‌شود که آن عوامل، برطرف یا تضعیف شوند و بدین‌سان جلو گسترش تورم گرفته می‌شود. در روش مبارزه با آثار تورم نیز مدیران و سیاست‌گذاران با استفاده از روش‌هایی چون پرداخت یارانه‌ها، تأسیس و گسترش انواع بیمه‌ها مثل بیمه بیکاری، تأمین اجتماعی و غیره و کمک به اقشاری که از تورم آسیب می‌بینند، به مبارزه با آثار تورم می‌پردازند و در روش مبارزه با خود تورم، برنامه‌ها در جهت مبارزه با خود تورم است. این کار به‌طور معمول با نرخ‌گذاری روی کالاها و خدمات صورت می‌گیرد.

۱۴-۱-۲- بررسی وضعیت تحولات نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی استان

تورم در علم اقتصاد انواعی دارد که عبارت‌اند از ۱- تورم ملایم و خفیف: این تورم به افزایش ملایم سطح عمومی قیمت‌ها گفته می‌شود. مقدار این تورم بین ۲ تا ۱ درصد در سال برای کشورهای پیشرفته است و برای کشورهای توسعه‌نیافته بین ۱ تا ۴ درصد در سال می‌باشد. این تورم برای اقتصاد مفید است؛ ۲- تورم بالا و زیاد: تورم بالا و زیاد برای کشورهای پیشرفته بین ۱ تا ۳۲ درصد در سال است و برای کشورهای توسعه‌نیافته بین ۳۲ تا ۲۱ درصد در سال می‌باشد. این تورم برای اقتصاد مضر است؛ ۳- تورم بسیار شدید: معیار تورم بسیار شدید برای کشورهای پیشرفته بیشتر از ۳۲ درصد و برای کشورهای توسعه‌نیافته بیشتر از ۲۱ درصد است. این تورم موجب سقوط اقتصادی جامعه می‌شود؛ ۴- ابر تورم: تورم‌های بیشتر از ۱۰۰ درصد را ابر تورم می‌گویند. در واقع ابر تورم مصداقی خاص از تورم بسیار شدید است.

منشأ تورم:

پدیده تورم به قول فریدمن همیشه و همه جا یک پدیده پولی است. این سخن دلالت بر این دارد که آنچه موجب تورم می‌شود افزایش میزان نقدینگی و پول نسبت به کالاهای موجود در جامعه است که موجب برهم خوردن تعادل میان کالاهای موجود در جامعه با مقدار نقدینگی یا پول در گردش می‌شود؛ بنابراین سایر منشأهای تورم از قبیل تورم ناشی از فشار هزینه و ناشی از فشار تقاضا دیگر چندان قابل دفاع نمی‌باشد.

اثرات تورم بر اقتصاد:

تورم بالا و ابر تورم آثار منفی گوناگونی بر جامعه و نظام اقتصادی برجای می‌گذارند که جبران و اصلاح این آثار به سادگی امکان‌پذیر نیست. این آثار و عوارض منفی عبارت‌اند از:

- اثر تخصیصی: تورم بالا و ابر تورم علامت‌دهی قیمت‌های نسبی را ناکارآمد می‌کند و با برهم زدن محاسبات اقتصادی موجب تخصیص ناکارآمد منابع و نهاده‌های تولیدی در جامعه می‌شود. از این رو علاوه بر کاهش بهره‌وری نهاده‌های تولیدی و کاهش رشد اقتصادی موجب افزایش شدت چرخه‌های تجاری در اقتصاد می‌شود.
- کاهش پس‌انداز و سرمایه‌گذاری: تورم بالا و ابر تورم انگیزه پس‌انداز کردن را کاهش می‌دهد. از طرف دیگر تورم بالا و ابر تورم موجب افزایش مصرف در زمان حال و کاهش منابع مالی در دسترس برای سرمایه‌گذاری می‌شود.
- کاهش منابع در دسترس مالی برای اعتبار دهی: تورم بالا و ابر تورم اعتباردهندگان اقتصادی را جریمه می‌کند. از این رو، انگیزه نظام پولی و مالی اقتصاد برای دادن اعتبار را به شدت کاهش می‌دهد؛ بنابراین میزان منابع در دسترس برای دادن اعتبار از مجاری رسمی به شدت کاهش می‌یابد و از طرف دیگر بازار اعتبار غیررسمی با نرخ بهره بسیار بالا تشکیل می‌شود.
- افزایش نااطمینانی در جامعه: تورم بالا و افسارگسیخته موجب می‌شود فعالان اقتصادی و صاحبان کسب‌وکار در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌های خود دچار بلاتکلیفی و نااطمینانی مضاعف شوند؛ چراکه وجود تورم بالا و فزاینده، بنگاه‌های اقتصادی را در زمینه برآورد درآمد و هزینه، به شدت دچار مشکل می‌سازد. در این حالت، شرکت‌ها به‌طور ناخواسته به مصرف سرمایه خود می‌پردازند؛ بنابراین تورم بالا و فزاینده با افزایش نااطمینانی محیط کسب‌وکار موجب کاهش میزان سرمایه‌گذاری و کاهش رشد پایدار بلندمدت در اقتصاد می‌شود.
- اثر توزیعی: تورم بالا و ابر تورم موجب توزیع نامناسب درآمد به نفع ثروتمندان و صاحبان املاک و مستغلات و به ضرر فقیران و صاحبان درآمد ثابت می‌شود. در واقع این نوع تورم، درآمد و قدرت خرید اقشار محروم و ضعیف را به جیب ثروتمندان انتقال می‌دهد و از این طریق موجب افزایش توزیع نابرابر ثروت در جامعه می‌شود.
- افزایش هزینه‌های جاری دولت: دولت خودمصرف کننده بزرگ اقتصادی است. افزایش تورم موجب فشار کارمندان و کارکنان دولت به دولت برای افزایش حقوق می‌شود. این فشار موجب ایجاد پدیده مارپیچ تورم-هزینه-تورم در شرایط تورمی می‌شود، چراکه در اغلب موارد دولت حقوق کارمندان خود را افزایش می‌دهد.

- ایجاد اقتصاد دستوری قیمت‌گذاری: تورم بالا و فزاینده، موجب افزایش شدید نارضایتی مردم می‌شود. از این‌رو انگیزه سیاست‌گذاران پوپولیست را برای کاهش این نارضایتی افزایش می‌دهد. سیاست‌گذاران پوپولیست در این حالت به دنبال درمان سریع و فوری کاهش تورم دست به تنظیم بازار که همان سیاست قیمت‌گذاری‌های دستوری است می‌زنند. قیمت‌گذاری‌های دستوری نیز خود موجب کاهش سرمایه‌گذاری؛ افزایش نااطمینانی محیط کسب‌وکار و کاهش تولید کالای قیمت‌گذاری شده و افزایش کمبود آن کالاها و افزایش شدیدتر قیمت آن کالاها می‌شود.
- برهم زدن موازنه تجارت خارجی: افزایش تورم در داخل کشور موجب کاهش رقابت‌پذیری محصولات داخلی نسبت به محصولات خارجی می‌شود؛ از این‌رو میزان صادرات کاهش و میزان واردات افزایش می‌یابد
- ورشکستگی تولید داخلی: تورم موجب افزایش نرخ ارز می‌شود. دولت‌ها از جمله دولت ایران به طور معمول در این حالت به سرکوب نرخ ارز می‌پردازند. در این صورت، با افزایش مصنوعی قدرت خرید پول داخلی و کاهش مصنوعی قدرت خرید پول خارجی، تولیدات داخلی مزیت صادراتی خود را بیش از پیش از دست داده و تداوم این روند موجب ورشکستگی زنجیره‌های تولیدات داخلی با افزایش زیاد واردات خارجی می‌شود.

روش مبارزه با تورم:

اگر گفته فریدمن صادق باشد تنها یک راه برای مبارزه با تورم وجود دارد و آن کنترل مقدار حجم پول است؛ بنابراین از سیاست‌هایی که موجب افزایش حجم پول نسبت به کالاهای موجود در جامعه می‌شود باید اجتناب شود که عبارت‌اند از:

- افزایش کسری بودجه دولت
- پولی‌سازی کسری بودجه دولت
- قیمت‌گذاری‌های دستوری
- اعطای یارانه‌ها و تسهیلات تکلیفی تولیدی
- ایجاد موانع تولید اعم از قوانین و مقررات مخل تولید و کسب‌وکار
- ایجاد انحصارهای کاذب و موانع ورود به بازار
- عدم استقلال بانک مرکزی
- عدم آزادسازی تجارت و ایجاد موانع تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای بسیار برای تولید

۱۴-۱-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های قیمتی

شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی خانوارهای کل کشور در سال ۱۴۰۲ برای استان و کشور به ترتیب برابر ۲۴۵/۱ و ۲۳۰/۲ بوده که بر اساس سال ۱۴۰۰ به‌عنوان سال پایه محاسبه شده است. نرخ تورم نیز که حاصل تغییرات شاخص قیمت است و در جدول ذیل آمده است که در آن نشان می‌دهد تورم سال ۱۴۰۲ استان و کشور، به ترتیب برابر ۴۶/۵ و ۴۰/۷ درصد می‌باشد.

فصل چهاردهم: نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

جدول ۱۴-۱- شاخص قیمت و نرخ تورم سالانه استان کردستان و کشور طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲

سال پایه=۱۴۰۰

عنوان	شاخص کل قیمت		نرخ تورم (درصد)	
	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲
استان	۱۸۱/۹	۲۴۵/۱	۵۰/۰	۴۶/۵
کشور	۱۷۴/۱	۲۳۰/۲	۴۵/۸	۴۰/۷

منبع: مرکز آمار ایران

شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی و نرخ تورم ماهیانه و نقطه‌ای استان کردستان و کشور طی سال‌های ۱۴۰۱ - ۱۴۰۲ بر مبنای سال ۱۴۰۰ در جدول ذیل نشان داده شده است. در سال ۱۴۰۲ شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی استان کردستان از ۱۹۱/۰ در فروردین‌ماه به ۲۴۵/۱ در اسفندماه و شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی کشور نیز در سال مزبور از ۱۸۰/۵ در فروردین‌ماه به ۲۳۰/۲ در اسفندماه رسیده است. نرخ تورم ماهیانه فروردین‌ماه سال ۱۴۰۲ برای استان برابر ۵/۰ درصد بوده است و در اسفندماه ۱/۷ درصد بوده است. همچنین نرخ تورم ماهیانه کشور از ۳/۷ درصد در فروردین‌ماه سال ۱۴۰۲ به ۲/۰ درصد در اسفندماه رسیده است. نرخ تورم نقطه‌ای استان کردستان در فروردین‌ماه سال ۱۴۰۲ برابر ۶۴/۲ درصد بوده است و این رقم در اسفندماه سال مزبور به ۳۴/۸ در صدر سیده است. نرخ تورم نقطه‌ای کشور نیز از ۵۵/۵ درصد در فروردین‌ماه سال ۱۴۰۲ به ۳۲/۳ درصد در اسفندماه رسیده است.

جدول ۱۴-۲- شاخص قیمت و نرخ تورم ماهیانه و نقطه‌ای استان کردستان و کشور طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲

عنوان	شاخص کل				نرخ تورم ماهیانه (درصد)				نرخ تورم نقطه‌ای (درصد)			
	۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۱		۱۴۰۲	
	کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان
فروردین	۱۱۶/۱	۱۱۶/۳	۱۸۰/۵	۱۹۱/۰	۲/۷	۳/۹	۳/۷	۵/۰	۳۱/۶	۳۲/۹	۶۴/۲	۵۵/۵
اردیبهشت	۱۲۰/۰	۱۲۱/۱	۱۸۵/۵	۱۹۹/۳	۳/۳	۴/۱	۲/۸	۴/۴	۳۴/۴	۳۶/۱	۶۴/۶	۵۴/۶
خرداد	۱۳۲/۷	۱۳۶/۶	۱۸۹/۳	۲۰۳/۰	۱۰/۶	۱۲/۸	۲/۰	۱/۹	۴۹/۳	۴۷/۵	۴۸/۶	۴۲/۶
تیر	۱۳۸/۵	۱۴۲/۷	۱۹۳/۰	۲۰۵/۳	۴/۴	۴/۵	۲/۰	۱/۲	۵۲/۷	۴۹/۱	۴۳/۹	۳۹/۴
مرداد	۱۴۱/۵	۱۴۵/۴	۱۹۷/۷	۲۱۱/۵	۲/۲	۱/۹	۲/۴	۳/۰	۵۲/۳	۴۷/۸	۴۵/۴	۳۹/۸
شهریور	۱۴۴/۶	۱۴۹/۴	۲۰۱/۷	۲۱۷/۹	۲/۷	۲/۷	۲/۰	۳/۱	۵۱/۵	۴۵/۷	۴۵/۹	۳۹/۵
مهر	۱۴۸/۳	۱۵۳/۵	۲۰۶/۵	۲۲۳/۲	۲/۶	۲/۷	۲/۳	۲/۴	۵۰/۳	۴۴/۸	۴۵/۴	۳۹/۲
آبان	۱۵۱/۵	۱۵۶/۵	۲۱۰/۹	۲۲۷/۷	۲/۲	۲/۰	۲/۲	۲/۰	۴۹/۷	۴۴/۹	۴۵/۵	۳۹/۲
آذر	۱۵۴/۸	۱۵۹/۱	۲۱۷/۰	۲۳۴/۲	۱/۷	۱/۷	۲/۹	۲/۹	۵۰/۷	۴۵/۶	۴۷/۲	۴۰/۲
دی	۱۶۰/۷	۱۶۵/۵	۲۲۲/۷	۲۳۹/۳	۳/۸	۴/۰	۲/۶	۲/۱	۵۳/۸	۴۷/۷	۴۴/۶	۳۸/۵
بهمن	۱۶۶/۲	۱۷۲/۴	۲۲۵/۷	۲۴۰/۹	۳/۴	۴/۲	۱/۴	۰/۷	۵۵/۸	۴۹/۴	۳۹/۷	۳۵/۸
اسفند	۱۷۴/۱	۱۸۱/۹	۲۳۰/۲	۲۴۵/۱	۴/۷	۵/۵	۲/۰	۱/۷	۶۲/۴	۵۴/۰	۳۴/۸	۳۲/۳

منبع: مرکز آمار ایران

فصل چهاردهم: نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

مرکز آمار ایران اطلاعات مربوط به شاخص قیمت و نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی گروه‌های اصلی را برای استان‌های کشور، به دو گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات و کالاهای غیرخوراکی و خدمات تفکیک نموده است که در جدول زیر ارائه شده است. شاخص کل گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات استان و کشور در سال ۱۴۰۲ بر مبنای سال پایه ۱۴۰۰ به ترتیب برابر ۲۷۰/۱ و ۲۶۲/۰ و شاخص کل گروه کالاهای غیرخوراکی و خدمات استان و کشور به ترتیب ۲۲۹/۵ و ۲۱۷/۰ بوده است. نرخ تورم مربوط به گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات استان از ۶۵/۸ درصد در سال ۱۴۰۱ به ۴۶/۰ درصد در سال ۱۴۰۲ رسیده است. نرخ تورم گروه کالاهای غیرخوراکی و خدمات استان نیز در سال ۱۴۰۲ برابر ۴۶/۹ درصد بوده است. همچنین نرخ تورم دو گروه خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات و کالاهای غیرخوراکی و خدمات کشور در سال ۱۴۰۲ به ترتیب برابر ۴۱/۲ و ۴۰/۴ درصد بوده است.

جدول ۱۴-۳- شاخص کل و نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی گروه‌های اصلی استان و کشور طی سال‌های ۱۴۰۲-۱۴۰۱

عنوان	شاخص کل				نرخ تورم ۱۲ ماهه (درصد)			
	۱۴۰۱		۱۴۰۲		۱۴۰۱		۱۴۰۲	
	کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان
خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها و دخانیات	۸۴۰/۶	۱۷۰/۵	۲۷۰/۱	۲۶۲/۰	۶۵/۸	۷۰/۵	۴۶/۰	۴۱/۲
کالاهای غیرخوراکی و خدمات	۵۸۹/۶	۱۳۵/۴	۲۲۹/۵	۲۱۷/۰	۴۰/۲	۳۵/۴	۴۶/۹	۴۰/۴

منبع: مرکز آمار ایران (با توجه به عدم انتشار آمار شاخص قیمت مصرف کننده به تفکیک استان در اسفندماه سال ۱۴۰۱ در درگاه ملی مرکز آمار ایران تحلیل‌های مربوطه بر اساس آمار بهمن ماه سال ۱۴۰۱ و بر مبنای سال پایه ۱۳۹۵ صورت گرفته است)

جدول ۱۴-۴- شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی به تفکیک مناطق شهری و روستایی (سال پایه ۱۴۰۰)

عنوان	۱۴۰۱	۱۴۰۲
کشور	شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی مناطق شهری	۲۰۳/۹۶
	شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی مناطق روستایی	۲۱۱/۷
استان کردستان	شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی مناطق شهری	۲۴۴/۹
	شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی مناطق روستایی	۲۴۵/۹

منبع: مرکز آمار ایران

فصل چهاردهم: نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

جدول ۱۴-۵- نرخ تورم کالا و خدمات مصرفی به تفکیک مناطق شهری و روستایی (سال پایه ۱۴۰۰) (درصد)

۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان	
۴۰/۷	۴۵/۰	نرخ تورم در مناطق شهری	کشور
۴۰/۶	۵۰/۶	نرخ تورم در مناطق روستایی	
۴۶/۶	۴۹/۳	نرخ تورم در مناطق شهری	استان کردستان
۴۶/۱	۵۳/۵	نرخ تورم در مناطق روستایی	

منبع: مرکز آمار ایران

۱۴-۱-۴- بررسی و تحلیل اجزاء شاخص‌های قیمتی

شاخص‌های قیمتی و نرخ تورم به تفکیک گروه‌های مختلفی محاسبه می‌شود که در جدول زیر آورده شده است. بیش‌ترین نرخ تورم در استان مربوط به دو گروه ۱. هتل و رستوران و ۲. پوشاک و کفش به ترتیب با ارقام ۷۵/۸ و ۵۲/۵ در صد بوده و سه گروه ۱. ارتباطات و ۲. دخانیات و ۳. آموزش به ترتیب با ارقام ۲۱/۵ و ۳۷/۲ و ۳۹/۴ در صد کم‌ترین نرخ را داشته‌اند.

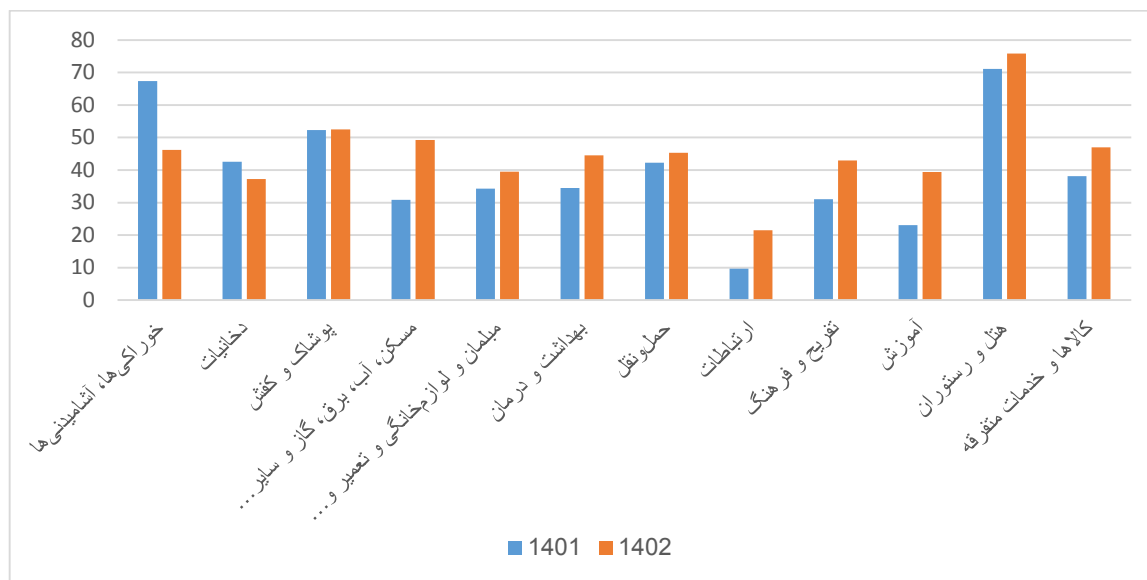
جدول ۱۴-۶- شاخص کل و نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی به تفکیک گروه‌های اصلی استان و کشور طی سال‌های

۱۴۰۲-۱۴۰۱

نرخ تورم کل (درصد)		شاخص کل						عنوان
		۱۴۰۲		۱۴۰۱		۱۴۰۲		
کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان	
۴۱/۲	۴۶/۲	۷۰/۵	۶۷/۴	۲۴۱/۷	۲۴۹/۴	۱۷۱/۲	۸۹۸/۹	خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها
۴۲/۱	۳۷/۲	۳۹/۴	۴۲/۶	۱۹۸/۰	۱۹۸/۱	۱۳۹/۴	۷۵۸/۲	دخانیات
۴۷/۲	۵۲/۵	۴۷/۵	۵۲/۳	۲۱۷/۰	۲۳۳/۵	۱۴۷/۵	۸۹۵/۱	پوشاک و کفش
۳۹/۲	۴۹/۲	۳۲/۳	۳۰/۸	۱۸۴/۳	۱۹۸/۹	۱۳۲/۳	۳۱۸/۹	مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت‌ها
۳۶/۷	۳۹/۵	۳۵/۲	۳۴/۳	۱۸۴/۷	۱۹۱/۵	۱۳۵/۲	۷۹۲/۹	مبلمان و لوازم خانگی و تعمیر و نگهداری معمول آن‌ها
۴۲/۹	۴۴/۵	۴۳/۲	۳۴/۵	۲۰۴/۵	۱۹۹/۷	۱۴۳/۲	۴۲۳/۵	بهداشت و درمان
۴۱/۹	۴۵/۳	۳۶/۳	۴۲/۳	۱۹۳/۳	۲۰۴/۹	۱۳۶/۳	۶۲۱/۳	حمل و نقل
۱۹/۸	۲۱/۵	۱۱/۷	۹/۷	۱۳۳/۸	۱۳۷/۴	۱۱۱/۷	۲۰۰/۶	ارتباطات
۴۳/۷	۴۲/۹	۳۶/۶	۳۱/۰	۱۹۶/۴	۱۹۴/۷	۱۳۶/۶	۷۶۸/۸	تفریح و فرهنگ
۳۷/۴	۳۹/۴	۳۲/۵	۲۳/۱	۱۸۲/۰	۱۸۰/۸	۱۳۲/۵	۲۶۸/۶	آموزش
۵۹/۸	۷۵/۸	۸۲/۷	۷۱/۱	۲۹۲/۰	۳۱۵/۴	۱۸۲/۷	۷۸۹/۶	هتل و رستوران
۴۰/۶	۴۷/۰	۳۳/۹	۳۸/۱	۱۸۸/۲	۲۰۲/۱	۱۳۳/۹	۸۵۱/۱	کالاها و خدمات متفرقه

فصل چهاردهم: نرخ تورم و شاخص‌های قیمتی

منبع: مرکز آمار ایران (با توجه به عدم انتشار آمار شاخص قیمت مصرف کننده به تفکیک استان در اسفندماه سال ۱۴۰۱ در درگاه ملی مرکز آمار ایران تحلیل‌های مربوطه بر اساس آمار بهمن ماه سال ۱۴۰۱ و بر مبنای سال پایه ۱۳۹۵ صورت گرفته است. آمار سال ۱۴۰۲ بر مبنای سال ۱۴۰۰ می‌باشد.)

نمودار ۱۴-۱- نرخ تورم در استان به تفکیک گروه‌های اصلی طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ (سال پایه ۱۴۰۰)

منبع: مرکز آمار ایران

۱۴-۲- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته، استان کردستان جزو استان‌های با نرخ تورم بالا نسبت به میانگین کشوری می‌باشد و در بیشتر ماه‌های سال تورم بیشتری را نسبت به میانگین کشوری تجربه کرده است. با دقت در جداول و نمودارهای فوق می‌توان گفت که متأسفانه سیاست‌های کاهش و مهار تورم توسط دولت و بانک مرکزی در سال ۱۴۰۲ هنوز چندان نتوانسته است به طور معنی‌داری در مهار تورم کشوری و استانی موفق باشد؛ بنابراین، داغ تورم هنوز بر پشت شهروندان، کارفرمایان و صاحبان کسب‌وکار کشور به سختی احساس می‌شود.

نرخ‌های بالای تورم و نوسانات قابل توجه آن در اقتصاد ایران طی چهار دهه اخیر در مقایسه با عمده کشورهای جهان نشان از عدم اجرای سیاست‌های مناسب در جهت کاهش تورم از سوی سیاست‌گذاران کشور دارد. هر چند در بازه‌هایی از زمان و به‌ویژه پس از تجربه نرخ‌های تورم بسیار بالا اعمال سیاست‌های مقطعی در جهت کاهش تورم با تعجیل در دستور کار قرار گرفته است که نیاز به بازنگری کارشناسی‌تر و جدی‌تر در این زمینه می‌باشد.

لذا می‌توان گفت که در صورت عدم اتخاذ راهکار مناسب و جدی‌تر در سیاست‌های پولی و افزایش نامتناسب پایه پولی و نقدینگی با رشد تولیدات داخلی و بدون اعمال سیاست‌های تکمیلی، در شرایط فعلی با وجود تحریم‌های اقتصادی کشور ادامه روند کاهشی تورم دور از دسترس خواهد بود و به تبع آن افزایش افسار گسیخته قیمت برخی نهاده‌ها و اقلام مصرفی مردم، شکاف زیادی بین هزینه‌های زندگی مردم و سطح درآمدهای آنان ایجاد می‌گردد.

- شایان توجه است که تورم زیاد به تدریج موجب فرسایش سرمایه انسانی و اجتماعی کشور شده و با افزایش نا اطمینانی محیط کسب و کار به کاهش سرمایه‌گذاری در کشور و به تبع کاهش ذخایر سرمایه کشور منجر می‌شود.
- از این رو رشد بلندمدت کشور با کاهش میزان سرمایه تولیدی کشور در خطر می‌افتد که لازم است برای آن چاره‌ای عاجل شود. با این توصیف برای کسب موفقیت‌های بیشتر در زمینه کنترل و مهار تورم در استان و کشور، پیشنهادات راهبردی در هماهنگ‌سازی سیاست‌های پولی، ارزی و مالی که همگی به نوعی در تعدیل تورم و ثبات شرایط در استان مؤثر خواهند بود؛ می‌تواند گره‌گشای این معضل اقتصادی باشد که در قالب توصیه‌های سیاستی ارائه شده است.
- کنترل اضافه برداشت بانک‌ها و رشد قاعده مند پایه پولی: به طوریکه طی سال‌های اخیر بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی یا به عبارتی اضافه برداشت بانک‌ها که مهمترین عامل رشد پایه پولی بوده افزایش یافته است و کنترل آن پیش مقدمه هرگونه سیاستی است.
  - حفظ توازن بودجه و انضباط مالی دولت: اتخاذ سیاست‌هایی که به افزایش هزینه‌های دولت منجر می‌شود موجب عدم توازن و کسری بودجه و در نهایت باعث اتخاذ سیاست‌های نادرست در نظام پولی کشور می‌شود که همین موضوع عامل رشد نقدینگی و تورم می‌گردد.
  - پرهیز از سیاست‌های کنترل قیمتی: سیاست‌های کنترل قیمتی و اعمال سیاست‌های یارانه‌ای که اغلب با انگیزه رضایت عموم مردم اعمال می‌شود، منجر به افزایش هزینه‌بناگاه‌ها و بخش تولید شده و در نهایت باعث انتقال تورم تولیدکننده به بخش مصرف‌کننده می‌شود.
  - رفتن معادل مبلغ چک‌پول‌های واگذاری به بانک‌ها از سوی بانک مرکزی و بلوکه کردن آن برای جلوگیری از رشد نقدینگی از این راه.
  - اجرای قانون در مورد وجوه دولتی در بانک‌ها و بلوکه کردن ۸۸ درصد آنها به منظور جلوگیری از رشد نقدینگی از این طریق.
  - کاهش هزینه‌های غیرضروری دولت به منظور کاهش کسر بودجه با اجرای انضباط مالی در دولت.
  - نظارت بر مصرف وجوه بانک که به صورت تسهیلات در اختیار طرح‌های زود بازده قرار می‌گیرد، به منظور جلوگیری از انتقال این وجوه به سوی دلالی و خرید مسکن و زمین که یکی از عوامل کنونی افزایش تورم است.
  - جلوگیری از رشد بی‌رویه نقدینگی؛ براساس محاسبات کارشناسانه بهترین حد رشد سالانه نقدینگی در کشور ما حدود ۱۰ درصد است و افزایش آن تا حداکثر ۲۰ درصد در شرایط ضروری نیز قابل قبول است و البته تورم‌زا است ولی در حد بحرانی نخواهد بود.
  - در راستای اقدامات بلندمدت و بنیادی برای مهار تورم توجه به مباحث مربوط به طراحی نهادی مهم است. باید نهادهای سیاسی، اقتصادی، حقوقی و ساختار دولت به گونه‌ای طراحی و اصلاح شوند تا ساختارهای انگیزشی افزایش مخارج دولت کنترل و مهار شود تا مانع بی‌انضباطی پولی و مالی دولت شوند.

- راه‌اندازی صندوق یا بانک سرمایه‌گذاری با استفاده از ذخایر ارزی به منظور اعطای تسهیلات ارزی به سرمایه‌گذاران بخش خصوصی، از جمله به تولیدکنندگانی که زیر ظرفیت تولید و اشتغال کار می‌کنند تا از سویی تولید آنان افزایش یابد و از سوی دیگر اشتغال افزایش یابد.
- تزریق بیشتر ارز به بازار از سوی بانک مرکزی به منظور جلوگیری از افزایش قیمت آن در بازار و حرکت آرام و تدریجی به سوی کاهش قیمت ارزی به طور که شوک به بازار وارد نکند و موجب کاهش صادرات نشود.
- ضرورت دارد برای کنترل و کاهش تورم در بلندمدت هرچه سریع‌تر استقلال بانک مرکزی به رسمیت شناخته شود.
- هرگونه سیاست سمت عرضه کشور نظیر سیاست‌های تشویقی سرمایه‌گذاری، خصوصی‌سازی، اصلاح قوانین و مقررات زدایی، اصلاح نظام یارانه‌ها و قیمت‌گذاری به صورت جدی و سریع جهت کاهش تورم به اجرا درآید.
- از هرگونه قیمت‌گذاری دستوری تا آنجا که ممکن است اجتناب شود. چراکه مخرب‌ترین ابزار کنترل تورم دخالت در قیمت‌های بازار است. این سیاست با اختلال در زنجیره تولید، با کاهش تولید محصول هدف، موجب افزایش تورم می‌شود.
- ساماندهی سرمایه‌های سرگردان در میان افراد جامعه و تقویت بازار و منابع مالی و پرهیز دولت و بانک مرکزی از اعمال سیاست‌های دستوری برای تعیین نرخ سود سپرده‌ها از دیگر سیاست‌های پولی مناسب به حساب می‌آید.
- دولت میزان تسهیلات تکلیفی را به تدریج کاهش دهد و از مداخله در تعیین نرخ سود اعتبارات پرهیز کند.
- دولت نظام بانکی را اصلاح و از مداخله در مدیریت منابع بانک‌ها اجتناب کند.

فصل پانزدهم

وضعیت مالی و بودجه‌ای استان

خلاصه فصل

اطلاعات و آمارهای موجود از بودجه عمومی دولت در استان نشان می‌دهد در سال ۱۴۰۲ درآمدهای عمومی و واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای استان کردستان به ترتیب ۲۷،۲۰۶،۰۴۹ و ۹،۷۶۲ میلیون ریال بوده است. منابع عمومی و درآمدهای اختصاصی استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۲۸،۹۴۸،۷۸۸ میلیون ریال بوده که ۹۱ درصد از درآمدهای عمومی استان را درآمدهای مالیاتی تشکیل می‌دهد.

مالیات و صولی استان کردستان در سال ۱۴۰۲ برابر با ۲۴،۰۹۹،۸۹۰ میلیون ریال و تولید ناخالص داخلی طبق آخرین آمار منتشر شده (سال ۱۴۰۰) برابر با ۷۲۱،۴۳۷،۳۴۴ میلیون ریال بوده است که نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی (تلاش مالیاتی) در سال ۱۴۰۰ برابر ۱/۸۲ درصد می‌باشد.

مصارف عمومی بودجه استان کردستان شامل مصارف عمومی، اختصاصی و اسناد به مبلغ ۳۰،۸۶۹،۸۶۳ میلیون ریال می‌باشد و منابع عمومی استان مبلغ ۲۷،۱۳۹،۶۵۹ میلیون ریال بوده است. در نتیجه ضریب برداشت برابر ۱/۱۴ بوده که نشان دهنده کسری بودجه استان می‌باشد.

۱۵-۱- سیاست‌های اقتصادی مالی و بودجه‌ای و جهت‌گیری‌های استان

بودجه یکی از مهم‌ترین اسناد اقتصادی یک کشور است که در آن درآمدها و هزینه‌های دولت برای یک دوره زمانی مشخص قید می‌شود. در صورتی که مردم و کسب‌وکارها در هر جامعه با فعالیت‌های خود در اقتصاد مشغول به کارند، بودجه به‌عنوان یک ابزار اساسی در تعیین مسیر توسعه و توزیع منابع اقتصادی نقش دارد. بودجه ایران نیز به‌عنوان یک بخش اساسی از سیاست‌ها و برنامه‌های کلان دولت، تعیین‌کننده‌ی الگوی اقتصادی کشور محسوب می‌شود. در ساختار بودجه، درآمدها از منابع مختلف نظیر مالیات، صادرات، فروش نفت و گاز و همچنین وام‌ها جمع‌آوری می‌شود. از سوی دیگر، هزینه‌ها شامل اقساط کارکنان، پروژه‌های عمرانی، آموزش و بهداشت، دفاع ملی و سایر بخش‌های اجتماعی و اقتصادی است. تعیین بودجه همواره یک فرآیند پیچیده است که نیازمند توجه به اولویت‌ها، نیازها و اهداف کلان کشور است. همچنین، تعیین منابع و تخصیص آن‌ها به صورت عادلانه و مؤثر نقشی حیاتی در موفقیت اجرای سیاست‌ها دارد. با توجه به نوسانات در بازارهای جهانی، قیمت نفت و تحریم‌های بین‌المللی، برنامه‌ریزی دقیق و اصولی در زمینه بودجه بسیار اهمیت دارد. باید توجه داشت که بودجه ایران به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اسناد اقتصادی، تأثیر مستقیم بر زندگی هر فرد در جامعه دارد و نحوه مدیریت و اجرای آن می‌تواند در توسعه و پیشرفت کشور تأثیرگذار باشد.

در مورد استان کردستان، می‌تواند سیاست‌های مختلفی در زمینه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی داشته باشد. برخی از جهت‌گیری‌های عمومی که ممکن است در سیاست‌های اقتصادی و مالی یک استان مورد استفاده قرار گیرد، عبارت‌اند:

- **توسعه صنعت و کشاورزی:** ارتقاء صنایع محلی و توسعه کشاورزی می‌تواند به ایجاد اشتغال و افزایش تولیدات منطقه کمک کند.
- **سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌ها:** سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل‌ونقل، انرژی و ارتباطات می‌تواند به بهبود محیط کسب‌وکار و جذب سرمایه‌گذاری‌ها کمک کند.
- **توسعه گردشگری:** استفاده از منابع طبیعی و فرهنگی منطقه برای توسعه صنعت گردشگری می‌تواند منبع درآمد و اشتغال‌زایی باشد.
- **توسعه آموزش و پژوهش:** سرمایه‌گذاری در حوزه‌های آموزش و پژوهش باعث افزایش سطح دانش و مهارت جمعیت می‌شود و می‌تواند به نوآوری و توسعه پایدار منطقه کمک کند.
- **تنظیم بودجه با دقت:** تنظیم بودجه با توجه به نیازها و اولویت‌های منطقه، به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم در مدیریت اقتصادی و مالی، می‌تواند به بهره‌وری بیشتر و توسعه پایدار منطقه کمک کند.
- **ترویج کسب‌وکارهای محلی:** حمایت از کسب‌وکارهای محلی و ایجاد شرایط مناسب برای رشد و توسعه آن‌ها، می‌تواند به اقتصاد منطقه افزوده شود.

۱۵-۲- بررسی وضعیت تحولات مالی و بودجه‌ای

وزارت امور اقتصادی و دارایی در سال‌های اخیر اقدامات قابل توجهی را در راستای بروز رسانی فرآیندها و سیستم‌های اجرایی، مدیریتی و نظارتی خود در دست اقدام داشته است. شفاف‌سازی و هوشمندسازی عملیات

مالی دولت یکی از مهم‌ترین پروژه‌هاست که به منظور استفاده مؤثر از قابلیت‌های فناوری اطلاعات در انجام بهینه مأموریت‌ها و رسالت‌های این وزارتخانه در دستور کار قرار دارد. از پروژه‌های تعریف شده در ذیل پروژه کلان شفاف‌سازی و هوشمندسازی عملیات مالی دولت، پروژه خزانه‌داری الکترونیکی، اجرای طرح حساب واحد (TSA) و همچنین ساماندهی و تجمیع حساب‌های دولتی است. استان کردستان نیز همچون سایر استان‌ها با اجرای طرح مذکور در سطح استان نقش خود را در انجام این مهم ایفا نموده و با تلاش و پشتکار کارشناسان خویش در حال بروز رسانی عملکرد در قالب‌های درخواستی وزارت متبوع می‌باشد.

۱۵-۳- بررسی و تحلیل کلی وضع مالی استان

۱۵-۳-۱- نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان

نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی که از آن به عنوان تلاش مالیاتی^۱ یاد می‌شود، معیاری برای آگاهی از کنترل دولت یک کشور بر منابع اقتصادی آن یا به عبارت دیگر یک کشور چه مقدار از منابع اقتصادی خود را از این طریق هدایت می‌کند. این نسبت در استان کردستان برای سال ۱۴۰۰ برابر با ۱/۸۲ در صد و برای کشور ۳/۵۳ درصد بوده است.

جدول ۱۵-۱- نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان و کشور (میلیارد ریال)^۲

۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۳۹۸	۱۳۹۷	شرح	
۱۳,۰۹۹	۷,۰۸۸	۴,۷۲۷	۳,۴۳۴	استان	درآمد مالیاتی
۳,۰۱۰,۱۵۵	۲,۰۶۸,۰۰۰	۱,۶۰۸,۰۰۰	۱,۲۶۵,۰۰۰	کشور	
۷۲۱,۴۳۷	۵۰۰,۸۸۷	۲۹۵,۳۱۹	۲۲۱,۶۵۶	استان	تولید ناخالص داخلی
۸۵,۳۳۹,۲۷۴	۵۰,۳۱۴,۲۰۹	۳۴,۲۵۵,۰۰۹	۲۵,۸۲۹,۷۱۲	کشور	
۱/۸۲	۱/۴۲	۱/۶۰	۱/۵۵	استان	نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی (درصد)
۳/۵۳	۴/۱۱	۴/۶۹	۴/۹۰	کشور	

منبع: مرکز آمار/ اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان/ محاسبات کارشناسی

همانگونه که در جدول ۱۵ - ۱ نشان داده شده، طی سالهای ۱۳۹۷ - ۱۴۰۰ نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در کشور و استان کردستان روند کاهشی داشته است و میانگین آن در ۴ سال گذشته در استان ۱/۶ درصد و در کشور ۴/۳ درصد بوده است. این در حالی است که متوسط تلاش مالیاتی در سال ۲۰۲۲ در جهان ۱۴/۱ درصد، در اروپا و آسیا ۱۸/۹ درصد، در کشور آذربایجان ۱۴/۲ درصد، تاجیکستان ۹/۸ درصد، پاکستان ۹/۱ درصد و ترکیه ۱۷/۹ درصد بوده است^۳. پایین بودن تلاش مالیاتی در ایران بیانگر وجود فرار مالیاتی است که نشان می‌دهد بسیاری از گروه‌های دارای درآمد و سود اقتصادی بالا، تمام یا بخشی از مالیات واقعی را نمی‌پردازند.

^۱ Tax effort

^۲ آمار تولید ناخالص داخلی مربوط به سال ۱۴۰۲ منتشر نشده است و به ناچار برای محاسبات این بخش از آخرین آمار منتشر شده یعنی ۱۴۰۰ استفاده شده است.

^۳ -مأخذ: سایت بانک جهانی

۱۵-۳-۲- ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به درآمدهای عمومی استان)

برای مقایسه میزان برخورداری استان‌ها از درآمدهای استان نسبت به مصارف استان می‌توان از مفهوم ضریب برداشت (برخورداری) استفاده کرد. این ضریب که همان نسبت مصارف عمومی به درآمد عمومی استان می‌باشد، میزان برخورداری هر استان از درآمدهای همان استان را نشان می‌دهد. به عبارتی چه میزان از درآمدهای استان به خود استان بر می‌گردد. این ضریب برای استان‌های دارای مازاد درآمد کمتر از ۱ و برای استان‌های دارای کسری درآمد بیشتر از ۱ است که برای کمتر از ۱ نشان می‌دهد درآمدهای آن استان نه تنها مصارف آن استان را پوشش داده بلکه مازاد درآمد آن به خزانه دولت نیز واریز گردیده و صرف توسعه سایر استان‌ها نیز می‌گردد و بیشتر از ۱ نشان از سطح محرومیت استان و اینکه درآمدهای استان مصارف استان را پوشش نمی‌دهد.

مصارف عمومی بودجه استان کردستان شامل مصارف عمومی، اختصاصی و اسناد به مبلغ ۳۰،۸۶۹،۸۶۳ میلیون ریال می‌باشد و منابع عمومی استان مبلغ ۲۷،۱۳۹،۶۵۹ میلیون ریال بوده است. در نتیجه ضریب برداشت برابر ۱/۱۴ بوده که نشان دهنده کسری بودجه استان می‌باشد.

جدول ۱۵-۲- ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به منابع عمومی استان) (میلیون ریال)

عنوان	۱۴۰۲
مصارف عمومی استان	۳۰،۸۶۹،۸۶۳
منابع عمومی استان	۲۷،۱۳۹،۶۵۹
ضریب برداشت	۱/۱۴

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

۱۵-۴- بررسی و تحلیل وضعیت منابع و مصارف بودجه استان

۱۵-۴-۱- منابع بودجه دولت

منابع بودجه شامل سه دسته درآمدها، واگذاری دارایی‌های مالی و واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای می‌باشد که هر کدام ممکن است به صورت ملی یا استانی وصول شوند. منابع عمومی در سال ۱۴۰۲ برابر ۲۷،۲۰۶،۰۴۹ میلیون ریال بوده است. همچنین درآمدهای اختصاصی ۱۲،۸۵۱ میلیون ریال بوده که تمام مبلغ آن از منابع استانی می‌باشد.

جدول ۱۵-۳- عملکرد منابع عمومی و درآمدهای اختصاصی استان کردستان به تفکیک ملی و استانی (میلیون ریال)

۱۴۰۲			عنوان	
جمع کل	منابع استانی	منابع ملی	درآمدهای عمومی	درآمدها
۲۷،۲۰۶،۰۴۹	۶۲۸،۲۶،۶۷۲	۵۳۳،۴۲۱		
۱۲،۸۵۱	۱۲،۸۵۱	-	درآمدهای اختصاصی	
۱،۷۲۰،۱۲۶	-	۱،۷۲۰،۱۲۶		واگذاری دارایی‌های مالی
۹،۷۶۲	-	۹،۷۶۲		واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای
۲۸،۹۴۸،۷۸۸	۲۶،۶۸۵،۴۷۹	۲،۲۶۳،۳۰۹	جمع کل	

منبع: سامانه سناما

فصل پانزدهم: وضعیت مالی و بودجه‌ای استان

درآمدها به دو دسته درآمدهای مالیاتی و درآمدهای غیرمالیاتی (شامل درآمدهای حاصل از مالکیت دولت، فروش کالا و خدمات، جرایم و خسارت و متفرقه) تقسیم می‌شوند. سهم درآمدهای مالیاتی و غیرمالیاتی از درآمدهای عمومی در سال ۱۴۰۲ به ترتیب برابر ۹۱/۰۵ و ۸/۹۵ درصد بوده است.

جدول ۱۵-۴- عملکرد درآمدهای استانی (میلیون ریال)

سهم	۱۴۰۲	عنوان	
۹۱/۰۵	۲۴,۷۰۹,۵۴۴	مالیاتی	عملکرد درآمدها
۸/۹۵	۲,۴۳۰,۱۱۵	غیرمالیاتی	
۱۰۰	۲۷,۱۳۹,۶۵۹	مجموع	

منبع: خزانه استان

۱۵-۵- مصارف بودجه دولت:

کل مصارف بودجه استان در سال ۱۴۰۲ مبلغ ۱۲۹,۳۴۱,۶۶۸ میلیون ریال بوده که شامل بودجه عمومی، بودجه اختصاصی و اسناد خزانه اسلامی به ترتیب با مبالغ ۱۰۸,۸۹۵,۵۸۸ و ۱۶,۷۳۳,۲۶۸ و ۳,۷۱۲,۸۱۲ میلیون ریال تخصیص یافته است. بودجه عمومی استان با سهم بیش از ۸۴/۱۹ درصدی بیشترین سهم را از مصارف بودجه استان داشته است.

جدول ۱۵-۵- کل مصارف بودجه استان (میلیون ریال)

سهم (درصد)	۱۴۰۲	عنوان
۸۴/۱۹	۱۰۸,۸۹۵,۵۸۸	عملکرد بودجه عمومی (به جز اعتبارات اختصاصی)
۱۲/۹۴	۱۶,۷۳۳,۲۶۸	عملکرد بودجه اختصاصی
۲/۸۷	۳,۷۱۲,۸۱۲	مجموع اسناد خزانه اسلامی و اوراق تسویه خزانه
۱۰۰	۱۲۹,۳۴۱,۶۶۸	کل مصارف بودجه

منبع: سامانه سناما

عملکرد بودجه عمومی دستگاه‌های متمرکز در جدول زیر آورده شده است. بودجه عمومی به دو بخش اعتبارات هزینه‌ای و اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای تقسیم می‌شود که به دو صورت مصوب و ابلاغی تخصیص داده می‌شود. اعتبارات هزینه‌ای (جاری)، ظرفیت‌های ایجاد شده توسط دولت را حفظ و نگهداری می‌کنند و هزینه‌های نگهداری از ظرفیت‌های موجود را در قالب هزینه جبران خدمت کارکنان، استفاده از کالا و خدمات، هزینه‌های اموال و دارایی، یارانه، کمک بلاعوض، رفاه اجتماعی و سایر هزینه‌های تأمین و هزینه‌های اعمال حاکمیت و استقرار آن را تأمین می‌نمایند. اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای ظرفیت‌های جدید ایجاد می‌نماید، ظرفیت‌های موجود را توسعه می‌دهد و یا به عمر آن‌ها می‌افزاید و یا دوام آن را تثبیت می‌نماید.

با توجه به جدول زیر کل عملکرد بودجه عمومی در سال ۱۴۰۲ برابر ۱۳۹,۹۵۰ میلیون ریال بوده که سهم اعتبارات هزینه‌ای حدود ۷۷/۸۱ درصد با مبلغ ۱۰۸,۸۹۶ میلیارد ریال و سهم اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای نیز ۲۲/۱۹ درصد برابر مبلغ ۳۱,۰۵۴ میلیارد ریال بوده است.

فصل پانزدهم : وضعیت مالی و بودجه‌ای استان

جدول ۱۵-۶- عملکرد بودجه عمومی (به جز اعتبارات اختصاصی) (مصوب و ابلاغی - همه دستگاه‌ها) (میلیارد ریال)

۱۴۰۲			عنوان
جمع کل	اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای	اعتبارات هزینه‌ای	
۵۷,۵۸۱	۱۸,۳۰۹	۳۹,۲۷۲	مصوب ^۴
۸۲,۳۶۹	۱۲,۷۴۵	۶۹,۶۲۴	ابلاغی
۱۳۹,۹۵۰	۳۱,۰۵۴	۱۰۸,۸۹۶	مجموع

منبع: سامانه سناما

عملکرد بودجه اختصاصی دستگاه‌های متمرکز بیانگر آن است که مبلغ ۱۵,۶۵۲,۷۲۳ میلیون ریال از این اعتبارات صرف مصارف هزینه‌ای و مبلغ ۱۰,۰۸۰,۵۴۴ میلیون ریال نیز صرف اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای شده است که در مجموع ۱۶,۷۳۳,۲۶۷ میلیون ریال از این اعتبارات در استان کردستان جذب و تخصیص داده شده است.

جدول ۱۵-۷- عملکرد بودجه اختصاصی (مصوب و ابلاغی - همه دستگاه‌ها) (میلیون ریال)

۱۴۰۲			عنوان
جمع کل	اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای	اعتبارات هزینه‌ای	
۱۴,۷۲۶,۳۲۰	۲۰۵,۱۸۷	۱۴۱,۵۲۱,۱۳۳	مصوب ^۵
۲,۰۰۶,۹۴۷	۸۷۵,۳۵۷	۱,۱۳۱,۵۹۰	ابلاغی
۱۶,۷۳۳,۲۶۷	۱,۰۸۰,۵۴۴	۱۵,۶۵۲,۷۲۳	مجموع

منبع: سامانه سناما

اسناد خزانه اسلامی (اخزا) اوراق بهادار با نام است که نوعی اوراق بدهی به حساب می‌آید و هدف اصلی انتشار اسناد خزانه اسلامی تأمین کسری بودجه دولت است. این اوراق مهم‌ترین ابزار بازار پول برای اعمال سیاست‌های پولی است؛ بنابراین دولت با انتشار اسناد خزانه، بدهی‌های خود را به تعویق می‌اندازد. اسناد خزانه و یا به‌طور مختصر اخزا اوراقی است که دولت برای تصفیه بدهی‌های خود بابت طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای با قیمت اسمی و سرسید معین به طور مستقیم به طلبکاران غیردولتی واگذار می‌کند. پیمانکاران طلبکار دولت می‌توانند این اوراق را در بازار ابزارهای نوین مالی فرابورس به فروش برسانند و طلب خود از دولت را دریافت کنند. در مجموع به میزان ۲,۷۰۳,۳۲۶ میلیون ریال از این اسناد در استان کردستان تخصیص داده شده است.

جدول ۱۵-۸- عملکرد اسناد خزانه اسلامی و اوراق تسویه خزانه (میلیون ریال)

۱۴۰۲	عنوان	
۲۳۲,۰۰۰	مصوب ^۶	اسناد خزانه اسلامی (مصوب و ابلاغی)
۱۶۹,۵۷۵	ابلاغی	
۴۰۱,۵۷۵	مجموع	

^۴ در این جداول ردیف مصوب نشان دهنده همان عملکرد است منظور از آن داشتن ردیف بودجه استانی است نه اعتبار ابلاغی.

^۵ در این جداول ردیف مصوب نشان دهنده همان عملکرد است منظور از آن داشتن ردیف بودجه استانی است نه اعتبار ابلاغی.

^۶ در این جداول ردیف مصوب نشان دهنده همان عملکرد است منظور از آن داشتن ردیف بودجه استانی است نه اعتبار ابلاغی.

عنوان	۱۴۰۲	
اوراق تسویه خزانه	بانکی	۳۱۸.۳۹۵
	مالیاتی	۶۳۱.۶۹۳
	مجموع	۹۵۰.۰۸۸
مجموع اسناد خزانه اسلامی و اوراق تسویه خزانه	۲.۷۰۳.۳۲۶	

منبع: سامانه سناما

۱۵-۶- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

مهمترین مطالبی که در این فصل به آن پرداخته شد را می‌توان در موارد زیر خلاصه نمود:

۱. عملکرد اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌های اجرایی استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۱۵,۶۵۲,۷۲۳ میلیون ریال بوده است و اعتبارات تملک داراییهای سرمایه‌های (عمرانی) استان نیز در این سال برابر ۱,۰۸۰,۵۴۴ میلیون ریال بوده است.

۲. نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی چه در کشور و چه در استان کردستان روندی کاهشی داشته است و میانگین این شاخص در طول دوره ۴ ساله نشان می‌دهد که تلاش مالیاتی در استان ۱/۶ درصد و در کشور ۴/۳ درصد می‌باشد.

۳. متوسط تلاش مالیاتی در میانگین جهانی در سال ۲۰۲۲ معادل ۱۴/۱ درصد و در اروپا و آسیا معادل ۱۸/۹ درصد است. پایین بودن تلاش مالیاتی در ایران بیانگر وجود فرار مالیاتی بوده که نشان می‌دهد بسیاری از گروه‌های دارای درآمد و سود اقتصادی بالا، ممکن است تمام یا بخشی از مالیات واقعی را نپردازند.

۴. میزان ضریب برداشت در استان کردستان در سال ۱۴۰۲ معادل ۱/۱۴ درصد است که نشان‌دهنده کسری بودجه در استان می‌باشد

۵. درآمدهای مالیاتی بیشترین سهم را در سال ۱۴۰۲ داشته و قریب به ۹۱ درصد از کل منابع استان را تشکیل داده است.

اسناد خزانه اسلامی به اسناد مالی و اوراق بهاداری دولت اسلامی ایران اطلاق می‌شود که به منظور جذب منابع مالی و تأمین هزینه‌های دولتی صادر می‌شوند. این اسناد به عنوان یک ابزار مالی جهت تأمین مالی و تعادل بودجه مورد استفاده قرار می‌گیرند. در ایران، توسعه و استفاده از اسناد خزانه اسلامی به‌عنوان یکی از منابع تأمین مالی دولت توجیه‌پذیری دارد. این اوراق در سال‌های اخیر و با توجه به کاهش اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای نقش قابل توجهی در تأمین مالی پروژه‌های عمرانی ایفا نموده‌اند. لذا جذب حداکثری اسناد خزانه و برنامه‌ریزی برای سال‌های آینده می‌تواند در تکمیل طرح‌های عمرانی استان اثرگذار باشد. ضروری است در تخصیص اسناد خزانه اسلامی به استان‌های محروم امتیاز ویژه در نظر گرفته شود که جبران عقب‌ماندگی این استان‌ها می‌گردد.

انتقال برخی از ردیف‌های درآمدی از محل استانی به ملی صورت می‌گیرد از جمله درآمدهای گمرکی که عملاً وصولی این ردیف‌ها از مجموع درآمدهای استان خارج می‌شود و درآمد حاصل از مطالبات معوق جرائم رانندگی که به حساب ملی واریز می‌شود از موانع وصول درآمدهای استانی است.

توسعه و بهبود نظام مالی دولت یک فرآیند چندساله و چندجانبه است که نیازمند تلاش‌های گسترده در حوزه‌های مختلف است. در زیر تعدادی از پیشنهاداتی که می‌تواند به بهبود نظام مالی دولت ایران کمک کند، آورده شده است.

- **تقویت شفافیت:** تسهیل دسترسی عموم به اطلاعات مالی دولت و تفصیلی درباره بودجه و هزینه‌ها، ارائه گزارش‌های مالی به زبان ساده و قابل درک برای جامعه، ترویج استفاده از فناوری اطلاعات برای افزایش شفافیت در مدیریت مالی.
- **مدیریت برنامه‌ریزی مؤثر:** بهبود برنامه‌ریزی و تخصیص منابع به‌طور استراتژیک و بهینه، ارتقاء فرآیندهای برنامه‌ریزی بر اساس اولویت‌ها و اهداف ملی، استفاده از الگوهای علمی در تصمیم‌گیری‌ها و تخصیص منابع.
- **کاهش فساد مالی:** تشدید نظارت و کنترل‌های داخلی و خارجی بر مصارف دولتی، ترویج اصول شفافیت و حسابرسی در همه ابعاد مالی، تشدید مجازات‌ها برای فساد مالی و تبانی
- **توسعه منابع مالی:** تنوع‌بخشی در منابع درآمدی به جای وابستگی به منابع نفتی، افزایش کارایی در مالیات‌گذاری و جلب درآمد از قشرهای گسترده‌تر جامعه. ترویج سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی.
- **کاهش بدهی دولت:** کنترل و مدیریت برنامه‌های اجرایی بر اساس توان مالی حاکمیت، ارتقاء مدیریت بدهی و اقتصاد مقاوم در مواجهه با فشارهای مالی.
- **ارتقاء بهره‌وری:** بهبود عملکرد و بهره‌وری در اجرای پروژه‌ها و برنامه‌های توسعه، افزایش کیفیت خدمات عمومی با استفاده از منابع محدود به بهترین نحو ممکن، پیشگیری از هدر رفت منابع و بهبود اثربخشی در مدیریت مالی.
- **آموزش و ارتقاء توانمندی:** توسعه مهارت‌های کارکنان در زمینه مدیریت مالی و استفاده اثربخش از منابع، آموزش مالیاتی و مدیریت مالی به جامعه به منظور افزایش آگاهی عمومی،
- این پیشنهادات فقط یک شروع بهبود نظام مالی دولت می‌باشند و برای تحقق اهداف بهبود و پایداری نیازمند تلاش‌های هماهنگ و پیوسته از سوی دولت و جامعه است

فصل شانزدهم نظام مالیاتی

خلاصه فصل

نظام مالیاتی کشور در سال‌های اخیر در سه محور اجرای طرح جامع مالیاتی، اصلاح قوانین و مقررات مالیاتی و استقرار کامل نظام مالیات ارزش‌افزوده تغییر نموده است. این تغییرات در راستای بهبود سه کارکرد نظام مالیاتی شامل: درآمدی تخصیصی و توزیعی بوده است.

مالیات، به مثابه یک نوع هزینه اجتماعی است که آحاد یک ملت در راستای بهره‌برداری از امکانات و منابع یک کشور موظفاند آن را پرداخت نمایند تا توانایی‌های جایگزینی این امکانات و منابع فراهم شود. در واقع مالیات انتقال بخشی از درآمدهای جامعه به دولت یا بخشی از سود فعالیت‌های اقتصادی است که نصیب دولت می‌شود. اصولاً در بیشتر کشورها بخش عمده‌ای از منابع درآمدی دولت از طریق مالیات تأمین می‌شود. سهم مالیات از کل درآمدهای عمومی در میان کشورها متفاوت است و میزان آن بستگی به سطح توسعه و ساختار اقتصادی آن‌ها دارد. کل درآمدهای مالیاتی استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۲۴,۳۷۶,۸۵۹ میلیون ریال بوده که رشد ۴۰/۷ درصدی نسبت به سال ۱۴۰۱ داشته است. در سال ۱۴۰۲ سهم درآمد مالیاتی مستقیم از کل درآمد مالیاتی ۶۳/۷۵ درصد و سهم درآمد مالیاتی غیر مستقیم ۳۶/۲۵ درصد می‌باشد.

مشوق‌های مالیاتی یکی از مهم‌ترین سیاست‌های نظام مالیاتی هستند که با اجرای طرح جامع مالیاتی بیشتر مورد توجه واقع شده‌اند. اغلب مشوق‌ها به شکل مشترک در سطح کشور تعریف شده‌اند که در زیر به مهم‌ترین آن‌ها اشاره شده است.

درآمدهای مالیاتی در بیش‌تر کشورهای جهان از سه بعد مورد توجه قرار می‌گیرد:

۱. درآمدی برای تأمین هزینه خدمات دولتی: بدین گونه که مالیات مخارج دولت برای عرضه کالای عمومی را تأمین می‌کند.
  ۲. ابزاری در راستای حرکت به سوی برقراری عدالت اقتصادی: دولت برای حمایت‌های اجتماعی و سیاست‌های باز توزیعی جهت کاهش نابرابری ثروت و درآمد به مالیات نیاز دارد.
  ۳. ابزار مهم سیاست‌گذاری اقتصادی: مالیات به تخصیص منابع علامت‌دهی می‌کند و در دوره‌های رونق و رکود ضد چرخه‌ای عمل می‌کند.
- به عنوان درآمد، مالیات بهترین و قابل اعتمادترین راهکار برای تأمین مخارج دولت در نظر گرفته می‌شود. همچنین دولت‌ها آن را در راستای برقراری عدالت و ابزار سیاست‌گذاری مالی به کار می‌برند.

۱۶-۱-۱- مشوق‌ها مالیاتی

معافیت‌های مالیاتی یکی از مسائل مهم در حوزه مالیات و مالیات‌های متنوعی را شامل می‌شود که توسط قوانین و مقررات مالیاتی ارائه می‌شوند. این معافیت‌ها به شرکت‌ها و افراد می‌توانند در قالب کاهش مالیات‌های قابل پرداخت، کاهش هزینه‌های مالیاتی، تشویق به سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال و همچنین تشویق به فعالیت‌های خیریه و اجتماعی ارائه شوند.

در سال ۱۴۰۲، مقررات جدیدی برای معافیت‌های مالیاتی ارائه شد که به برخی از شرکت‌ها و افراد اجازه می‌دهد تا در برخی از موارد از پرداخت مالیات برخوردار شوند. این معافیت‌ها برای تشویق به فعالیت‌های اقتصادی، برخی اقشار مشمول، تشویق به ایجاد شغل و همچنین حمایت از بخش‌های مختلف اقتصادی ارائه شده‌اند.

با این حال، برای بهره‌مندی از این معافیت‌ها، باید موارد و شرایط مشخصی را رعایت کرد و به قوانین و مقررات مالیاتی پایبند بود. همچنین، باید توجه داشت که این معافیت‌ها ممکن است به دلیل تغییرات در قوانین و مقررات مالیاتی همیشگی نباشند و برخی از معافیت‌ها با توجه به شرایط اقتصادی کشور، لغو یا تغییر داده شوند.

میزان معافیت مالیاتی بر اساس میزان حقوق شرح زیر است:

حقوق تا ۵ میلیون و ۶۰۰ هزار تومان: معاف از مالیات حقوق از ۵ میلیون و ۶۰۰ هزار تومان تا ۱۰ میلیون تومان: ۱۰ درصد حقوق از ۱۵ میلیون تومان تا ۲۵ میلیون تومان: ۱۵ درصد حقوق از ۲۵ میلیون تومان تا ۳۵ میلیون تومان: ۲۰ درصد حقوق بیش از ۳۵ میلیون تومان: ۳۰ درصد به این ترتیب، افراد با درآمد حقوقی کمتر از ۵ میلیون و ۶۰۰ هزار تومان از پرداخت مالیات معاف هستند. در صورتی که حقوق فرد بین محدوده‌های دیگر قرار بگیرد، مالیات بر اساس درصد مشخص شده برای هر محدوده محاسبه می‌شود.

- درآمد ابرازی ناشی از فعالیت‌های تولیدی و معدنی اشخاص حقوقی غیردولتی در واحدهای تولیدی یا معدنی که از تاریخ اجرای این ماده از طرف وزارتخانه‌های ذی‌ربط برای آن‌ها پروانه بهره‌برداری صادر یا قرارداد استخراج و فروش منعقد می‌شود و همچنین درآمدهای خدماتی بیمارستان‌ها، هتل‌ها و مراکز اقامتی گردشگری اشخاص یاد شده که از تاریخ مذکور از طرف مراجع قانونی ذی‌ربط برای آن‌ها پروانه بهره‌برداری یا مجوز صادر می‌شود از تاریخ شروع بهره‌برداری یا استخراج یا فعالیت به مدت پنج سال و در مناطق کمتر توسعه‌یافته به مدت ده سال با نرخ صفر مشمول مالیات می‌باشد.
- صد درصد (۱۰۰٪) درآمد حاصل از صادرات خدمات و کالاهای غیرنفتی و محصولات بخش کشاورزی و بیست درصد (۲۰٪) درآمد حاصل از صادرات مواد خام مشمول مالیات با نرخ صفر می‌گردد. فهرست مواد خام و کالاهای نفتی به پیشنهاد مشترک وزارتخانه‌های امور اقتصادی و دارایی، صنعت، معدن و تجارت و نفت و اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی به تصویب هیئت‌وزیران می‌رسد.
- درآمد حاصل از کلیه فعالیت‌های کشاورزی، دامپروری، دامداری، پرورش ماهی و زنبورعسل و پرورش طیور، صیادی و ماهیگیری، نوغان‌داری، احیای مراتع و جنگل‌ها، باغات اشجار از هر قبیل و نخل‌ها از پرداخت مالیات معاف می‌باشد.
- از هر نقل‌وانتقال سهام و حق تقدم سهام شرکت‌ها اعم از ایرانی و خارجی در بورس‌ها یا بازارهای خارج از بورس دارای مجوز، مالیات مقطوعی به میزان نیم درصد (۰/۵٪) ارزش فروش سهام و حق تقدم سهام وصول خواهد شد و از این بابت وجه دیگری به عنوان مالیات بر درآمد نقل‌وانتقال سهام و حق تقدم سهام و مالیات بر ارزش‌افزوده خرید و فروش مطالبه نخواهد شد.
- امکان تخفیف ۵۰ تا ۸۰ درصد در واگذاری زمین شهرک‌های صنعتی برای طرح‌های آمایش، بسته به محل اجرای طرح (شهرستان محروم و برخوردار).
- معافیت مالیاتی ناشی تأمین مالی طرح‌ها در قالب عقود مشارکتی.
- معافیت مالیاتی نقل‌وانتقال سهام و حق تقدم.
- معافیت مالیات بر ارزش‌افزوده صادرکنندگان کالا از مبادی رسمی.
- معافیت مالیاتی ۱۰۰ درصدی سود و زیان ناشی از تسعیر دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی صندوق توسعه ملی.
- اعمال نرخ صفر مناطق کمتر توسعه‌یافته.
- معافیت مالیاتی ۵ درصدی به ازای مشارکت ۱۰ درصدی با سرمایه‌گذاران خارجی تا سقف ۵۰ درصد.
- معافیت‌های مالیاتی ۵۰ درصدی کلیه تأسیسات ایران‌گردی و جهانگردی.
- اعمال نرخ صفر دفاتر گردشگری و زیارتی.
- معافیت مالیاتی ۱۰ درصدی واحدهای صنعتی در صورت انجام هزینه‌های تحقیقاتی و پژوهشی.
- اعمال نرخ صفر برای واحدهای تولیدی فناوری اطلاعات دارای پروانه بهره‌برداری از مراجع قانونی.
- افزایش یک سال اعمال نرخ صفر مالیاتی به ازای هر سال افزایش ۵۰ درصدی نیروی کار شاغل.
- اعمال نرخ صفر برای شرکت‌های خارجی در صورت صادرات ۱۰ درصدی.

- اعمال نرخ صفر مالیاتی برای درآمدهای خدماتی بیمارستانی و اقامتی بعد از سال ۱۳۹۵ به مدت پنج سال و مناطق کمتر توسعه‌یافته به مدت ده سال.

۱۶-۲ - بررسی وضعیت تحولات مالیاتی

کل درآمدهای مالیاتی استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۲۴،۳۷۶،۸۵۹ میلیون ریال بوده که رشد ۴۰/۷۰ درصدی نسبت به سال ۱۴۰۱ داشته است. بخش قابل توجهی از رشد درآمدهای مالیاتی می‌تواند به تورم مربوط باشد. درآمدهای مالیاتی به دو بخش درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌شوند که به ترتیب سهم ۶۳/۷۵ و ۳۶/۲۵ درصدی از کل درآمدهای مالیاتی را به خود اختصاص داده‌اند. رشد درآمدهای مالیاتی مستقیم و غیرمستقیم به ترتیب برابر ۵۷/۹۲ و ۱۸/۰۶ درصد بوده است.

جدول ۱۶-۱- عملکرد درآمدهای مالیاتی استانی به تفکیک مستقیم و غیرمستقیم (میلیون ریال/درصد)

۱۴۰۲		۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان
تغییرات	سهم از کل درآمدهای مالیاتی			
۵۷/۹۲	۶۳/۷۵	۱۵،۵۴۱،۲۸۱	۹،۸۴۱،۵۲۳	درآمدهای مالیاتی مستقیم
۱۸/۰۶	۳۶/۲۵	۸،۸۳۵،۵۷۸	۷،۴۸۴،۱۰۷	درآمدهای مالیاتی غیرمستقیم
۴۰/۷	-	۲۴،۳۷۶،۸۵۹	۱۷،۳۲۵،۶۳۰	کل درآمدهای مالیاتی استانی

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

۱۶-۳ - بررسی و تحلیل عملکرد وصولی انواع درآمدهای مالیاتی

مالیات بر اساس تعلق مالیاتی به مالیات مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌شود. مالیات مستقیم، مستقیماً از دارایی یا درآمد افراد گرفته می‌شوند و شامل مالیات بر دارایی و مالیات بر درآمد هستند. در سال‌های اخیر این مالیات‌ها در سه حوزه الف- تعدیل نرخ‌ها، ب- رفع تبعیض‌ها و ج- روش‌های تشخیص و وصول اصلاح گردیده‌اند. درآمدهای مالیاتی مستقیم از چهار منبع اشخاص حقوقی، درآمد، ثروت و واردات اخذ می‌شوند. از میان سه جزء اصلی مالیات‌های مستقیم یعنی مالیات اشخاص حقوقی و مالیات درآمد و مالیات بر ثروت بیشترین و کمترین سهم به ترتیب متعلق به مالیات بر درآمد (۶۵/۰۷ درصد) و مالیات بر ثروت (۹/۳۰ درصد) بوده است. بیشترین و کمترین سهم نیز در بین زیر بخش‌های هر یک از اجزای اصلی درآمدهای مالیاتی مستقیم به ترتیب مربوط به مالیات مشاغل (۳۰/۲۷ درصد) و مالیات بر واحد مسکونی گران‌قیمت (۰/۰۰۰۳۱ درصد) بوده است. همچنین بیشترین و کمترین تغییرات در سال ۱۴۰۲ به ترتیب مربوط به مالیات متفرقه درآمد (۲۸۸/۲۶ درصد) و مالیات بر واحدهای مسکونی گران‌قیمت (با احتساب عرصه و اعیان) (۳۶- درصد) بوده است.

فصل شانزدهم: وضعیت مالی و بودجه‌ای استان

جدول ۱۶-۲- مالیات‌های مستقیم استانی به تفکیک اجزاء (میلیون ریال/ درصد)

۱۴۰۲		۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان
سهم از کل مالیات‌های مستقیم	تغییرات			
۲۵/۶۳	۸۵/۱۱	۳,۹۸۲,۷۹۹	۲,۱۵۱,۶۱۴	• جمع مالیات اشخاص حقوقی:
	-	-	-	مالیات معوق اشخاص حقوقی غیره دولتی
۲۵/۶۳	۸۵/۱۱	۳,۹۸۲,۷۹۹	۲,۱۵۱,۶۱۴	مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی
۶۵/۰۷	۵۰/۱۶	۱۰,۱۱۲,۴۶۸	۶,۷۳۴,۶۰۴	• جمع مالیات درآمد:
۲۱/۸۰	۱۱/۶۴	۳,۳۸۸,۷۵۰	۳,۰۳۵,۳۱۰	مالیات حقوق کارکنان بخش عمومی
۸/۰۹	۴۴/۰۶	۱,۲۵۶,۷۲۲	۸۷۲,۳۳۹	مالیات حقوق کارکنان بخش خصوصی
۳۰/۲۷	۸۹/۲۸	۴,۷۰۴,۵۳۰	۲,۴۸۵,۴۲۹	مالیات مشاغل
۳/۵۱	۹۰/۸۶	۵۴۴,۸۷۵	۲۸۵,۴۷۹	مالیات مستغلات
۱/۴۰	۲۸۸/۲۶	۲۱۷,۶۰۹	۵۶,۰۴۷	مالیات متفرقه درآمد
۹/۳۰	۵۱/۳۷	۱,۴۴۶,۰۱۴	۹۵۵,۳۰۴	• جمع مالیات ثروت:
۲/۰۰	۳۲/۳۵	۳۱۱,۱۰۱	۲۳۵,۰۶۸	مالیات بر ارث
۰/۳۰	۲۱۷/۹۵	۴۶,۵۴۵	۱۴,۶۳۹	مالیات‌های اتفاقی
۲/۱۶	۴۲/۹۵	۳۳۵,۶۶۷	۲۳۴,۸۱۴	مالیات نقل و انتقال سرقفلی
۰/۲۱	۶۶/۱۹	۳۱,۸۹۳	۱۹,۱۹۱	مالیات نقل و انتقال سهام
۳/۲۵	۴۹/۹۷	۵۰۵,۷۳۸	۳۳۷,۲۳۳	مالیات نقل و انتقالات املاک
۱/۰۲	۶۸/۷۲	۱۵۸,۳۷۵	۹۳,۸۷۰	حق تمبر و اوراق بهادار
۰/۰۰۰۳۱	-۳۶	۴۸	۷۵	مالیات بر واحدهای مسکونی گران قیمت (با احتساب عرصه و اعیان)
۰/۳۶	۱۷۷/۴۸	۵۶,۶۴۵	۲۰,۴۱۴	مالیات بر انواع خودروهای سواری و دو کابین شماره نیروی انتظامی گران قیمت
۱۰۰	۵۷/۹۲	۱۵,۵۴۱,۲۸۱	۹,۸۴۱,۵۲۳	• جمع کل مالیات‌های مستقیم

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

مالیات غیرمستقیم، مالیاتی است که به طور غیرمستقیم بر کالاهای مصرفی اشخاص وضع شده و از مصرف‌کنندگان نهایی وصول می‌شود. از میان اجزاء مالیات‌های غیرمستقیم به ترتیب بیشترین و کمترین سهم مربوط به مالیات بر ارزش افزوده (۶۲/۸۶ درصد) و مالیات بر فروش سیگار (۰/۶۱ درصد) بوده است. همچنین در سال ۱۴۰۲ در میان اجزای مالیات‌های غیرمستقیم بیشترین و کمترین تغییرات به ترتیب متعلق به مالیات شماره گذاری خودرو (۱۷۸۶۰/۹۴ درصد) و مالیات بر ارزش افزوده (۹/۰۵ درصد) بوده است.

فصل شانزدهم: وضعیت مالی و بودجه‌ای استان

جدول ۱۶-۳- مالیات‌های غیرمستقیم استانی (کالا و خدمات) به تفکیک اجزاء (میلیون ریال)

۱۴۰۲		۱۴۰۲	۱۴۰۱	عنوان
سهم از کل مالیات‌های مستقیم	تغییرات			
۶۲/۸۶	۹/۰۵	۵,۵۵۳,۶۴۴	۵,۰۹۲,۵۴۸	مالیات بر ارزش افزوده
۱۴/۴۴	۹/۱۲	۱,۲۷۵,۸۷۳	۱,۱۶۹,۲۹۰	درآمد حاصل از یک درصد نرخ مالیات بر ارزش افزوده ۱
۱۶/۲۶	۲۷/۷۵	۱,۴۳۷,۰۵۲	۱,۱۲۴,۹۳۱	مالیات بر نقل و انتقال اتومبیل
۴/۹۲	۵۷۸/۴۷	۴۳۴,۶۶۲	۶۴,۰۶۵	عوارض خروج مسافر از مرزهای کشور
۰/۹۱	۱۷۸۶۰/۹۴	۸۰,۴۶۵	۴۴۸	مالیات شماره‌گذاری خودرو
۰/۶۱	۶۴/۱۵	۵۳,۸۸۳	۳۲,۸۲۶	مالیات بر فروش سیگار
۱۰۰	۱۸/۰۶	۸,۸۳۵,۵۷۸	۷,۴۸۴,۱۰۷	جمع کل مالیات‌های غیرمستقیم

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

۱۶-۴- موانع و چالش‌ها

مهمترین مشکلات و چالش‌های فراروی نظام مالیاتی عبارتند از:

- دولت و مجموعه حاکمیت به مقوله مالیات بیشتر با نگاه صرف درآمدی نگاه می‌کند در حالیکه مالیات می‌تواند به عنوان ابزار سیاستی و سیاست‌گذاری برای توزیع عادلانه درآمد، کاهش استعمال دخانیات، جلوگیری از رواج سفته‌بازی در معاملات مسکن (از طریق ایجاد مکانیزم ابزار مالیات بر خانه‌های خالی) ایفای نقش کند.
- معافیت‌های گسترده مالیاتی و اثربخشی پایین بسیاری از مشوق‌های مالیاتی.
- عدم رعایت عدالت مالیاتی در بین مؤدیان مالیاتی.
- تنوع پایین پایه‌های مالیاتی.
- وجود پدیده فرار مالیاتی در کشور.
- ناکارآمدی و پیچیدگی برخی از قوانین و مقررات مالیاتی و ضعف ضمانت اجرایی قوانین مالیاتی.
- اقتصادی نبودن وصول مالیات در برخی از حوزه‌ها نظیر مشاغل (بالا بودن هزینه وصول).
- ناکارایی نظام دادرسی و حل اختلاف مالیاتی.
- پیچیدگی و تعدد و ساختار نامناسب نرخ‌های مالیاتی.
- گسترده‌گی تنوع و غیرشفاف بودن بخش مشاغل.
- ناکارآمدی نظام تشخیص مالیات (رویکرد حسابرسی مبتنی بر کل پرونده‌ها).
- عدم شفافیت درآمدی و همچنین عدم دسترسی به پایگاه اطلاعات اقتصادی.
- افزایش سهم درآمدهای مالیات بر ارزش افزوده از کل درآمدهای مالیاتی بدون توجه به اثر آن بر افزایش نابرابری در بین اقشار مردم.

۱. موضوع ماده (۳۷) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت.

۱۶-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

در جهان امروزی، مالیات سهمی از درآمد کشور است که مردم برای برقراری امنیت و پرداخت هزینه‌های دولت باید بپردازند. مالیات به‌عنوان یکی از مهم‌ترین منابع درآمدی دولت‌ها، یکی از ابزارهای مهم حاکمیت برای رسیدن به اهداف کلان خود در اقتصاد است؛ اما نظام مالیاتی ما هنوز نتوانسته است چه در بعد درآمدی و چه در بعد تنظیم‌گری به استانداردهای دنیا نزدیک شود. بسیاری دلیل این امر را فرسودگی و جامع نبودن نظام مالیاتی می‌دانند.

در راستای برطرف کردن کاستی‌ها و نواقص نظام مالیاتی فعلی رویکردها بایستی تغییر کند. رویکرد مالیات بر درآمد مشکل دارد. مالیات بر درآمد انگیزه نیروی کار را برای عرضه کار سرکوب می‌کند؛ اما اگر قرار است مالیاتی هم از درآمد گرفته شود، باید مالیات از مجموع درآمد گرفت. وقتی مالیات از مجموع درآمد گرفته می‌شود، بیشتر افراد جامعه باید از پرداخت آن مالیات معاف باشند. در واقع به عوض مالیات بر درآمد باید از عایدی سرمایه مالیات گرفته شود که می‌توان، مالیات بر عایدی سرمایه را در قالب زیرمجموعه PIT یا مالیات بر مجموع درآمد، اجرایی کرد.

مصوب درآمدهای مالیاتی استان برای سال‌های آینده با توجه به نکات زیر لازم است تعدیل گردد:

الف- اقتصاد استان کردستان مبتنی بر کشاورزی می‌باشد و این بخش طبق ماده ۸۱ ق.م.م از مالیات معاف است.

ب- درآمد سرانه استان حدود نصف میانگین درآمد سرانه کشور است.

ج- سهم بیشتر عملکرد درآمدهای مالیاتی سال‌های قبل استان که مبنای مصوب سال آینده قرار می‌گیرد؛ تقریباً غیر قابل وصول بوده (از جمله درآمد مالیاتی کارت‌های بازرگانی و ...).

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته برخی دیگر از مشکلات، چالش‌های و پیشنهادات نظام مالیاتی استان به شرح زیر مطرح است:

- برنامه‌ریزی به منظور کاهش اختلاف میان ظرفیت بالقوه و بالفعل مالیاتی از طریق ممانعت از فرار مالیاتی و کاهش حجم اقتصاد زیرزمینی در استان.
- ساماندهی مشوق‌های مالیاتی در راستای منطقی‌سازی و شفاف‌سازی معافیت‌های مالیاتی و حذف معافیت‌های غیرضروری و کوچک نمودن دامنه معافیت‌های مالیاتی.
- افزایش سطح فرهنگ مالیاتی از طریق توجه بیشتر به مقوله آموزش مردم، بویژه از سطح مدارس و دانشگاه‌ها، که منجر به افزایش تمکین مالیاتی در بین مودیان شود.
- عوارض ارزش‌افزوده دریافتی از واحدهای تولیدی و پیمانکاران طرح‌های واقع در استان با رعایت جزءهای ۱ و ۲ بند ب ماده ۶ قانون برنامه ششم توسعه که مبنای واریز را محل استقرار قرار داده است به حساب استان واریز شود. این مهم با همکاری دستگاه‌های دولتی از جمله سازمان مدیریت و اداره کل امور اقتصادی و دارایی و با ارائه لیست این واحدها به اداره کل امور مالیاتی محقق خواهد شد.

- برای جلوگیری از فرار مالیاتی دولت باید سعی کند تا با استفاده از روش‌های نوین مالیات ستانی که در کشورهای توسعه‌یافته دنیا مرسوم است به جمع‌آوری اطلاعات بپردازد و در این راستا اصلاح ساختار سازمان مالیاتی را در دستور کار خود قرار دهد.
- با ایجاد شفافیت در بخش اقتصاد می‌توان جلوی فرار مالیاتی را گرفت.
- برای اخذ مالیات از افرادی که درآمد نجومی دارند این دسته می‌توان با یکپارچه‌سازی سیستم اطلاعات پولی و مالی، به‌روزرسانی ابزارهای مالیات ستانی و افزایش پایه مالیاتی اقدام کرد.
- اداره کل امور مالیاتی و بخش خصوصی جلسات مشترکی جهت معرفی مشوق‌های مالیاتی را برگزار نمایند و موانعی که موجب از دست دادن مشوق‌ها برای تولیدکنندگان می‌گردد را بررسی نمایند.
- کنترل بیشتر بر گردش مالی و رصد حساب‌ها و فعالیت‌های با حجم گردش مالی بالا در استان در راستای اجرای نظام جامع مالیاتی و جلوگیری از قاچاق کالا
- استفاده از ظرفیت‌های قانونی جهت وصول بدهی‌های قطعی شده مالیاتی در واحدهای وصول و اجرا
- کشف و شناسایی منابع جدید مالیاتی به منظور ایجاد عدالت مالیاتی و وصول مالیات واقعی از کلیه فعالان اقتصادی.

فصل هفدهم بازار کار استان

خلاصه فصل

یکی از مباحث بسیار مهم در دهه اخیر جهان، بحث سرمایه انسانی است. سرمایه انسانی یا به عبارتی کیفیت نیروی کار و یا دانش نهادینه شده در انسان باعث افزایش تولید و رشد اقتصادی کشورها می‌گردد. افزایش اشتغال به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی جوامع تلقی می‌شود و از موضوعات اساسی اقتصاد است. نیروی انسانی با کیفیت و دانش‌مدار مهم‌ترین مزیت رقابتی کشور و کمیاب‌ترین منبع در اقتصاد دانش‌محور امروز است. لذا کشورهای پیشرو با درک این حقیقت، تلاش وصف‌ناپذیری جهت به‌کارگیری بهینه از این منبع کلیدی در حوزه‌های گوناگون از جمله کیفیت، تولید و مدیریت به منظور تحقق اهداف استراتژیک خود با استفاده از شیوه‌ها و نظام‌های نوین اثربخش کرده‌اند. افزایش اشتغال به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی جوامع تلقی می‌شود و از موضوعات اساسی اقتصاد است. با توجه به اهمیت اشتغال، آمارهای تحلیل وضعیت ساختار این بخش مبنایی برای ارزیابی و تحلیل سیاست‌های اقتصادی محسوب می‌شود.

طبق نتایج طرح آمارگیری نیروی کار سال ۱۴۰۲، میانگین نرخ بیکاری کل کشور در سال ۱۴۰۲ به ۸/۱ درصد رسیده که این نرخ در مقایسه با سال ۱۴۰۱ کاهشی ۰/۹ درصدی را نشان می‌دهد. طبق داده‌های گزارش مذکور نرخ بیکاری در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱ در ۲۲ استان کشور کاهشی و در ۹ استان افزایش داشته است؛ اما در این میان وضعیت استان کردستان که جز استانهای با نرخ بیکاری بالا می‌باشد (۱۰/۷ درصد) نگران‌کننده است.

بر اساس آخرین پیش‌بینی سرشماری جمعیت در سال ۱۴۰۰، جمعیت استان حدود ۱/۶۶ میلیون نفر بوده که ۷۳/۷ درصد در مناطق شهری و ۲۶/۳ درصد در مناطق روستایی ساکن بوده‌اند. نرخ مشارکت اقتصادی در سال ۱۴۰۲ برابر ۴۲/۹ درصد بوده و نرخ بیکاری در این سال برابر ۱۰/۷ درصد بوده که نسبت به سال قبل کاهش ۳ درصدی داشته ولی در مقایسه با میانگین کشوری بیشتر است.

۱۷-۱-بازار کار استان

۱۷-۱-۱-سیاست‌های ایجاد اشتغال و جهت‌گیری‌های استان

بحث اشتغال از مهم‌ترین مباحث مورد توجه در جامعه محسوب می‌شود و مقوله‌ای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است که باید تبیین و تحلیل گردد تا با ترسیم چشم‌اندازی واقع بینانه، راهکارهای عملی تنظیم و به مرحله اجرا گذاشته شوند (امینی، ۱۳۹۴). آمارتیا سن در بیان اهمیت موضوع «کار انسانی» بیان می‌کند که اشتغال از لحاظ فردی و اجتماعی، دارای سه منظر درآمدی، تولیدی و هویتی است. سه منظر فوق را در واقع می‌توان به دو جنبه تولیدی - درآمدی و جنبه هویتی تقسیم کرد. اگر از جنبه تولیدی - درآمدی به اشتغال نگاه کنیم، مشخص می‌شود که افراد در صورت یافتن شغل و ارائه‌ی خدمات کاری در عین اینکه در فرایند تولید کالا و خدمات شرکت می‌نمایند به کسب درآمد برای خود نیز می‌پردازند. منتهی، مسئله این است که اگر زمینه‌های اشتغال افراد در بازار کار فراهم نشود، علاوه بر آثار و پیامدهای برآورده نشده جنبه‌های تولیدی - درآمدی، مهم‌ترین موضوعی که مغفول مانده‌اند، آثار و پیامدهای جنبه هویتی اشتغال می‌باشد (طائی، مقدم، ۱۳۸۹). این آثار و پیامدها را آمارتیا سن به بیش از ۱۰ مورد تقسیم‌بندی کرده است که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

- از دست رفتن آزادی و وقوع انزوای اجتماعی؛
  - از دست رفتن مهارت‌ها؛
  - آسیب‌های روانی و جسمی؛
  - از دست رفتن انگیزه و آینده شغلی؛
  - از دست رفتن روابط انسانی و زندگی خانوادگی؛
  - از دست رفتن ارزش‌های اجتماعی و مسئولیت‌پذیری (سن، ۱۳۸۸).
- بازار کار از یک‌سو تحت تأثیر سایر بازارها و بخش‌های اقتصادی قرار دارد و از سوی دیگر، همان‌طور که در بخش‌های قبلی از آمارتیا سن نقل شد، میزان بیکاری و اشتغال در بازار کار بر میزان نابرابری، فقر و محرومیت، سلامتی و بهداشت، آسیب روانی، جرم و ناآرامی سیاسی در هر جامعه مؤثر است (سن، ۱۳۸۸)؛ بنابراین سیاست‌گذاران کشور نیازمند شناختی درست و مناسب از بازار کار جهت رفع مسئله بیکاری و ایجاد اشتغال هستند.
- از چالش‌های اساسی بازار کار کشور طی ۱۰ سال اخیر می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:
- کمترین میزان ایجاد اشتغال در کنار بیشترین افزایش جمعیت در گروه جمعیتی در سن کار.
  - عدم ورود بخش عمده‌ای از جمعیت در سن کار به بازار کار و در نتیجه افزایش جمعیت غیرفعال.
  - سهم بالای جمعیت جوان و تحصیل‌کرده از جمعیت غیرفعال.
  - یکی از چالش‌های فضای کسب‌وکار استان، فقدان ارتباط مناسب میان عوامل تأمین مواد اولیه، تولید و عرضه یک محصول در بازار است. غالب واحدهای تولیدی استان بر روی تولیدات ساده کار می‌کنند و از تولیدات پیچیده و دارای چندین ارتباط با بخش‌های مختلف دوری می‌کنند. همچنین کوچک بودن واحدهای استان، شکل نگرفتن و یا ضعیف بودن زنجیره محصولات از مواد اولیه تا تولید و مصرف در استان، دوری از کارخانه‌های و شرکت‌های بزرگ تأمین مواد اولیه و ناتوانی بخش تولید استان در جذب افراد متخصص بومی منجر به این فقدان گشته است

که در نهایت مشکلاتی چون افزایش هزینه محصولات تولیدی و کاهش رقابت‌پذیری آن‌ها و به‌صرفه نبودن تولید بسیاری از کالاها در استان را به وجود می‌آورند.

از یک طرف سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای اشتغال به‌عنوان یکی از اساسی‌ترین چالش‌ها و موضوعات فعلی کشور مطرح است و از طرف دیگر ساختار بازار کار و فرآیند ایجاد شغل، یک فرآیند بلندمدت است که نیاز دارد برنامه و راهبرد جامع بلندمدتی متناسب با این ساختار برای آن ارائه و تدوین شود. در همین راستا مهم‌ترین جهت‌گیری دولت در چند سال اخیر بهبود محیط کسب‌وکار و ارتقاء شاخص‌های آن (محیط سیاسی، فرهنگی و قضایی و محیط اقتصاد کلان، بازار کار، مالیات‌ها و زیرساخت‌ها) و حمایت از بخش‌های خصوصی و تعاونی و رقابت از راه اصلاح قوانین، مقررات و رویه‌های ذی‌ربط بوده است.

همچنین به‌منظور تحقق اهداف برنامه ملی اشتغال فراگیر، الزام به اولویت تخصیص منابع اعتباری استان به پروژه‌های اشتغال محور و همچنین پیگیری تأمین اعتبارات مصوب طرح‌های استانی مندرج در برنامه‌های اشتغال فراگیر به‌عنوان دستور کار ترجمان‌های دولتی استان بوده است.

استان‌های مرزی به دلیل دوری از مرکز کشور و همجواری و تماس با محیط‌های بیرونی، ویژگی‌های منحصر به فردی به ویژه در حوزه اشتغال دارند. به‌طور معمول همجواری مناطق مرزی با کشورهای دیگر فرصت‌هایی را برای فعالیت‌های اقتصادی و تأمین معیشت ساکنان آن فراهم می‌کند؛ اما در استان کردستان این مزیت به ویژه در ایجاد اشتغال به گونه‌ای ناکارآمد ظاهر شده و نه تنها نتوانسته موجب اشتغال رسمی مردم این نواحی شود بلکه به دلیل شرایط اقتصادی (نوسانات نرخ ارز، تورم، ضعف زیرساخت‌ها و نبود صنایع) موجب ظهور پدیده کولبری با تبعات اجتماعی-اقتصادی و سیاسی گردیده است.

همچنین سیاست‌های تکلیفی تبصره ۱۶ سال ۱۴۰۰ و تبصره ۱۸ قانون بودجه سال ۱۴۰۱ و تبصره ۲ سال ۱۴۰۲ در خصوص اعطای تسهیلات به واحدهای تولیدی در جهت ایجاد و تثبیت اشتغال در سطح کشور از جمله اقدامات اساسی و مهم انجام شده در راستای اشتغال‌زایی می‌باشد. در این راستا شناسایی ظرفیت‌های خالی تولید و تأمین مالی پروژه‌های اولویت‌دار استانی که درصد پیشرفت بالایی دارند مدنظر است و هدف افزایش تولید، اشتغال و توسعه اقتصادی استانی است.

تسهیلات موضوع این دستورالعمل‌ها در استان‌های با اولویت نرخ بیکاری بالاتر به طرح‌های کارآفرینی، ایجاد، توسعه‌ای، تکمیلی و سرمایه در گردش و نیز احیای واحدهای تولیدی از جمله کسب‌وکار خانگی، واحدهای تولیدی خرد، واحدهای تولیدی کوچک، واحدهای تولیدی متوسط، واحدهای تولیدی بزرگ، شرکت‌های دانش‌بنیان و واحدهای تولیدی پیشران قابل تخصیص است.

بنابراین می‌توان گفت که تسهیلات تکلیفی تبصره‌های ۱۶، ۱۸ و ۲ قانون بودجه، مهم‌ترین ابزار حفظ اشتغال است و اگر طرح‌ها به درستی شناسایی شود بخشی از سرمایه لازم را می‌توان از این طریق تأمین کرد. در شرایط

فصل هفدهم: بازار کار استان

فعلی نیاز است که بانک‌ها نگاه ویژه‌ای به بخش‌های کشاورزی و صنعت داشته باشد چراکه به نظر می‌رسد اشتغال لازم در استان را می‌توان از این طریق افزایش داد.

تسهیلات موضوع این قانون به طرح‌های سرمایه در گردش، طرح‌های نیمه‌تمام (دارای حداقل ۷۰ درصد پیشرفت فیزیکی به بالا در استان‌های با نرخ بیکاری کمتر از میانگین کشوری و حداقل ۳۰ درصد پیشرفت فیزیکی در استان‌های با نرخ بیکاری بیشتر از میانگین کشوری)، توسعه‌ای و طرح‌های ایجادیه مربوط به کسب‌وکارهای دانش‌بنیان و پیشران و سایر طرح‌های بخش خدماتی که منجر به تکمیل زنجیره ارزش کسب‌وکارهای اشتغال‌زا گردد، قابل پرداخت می‌باشد. همچنین تسهیلات مربوط به کسب‌وکارهای خرد و خانگی در قالب پشتیبان و پیشران، طرح‌های منطبق بر ظرفیت و اولویت‌های منطقه و اشخاصی که قصد توسعه فعالیت خود را داشته و دارای توان و برنامه‌ای منسجم برای بازاریابی و فروش و اتصال به بنگاه‌های بزرگ‌تر را داشته باشند، قابل پرداخت است.

۱۷-۲- بررسی وضعیت تحولات بازار کار

۱۷-۲-۱- بررسی و تحلیل وضعیت شاخص‌ها و متغیرهای مرتبط با نیروی کار

نرخ مشارکت اقتصادی یک نشانه از میزان رونق اقتصادی و همچنین مقیاسی برای حضور افراد جامعه در بازارهای کسب‌وکار است. بررسی نرخ مشارکت اقتصادی (نرخ فعالیت) جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر برای استان در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد ۴۲/۹ درصد جمعیت در سن کار (۱۵ ساله و بیشتر) از نظر اقتصادی فعال بوده‌اند؛ یعنی در گروه شاغلان یا بیکاران قرار گرفته‌اند که نسبت به شاخص کشوری (۴۱/۳ درصد) آن در همین سال بیشتر است. نرخ مشارکت مردان برای استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۷۲/۹ درصد بوده و بررسی نرخ مشارکت به تفکیک شهری و روستایی در سال ۱۴۰۲ نشان دهنده نرخ مشارکت ۴۲/۱ درصدی نقاط شهری و ۴۵/۴ درصدی نقاط روستایی است که از نرخ مشارکت اقتصادی روستایی و شهری کشور در بیشتر است.

جدول ۱۷-۱- نرخ مشارکت اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

تغییرات	استان		کشور	عنوان
	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	
۰	۴۲/۹	۴۲/۹	۴۱/۳	نرخ مشارکت اقتصادی کل
-۲/۲	۷۲/۹	۷۵/۱	۶۸/۴	مرد
۰/۷	۱۲/۳	۱۱/۶	۱۴/۲	زن
-۰/۲	۴۲/۱	۴۲/۳	۴۰/۸	شهری
۰/۷	۴۵/۴	۴۴/۷	۴۲/۹	روستایی

منبع: مرکز آمار ایران

نرخ بیکاری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین برون داده‌های یک سیستم اقتصادی مطرح است. در سال‌های اخیر همواره یکی از معضلات استان نرخ بالای بیکار بوده است. نرخ بیکاری استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۱۰/۷ درصد بوده که

فصل هفدهم: بازار کار استان

نسبت به سال قبل ۳ درصد کاهش یافته و در مقایسه با میانگین کشوری (۸/۱ درصد) بیشتر است. نرخ بیکاری سال ۱۴۰۲ استان همانند کشور در زنان نسبت به مردان و در نقاط شهری نسبت به نقاط روستایی بیشتر است.

جدول ۱۷-۲- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

تغییرات	استان		کشور	عنوان
	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	
-۳	۱۰/۷	۱۳/۷	۸/۱	نرخ بیکاری کل
-۲/۶	۹/۷	۱۲/۳	۶/۶	مرد
-۵/۴	۱۶/۹	۲۲/۳	۱۵	زن
-۲/۸	۱۱/۶	۱۴/۴	۸/۷	شهری
-۳/۷	۸/۳	۱۲	۵/۸	روستایی

منبع: مرکز آمار ایران

نسبت اشتغال^۱ بیانگر آن است که چند درصد جمعیت در سن کار (۱۵ ساله و بیشتر) شاغل بوده‌اند. این نسبت در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال قبل، (۱/۳) درصد افزایش یافته است و به رقم ۳۸/۳ درصد رسیده که نسبت به میانگین کشوری (۳۷/۹) بیشتر است. قابل ذکر است این افزایش از نظر جنسیت بیشتر در زنان و از نظر مکانی در نقاط روستایی اتفاق افتاده است. رقم این شاخص در بین مردان بیشتر از زنان و در نقاط روستایی بیشتر از نقاط شهری می‌باشد.

جدول ۱۷-۳- نسبت اشتغال در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

تغییرات	استان		کشور	عنوان
	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	
۱/۳	۳۸/۳	۳۷	۳۷/۹	نسبت اشتغال کل
-۰/۱	۶۵/۸	۶۵/۹	۶۳/۹	مرد
۱/۲	۱۰/۲	۹	۱۲/۱	زن
۱	۳۷/۲	۳۶/۲	۳۷/۲	شهری
۲/۲	۴۱/۶	۳۹/۴	۴۰/۴	روستایی

منبع: مرکز آمار ایران

افراد دارای اشتغال ناقص زمانی؛ تمامی شاغلانی هستند که در هفته مرجع، حاضر در سر کار یا غایب موقت از محل کار بوده‌اند. این افراد به دلایلی از جمله رکود و فصل غیرکاری کمتر از ۴۴ ساعت در هفته (مرجع) کار کرده و خواهان و آماده برای انجام کار اضافی هستند. سهم اشتغال ناقص نشان دهنده این است که چند درصد جمعیت شاغل دارای اشتغال ناقص هستند. سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی استان در سال ۱۴۰۲ برابر

^۱. نسبت جمعیت شاغل (۱۵ ساله و بیشتر) به جمعیت (۱۵ ساله و بیشتر)

فصل هفدهم: بازار کار استان

۱۴ درصد بوده که کاهش ۰/۹ درصدی نسبت به سال قبل داشته است، این شاخص در کشور ۸/۲ درصد بوده که کمتر از مقدار استانی آن است.

جدول ۱۷-۴- سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

تغییرات	استان		کشور	عنوان
	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	
-۰/۹	۱۴	۱۴/۹	۸/۲	سهم جمعیت دارای اشتغال ناقص زمانی کل
-۱/۲	۱۵	۱۶/۲	۸/۹	مرد
۱/۵	۷	۵/۵	۴/۷	زن
-۰/۴	۱۳	۱۳/۴	۶/۹	شهری
-۲/۲	۱۶/۶	۱۸/۸	۱۳/۶	روستایی

منبع: مرکز آمار ایران

بررسی اشتغال در بخش‌های عمده فعالیت اقتصادی در سال ۱۴۰۲ نشان می‌دهد که بخش خدمات با ۵۱/۷ درصد بیشترین اشتغال را به خود اختصاص داده است. توزیع شاغلان استان نشان می‌دهد که بیش از ۵۰ درصد به بخش خدمات استان و ۵۰ درصد باقی‌مانده به بخش‌های صنعت و کشاورزی با سهم‌های تقریباً برابر اختصاص یافته است. توزیع شاغلان استان و کشور بیان‌کننده شباهت سهم خدمات و تفاوت سهم دو بخش دیگر است. تغییرات سهم اشتغال بخش کشاورزی و صنعت استان در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱ در اکثر موارد منفی می‌باشد و وضعیت نابسامان این بخش‌ها در استان را به خوبی نمایش می‌دهد. یکی از نکات بسیار نگران‌کننده رشد منفی بخش کشاورزی است که به خوبی نشان‌دهنده مهاجرت نیروی کار از روستا به شهر و مشکلات حاشیه‌نشینی و عدم تطابق خدمات شهری و جمعیت در شهرها را به دنبال خواهد داشت.

اشتغال مردان در سال ۱۴۰۲ در بخش کشاورزی استان نسبت به زنان کمتر و در دو بخش صنعت و خدمات برعکس بوده اما در کشور اشتغال مردان در هر سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات بیشتر از زنان بوده است. نقاط شهری در دو بخش صنعت و خدمات و نقاط روستایی در بخش کشاورزی سهم شاغلان بیشتری را دارند.

جدول ۱۷-۵- توزیع شاغلان در بخش‌های اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر بر حسب جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

تغییرات	استان		کشور	عنوان
	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	
-۰/۱	۲۰/۶	۲۰/۷	۱۴/۴	کشاورزی
۰/۲	۲۰/۱	۱۹/۹	۱۴/۶	مرد
-۲/۴	۲۳/۹	۲۶/۳	۱۳/۲	زن
-۰/۸	۷/۱	۶/۳	۵/۶	شهری

فصل هفدهم: بازار کار استان

تغییرات	استان		کشور	عنوان
	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	
۱/۳	۵۸	۵۶/۷	۴۲/۴	روستایی
۰/۶	۲۷/۷	۲۷/۱	۳۳/۷	صنعت
-۰/۹	۲۷/۱	۲۶/۲	۳۵/۲	مرد
-۱/۲	۳۱/۹	۳۳/۱	۲۵/۷	زن
۰/۶	۳۰	۲۹/۴	۳۴/۹	شهری
۰/۳	۲۱/۴	۲۱/۱	۲۹/۹	روستایی
-۰/۵	۵۱/۷	۵۲/۲	۵۱/۹	خدمات
-۱	۵۲/۸	۵۳/۸	۵۰/۱	مرد
۳/۷	۴۴/۳	۴۰/۶	۶۱/۱	زن
-۱/۳	۶۲/۹	۶۴/۲	۵۹/۴	شهری
-۱/۵	۲۰/۶	۲۲/۱	۲۷/۸	روستایی

منبع: مرکز آمار ایران

سهم شاغلان بخش خصوصی و عمومی استان برای سال ۱۴۰۲ به ترتیب برابر ۸۷/۹ و ۱۲/۱ درصد بوده است. در سال ۱۴۰۲ و در سطح استان ۸۹/۶ درصد مردان و ۷۶/۲ درصد زنان در بخش خصوصی شاغل بوده‌اند. سهم شاغلان جامعه شهری استان در سال ۱۴۰۲ در بخش خصوصی و عمومی به ترتیب برابر ۸۴/۹ و ۱۵/۱ درصد و در جامعه روستایی، ۹۵/۹ درصد شاغلان در بخش خصوصی و ۴/۱ درصد در بخش عمومی شاغل بوده‌اند. با توجه به تغییرات مشاهده می‌شود که سهم شاغلان بخش عمومی در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال قبل کاهش داشته در حالی که سهم شاغلان بخش خصوصی با افزایش ۰/۳ درصدی روبرو بوده است.

جدول ۱۷-۶- سهم شاغلان بخش خصوصی و عمومی بر حسب جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

تغییرات	استان		کشور	عنوان
	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	
۰/۳	۸۷/۹	۸۷/۶	۸۵/۶	سهم شاغلان بخش خصوصی از کل شاغلان
۰/۳	۸۹/۶	۸۹/۳	۸۷/۴	مرد
۰/۳	۷۶/۲	۷۵/۹	۷۶/۱	زن
-۰/۷	۸۴/۹	۸۴/۲	۸۲/۹	شهری
-۰/۲	۹۵/۹	۹۶/۱	۹۴/۱	روستایی
-۰/۳	۱۲/۱	۱۲/۴	۱۴/۷	سهم شاغلان بخش عمومی از کل شاغلان
-۰/۳	۱۰/۴	۱۰/۷	۱۲/۹	مرد
-۰/۳	۲۳/۸	۲۴/۱	۲۳/۹	زن
-۰/۷	۱۵/۱	۱۵/۸	۱۷/۱	شهری

فصل هفدهم: بازار کار استان

تغییرات	استان		کشور	عنوان
	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	
-۰/۲	۴/۱	۳/۹	۵/۹	روستایی

منبع: مرکز آمار ایران

۱۷-۳- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

پایین بودن نرخ مشارکت اقتصادی زنان که به معنی غیرفعال بودن نیمی از جمعیت جامعه می‌باشد. دلیل این معضل را بایستی از یک سو در عوامل فرهنگی و اجتماعی به عنوان بسترهای ایجاد تورم‌های اجتماعی و جنسیتی جستجو نمود. از طرفی دیگر در شرایط رکود اقتصادی کشور و استان، ایجاد فرصت‌های اقتصادی جدید محدود گشته لذا برای دستیابی به همین فرصت‌های محدود، مردان در اولویت قرار می‌گیرند. همین موضوع نرخ بیکاری حدوداً ۲ برابری زنان نسبت به مردان در رده سنی خود را توضیح می‌دهد.

افزایش میانگین سنی جمعیت شاغل: به طوریکه روند صعودی هرم جمعیت کشور، پیر شدن ساختار جمعیتی و اشتغال کشور را هشدار می‌دهد که این امر با روند ادامه دار معضل بیکاری و ضعف ساختار اقتصادی کشور در ایجاد فرصت‌های کافی اشتغال جوانان بحران بازار کار کشور و استان را تشدید نموده و در آینده نزدیک، کشور را با معضل کاهش بهره‌وری (بیش از پیش) روبرو می‌سازد.

منابع انسانی با ارزش‌ترین منبع سازمانی در فرآیند خلق ثروت در کشور می‌باشند که مهم‌ترین اهداف کشورهای توسعه‌یافته اقتصادی در جهت حداکثر نمودن ارزش تولید و ثروت در کشور و تأمین خواسته‌ها و انتظارات دینفعان است. هم‌اکنون ایجاد اشتغال و به‌خصوص اشتغال مولد را می‌توان به‌عنوان مهم‌ترین و حیاتی‌ترین موضوع اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و حتی امنیتی کشور عنوان کرد. افزایش اشتغال مولد در بخش خصوصی واقعی می‌تواند منشاء اثرات مثبتی مانند کاهش فشارهای سنگین بودجه‌ای دولت، افزایش درآمد ملی، رشد اقتصادی پایدار، کاهش نابرابری‌های اجتماعی، برطرف شدن بسیاری از معضلات اجتماعی و فرهنگی و ارتقای رضایت عمومی باشد. امروزه از یک سوی برای تحقق توسعه در کشور، ضروری است تمام افراد جامعه اعم از زن و مرد در بازار کار فعال باشند و از سوی دیگر به سبب جنبه‌های هویتی اشتغال و آثار فردی و اجتماعی آن، بیکاری موقعیتی نامطلوب می‌باشد؛ بنابراین، اشتغال از مسائل مهم جامعه به شمار می‌آید و الزام است زمینه‌های ایجاد آن مهیا گردد.

ظهور پدیده کولبری و تبدیل شدن آن به یک مسئله اجتماعی - اقتصادی و سیاسی با بازتاب بین‌المللی و اثرات مخرب آن را می‌توان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل اشتغال در شهرستان‌های مرزی استان (شهرستان‌های بانه، مریوان و سروآباد) دانست. علاوه بر این از چالش‌های اساسی بازار کار استان می‌توان به مواردی همچون افزایش جمعیت بیکار و دارای اشتغال ناقص؛ بیکاری زنان، بیکاری جوانان و دانش‌آموختگان؛ وجود جمعیت قابل توجه دانشجویان (فرصت و تهدید)؛ سهم بالای جمعیت غیرفعال از جمعیت استان؛ عدم ورود جمعیت جدید در سن کار به بازار کار، اعمال سیاست‌هایی همچون توسعه آموزش عالی بدون افزایش در مهارت‌آموزی در بین فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، اشاره کرد.

منطقه ویژه اقتصادی، جذب سرمایه‌گذار خارجی، ایجاد و تأمین زیرساخت شهرک‌های صنعتی، توسعه صنعت گردشگری و شرکت‌های دانش‌بنیان و استارت‌آپی از ظرفیت‌های استان کردستان برای کاهش معضل بیکاری هستند. با توجه به وضعیت نامناسب بازار کار استان باید در نظر داشت تا زمانی که اقتصاد استان و کشور، اقتصادی تولید محور و بر پایه علم و دانش نباشد، نمی‌توان انتظار بهبود در شاخص بیکاری را داشت. معضل بیکاری زمانی قابل حل است که فعالیت‌های اقتصادی از سوداگری و فعالیت‌های غیرمولد به سمت فعالیت‌های مولد و با محوریت دانش حرکت کنند. این مهم نیازمند برنامه‌ریزی‌ها، تدوین سیاست‌ها و نهادسازی‌های اصولی است. بسیاری از مشکلات استان تابعی از مشکلات کشور می‌باشد اما در این میان کاهش شاغلان بخش کشاورزی استان نسبت به سال قبل و مشکلات زنجیروار بعدی آن یکی از دغدغه‌های مسئولین برای رفع این مشکل باید قلمداد گردد.

در ادامه به برخی راهکارها و پیشنهادهای جهت رفع چالش‌های بازار کار اشاره شده است.

- برنامه‌ریزی در جهت عدم مهاجرت از مناطق روستایی و شهرهای کوچک به مرکز استان‌ها و در نتیجه رشد بیکاری و حاشیه‌نشینی.

- افزایش امکانات رفاهی بیشتر و دادن تسهیلات به روستائیان برای جلوگیری از مهاجرت به شهرها و ایجاد مشکلات عدم تطابق امکانات شهری با جمعیت موجود و همچنین جلوگیری از خالی شدن روستاها از جمعیت که هم از لحاظ اقتصادی و هم از لحاظ امنیتی بسیار مهم است.

- تخصیص سهم بیشتری از تسهیلات بانکی ارزان قیمت به مناطق دارای نرخ بیکاری بالا.

- برنامه‌ریزی و تخصیص اعتبار برای ایجاد اشتغال در مناطق روستایی.

- تقویت فرهنگ کارآفرینی (با ایجاد امکان اشتراک‌گذاری تجربیات نظیر با شگاه کارآفرینی و یا کانون و انجمن و...).

- تشکیل تعاونی و صندوق‌های مالی جهت تأمین مواد اولیه بدون واسطه در استان.

- برنامه‌ریزی در راستای ایجاد اشتغال در حوزه گردشگری.

- هدایت منابع مالی دولتی به سمت بازارهای دارای مزیت نسبی در استان از جمله گیاهان دارویی، فرآوری محصولات ماند توت‌فرنگی، گیلان، انگور و ...

- تلاش برای ارتقای بهره‌وری نیروی انسانی در راستای کاهش قیمت کالای داخلی

- بخش مالی ایران متکی به تأمین مالی از طریق بانک‌هاست؛ بنابراین در شرایط موجود تعمیق ابزارهای تأمین مالی بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود. در این راستا پیشنهاد می‌گردد شرکت‌های دارای صلاحیت حضور در بازار سرمایه یا دارای قابلیت تأمین مالی از بازار سرمایه از سوی اتاق‌های بازرگانی و سازمان صنعت و معدن معرفی و ابزارها و زمینه‌های لازم جهت ارتقای سطح سواد مالی صاحبان بنگاه‌ها از طریق آشنا کردن صاحبان بنگاه‌ها با انواع روش تأمین مالی به‌ویژه انتشار سهام و انتشار اوراق فراهم گردد.

- ایجاد کارگروه‌های استانی جهت شناسایی و رفع موانع تأمین مالی بنگاه‌ها؛ جهت روشن شدن بهتر موضوع و ریشه‌یابی اصلی موضوع پیشنهاد می‌گردد که جلساتی با حضور مدیران عامل بنگاه‌ها اعم از بنگاه‌های کوچک، متوسط و بزرگ تشکیل گردد.

فصل هجدهم محیط کسب و کار استان

خلاصه فصل

از مهم‌ترین فاکتورهای رشد اقتصادی در اقتصاد بین‌الملل امروز میزان رقابت‌پذیری می‌باشد و هرچه میزان رقابت‌پذیری در یک کشور بیشتر باشد محیط و بسترهای لازم جهت افزایش تولیدات فراهم می‌شود. رقابت‌پذیری علاوه بر اینکه باعث افزایش تولید می‌شود موجب نزدیک‌تر شدن قیمت نهایی به هزینه نهایی می‌گردد و این باعث ایجاد رفاه اقتصادی می‌گردد. برای ایجاد رقابت باید اطلاعات در فضای اقتصاد متقارن باشد یعنی به صورت شفاف در اختیار هر دو طرف عرضه و تقاضا در بازار قرار بگیرد. بهبود محیط کسب و کار شرایط را برای یک اقتصاد رقابتی و سالم فراهم می‌کند و هر چه بتوان میزان موانع و مقررات زائد را برطرف نمود می‌توان به بخش تولید و ایجاد رقابت امیدوارتر بود. اقتصاد ایران همواره دچار مشکلات و نارسایی‌هایی بوده که به رغم برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های متعدد هنوز نتوانسته به‌طور کامل بر این چالش‌ها فائق آید. یکی از مهم‌ترین مشکلات، نقش کم‌رنگ بخش خصوصی در فعالیتهای اقتصادی و دولتی بودن اقتصاد است. در سال‌های اخیر یکی از سیاست‌های دولت جهت توسعه بخش خصوصی افزایش سطح مشارکت، رقابتی نمودن بازارها و همچنین برنامه‌های بهبود مستمر محیط کسب و کار کشور است. بدین منظور قوانین و نهادهای متعددی شکل گرفته است. در کل محیط کسب و کار به مجموعه عواملی گفته می‌شوند که خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند ولی بر اداره بنگاه‌ها تأثیر می‌گذارند. بهبود محیط کسب و کار یکی از عوامل اساسی در جهت توسعه سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی، افزایش تولید و اشتغال می‌باشد. چراکه فراهم نمودن شرایط رقابت‌پذیری و بستر سازی مناسب برای ورود مؤثر بخش خصوصی نقش تعیین‌کننده‌ای را در رشد و توسعه اقتصادی کشور ایفا می‌کند. تا زمانی که محیط کسب و کار بهبود نیابد بهبود عملکرد بنگاه‌ها و به‌طور کلی رشد بخش خصوصی نیز امکان‌پذیر نخواهد بود. فضای کسب و کار را مجموعه‌ای از سیاست‌ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی تعریف کرده‌اند که بر فعالیتهای اقتصادی حاکم است. در این فصل تحولات مربوط به فضای کسب و کار استان طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۴۰۲ مورد بررسی قرار گرفته است.

۱۸-۱- سیاست‌های مربوط به بهبود فضای کسب و کار و جهت‌گیری‌های استان

به طور مداوم موضوعاتی نظیر عوامل رشد اقتصادی از مهم‌ترین مسائل بحث برانگیز در میان اقتصاددانان بوده است. به رغم افزایش عوامل مهمی نظیر نهادهای تولید، نوآوری و تحولات فنی و به کارگیری ظرفیت‌های احتمالی خالی در اقتصاد، همواره یکی از چالش‌های اساسی رشد اقتصادی، محیطی حقوقی و نهادی است که کارگزاران اقتصادی اعم از بنگاه‌ها و سرمایه‌گذاران در آن مشغول فعالیت هستند. با توجه به کند بودن رشد اقتصادی کشورهای منطقه خاورمیانه در طی دهه‌های گذشته علی‌رغم وجود فرصت‌ها، ظرفیت‌ها و امکانات از جمله منابع نفتی به نظر می‌رسد یکی از موانع موجود فضای مطلوب کسب‌وکار برای فعالان اقتصادی در این مناطق است. محیط کسب‌وکار در یک تعریف کلی مجموعه عواملی است که بر عملکرد بنگاه تأثیر می‌گذارد، اما مدیر نمی‌تواند آن را به سهولت تغییر دهد و تا زمانی که محیط کسب‌وکار بهبود نیابد بهبود عملکرد بنگاه‌ها و به‌طور کلی رشد بخش خصوصی نیز امکان‌پذیر نخواهد بود. فضای کسب‌وکار را مجموعه‌ای از سیاست‌ها، شرایط حقوقی، نهادی و مقرراتی تعریف کرده‌اند که بر فعالیت‌های اقتصادی حاکم می‌باشد. با توجه به نامناسب بودن فضای کسب‌وکار در کشور، انتظار می‌رود که استان‌ها نیز به دلیل تمرکز بالای سیاست‌ها و تصمیمات اجرایی از روند کشور تبعیت کرده و موانع بسیاری بر سر راه سهولت فعالیت‌های اقتصادی در استان‌ها وجود داشته باشد. لذا لازم است که در این زمینه برنامه‌ریزی لازم با عنایت به میزان شدت رقابت کشورها برای بهبود محیط کسب‌وکار خود جهت افزایش سطح رقابت‌پذیری اقتصاد، جذب بیشتر سرمایه‌های بین‌المللی و افزایش سرعت رشد و توسعه اقتصادی، صورت گیرد. البته در این زمینه توجه به تجربه‌های جهانی به ویژه کشورهایی که طی سال‌های اخیر موفقیت‌های بسیاری در این زمینه داشته‌اند می‌تواند مثمر ثمر باشد. فضای کسب کار مناسب، امکان رشد و شکوفایی و دست‌رسی به عوامل پیش‌برنده را در اقتصاد آسان و روابط بین متغیرهای توسعه را روان‌تر خواهد نمود. تجربه جهانی نشان داده که اصلاح شاخص‌های شروع کسب‌وکار، اخذ اعتبارات و نقل‌وانتقال و ثبت دارایی‌ها ساده‌تر از سایر شاخص‌ها بوده است. در ایران نیز اصلاحات قانونی مناسبی جهت رفع موانع فعالیت‌های اقتصادی و بهبود محیط کسب‌وکار صورت گرفته و مبنای قانونی لازم و با ظرفیت بالایی در کشور تدوین شده است؛ اما با توجه به وجود بروکراسی پیچیده و غیر شفاف در کشور آنچه که مهم‌تر از قوانین و مقررات به نظر می‌رسد نحوه عملکرد نهادهای مجری قوانین و مقررات می‌باشد. قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰-۱۳۹۴) مصوب در فصل پنج در مواد ۶۹، ۷۰، ۷۵ و ۷۶ صراحتاً و مواد دیگر همچون ماده ۱۸۸ تلویحاً بر اتخاذ سیاست‌های تشویقی، اعمال مدیریت یکپارچه اخذ تکمیل و صدور مجوزات، تشکیل شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی، تدوین سازوکار احصاء قوانین، مقررات و بخشنامه‌های محل تولید و سرمایه‌گذاری، حذف اخذ مجوزهای غیر ضروری تصریح داشت که در راستای بهبود محیط کسب‌وکار تبیین شده بود. در بهمن‌ماه ۱۳۸۹ طرح ایجاد فضای مساعد کارآفرینی و رفع موانع کسب‌وکار در مجلس ارائه و در بهمن ۱۳۹۰ تحت عنوان قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار مشتمل بر ۲۹ ماده و ۱۹ تبصره در صحن علنی مجلس تصویب و پس از تأیید شورای نگهبان به دولت ابلاغ شد. بدین ترتیب چارچوب کلی سیاست‌ها و تصمیمات راهبردی به منظور بهبود محیط کسب‌وکار متعاقب این قانون تدوین گردید و به تدریج آیین‌نامه اجرایی مفاد قانونی آن نگارش شد.

در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی سال ۱۳۹۲ مقام معظم رهبری نیز بر این ضرورت مهم از جمله در بندهای ۱۶، ۱۷ و ۱۹ تأکید شد. در بند ۱۶ سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختارها، منطقی‌سازی اندازه دولت و حذف دستگاه‌های موازی و غیرضروری و هزینه‌های زائد، بند ۱۷ اصلاح نظام درآمدی دولت و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط و همچنین بند ۱۹ به شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا از جمله در حوزه‌های پولی، تجاری و ارزی اشاره دارد. دولت از طریق اتخاذ سیاست‌های کلان مقتضی و تفویض اختیارات و وظایف به وزارتخانه‌های مرتبط، دستیابی به اهداف مطرح شده، اسناد بالادستی مذکور را به منظور بهبود محیط کسب‌وکار در کشور دنبال می‌کند.

۱۸-۲-۱۸-اهم قوانین و مقررات ناظر بر بهبود محیط کسب و کار کشور

قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار.

قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر به‌خصوص ماده ۵۷.

قانون برنامه ششم توسعه ماده ۲۲.

مصوبات ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی در خصوص اجرای پروژه عملیاتی نمودن ارتقاء رتبه ایران در شاخص سهولت انجام کسب‌وکار.

دستورالعمل راه‌اندازی مرکز ملی پایش محیط کسب‌وکار و دستورالعمل اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی.

قانون اصلاح مواد ۱، ۳، ۶، ۷ و قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴.

آیین‌نامه اجرایی ماده ۷ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴.

با توجه به نامناسب بودن فضای کسب‌وکار در کشور، انتظار می‌رود که استان‌ها نیز به دلیل تمرکز بالای سیاست‌ها و تصمیمات اجرایی از روند کشور تبعیت کرده و موانع بسیاری بر سر راه سهولت فعالیت‌های اقتصادی در استان‌ها وجود داشته باشد. لذا لازم است که در این زمینه برنامه‌ریزی لازم با عنایت به میزان شدت رقابت کشورها برای بهبود محیط کسب‌وکار خود جهت افزایش سطح رقابت‌پذیری اقتصاد، جذب بیشتر سرمایه‌های بین‌المللی و افزایش سرعت رشد و توسعه اقتصادی، صورت گیرد. البته در این زمینه توجه به تجربه‌های جهانی به ویژه کشورهایی که طی سال‌های اخیر موفقیت‌های بسیاری در این زمینه داشته‌اند می‌تواند مثر ثمر باشد.

در ایران پایش محیط کسب‌وکار به منظور بررسی وضعیت محیط کسب‌وکار کشور از اردیبهشت ۱۳۸۹ توسط گروه مطالعات کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی تهیه و منتشر شد و هم‌اکنون اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران آمار و اطلاعات این حوزه را تهیه و منتشر می‌نماید. در گزارش این مرکز به منظور محاسبه شاخص ارزیابی هر مؤلفه ابتدا میانگین ارزیابی تشکلهای استان در هر بخش p_i محاسبه شد. در فرمول زیر p_{ik} ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده استان (n) در هر بخش (i) و اندیس k نشان دهنده تشکل مورد نظر است.

$$p_i = \sum_{k=1}^n \frac{p_{ik}}{N_i}$$

فصل هجدهم: محیط کسب و کار استان

بر اساس گزارش رسمی اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران در خصوص بررسی محیط کسب و کار استان‌های کشور که در زمستان ۱۴۰۲ با همکاری ۲۶۴ تشکل اقتصادی از سراسر کشور تدوین و بر اساس ۲۸ مؤلفه شناخته شده است، استان کردستان دارای امتیاز ۶/۸۵ در فصل بهار، ۶/۲۵ در فصل تابستان، ۶/۰۴ در فصل پاییز و ۶/۲۶ در فصل زمستان بوده است.

۱۸-۳- بررسی وضعیت تحولات فضای کسب و کار

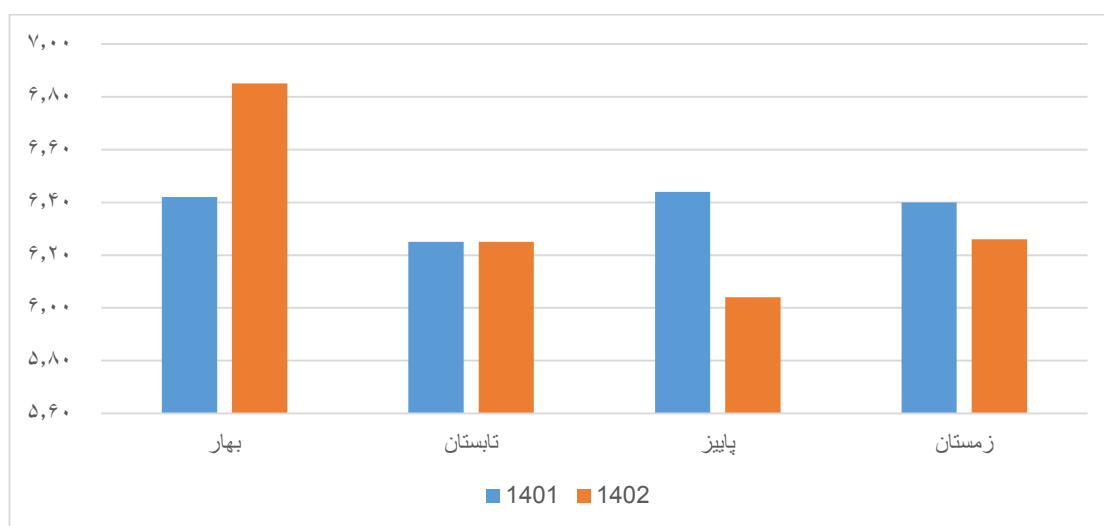
فضای کسب و کار از جمله شاخص‌های تعیین‌کننده وضعیت اقتصادی هر کشور است که با استناد به آن می‌توان به بررسی و تجزیه و تحلیل شرایط اقتصادی هر کشور پرداخت. محیط فضای کسب و کار در کشورها هرچه شفاف‌تر و رقابتی‌تری باشد منجر به افزایش سلامت اقتصادی کشورها و اتخاذ سیاست‌های مطلوب شده و روند بهبودی شاخص‌های اقتصادی را در پی خواهد داشت. در این راستا بررسی وضعیت شاخص‌های کسب و کار چه از نظر خرد و چه از نظر کلان و تبیین چالش‌های موجود می‌تواند در ایجاد و توسعه فضای کسب و کار در کشور مثر باشد. شاخص فضای کسب و کار، مهم‌ترین شاخص اقتصادی در رشد و شکل‌گیری بخش خصوصی و افزایش رشد اقتصادی جامعه است. اطلاعات شاخص‌های کسب و کار استان کردستان به تفکیک فصول در جدول (۱۸-۱) طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۱۸-۱- ارزیابی تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب و کار در استان کردستان

طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

۱۴۰۲				۱۴۰۱				استان کردستان
زمستان	پاییز	تابستان	بهار	زمستان	پاییز	تابستان	بهار	
۶/۲۶	۶/۰۴	۶/۲۵	۶/۸۵	۶/۴۰	۶/۴۴	۶/۲۵	۶/۴۲	

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

نمودار ۱۸-۱- ارزیابی تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب و کار در استان کردستان

طی سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

۱۸-۴- بررسی و تحلیل وضعیت زیرشاخص‌های بهبود فضای کسب و کار

- شاخص سهولت انجام کسب‌وکار در استان کردستان
علیرغم نوسانات شدید فصلی، روند بلندمدت و سالیانه شاخص‌های محیط کسب‌وکار استان کردستان رو به بهبود است. در مجموع محیط کسب‌وکار استان کردستان مناسب اما ناکافی ارزیابی می‌شود.
- بررسی تطبیقی محیط کسب‌وکار استان کردستان و کشور
بررسی تطبیقی شاخص کسب‌وکار استان کردستان و کشور نشان می‌دهد شاخص محیط کسب‌وکار استان اصطلاحاً یک سطح بدتر از میانگین کشوری است. با این حال روند شاخص فضای کسب و کار برای استان از ۱۳۹۹ تاکنون به صورت افزایشی بوده است.
متأسفانه اختلافات سهولت در کسب‌وکار در استان کردستان در مقایسه با سایر استان‌های کشور قابل توجه به نظر می‌رسد که این مهم بر ضرورت انجام مطالعات لازم جهت شناسایی موانع و مشکلات و اجرای سیاست‌های راهبردی لازم در خصوص رفع مشکلات تأکید می‌کند.
- سهولت انجام کسب‌وکار استان‌های کشور و جایگاه استان کردستان
تبیین جایگاه کردستان در قیاس با استان‌های کشور نشان می‌دهد استان کردستان در رده‌های میانی از جهت سهولت انجام کسب‌وکار قرار دارد. بهترین زیر شاخص محیط کسب‌وکار در استان کردستان در زمستان سال ۱۴۰۲ محدودیت دسترسی به آب و بدترین آن بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات) می‌باشد.
قابل ذکر است در شرایط کنونی کشور، بر اساس مطالعات صورت گرفته، مشکل همه بخش‌ها مربوط به بحث تأمین مالی است ولی برای مؤلفه‌های دیگر اهمیت موانع کسب‌وکار بخش‌ها از یکدیگر متفاوت می‌باشد.

جدول ۱۸-۲- شاخص ملی به تفکیک مؤلفه‌های پیمایشی در استان کردستان به تفکیک فصول سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

۱۴۰۲				۱۴۰۱				مؤلفه‌ها
زمستان	پاییز	تابستان	بهار	زمستان	پاییز	تابستان	بهار	
۴/۴۳	۴/۴۹	۴/۰۷	۵/۸۲	۳/۷۷	۳/۶۹	۳/۷۴	۵/۲۷	نحوه استقبال همکاران و مشتریان از نوآوری و ابتکار در ارائه خدمات و محصول
۶/۸۲	۶/۰۰	۶/۸۹	۷/۷۰	۶/۷۶	۷/۱۴	۶/۴۰	۷/۰۶	برداشت‌های سلیقه‌ای و غیرقابل پیش‌بینی مأموران از قوانین و مقررات (برق، گاز، محیط‌زیست، تأمین اجتماعی و ...)
۵/۸۳	۴/۸۳	۶/۱۴	۶/۳۳	۵/۷۶	۷/۰۸	۵/۸۵	۵/۸۴	بی‌تعهدی طرف قرارداد (دولتی یا خصوصی) به ایفای تعهدات و وعده‌هایشان
۷/۶۵	۶/۶۰	۶/۹۳	۸/۵۸	۷/۶۱	۸/۴۶	۷/۶۸	۷/۴۱	بی‌ثباتی سیاست‌ها، مقررات و رویه‌های اجرایی ناظر به کسب‌وکار
۸/۴۲	۸/۰۲	۸/۰۷	۹/۱۳	۸/۱۹	۹/۲۳	۸/۵۰	۸/۳۸	بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن قیمت‌ها (مواد اولیه و محصولات)

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

فصل هجدهم: محیط کسب و کار استان

۶/۰۶	۶/۲۵	۶/۵۵	۷/۴۳	۶/۹۲	۶/۹۱	۵/۸۲	۶/۸۳	رویه‌های سخت‌گیرانه در ادارات کار و بیمه برای مدیریت نیروی انسانی
۵/۱۷	۵/۴۰	۴/۱۹	۵/۷۶	۴/۵۳	۴/۹۰	۴/۷۰	۵/۲۴	تمایل شهروندان به خرید کالاهای خارجی و بی‌رغبتی به خرید محصولات ایرانی
۶/۹۴	۶/۲۳	۵/۹۷	۷/۰۵	۶/۴۹	۷/۰۴	۶/۳۹	۷/۲۰	تولید و عرضه نسبتاً آزاد کالاهای غیراستاندارد و تقلبی در بازار
۷/۰۳	۵/۹۳	۶/۵۵	۷/۵۰	۷/۸۵	۷/۵۹	۶/۵۸	۶/۹۸	رقابت غیرمنصفانه شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا شبه‌دولتی در بازار
۷/۲۲	۷/۰۴	۷/۲۶	۷/۶۴	۷/۱۷	۶/۹۰	۶/۲۹	۶/۷۵	رویه‌های غیرمنصفانه و ناعادلانه ممیزی و دریافت مالیات
۸/۳۰	۸/۴۴	۷/۸۵	۸/۵۴	۸/۱۹	۸/۶۵	۷/۶۳	۷/۶۵	دشواری تأمین مالی از بانک‌ها
۶/۸۹	۶/۰۴	۶/۴۵	۷/۳۳	۶/۹۴	۶/۶۹	۵/۸۴	۶/۳۱	فقدان یا شفاف نبودن اطلاعات مورد نیاز برای فعالیت اقتصادی
۶/۵۲	۶/۲۱	۶/۹۳	۶/۸۵	۶/۸۲	۷/۳۰	۶/۷۰	۶/۹۰	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل (جاده‌ای، ریلی، هوایی، دریایی و بندری)
۶/۵۱	۵/۹۲	۷/۰۰	۷/۲۶	۶/۸۵	۶/۹۴	۶/۱۸	۶/۸۹	ضعف دادگاه‌ها در رسیدگی به شکایات و پیگرد مؤثر متجاوزان به حقوق دیگران
۶/۶۹	۶/۷۷	۷/۱۰	۷/۹۷	۷/۰۶	۷/۲۳	۶/۶۸	۶/۵۳	وجود انحصار، امتیاز یا هر نوع رانت به یک یا تعدادی از رقبا در بازار
۵/۵۸	۵/۷۳	۶/۲۶	۶/۲۲	۶/۲۱	۶/۰۷	۵/۱۷	۶/۰۰	ضعف نظام توزیع و مشکل در رساندن محصول به بازار
۶/۰۶	۴/۸۸	۵/۰۰	۶/۱۱	۵/۱۹	۵/۴۶	۵/۸۱	۶/۲۵	عرضه کالاهای قاچاق و رقابت غیرمنصفانه محصولات خارجی و داخلی در بازار ایران
۵/۹۳	۶/۰۵	۵/۶۵	۷/۰۶	۵/۸۹	۶/۴۷	۵/۶۸	۶/۴۰	فقدان یا نقص ارتباطات پسینی و پیشینی و خوشه‌های تولید
۶/۹۳	۶/۹۳	۶/۹۳	۷/۵۸	۶/۹۶	۷/۵۲	۶/۶۲	۷/۴۴	قیمت‌گذاری و دخالت‌های غیرمنطقی نهادهای حاکمیتی در بازار
۶/۳۱	۶/۰۰	۶/۱۲	۶/۸۹	۶/۶۸	۵/۶۳	۵/۴۶	۶/۸۰	کارگریزی عمومی و استقبال نیروی کار از تعطیلی روزهای کاری
۵/۷۶	۵/۹۳	۵/۴۷	۶/۵۴	۵/۵۵	۵/۵۷	۶/۵۸	۵/۶۲	کمبود تقاضای مؤثر در بازار
۶/۰۰	۶/۲۲	۶/۰۷	۶/۳۱	۶/۰۴	۶/۳۳	۶/۳۵	۶/۴۲	کمبود فناوری‌های مورد نیاز
۵/۹۶	۵/۹۲	۵/۶۰	۶/۴۱	۵/۳۷	۵/۴۹	۵/۰۴	۵/۷۵	کمبود نیروی کار ماهر
۵/۳۸	۵/۰۲	۶/۶۰	۶/۹۸	۵/۵۵	۴/۱۳	۵/۰۲	۴/۰۴	محدودیت‌های دسترسی به ارتباطات (تلفن همراه و اینترنت)
۳/۳۰	۴/۲۵	۴/۳۲	۴/۶۳	۴/۰۸	۳/۳۶	۳/۶۷	۳/۴۷	محدودیت دسترسی به آب

فصل هجدهم: محیط کسب و کار استان

۴/۱۸	۴/۰۹	۴/۸۱	۴/۴۹	۴/۲۵	۳/۸۸	۴/۶۷	۳/۱۷	محدودیت دسترسی به سوخت (گاز، گازوئیل و ...)
۷/۱۳	۶/۸۰	۷/۰۷	۷/۴۶	۶/۵۴	۸/۲۰	۶/۷۸	۶/۲۷	مفاسد مالی و اداری در دستگاه‌های حکومتی
۶/۲۳	۶/۷۴	۷/۰۹	۷/۱۵	۶/۸۵	۷/۵۱	۷/۴۳	۶/۸۱	موانع اداری کسب‌وکار (ادارات و دستگاه‌های اجرایی مرتبط با کسب‌وکار)

۱۸-۵- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

رقابت‌پذیری یکی از مهم‌ترین عوامل برای حضور و موفقیت در بازارهای جهانی است. اگر به گزارش رقابت‌پذیری در اجلاس جهانی اقتصاد نگاه کنیم، ایران یکی از آخرین کشورهاست. عدم رقابت در فضای اقتصادی که ناشی از بهره‌وری پایین است، گریبان شرکت‌های ایرانی را گرفته و تنها عامل حیات آن‌ها فضای بسته و بازار انحصاری در ایران است. یکی از اساسی‌ترین چالش‌های چشم‌انداز اقتصاد ایران پدیده جهانی شدن است که در راستای آن برخورداری از صنعت رقابت‌پذیر برای اقتصاد اجتناب‌ناپذیر است. به نظر می‌رسد از اقدامات مهم و اساسی کشور در دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز، بهبود فضای کسب‌وکار و رقابتی نمودن آن در کشور باشد. از آنجا که توسعه بخش خصوصی در اقتصاد بازار بر مجموعه‌ای پیچیده از قوانین، زیرساخت‌های گسترده فیزیکی و نهادی، محیط با ثبات اقتصاد کلان، توسعه بازارهای مالی، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، توسعه صنایع کوچک و متوسط و مقررات بازار کار مبتنی است تا در مسیر دائمی ابعاد توسعه، توانایی حرکت همگام با این تغییرات را داشته باشد و فراهم شدن این مجموعه به منظور پیاده‌سازی الگوی توسعه در یک اقتصاد به صورت خودکار اتفاق نمی‌افتد. از این‌رو ایجاد زیرساخت‌های نهادی و زیربنایی برای توسعه و رفع موانع کسب‌وکار از الزامات اولیه اجرای این سیاست و در زمره وظایف ضروری دولت و نهادهای زیرمجموعه دولت از جمله اتاق بازرگانی، اتاق اصناف، خانه صنعت و معدن و سایر تشکل‌هاست.

موانع بهبود فضای کسب‌وکار استان عبارت‌اند از:

- اعمال سلیقه در سطوح مدیریتی برای حمایت از بنگاه‌های اقتصادی فعال در استان
- توان کم در رقابت‌پذیری استان
- بازدهی کم و ضعف در عملکرد نهادهای مجری قوانین و مقررات در سطح استان
- نبود نقشه راه استان در راستای تقویت بخش خصوصی در اقتصاد طی یک برنامه بلندمدت و آینده‌نگرانه
- عدم وجود ثبات در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کلان کشور
- سردرگمی و بلا تکلیفی برخی سرمایه‌گذاران تأسیسات گردشگری به دلیل تداخل وظایف سازمانی برخی ادارات مانند میراث فرهنگی و راهداری.
- وجود برخی قوانین، مقررات و رویه‌های محدودکننده تولید.
- ورود غیرقانونی برخی کالاهای قاچاق در کنار محدودیت‌های اعمال شده در واردات برخی کالاهای سرمایه‌ای.
- فقدان حمایت عملی از تولیدات داخلی و عدم محدود نمودن ورود کالاهای خارجی که امکان تولید آن‌ها در داخل کشور می‌باشد.

- عدم ایجاد ارتباط منطقی بین ساختار نهاده‌ها و محصولات تولیدی به گونه‌ای که محصول تولیدی کمتر از قیمت تمام شده به فروش نرسد.
- عدم آشنایی کامل و همکاری لازم دستگاه‌های اجرایی مرتبط استان در خصوص اقداماتی که در حوزه بهبود محیط کسب و کار در سطح استان‌ها باید صورت بگیرد.
- عدم وابستگی تصمیمات استان به نتایج مطالعات و همچنین تقاضا محور نبودن پژوهش‌ها و همچنین نبود گفتمان اقتصادی در سطح استان باعث درک متفاوت مدیران و کارشناسان از اهمیت مسائل و چالش‌های اقتصادی استان شده است.
- عدم وجود نظام یکپارچه مجوزدهی و طولانی بودن پروسه صدور مجوز و تصمیم‌گیری در جهت حل مشکلات سرمایه‌گذاران.
- اعمال سلیقه، تبعیض در رفع مشکلات تخصیص و تأمین آب و برق و زمین در برخی فعالیت‌های اقتصادی استان موجبات ایجاد اختلال در شرایط رقابت بازارها و شکل‌گیری حلقه زائد در فرایند اداری رفع مشکل شده است.
- مشکلات حقوقی و قضایی فعالان اقتصادی و رسیدگی به دعوای آن‌ها در قالب فرایند بلندمدت موجبات افزایش ریسک سرمایه‌گذاری منطقه و نارضایتی فعالان اقتصادی گردیده است.

توصیه‌ها و راهکارها:

- تمرکز زدایی و سهیم نمودن استان‌ها در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با فضای کسب و کار ملی و منطقه‌ای.
- نزدیک سازی دیدگاه بخش‌های خصوصی و دولتی در مسائل مرتبط با کسب و کار در استان از طریق تقویت و نهادسازی شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی.
- تأکید ویژه بر شفاف سازی محیط کسب و کار و جلوگیری از ایجاد زمینه‌های رانت‌جویی.
- عملیاتی سازی الگوی ملی ایجاد پنجره‌های کسب و کار در راستای تسریع و تسهیل در فرآیندهای صدور مجوزهای کسب و کار
- شناسایی قوانین و مقررات مخل کسب و کار به منظور حذف یا اصلاح آن‌ها
- طراحی و تنظیم نقشه راه سرمایه‌گذاری و اشتغال
- ایجاد نظام جامع اطلاعات بازارکار به منظور پاسخگویی سریع و بر خط نیازمندی‌های اطلاعاتی ذینفعان
- الزام نهادهای حاکمیتی به هماهنگ سازی سیاست‌های پولی و مالی و بازار سرمایه
- آموزش نیروی کار متخصص و کارآمد با هدف تربیت منابع انسانی کارآفرین
- تسریع در فرآیند تصویب و ابلاغ آیین نامه‌های اجرایی قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار
- بررسی و مطالعه روند بهبود فضای کسب و کار کشورها
- نحوه مجوزدهی‌ها و مهار میزان فساد در کشور و امنیت سرمایه‌گذاری
- شناسایی قوانین مزاحم
- ترویج شراکت بانک‌ها در سود و زیان طرح‌های کسب و کار
- مبارزه با هرگونه تبعیض و اعطای امتیازات ویژه به افراد و یا فعالیت‌های خاص

- تجدید نظر در روال های اداری رسیدگی به درخواست صاحبان کسب و کار برای اخذ تسهیلات بانکی
- توجه و در اولویت قرار دادن بخش خصوصی به عنوان راهکار افزایش توان رقابت پذیری استان در حوزه فعالیت های اقتصادی-تولیدی
- تعیین افراد متخصص در جایگاه های مدیریتی در سطح استان
- نظارت دقیق بر نحوه عملکرد نهادهای مجری قوانین و مقررات در استان
- ایجاد هماهنگی بین اهداف و سیاست های نظام بانکی، تجاری و برخی برنامه ها و سیاست های اشتغال ابلاغی.
- ساماندهی بازارچه های مرزی و مبارزه با ورود غیرقانونی کالاهای قاچاق.
- اجرای سیاست های اقتصادی مشوق تولید و سرمایه گذاری به ویژه در تولید مواد اولیه و کالاهای وارداتی و حمایت از طرح های اشتغال زای بخش خصوصی.
- هماهنگ سازی و پایداری سیاست های پولی و مالی و تنظیم بازارهای اقتصادی در جهت کاهش نرخ بیکاری توأم با ارتقاء بهره وری عوامل تولید.
- راه اندازی کلینیک های مشاوره کسب و کار و تجمیع برخی فعالیت های اقتصادی
- بهره مندی از آموزش مجازی برای توانمندسازی نیروی کار
- توجه به شرکت های سرمایه گذاری استان به عنوان یک پتانسیل اقتصادی در راستای تأمین مالی طرح های سرمایه گذاری
- شناسایی انحصارها و موانع مقرراتی در مسیر جهش تولید و اقدام برای رفع آنها از طریق هیئت مقررات زدایی و سایر مراجع.
- شفاف سازی قوانین و مقررات به نحوی که جلوی هرگونه برداشت سلیقه ای و غیرقابل پیش بینی مأموران از قوانین و مقررات (برق، گاز، محیط زیست، تأمین اجتماعی و ...) گرفته شود.
- برخورد قاطعانه با هرگونه فساد و سوءاستفاده افراد از مقام و موقعیت اداری در دستگاه های اجرایی و تلاش در جهت شناسایی گلوگاه های فساد در دستگاه های اجرایی.
- استفاده از تجربیات و نقطه نظرات سرمایه گذاران و اشخاص حقیقی و حقوقی متقاضی سرمایه گذاری.
- پایش مستمر عملکرد دستگاه های اجرایی در ارائه خدمات و صدور مجوزهای کسب و کار.
- اعطای مشوق های مالیاتی به واحدهای فعال کسب و کار در استان در راستای بهبود فرایند پرداخت مالیات.
- اصلاح نظام اداری و آماری کشور به منظور افزایش بهره وری نظام اداری.
- شفاف نمودن سیاست های دولت و وجود برنامه ریزی جامع در این زمینه.
- افزایش فرهنگ تعامل بین دستگاه های اجرایی و الکترونیکی کردن فرآیندها.
- اهمیت جدی به حوزه آموزش های تخصصی در این خصوص.
- اهتمام جدی در کاهش پیچیدگی فرآیندهای اداری.
- توجه و حمایت لازم مدیران ارشد سازمان ها با دیدگاه دائمی به اصلاح سیستم ها و روش ها.

فصل هجدهم: محیط کسب و کار استان

- تفویض اختیارات و ابزار لازم به شورای هماهنگی بانک‌های استان جهت اعطای تسهیلات بیشتر و تسهیل شرایط پرداخت.
- ایجاد سازوکار تشویقی و انگیزشی لازم برای ترغیب فعالان اقتصادی.
- ساماندهی در تقدم و تأخر صدور مجوزها و کاهش زمان، هزینه و مراحل و افزایش سرعت و شفافیت در اطلاع-رسانی.
- تشکیل کمیته یا ستاد استانی جهت پیگیری مستمر امور مربوط به بهبود کسب و کار یا واگذاری کامل آن به مرکز خدمات سرمایه‌گذاری در استان‌ها.

فصل نوزدهم

درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

خلاصه فصل

سیاست‌های رفاهی زیرمجموعه سیاست‌های مالی و اقتصادی هستند که در تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌های اقتصادی و مالی و در نتیجه آن تأمین و رفاه جامعه مطرح گشته و سطوح برخوردار و بهره‌مند از امکانات مورد تحلیل قرار می‌گیرد. بی‌گمان شاخص‌های کلان اقتصادی همچون رشد تولید ملی یا درآمد سرانه که خود می‌تواند ناشی از افزایش درآمدهای نفتی، بالا رفتن مخارج دولتی و مسائلی از این دست باشد، نمی‌تواند شاهد مناسبی برای سنجش میزان فقر در اقتصاد قلمداد گردد و باید به سراغ شواهد آماری دیگری رفت که به نحو شایسته‌تری میزان بهبود یا وخیم‌تر شدن او ضاع فقر اقتصادی را اندازه‌گیری کرد. یکی از ابزارهای متعارف بررسی توزیع امکانات معیشتی بین گروه‌های مختلف جامعه و بررسی سهم این گروه‌ها از هزینه‌ها یا درآمدهاست. بدین منظور نیز معمولاً خانوارها بر حسب سطوح درآمد و یا هزینه از کمترین سطح به بالاترین سطح مرتب شده و سپس به ده گروه مساوی تقسیم شده و سهم هر گروه از کل محاسبه شده است.

در سال ۱۴۰۲ متوسط هزینه‌های خانوارهای استان در مناطق شهری نسبت به سال گذشته ۱۵/۴۵ درصد افزایش داشته و به ۱،۵۸۳،۴۱۷ هزار ریال و در مناطق روستایی با افزایش ۳۵/۳۷ درصدی به ۱،۰۶۷،۵۳۱ هزار ریال رسیده است. همچنین متوسط درآمد خانوارهای استان در مناطق شهری نسبت به سال گذشته ۱۶/۰۷ درصد افزایش داشته و به ۱،۹۳۷،۹۶۱ هزار ریال و در مناطق روستایی با افزایش ۳۰/۳۵ درصدی به ۱،۲۸۵،۷۱۶ هزار ریال رسیده است.

ضریب جینی مناطق شهری کشور در سال ۱۴۰۲ برابر ۰/۳۸۲ بوده که در استان کردستان کمتر از این مقدار و ۰/۳۳۵۷ است. همچنین در سطح روستایی ضریب جینی کشور برابر ۰/۳۵۸۳ می‌باشد که در استان کردستان کمتر از این مقدار و برابر ۰/۲۹۶۷ است.

۱۹-۱- سیاست‌های اقتصادی در زمینه درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد و جهت‌گیری‌های استان

بررسی کم و کیف بودجه خانوارهای شهری و روستایی و روند چگونگی هزینه و درآمد سالیانه یک خانوار و تغییرات آن‌ها در هر کشوری، یکی از بنیادی‌ترین مطالعات آماری پژوهشگران اقتصادی و اجتماعی در تحقق اهداف توسعه‌ای است که با هدف توزیع متعادل درآمد در جامعه صورت می‌گیرد.

اعمال تحریم‌های خارجی از سال ۱۳۹۷ نیز باعث کاهش صادرات نفت و تجارت خارجی، تأثیر منفی بر اقتصاد و استاندارد زندگی مردم عادی گذاشته است، لذا در سال ۱۴۰۲ همانند دو سال گذشته، دولت به منظور حمایت از معیشت مردم تلاش کرد با تعریف کالاهای اساسی و اختصاص ارز ترجیحی به کالاهایی از جمله دارو و برخی اقلام خوراکی، مانع از افزایش قیمت این کالاها شود که اگرچه هدف عموماً حمایت از اقشار در دهک‌های پایین درآمدی می‌باشد اما همه جمعیت کشور را تحت پوشش قرار می‌دهد. در این رابطه اعمال نظارت بر بازار و کنترل قیمت‌ها از دیگر اقدامات دولت است که هر ساله اجرا می‌شود.

۱۹-۲- بررسی وضعیت تحولات مرتبط با درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد

هدفمند سازی یارانه‌ها، تورم، سهام عدالت و وام‌های خرد از مهم‌ترین سیاست‌های دولت بوده که بر درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد اثرگذار بوده است. هدفمندسازی یارانه‌ها از یک سو هزینه‌های انرژی مورد استفاده خانوار را افزایش داده و از سوی دیگر با توزیع درآمد ناشی از این هدفمندی به نفع اقشار کم‌درآمد سعی در جبران افزایش هزینه‌ها نموده است.

۱۹-۳- بررسی وضعیت شاخص‌های توزیع درآمد

شاخص جینی یا ضریب جینی شاخصی اقتصادی برای محاسبه توزیع ثروت در میان مردم است. بالا بودن این ضریب در یک جامعه معمولاً به‌عنوان شاخصی از بالا بودن اختلاف طبقاتی و نابرابری درآمدی در آن در نظر گرفته می‌شود. از شاخص جینی برای مقایسه توزیع درآمد در نواحی جغرافیایی استفاده می‌شود. در نظر نگرفتن اندازه ثروت جوامع از معایب این شاخص است به طوری که دو جامعه با یک ضریب جینی می‌توانند سطح ثروت متفاوتی داشته باشند. ضریب جینی مناطق شهری کشور در سال ۱۴۰۲ برابر ۰/۳۸۲ بوده که در استان کردستان کمتر از این مقدار و ۰/۳۳۵۷ است و بر اساس این شاخص می‌توان گفت برابری در مناطق شهری استان بهتر از میانگین کشوری است. در سطح روستایی ضریب جینی کشور برابر ۰/۳۵۸۳ می‌باشد که در استان کردستان کمتر از این مقدار و برابر ۰/۲۹۶۷ است و بر اساس این شاخص می‌توان گفت که نسبت به میانگین کشوری بهتر بوده و توزیع درآمد استان نسبت به کشور برابرتر می‌باشد. ضریب جینی در سال ۱۴۰۲ در کل کشور و مناطق شهری افزایش داشته ولی در مناطق روستایی نسبتاً کاهش چشمگیری داشته است و این خود بهبود توزیع درآمد را در کشور و مناطق روستایی و عدم بهبود توزیع را در مناطق شهری نشان می‌دهد هرچند که این اختلاف معنادار نیست. در سطح استان نیز ضریب جینی در مناطق شهری افزایش یافته اما در مناطق روستایی کاهش داشته است. و با توجه به آمار بیان شده می‌توان به مهاجرت معکوس از شهرها به روستاها امیدوار بود. پایین بودن ضریب جینی در نقاط روستایی نسبت به شهری هم در کشور و هم استان کردستان نشان از وضعیت بهتر توزیع درآمد در روستا نسبت به شهر را دارد. علل افزایش ضریب جینی در سال‌های اخیر سیاست‌های زیر می‌تواند باشد:

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

- توزیع منابع حاصل از هدفمندی یارانه‌ها به آحاد جامعه از جمله گروه‌های پردرآمد و در نتیجه عدم اصابت منابع بیشتر یارانه‌ای به اقشار آسیب‌پذیر
- توزیع گسترده رانته‌های ارزی، واردات و تسهیلات بانکی به نفع اقشار مرفه
- افزایش و نوسانات شدید در بازار دارایی‌ها (ارز، سکه، خودرو و مسکن) که منجر به پولدارتر شدن پولدارها شده است.
- افزایش شدید اجاره‌بها و قیمت مسکن که به نفع مالکان و به ضرر مستأجران بوده است.
- افزایش شدید مخارج خوراکی اقشار مختلف.
- توزیع نامناسب یارانه پنهان که منجر به بهره‌مندی بیشتر اقشار پرمصرف‌تر (ثروتمندتر) می‌شود.

جدول ۱۹-۱- شاخص ضریب جینی در کشور و استان

عنوان/ سال	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲
کل کشور	۰/۳۹۹۱۸	۰/۴۰۰۶	۰/۳۹۳۸	۰/۳۸۷۷	۰/۳۹۷۹
کل کشور شهری	۰/۳۸۲۸	۰/۳۸۳۵	۰/۳۷۵۷	۰/۳۶۹۶	۰/۳۸۲۰
کل کشور روستایی	۰/۳۵۳۹	۰/۳۳۵۹۰	۰/۳۵۹۴	۰/۳۶۴۳	۰/۳۵۸۳
ضریب جینی مناطق شهری استان کردستان	۰/۳۱۵۱	۰/۳۲۰۱	۰/۳۳۴۳	۰/۳۱۷۴	۰/۳۳۵۷
ضریب جینی مناطق روستایی استان کردستان	۰/۲۵۱۷	۰/۲۵۵۸	۰/۲۸۵۱	۰/۳۰۶۹	۰/۲۹۶۷

منبع: مرکز آمار ایران

۱۹-۴- بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد بین خانوارها

الف- توزیع درآمد در خانوار شهری

خانوارهای شهری و روستایی را طبق جداول ۱۹-۲، ۱۹-۴، ۱۹-۷ و ۱۹-۹ به دهک‌های مختلف هزینه‌ای تقسیم می‌کنند به طوری که اگر به طور مثال هزینه سالانه یک خانوار شهری ۷۰۰،۰۰۰ هزار ریال در سال باشد طبق جدول ۱۹-۲ در دهک سوم خانوارهای کشور جای می‌گیرد.

با توجه به مطالعات صورت گرفته در سطح کشور و استان و برای خانوارهای شهری و روستایی از تعداد مشخصی خانوارها نمونه آمارگیری انجام شده و طبق اطلاعات به دست آمده در هر کدام از این دهک‌ها، درصدی از این خانوارهای نمونه جای می‌گیرد از سوی دیگر، از مقدار هزینه‌های به دست آمده از کل خانوارها هر کدام از دهک‌ها شاخصی به عنوان متوسط هزینه آن دهک آورده شده است.

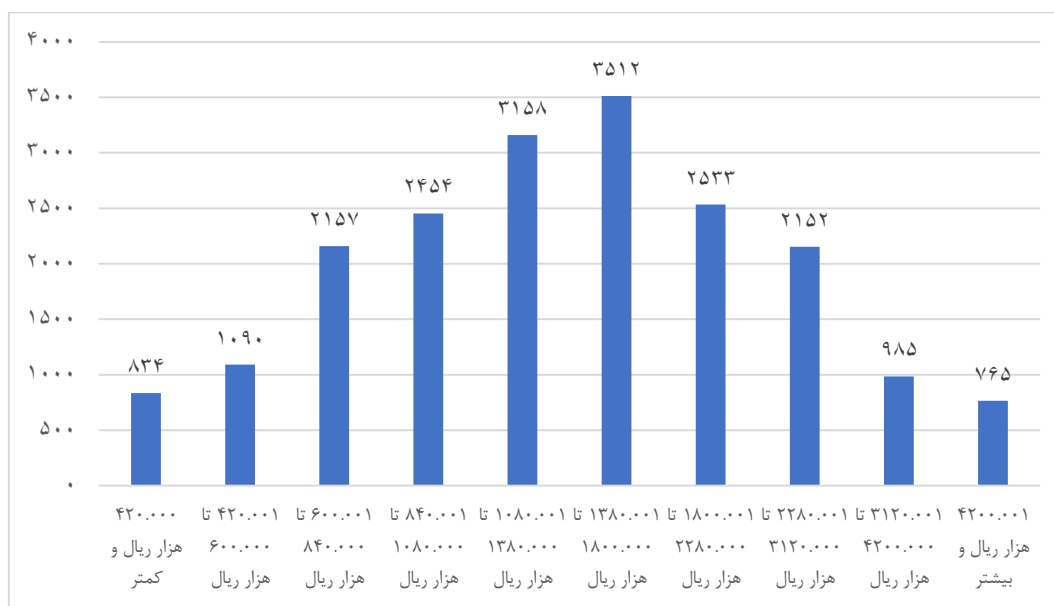
در جداول و نمودارهای ذیل بیشترین تعداد خانوارها مربوط به دهک پنجم و ششم بوده و نمودار آن‌ها از لحاظ آماری از توزیع نرمال پیروی می‌کند. نزدیک به ۴۰ درصد نمونه‌ها در دهک‌های پنجم و ششم جای دارند و از لحاظ هزینه‌ای نیز نزدیک به ۴۰ درصد هزینه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند، ۸ دهک پایین نیز تقریباً ۶۰ درصد هزینه‌ها را به خود اختصاص داده‌اند.

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

جدول ۱۹-۲- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری کشور در سال ۱۴۰۲

ردیف	دهک هزینه‌ای	تعداد خانوارهای نمونه	درصد خانوارهای نمونه	متوسط هزینه (هزار ریال)	درصد از هزینه کل
۱	کمتر از ۴۲۰,۰۰۰ ریال	۸۳۴	۴/۲۵	۳۰۲,۳۷۹	۱/۵۰
۲	۴۲۰,۰۰۱ تا ۶۰۰,۰۰۰ ریال	۱,۰۹۰	۵/۵۵	۵۱۸,۸۵۶	۲/۵۸
۳	۶۰۰,۰۰۱ تا ۸۴۰,۰۰۰ ریال	۲,۱۵۷	۱۰/۹۸	۷۲۸,۶۷۴	۳/۶۲
۴	۸۴۰,۰۰۱ تا ۱,۰۸۰,۰۰۰ ریال	۲,۴۵۴	۱۲/۴۹	۹۶۱,۹۴۶	۴/۷۸
۵	۱,۰۸۰,۰۰۱ تا ۱,۳۸۰,۰۰۰ ریال	۳,۱۵۸	۱۶/۰۸	۱,۲۲۸,۰۱۱	۶/۱۰
۶	۱,۳۸۰,۰۰۱ تا ۱,۸۰۰,۰۰۰ ریال	۳,۵۱۲	۱۷/۸۸	۱,۵۸۱,۶۸۰	۷/۸۶
۷	۱,۸۰۰,۰۰۱ تا ۲,۲۸۰,۰۰۰ ریال	۲,۵۳۳	۱۲/۹۰	۲,۰۲۶,۸۵۰	۱۰/۰۷
۸	۲,۲۸۰,۰۰۱ تا ۳,۱۲۰,۰۰۰ ریال	۲,۱۵۲	۱۰/۹۶	۲,۶۵۴,۱۱۴	۱۳/۱۹
۹	۳,۱۲۰,۰۰۱ تا ۴,۲۰۰,۰۰۰ ریال	۹۸۵	۵/۰۲	۳,۵۵۷,۵۰۲	۱۷/۶۸
۱۰	بیشتر از ۴,۲۰۰,۰۰۰ ریال	۷۶۵	۳/۹۰	۶,۵۶۶,۴۸۵	۳۲/۶۳
	کل	۱۹,۶۴۰	۱۰۰	۲۰,۱۲۶,۴۹۷	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

نمودار ۱۹-۱- منحنی فراوانی تعداد خانوارهای شهری کشور در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

جدول ۱۹-۳- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری کشور در سال ۱۴۰۲

ردیف	فراوانی تجمعی چند دهک اول هزینه‌ای	فراوانی تجمعی تعداد خانوارهای نمونه	فراوانی تجمعی درصد خانوارهای نمونه	متوسط هزینه آخرین دهک (هزار ریال)
۱	۴۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۸۳۴	۴/۲۵	۳۰۲,۳۷۹
۲	۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۹۲۴	۹/۸۰	۵۱۸,۸۵۶
۳	۸۴۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۴۰۸۱	۲۰/۷۸	۷۲۸,۶۷۴
۴	۱۰۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۶۵۳۵	۳۳/۲۷	۹۶۱,۹۴۶
۵	۱۳۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۹۶۹۳	۴۹/۳۵	۱,۲۲۸,۰۱۱
۶	۱۸۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۳۲۰۵	۶۷/۲۴	۱,۵۸۱,۶۸۰
۷	۲۲۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۵۷۳۸	۸۰/۱۳	۲,۰۲۶,۸۵۰
۸	۳۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۷۸۹۰	۹۱/۰۹	۲,۶۵۴,۱۱۴
۹	۴۲۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۸۸۷۵	۹۶/۱۰	۳,۵۵۷,۵۰۲
۱۰	بیشتر	۱۹۶۴۰	۱۰۰	۶,۵۶۶,۴۸۵

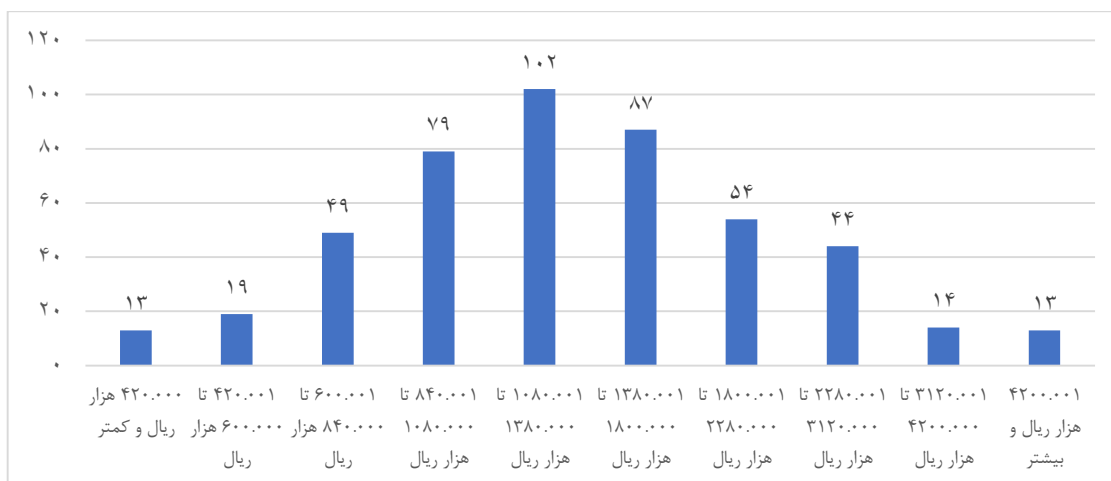
منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

جدول ۱۹-۴- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان در سال ۱۴۰۲

ردیف	دهک هزینه‌ای	تعداد خانوارهای نمونه	درصد خانوارهای نمونه	متوسط هزینه (هزار ریال)	درصد از هزینه کل
۱	۴۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۳	۲/۷۴	۲۸۹,۶۹۳	۱/۵۰
۲	۴۲۰,۰۰۱ تا ۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال	۱۹	۴/۰۱	۵۴۲,۳۸۴	۲/۸۱
۳	۶۰۰,۰۰۱ تا ۸۴۰,۰۰۰ هزار ریال	۴۹	۱۰/۳۴	۷۲۵,۳۳۱	۳/۷۶
۴	۸۴۰,۰۰۱ تا ۱۰۸۰,۰۰۰ هزار ریال	۷۹	۱۶/۶۷	۹۶۴,۱۰۸	۵/۰۰
۵	۱۰۸۰,۰۰۱ تا ۱۳۸۰,۰۰۰ هزار ریال	۱۰۲	۲۱/۵۲	۱,۲۲۷,۹۵۵	۶/۳۷
۶	۱۳۸۰,۰۰۱ تا ۱۸۰۰,۰۰۰ هزار ریال	۸۷	۱۸/۳۵	۱,۵۶۸,۲۶۸	۸/۱۳
۷	۱۸۰۰,۰۰۱ تا ۲۲۸۰,۰۰۰ هزار ریال	۵۴	۱۱/۳۹	۲,۰۳۳,۰۴۷	۱۰/۵۴
۸	۲۲۸۰,۰۰۱ تا ۳۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال	۴۴	۹/۲۸	۲,۶۶۶,۸۱۴	۱۳/۸۲
۹	۳۱۲۰,۰۰۱ تا ۴۲۰۰,۰۰۰ هزار ریال	۱۴	۲/۹۵	۳,۶۱۷,۰۶۰	۱۸/۷۵
۱۰	۴۲۰۰,۰۰۱ هزار ریال و بیشتر	۱۳	۲/۷۴	۵,۶۵۶,۷۱۸	۲۹/۳۲
کل		۴۷۴	۱۰۰	۱۹,۲۹۱,۳۷۸	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

نمودار ۱۹-۲ منحنی فراوانی تعداد خانوارهای شهری استان در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

جدول ۱۹-۵- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای شهری استان در سال ۱۴۰۲

ردیف	فراوانی تجمعی چند دهک اول هزینه‌ای	فراوانی تجمعی تعداد خانوارهای نمونه	فراوانی تجمعی درصد خانوارهای نمونه	متوسط هزینه آخرین دهک (هزار ریال)
۱	۴۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۳	۲/۷۴	۲۸۹,۶۹۳
۲	۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۳۲	۶/۷۵	۵۴۲,۳۸۴
۳	۸۴۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۸۱	۱۷/۰۹	۷۲۵,۳۳۱
۴	۱۰۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۶۰	۳۳/۷۶	۹۶۴,۱۰۸
۵	۱۳۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۲۶۲	۵۵/۲۷	۱,۲۲۷,۹۵۵
۶	۱۸۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۳۴۹	۷۳/۶۳	۱,۵۶۸,۲۶۸
۷	۲۲۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۴۰۳	۸۵/۰۲	۲,۰۳۳,۰۴۷
۸	۳۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۴۴۷	۹۴/۳۰	۲,۶۶۶,۸۱۴
۹	۴۲۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۴۶۱	۹۷/۲۶	۳,۶۱۷,۰۶۰
۱۰	بیشتر	۴۷۴	۱۰۰	۵,۶۵۶,۷۱۸

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

سهم بیست درصد فقیرترین خانوار شهری از کل هزینه سبد خانوارهای شهری کشور و استان در سال ۱۴۰۲ به ترتیب برابر ۴/۰۸ و ۴/۳۱ درصد بوده است که سهم پایینی محسوب می‌شود. همچنین در سال ۱۴۰۲ برای کشور و استان دهک دهم به ترتیب ۲۱/۷۵ و ۱۹/۵۵ برابر دهک اول و دو دهک بالا به ترتیب ۱۲/۳۰ و ۱۱/۱۵ برابر دو دهک پایین هزینه داشته‌اند.

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

جدول ۱۹-۶- مقایسه دهک‌های هزینه‌ای خانوار شهری استان و کشور در سال ۱۴۰۲ (درصد)

استان	کشور	عنوان
۴/۳۱	۴/۰۸	سهم بیست درصد فقیرترین (دهک اول و دهک دوم) خانوار شهری از کل هزینه سبد خانوارهای شهری (درصد)
۱۹/۵۵	۲۱/۷۵	نسبت هزینه‌های ده درصد ثروتمندترین (دهک دهم) به ده درصد فقیرترین (دهک اول) خانوارهای شهری
۱۱/۱۵	۱۲/۳۰	نسبت هزینه‌های بیست درصد ثروتمندترین به بیست درصد فقیرترین خانوارهای شهری

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

ب- توزیع درآمد در خانوار روستایی

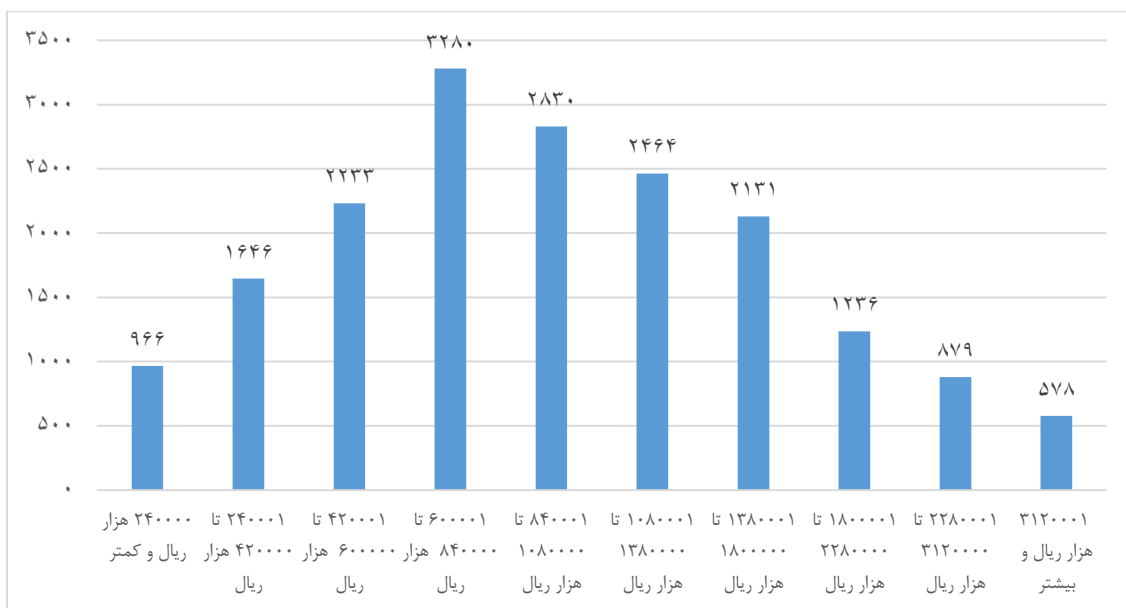
در جداول و نمودارهای ذیل بیشترین تعداد خانوارها مربوط به دهک‌های چهارم و پنجم بوده و نمودار آن‌ها از توزیع نرمال با چولگی مثبت پیروی می‌کنند بر اساس جداول زیر تقریباً ۳۰ درصد از خانوارها در دو دهک هزینه‌ای چهارم و پنجم جایی دارند.

جدول ۱۹-۷- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی کشور در سال ۱۴۰۲

ردیف	دهک هزینه‌ای	تعداد خانوارهای نمونه	درصد خانوارهای نمونه	متوسط هزینه (هزار ریال)	درصد از هزینه کل
۱	۲۴۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۹۶۶	۵/۳۰	۱۵۸.۷۹۸	۱/۰۸
۲	۲۴۰۰۰۱ تا ۴۲۰۰۰۰ هزار ریال	۱.۶۴۶	۹/۰۲	۳۳۹.۷۷۵	۲/۳۱
۳	۴۲۰۰۰۱ تا ۶۰۰۰۰۰ هزار ریال	۲.۲۳۳	۱۲/۲۴	۵۱۲.۴۴۷	۳/۴۸
۴	۶۰۰۰۰۱ تا ۸۴۰۰۰۰ هزار ریال	۳.۲۸۰	۱۷/۹۸	۷۱۷.۰۱۹	۴/۸۸
۵	۸۴۰۰۰۱ تا ۱۰۸۰۰۰۰ هزار ریال	۲.۸۳۰	۱۵/۵۱	۹۵۸.۲۱۲	۶/۵۲
۶	۱۰۸۰۰۰۱ تا ۱۳۸۰۰۰۰ هزار ریال	۲.۴۶۴	۱۳/۵۱	۱.۲۱۹.۱۶۰	۸/۲۹
۷	۱۳۸۰۰۰۱ تا ۱۸۰۰۰۰۰ هزار ریال	۲.۱۳۱	۱۱/۶۸	۱.۵۶۴.۵۹۴	۱۰/۶۴
۸	۱۸۰۰۰۰۱ تا ۲۲۸۰۰۰۰ هزار ریال	۱.۲۳۶	۶/۷۸	۲.۰۲۱.۱۶۰	۱۳/۷۵
۹	۲۲۸۰۰۰۱ تا ۳۱۲۰۰۰۰ هزار ریال	۸۷۹	۴/۸۲	۲.۶۱۰.۴۷۲	۱۷/۷۵
۱۰	۳۱۲۰۰۰۱ هزار ریال و بیشتر	۵۷۸	۳/۱۷	۴.۶۰۳.۰۱۷	۳۱/۳۰
	کل	۱۸.۲۴۳	۱۰۰	۱۴.۷۰۴.۶۵۴	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

نمودار ۱۹-۳- منحنی حضور تعداد خانوارهای روستایی کشور در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

جدول ۱۹-۸- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی کشور در سال ۱۴۰۲

ردیف	فراوانی تجمعی چند دهک اول هزینه‌ای	فراوانی تجمعی تعداد خانوارهای نمونه	فراوانی تجمعی درصد خانوارهای نمونه	متوسط هزینه آخرین دهک (هزار ریال)
۱	۲۴۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۹۶۶	۵/۳۰	۱۵۸,۷۹۸
۲	۴۲۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۲,۶۱۲	۱۴/۳۲	۳۳۹,۷۷۵
۳	۶۰۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۴,۸۴۵	۲۶/۵۶	۵۱۲,۴۴۷
۴	۸۴۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۸,۱۲۵	۴۴/۵۴	۷۱۷,۰۱۹
۵	۱۰۸۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۰,۹۵۵	۶۰/۰۵	۹۵۸,۲۱۲
۶	۱۳۸۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۳,۴۱۹	۷۳/۵۶	۱,۲۱۹,۰۱۶
۷	۱۸۰۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۵,۵۵۰	۸۵/۲۴	۱,۵۶۴,۵۹۴
۸	۲۲۸۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۶,۷۸۶	۹۲/۰۱	۲,۰۲۱,۰۱۶
۹	۳۱۲۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۷,۶۶۵	۹۶/۸۳	۲,۶۱۰,۴۷۲
۱۰	بیشتر	۱۸,۲۴۳	۱۰۰	۴,۶۰۳,۰۱۷

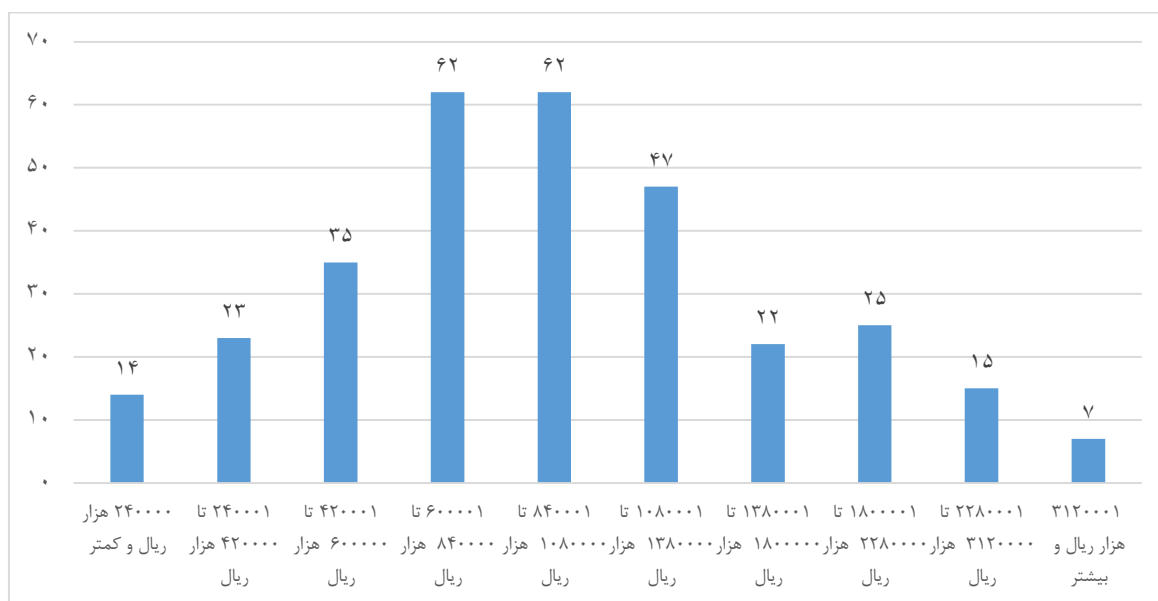
منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

جدول ۱۹-۹- سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان در سال ۱۴۰۲

ردیف	دهک هزینه‌ای	تعداد خانوارهای نمونه	درصد خانوارهای نمونه	متوسط هزینه (هزار ریال)	درصد از هزینه کل
۱	۲۴۰۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۴	۴/۴۹	۱۷۶,۷۸۹	۱/۲۴
۲	۲۴۰۰۰۱ تا ۴۲۰۰۰۰ هزار ریال	۲۳	۷/۳۷	۳۵۰,۱۳۸	۲/۴۶
۳	۴۲۰۰۰۱ تا ۶۰۰۰۰۰ هزار ریال	۳۵	۱۱/۲۲	۵۲۵,۱۱۰	۳/۶۹
۴	۶۰۰۰۰۱ تا ۸۴۰۰۰۰ هزار ریال	۶۲	۱۹/۸۷	۷۱۸,۹۵۶	۵/۰۵
۵	۸۴۰۰۰۱ تا ۱۰۸۰۰۰۰ هزار ریال	۶۲	۱۹/۸۷	۹۴۲,۸۳۴	۶/۶۳
۶	۱۰۸۰۰۰۱ تا ۱۳۸۰۰۰۰ هزار ریال	۴۷	۱۵/۰۶	۱,۲۱۴,۸۴۵	۸/۵۴
۷	۱۳۸۰۰۰۱ تا ۱۸۰۰۰۰۰ هزار ریال	۲۲	۷/۰۵	۱,۵۶۵,۳۴۷	۱۱
۸	۱۸۰۰۰۰۱ تا ۲۲۸۰۰۰۰ هزار ریال	۲۵	۸/۰۱	۲,۰۰۲,۱۰۴	۱۴/۰۷
۹	۲۲۸۰۰۰۱ تا ۳۱۲۰۰۰۰ هزار ریال	۱۵	۴/۸۱	۲,۵۹۴,۱۵۴	۱۸/۲۴
۱۰	۳۱۲۰۰۰۱ هزار ریال و بیشتر	۷	۲/۲۴	۴,۱۳۴,۲۹۶	۲۹/۰۶
کل		۳۱۲	۱۰۰	۱۴,۲۲۴,۵۷۳	۱۰۰

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

نمودار ۱۹-۴- منحنی حضور تعداد خانوارهای روستایی استان در دهک‌های هزینه‌ای در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

جدول ۱۹-۱۰- فراوانی تجمعی سهم نسبی و متوسط هزینه هریک از دهک‌های هزینه‌ای در خانوارهای روستایی استان در سال ۱۴۰۲

ردیف	فراوانی تجمعی چند دهک اول هزینه‌ای	فراوانی تجمعی تعداد خانوارهای نمونه	فراوانی تجمعی درصد خانوارهای نمونه	متوسط هزینه آخرین دهک (هزار ریال)
۱	۷۵,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۴	۴/۴۹	۱۷۶,۷۸۹
۲	۱۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۳۷	۱۱/۸۶	۳۵۰,۱۳۸

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

ردیف	فراوانی تجمعی چند دهک اول هزینه‌های	فراوانی تجمعی تعداد خانوارهای نمونه	فراوانی تجمعی درصد خانوارهای نمونه	متوسط هزینه آخرین دهک (هزار ریال)
۳	۱۹۵,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۷۲	۲۳/۰۸	۵۲۵,۱۱۰
۴	۲۷۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۳۴	۴۲/۹۵	۷۱۸,۹۵۶
۵	۳۶۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۱۹۶	۶۲/۸۲	۹۴۲,۸۳۴
۶	۴۸۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۲۴۳	۷۷/۸۸	۱,۲۱۴,۸۴۵
۷	۶۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۲۶۵	۸۴/۹۴	۱,۵۶۵,۳۴۷
۸	۷۲۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۲۹۰	۹۲/۹۵	۲,۰۰۲,۱۰۴
۹	۹۰۰,۰۰۰ هزار ریال و کمتر	۳۰۵	۹۷/۷۶	۲,۵۹۴,۱۵۴
۱۰	بیشتر	۳۱۲	۱۰۰	۴,۱۳۴,۲۹۶

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

سهم بیست درصد فقیرترین خانوار شهری از کل هزینه سبد خانوارهای روستایی کشور و استان در سال ۱۴۰۲ به ترتیب برابر ۳/۳۹ و ۳/۷۰ درصد بوده است که سهم پایینی است همچنین در سال ۱۴۰۲ در کشور و استان دهک دهم به ترتیب ۲۳/۴۳ و ۲۸/۹۸ برابر دهک اول و دو دهک بالا به ترتیب ۱۴/۴۷ و ۱۲/۷۸ برابر دو دهک پایین هزینه داشته‌اند.

جدول ۱۹-۱۱- مقایسه دهک‌های هزینه‌های خانوار روستایی

عنوان	کشور	استان
سهم بیست درصد فقیرترین (دهک اول و دوم) خانوار روستایی از کل هزینه سبد خانوارهای روستایی (درصد)	۳/۳۹	۳/۷۰
نسبت هزینه‌های ده درصد ثروتمندترین (دهک دهم) به ده درصد فقیرترین (دهک اول) خانوارهای روستایی	۲۸/۹۸	۲۳/۳۸
نسبت هزینه‌های بیست درصد ثروتمندترین به بیست درصد فقیرترین خانوارهای روستایی	۱۴/۴۷	۱۲/۷۸

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

۱۹-۵- بررسی و تحلیل وضعیت توزیع درآمد

الف- شهری

جمع هزینه‌های غیرخوراکی خانوار شهری استان در سال ۱۴۰۲ با رشد ۰/۴۷ درصدی به ۹۹۴,۲۷۹ هزار ریال و هزینه‌های خوراکی و دخانی نیز با رشد ۵۲/۰۲ درصدی به رقم ۵۸۴,۱۳۸ هزار ریال رسیده است. گروه هزینه‌های مسکن در هزینه‌های غیرخوراکی با ۳۲/۹۷ درصد بیش‌ترین سهم را به خود اختصاص داده است. در هزینه‌های خوراکی و دخانی نیز گروه هزینه‌های گوشت با ۹/۹۳ درصد بیش‌ترین سهم از کل هزینه‌ها را داشته است.

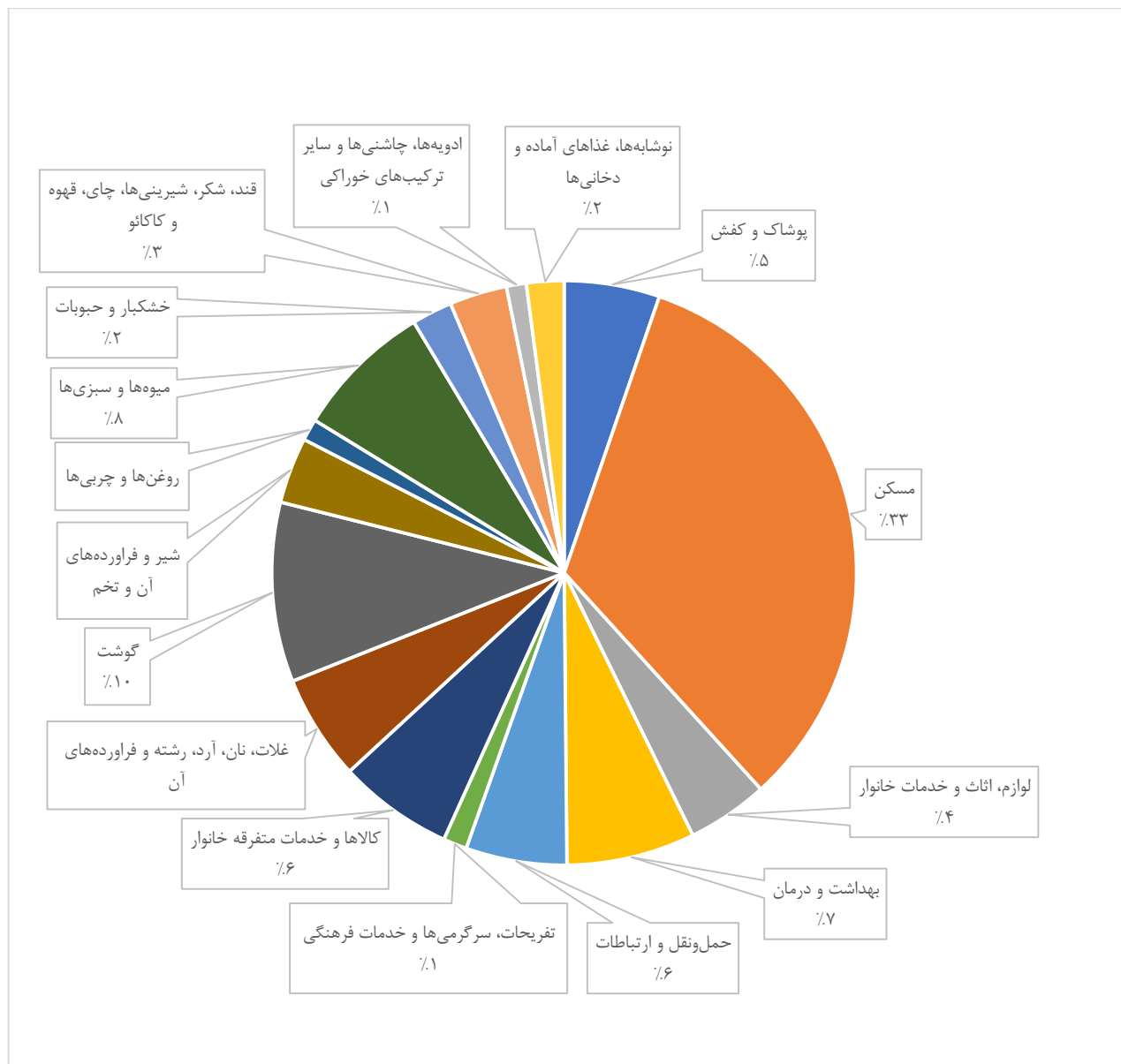
فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

جدول ۱۹-۱۲- سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص یک خانوار شهری استان (هزار ریال/ درصد)

سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در متوسط هزینه ناخالص یک خانوار	درصد تغییرات	متوسط هزینه ناخالص یک خانوار به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای		گروه‌های مختلف هزینه‌ای	
		۱۴۰۲	۱۴۰۱		
۶۳/۱۱	۷۲/۵۲	۰/۴۷	۹۹۹،۲۷۹	۹۹۴،۶۳۸	جمع هزینه‌های غیرخوراکی
۵/۲۸	۳/۵۷	۷۱/۰۴	۸۳،۶۳۳	۸۹۷،۰۴۸	پوشاک و کفش
۳۲/۹۷	۳۸/۰۷	-۰/۰۱	۵۲۲،۰۹۲	۱۶۰،۵۲۲	مسکن
۴/۴۹	۳/۷۰	۳۹/۹۸	۷۱،۱۰۵	۷۹۵،۰۵۰	لوازم، اثاث و خدمات خانوار
۷/۱۰	۹/۰۷	-۹/۶۷	۱۱۲،۳۵۰	۳۸۲،۱۲۴	بهداشت و درمان
۵/۵۹	۸/۴۰	-۲۳/۲۱	۸۸،۴۵۳	۱۹۱،۱۱۵	حمل‌ونقل و ارتباطات
۱/۳۱	۱/۶۱	-۵/۸۸	۲۰،۷۶۰	۰۵۶،۰۲۲	تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی
۶/۳۷	۸/۱۱	-۹/۲۴	۱۰۰،۸۸۶	۱۵۷،۱۱۱	کالاها و خدمات متفرقه خانوار
۳۶/۸۹	۲۷/۴۸	۵۵/۰۲	۵۸۴،۱۳۸	۳۷۶،۸۲۴	جمع هزینه‌های خوراکی و دخانی
۵/۸۴	۵/۰۷	۳۲/۹۷	۹۲،۴۸۷	۵۵۴،۰۶۹	غلات، نان، آرد، رشته و فراورده‌های آن
۹/۹۳	۵/۶۹	۱۰۱/۳۵	۱۵۷،۲۵۳	۰۹۸،۰۷۸	گوشت
۳/۶۵	۳/۲۴	۳۰/۰۵	۵۷،۸۲۰	۴۶۱،۰۴۴	شیر و فراورده‌های آن و تخم‌پرنده‌ها
۱/۲۰	۱/۵۷	-۱۱/۸۴	۱۹،۰۴۳	۶۰۰،۰۲۱	روغن‌ها و چربی‌ها
۷/۶۶	۵/۰۲	۷۶/۰۷	۱۲۱،۳۳۸	۹۱۵،۰۶۸	میوه‌ها و سبزی‌ها
۲/۲۴	۱/۶۴	۵۷/۴۲	۳۵،۵۱۰	۵۵۷،۰۲۲	خشکبار و حبوبات
۳/۱۸	۲/۲۸	۶۱/۴۴	۵۰،۴۱۵	۲۲۹،۰۳۱	قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو
۱/۱۰	۱/۰۱	۲۶/۴۴	۱۷،۴۵۳	۸۰۳،۰۱۳	ادویه‌ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیب‌های خوراکی
۲/۰۷	۱/۹۴	۲۳/۳۵	۳۲،۸۱۹	۶۰۷،۰۲۶	نوشابه‌ها، غذاهای آماده و دخانی‌ها

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

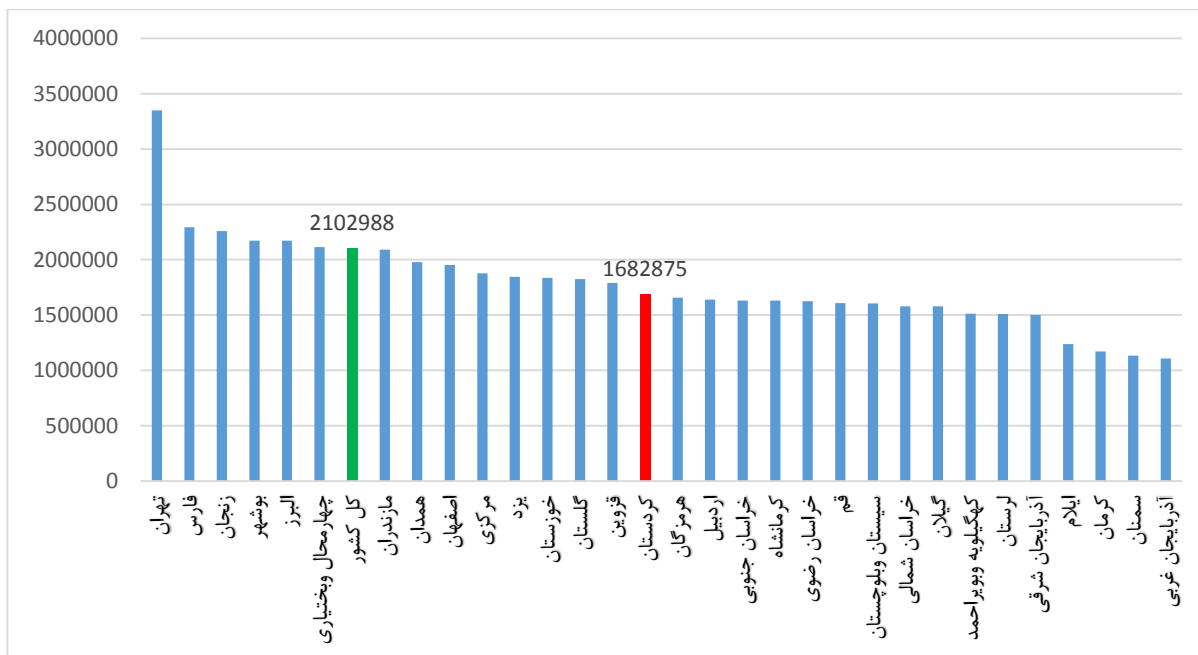

نمودار ۱۹-۵- سهم زیرگروه‌های هزینه‌ای در کل هزینه ناخالص یک خانوار شهری استان در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

متوسط هزینه‌های خانوارهای شهری استان کردستان ۱۶۸۲۸۷۵ هزار ریال بوده که از میانگین کشور (۲۱۰۲۹۸۸ هزار ریال) کمتر می‌باشد و از این لحاظ در رده ۱۵ ام کشور قرار داشته است. استان تهران با ۳۳۵۰۱۵۸ هزار ریال بیشترین و استان آذربایجان غربی با ۱۱۰۶۱۶۳ هزار کمترین هزینه را در سال ۱۴۰۲ داشته‌اند. از نکات حائز اهمیت این مقایسه می‌توان به همجواری بودن استان کردستان و استان آذربایجان (با کمترین هزینه) اشاره کرد.

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

نمودار ۱۹-۶- متوسط هزینه یک خانوار شهری به تفکیک استان در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

جمع درآمد ناخالص سالانه یک خانوار شهری در سال ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ به ترتیب برابر ۱،۶۶۹،۶۴۱ و ۱،۹۳۷،۹۶۱ هزار ریال بوده که رشد ۱۶/۰۷ درصدی را داشته است. درآمد ناخالص سالانه یک خانوار به سه گروه درآمد از حقوق‌بگیری، مشاغل آزاد و متفرقه تقسیم می‌شود سهم هر یک از این گروه‌ها در سال ۱۴۰۲ به ترتیب برابر ۲۳/۸۴، ۲۵/۳۹ و ۵۰/۷۶ درصد بوده است.

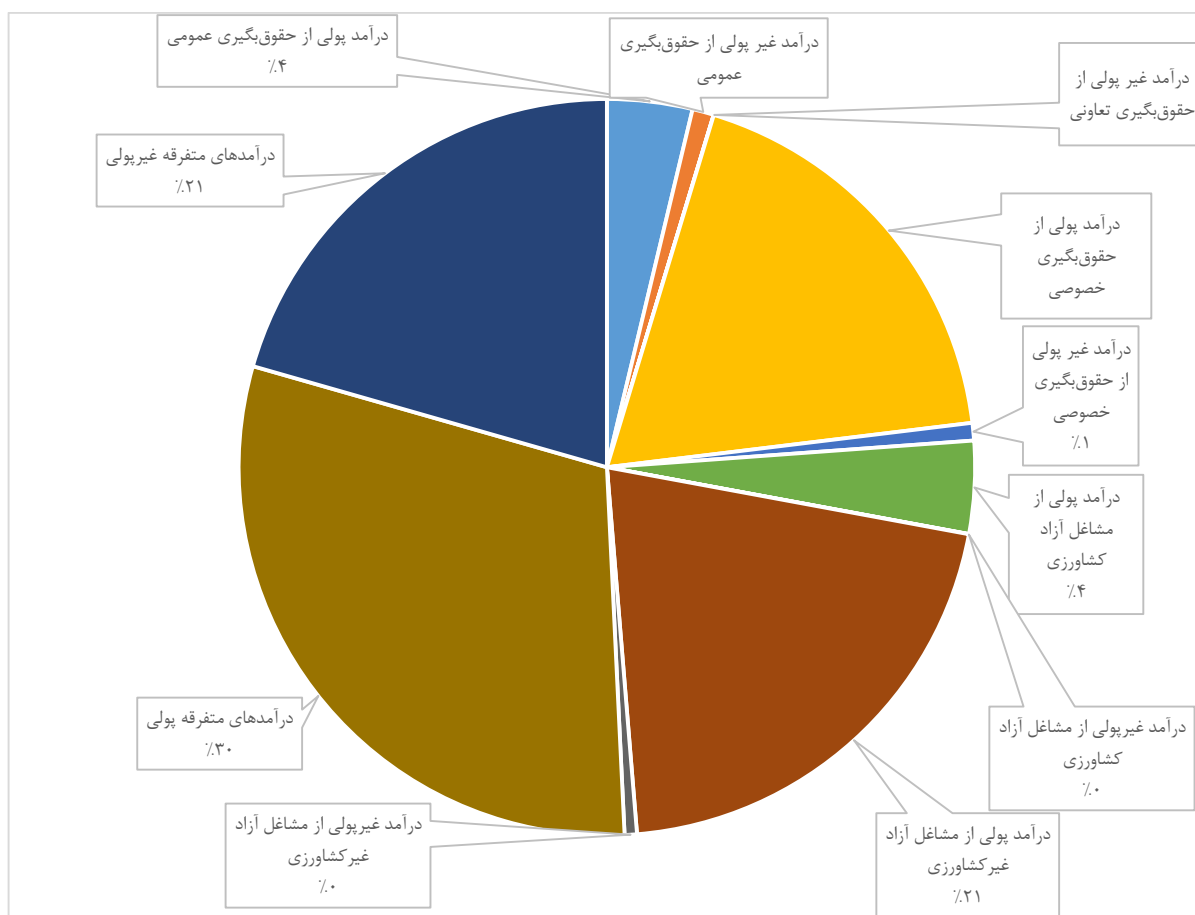
جدول ۱۹-۱۳- متوسط درآمد ناخالص سالانه و سهم گروه‌های مختلف درآمدی یک خانوار شهری (هزار ریال/درصد)

عنوان	متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار به تفکیک گروه‌های درآمدی		درصد تغییرات	سهم گروه‌های مختلف درآمدی در درآمد ناخالص یک خانوار	
	۱۴۰۲	۱۴۰۱		۱۴۰۲	۱۴۰۱
جمع	۶۴۱،۶۶۹،۶۴۱	۱،۹۳۷،۹۶۱	۱۶/۰۷	-	-
درآمد از حقوق‌بگیری	۵۰۴،۵۴۷	۴۶۲،۰۲۳	-۱۵/۶۱	۲۳/۸۴	۷۹/۳۲
درآمد پولی از حقوق‌بگیری عمومی	۸۵۵،۱۳۷	۷۲،۵۴۳	-۴۷/۳۸	۳/۷۴	۲۶/۸
درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری عمومی	۹۰،۵۰۲۸	۱۸،۳۰۲	-۳۶/۶۸	۰/۹۴	۷۳/۱
درآمد پولی از حقوق‌بگیری تعاونی	۰۶۹،۶۱	-	-	-	۰۶/۰
درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری تعاونی	۱۷۰	۲۰۴	۲۰/۰۰	۰/۰۱	۰/۱۰
درآمد پولی از حقوق‌بگیری خصوصی	۳۶۵،۳۴۳	۳۵۶،۱۳۷	۳/۷۲	۱۸/۳۸	۵۷/۲۰
درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری خصوصی	۱۴۱،۰۳۶	۱۴،۸۳۷	-۵۸/۹۵	۰/۷۷	۱۶/۲

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

سهم گروه‌های مختلف درآمدی در درآمد ناخالص یک خانوار		درصد تغییرات	متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار به تفکیک گروه‌های درآمدی		عنوان
			۱۴۰۲	۱۴۰۱	
۱۴۰۲	۱۴۰۱		۱۴۰۲	۱۴۰۱	درآمد از مشاغل آزاد
۲۵/۳۹	۹۷/۱۵	۸۴/۵۵	۴۹۲،۱۴۵	۶۷۹،۲۶۶	
۴/۰۶	۴۹/۱	۲۱۷/۰۴	۷۸،۷۵۹	۸۴۲،۰۲۴	درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی
۰/۰۱	۰۳/۰	-۵۴/۵۶	۲۴۴	۵۳۷	درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی
۲۰/۷۸	۳۲/۱۴	۶۸/۴۹	۴۰۲،۷۳۱	۰۱۷،۲۳۹	درآمد پولی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی
۰/۵۴	۱۴/۰	۳۵۶/۰۲	۱۰،۴۱۱	۲۸۳،۰۲	درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیر کشاورزی
۵۰/۷۶	۴۲/۵۱	۱۵/۰۰	۹۸۳،۷۹۳	۴۵۸،۰۸۵۵	درآمدهای متفرقه
۳۰/۱۹	۲۸	۲۵/۱۶	۵۸۵،۱۵۵	۵۳۲،۴۶۷	درآمدهای متفرقه پولی
۲۰/۵۷	۲۳/۲۳	۲/۷۶	۳۹۸،۶۳۸	۹۲۶،۳۸۷	درآمدهای متفرقه غیر پولی

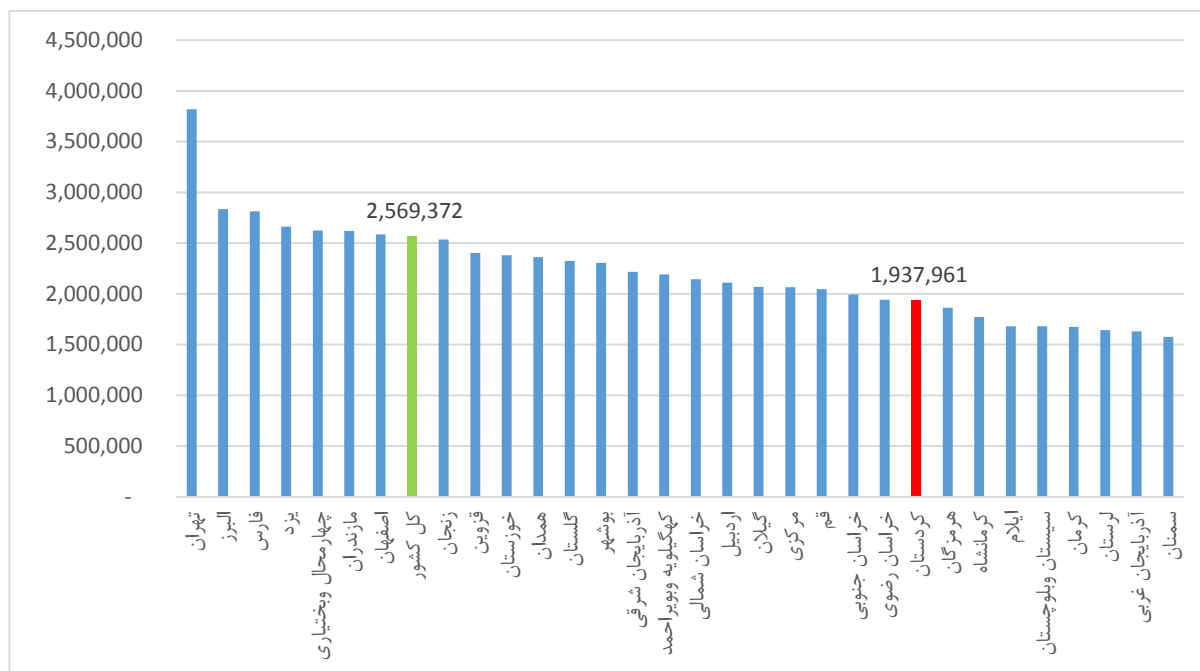
منبع: مرکز آمار ایران/ محاسبات کارشناسی

نمودار ۱۹-۷- سهم زیرگروه‌های مختلف درآمدی از کل درآمد ناخالص یک خانوار شهری استان در سال ۱۴۰۲

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار شهری در استان کردستان (۱,۹۳۷,۹۶۱ هزار ریال) از میانگین کشور (۲,۵۹۶,۳۷۲ هزار ریال) کمتر بوده و از این لحاظ در رده ۲۴ ام کشور قرار داشته است. این نمودار وضعیت نامناسب استان را به خوبی نشان می‌دهد. استان تهران با ۳,۸۱۸,۶۰۰ هزار ریال بیشترین و استان سمنان با ۱,۵۷۷,۵۸۴ هزار ریال کمترین درآمد ناخالص را در سال ۱۴۰۲ داشته‌اند.

نمودار ۱۹-۸- متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار شهری به تفکیک استان در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

ب- روستایی

جمع هزینه‌های غیرخوراکی خانوار روستایی در سال ۱۴۰۲ با افزایش ۲۱/۱۱ درصدی به ۵۵۷,۲۰۲ هزار ریال و هزینه‌های خوراکی و دخانی نیز با رشد ۵۵/۳۴ درصدی به رقم ۵۱۰,۳۲۹ هزار ریال رسیده است. گروه هزینه‌های مسکن در هزینه‌های غیرخوراکی با ۱۱/۲۷ درصد بیش‌ترین سهم را به خود اختصاص داده است. در هزینه‌های خوراکی و دخانی نیز گروه گوشت با ۱۱/۳۸ درصد بیش‌ترین سهم را در کل هزینه‌های خانوارها داشته‌اند که نشان از اهمیت آن‌ها در سبد هزینه‌های خانوار روستایی دارد.

جدول ۱۹-۱۴- سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در هزینه ناخالص یک خانوار روستایی (هزار ریال / درصد)

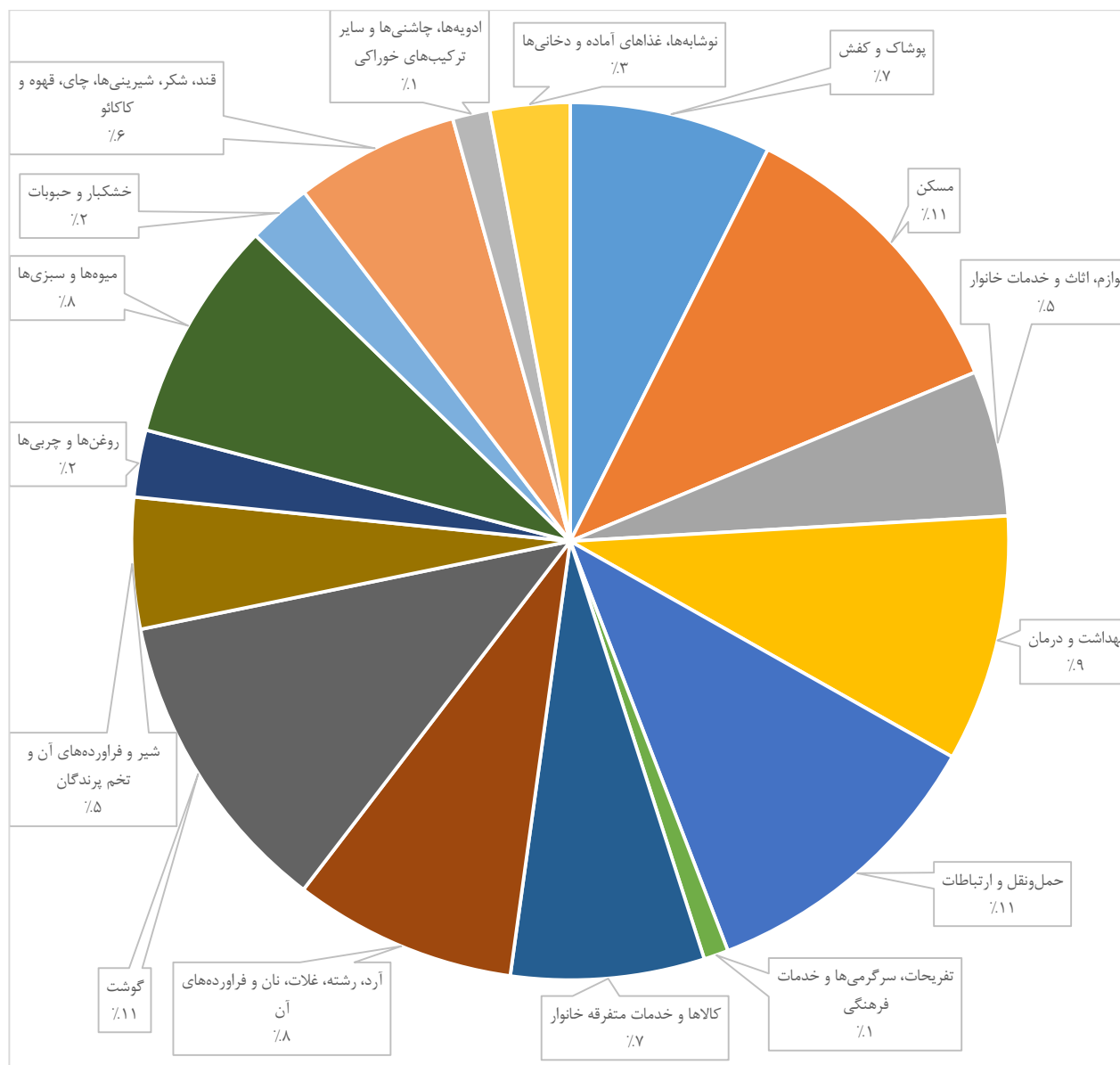
سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در متوسط هزینه ناخالص یک خانوار	درصد تغییرات	متوسط هزینه ناخالص یک خانوار به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای		گروه‌های مختلف هزینه‌ای	
		۱۴۰۲	۱۴۰۱		
۵۲/۲۰	۵۸/۳۴	۲۱/۱۱	۵۵۷,۲۰۲	۰۶۷,۰۴۶۰	جمع هزینه‌های غیرخوراکی
۷/۴۴	۵/۶۲	۷۹/۴۵	۷۹,۴۷۲	۲۸۶,۰۴۴	پوشاک و کفش

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

سهم گروه‌های مختلف هزینه‌ای در متوسط هزینه ناخالص یک خانوار		درصد تغییرات	متوسط هزینه ناخالص یک خانوار به تفکیک گروه‌های هزینه‌ای		گروه‌های مختلف هزینه‌ای
			۱۴۰۲	۱۴۰۱	
۱۴۰۲	۱۴۰۱		۱۲۰.۳۲۱	۷۲۶.۱۵۰	مسکن
۱۱/۲۷	۱۹/۱۱	-۲۰/۱۷	۵۷.۳۵۷	۱۱۵.۴۴	لوازم، اثاث و خدمات خانوار
۵/۳۷	۵/۵۹	۳۰/۰۲	۹۷.۱۵۷	۴۴۵.۷۳	بهداشت و درمان
۹/۱۰	۹/۳۱	۳۲/۲۹	۱۱۷.۰۶۰	۸۷۳.۰۸۱	حمل‌ونقل و ارتباطات
۱۰/۹۷	۱۰/۳۸	۴۲/۹۸	۹.۷۲۶	۱۹۷.۰۱۰	تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی
۰/۹۱	۱/۲۹	-۴/۶۲	۷۶.۱۰۹	۴۲۵.۵۵۵	کالاها و خدمات متفرقه خانوار
۷/۱۳	۷/۰۳	۳۷/۳۲	۵۱۰.۳۲۹	۵۲۷.۳۲۸	جمع هزینه‌های خوراکی و دخانی
۴۷/۸۰	۴۱/۶۶	۵۵/۳۴	۸۷.۷۴۵	۱۳۷.۶۷	آرد، رشته، غلات، نان و فراورده‌های آن
۸/۲۲	۸/۵۱	۳۰/۷۰	۱۲۱.۴۴۴	۰۳۳.۶۸	گوشت
۱۱/۳۸	۸/۶۳	۷۸/۵۱	۵۱.۵۱۲	۹۶۱.۳۵	شیر و فراورده‌های آن و تخم پرندگان
۴/۸۳	۴/۵۶	۴۳/۲۴	۲۶.۳۴۳	۶۹۰.۲۳	روغن‌ها و چربی‌ها
۲/۴۷	۳	۱۱/۲۰	۸۷.۴۵۶	۵۸۳.۵۶	میوه‌ها و سبزی‌ها
۸/۱۹	۷/۱۸	۵۴/۵۶	۲۵.۲۱۱	۱۱۸.۰۱۹	خشکبار و حبوبات
۲/۳۶	۲/۴۲	۳۱/۸۷	۶۴.۵۵۴	۶۹۴.۲۸	قند، شکر، شیرینی‌ها، چای، قهوه و کاکائو
۶/۰۵	۳/۶۴	۱۲۴/۹۷	۱۴.۷۳۰	۷۲۲.۰۱۱	ادویه‌ها، چاشنی‌ها و سایر ترکیب‌های خوراکی
۱/۳۸	۱/۴۹	۲۵/۶۶	۳۱.۳۳۴	۵۸۹.۰۱۷	نوشابه‌ها، غذاهای آماده و دخانی‌ها
۲/۹۴	۲/۲۳	۷۸/۱۵			

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

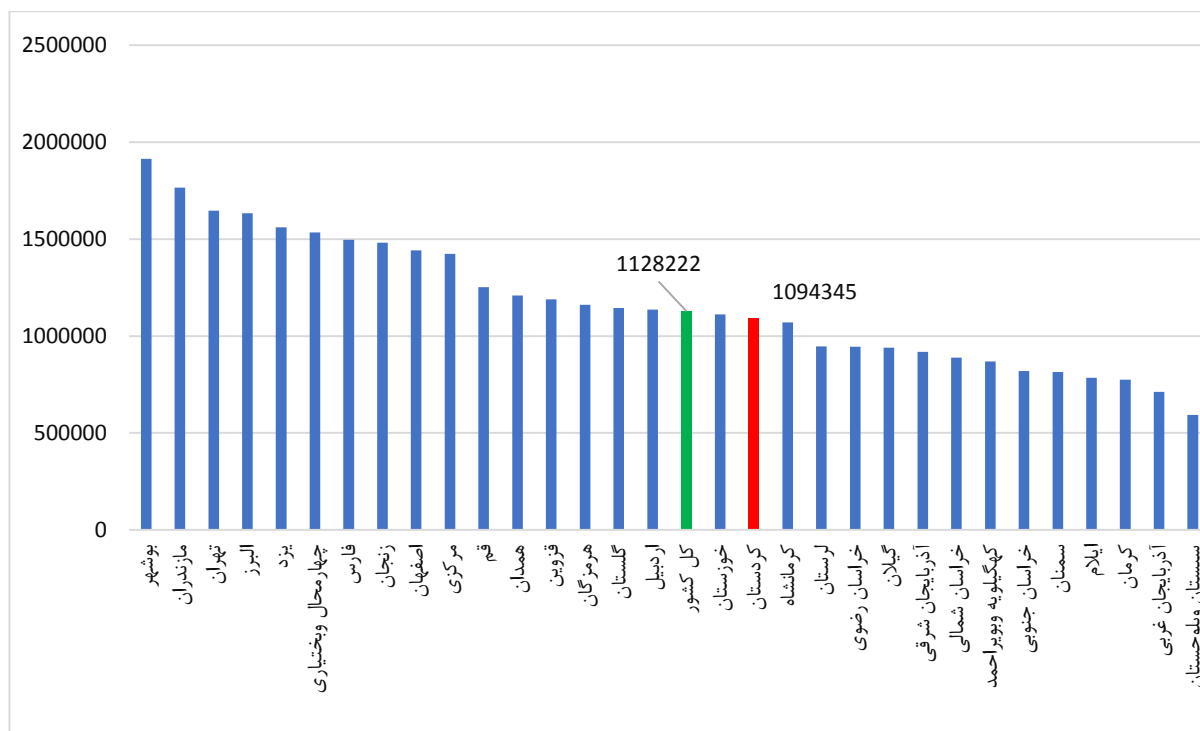

نمودار ۱۹-۹- سهم زیرگروه‌های هزینه‌ای در کل هزینه ناخالص یک خانوار روستایی استان در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

متوسط هزینه‌های خانوارهای روستایی استان کردستان (۱,۰۹۴,۳۴۵ هزار ریال) تقریباً با میانگین کشور (۱,۱۲۸,۲۲۲ هزار ریال) برابر بوده و از این لحاظ در رده ۱۸ ام کشور قرار داشته است. استان بوشهر با ۱,۹۱۳,۷۸۸ هزار ریال بیشترین و استان سیستان و بلوچستان با ۵۹۳,۶۱۷ هزار ریال کمترین هزینه را در سال ۱۴۰۲ داشته‌اند.

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

نمودار ۱۹-۱۰- متوسط هزینه یک خانوار روستایی به تفکیک استان در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

جمع درآمد ناخالص سالانه یک خانوار روستایی در سال ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ به ترتیب برابر ۹۸۶،۳۸۳ و ۱،۲۸۵،۷۱۶ هزار ریال بوده که رشد ۳۵/۳۰ درصدی را داشته است. درآمد ناخالص سالانه یک خانوار به سه گروه درآمد از حقوق بگیری، مشاغل آزاد و متفرقه تقسیم می شود سهم هر یک از این گروه ها در سال ۱۴۰۲ به ترتیب برابر ۲۴/۰۹، ۴۵/۶۰ و ۳۰/۳۰ درصد بوده است. بیشترین رشد گروه درآمدی در هر سه گروه مربوط به درآمد غیرپولی از مشاغل آزاد کشاورزی و درآمد پولی از حقوق بگیری عمومی با ۱۷۳/۱۰ و ۳۹/۴۳ درصد رشد بوده است.

جدول ۱۹-۱۵- متوسط درآمد ناخالص سالانه و سهم گروه های مختلف درآمدی یک خانوار روستایی در استان (هزار ریال / درصد)

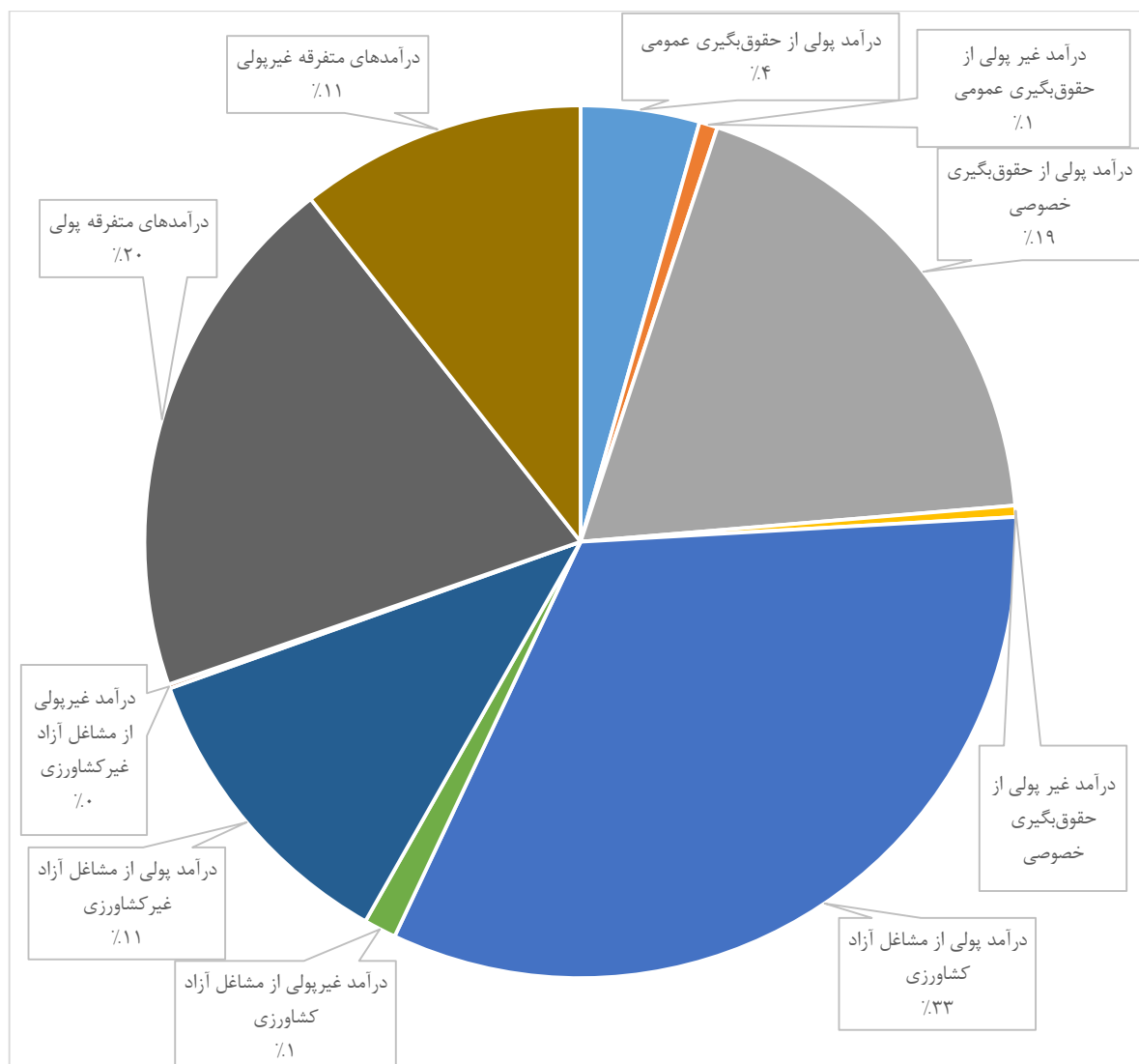
عنوان	متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار به تفکیک گروه های درآمدی		درصد تغییرات	سهم گروه های مختلف درآمدی در درآمد ناخالص یک خانوار	
	۱۴۰۲	۱۴۰۱		۱۴۰۲	۱۴۰۱
جمع	۳۸۳،۹۸۶	۱،۲۸۵،۷۱۶	۳۰/۳۵	-	-
درآمد از حقوق بگیری	۷۸۹،۳۱۵	۳۰۹،۷۷۶	-۱/۹۰	۲۴/۰۹	۳۲/۰۱
درآمد پولی از حقوق بگیری عمومی	۵۸۹،۴۰	۵۶،۵۹۴	۳۹/۴۳	۴/۴۰	۴/۱۱
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری عمومی	۸۴۲،۰۶	۸،۷۵۲	۲۷/۹۲	۰/۶۸	۰/۶۹
درآمد پولی از حقوق بگیری تعاونی	۰/۱۹۰۱	-	-	-	۰/۱۰
درآمد غیر پولی از حقوق بگیری تعاونی	۸۲	-	-	-	۰/۰۱

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

سهم گروه‌های مختلف درآمدی در درآمد ناخالص یک خانوار		درصد تغییرات	متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار به تفکیک گروه‌های درآمدی		عنوان
			۱۴۰۲	۱۴۰۱	
۱۴۰۲	۱۴۰۱		۱۴۰۲	۱۴۰۱	
۱۸/۵۹	۲۵/۷۲	-۵/۷۷	۲۳۹,۰۱۹	۶۴۹,۲۵۳	درآمد پولی از حقوق‌بگیری خصوصی
۰/۴۲	۱/۳۸	-۶۰/۲۴	۵,۴۱۱	۶۰۸,۰۱۳	درآمد غیر پولی از حقوق‌بگیری خصوصی
۴۵/۶۰	۳۰/۰۷	۹۷/۶۸	۵۸۶,۳۳۰	۶۰۵,۲۹۶	درآمد از مشاغل آزاد
۳۲/۹۱	۱۵/۷۱	۱۷۳/۱۰	۴۲۳,۱۶۳	۹۴۷,۱۵۴	درآمد پولی از مشاغل آزاد کشاورزی
۱/۲۰	۱/۲۳	۲۸/۱۳	۱۵,۴۹۲	۰۹۱,۰۱۲	درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد کشاورزی
۱۱/۳۳	۱۲/۸۷	۱۴/۷۹	۱۴۵,۶۸۸	۹۲۰,۰۱۲۶	درآمد پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی
۰/۱۵	۰/۲۷	-۲۵/۰۰	۱,۰۹۸۶	۶۴۸,۰۲	درآمد غیر پولی از مشاغل آزاد غیرکشاورزی
۳۰/۳۰	۳۷/۹۲	۴/۱۸	۳۸۹,۶۱۰	۹۸۹,۳۷۳	درآمدهای متفرقه
۱۹/۶۸	۲۳/۳۰	۱۰/۰۹	۲۵۳,۰۵۸	۸۶۴,۲۲۹	درآمدهای متفرقه پولی
۱۰/۶۲	۱۴/۶۱	-۵/۲۵	۱۳۶,۵۵۳	۱۲۵,۰۱۴۴	درآمدهای متفرقه غیر پولی

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

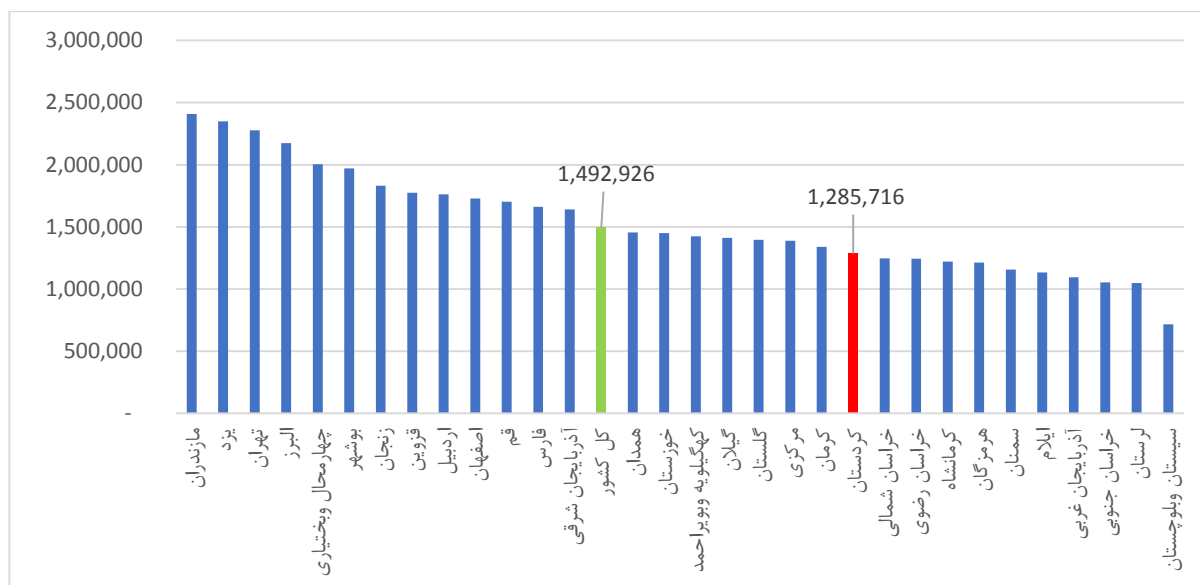

نمودار ۱۹-۱۱- سهم زیرگروه‌های مختلف درآمدی از کل درآمد ناخالص یک خانوار روستایی استان در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار روستایی استان کردستان (۱،۲۸۵،۷۱۶ هزار ریال) از میانگین کشور (۱،۴۹۲،۹۲۶ هزار ریال) کمتر بوده و از این لحاظ در رده ۲۲ام کشور قرار داشته است. استان مازندران با ۲،۴۰۷،۱۱۹ هزار ریال بیشترین و استان سیستان و بلوچستان با ۷۱۵،۵۴۴ هزار ریال کمترین درآمد ناخالص را در سال ۱۴۰۲ داشته‌اند.

فصل نوزدهم: درآمد - هزینه خانوار و توزیع درآمد استان

نمودار ۱۹-۱۲- متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار روستایی به تفکیک استان در سال ۱۴۰۲

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

۱۹-۶- مازاد یا کسری بودجه خانوار

در سال ۱۴۰۲ خانوارهای روستایی و شهری مازاد درآمد داشته‌اند؛ به عبارت دیگر درآمد خانوارها به رشدی بالاتر از هزینه‌ها رسیده است اما نکته نگران کننده در صد تغییرات هزینه در بخش روستایی است که نسبت به درآمد ۵ درصد بیشتر رشد کرده است و این به خوبی ناکافی بودن افزایش درآمد و عدم جبران هزینه‌ها را به خوبی نشان می‌دهد.

جدول ۱۹-۱۶- وضعیت بودجه خانوار به تفکیک شهری و روستایی (هزار ریال)

شرح	شهری			روستایی		
	درآمد	هزینه	مازاد درآمد	درآمد	هزینه	مازاد درآمد
۱۴۰۱	۱,۶۶۹,۶۴۱	۱,۳۷۱,۴۶۲	۲۹۸,۱۷۹	۹۸۶,۳۸۳	۷۸۸,۵۹۴	۱۹۷,۷۸۹
۱۴۰۲	۱,۹۳۷,۹۶۱	۱,۵۸۳,۴۱۷	۳۵۴,۵۴۴	۱,۲۸۵,۷۱۶	۱,۰۶۷,۵۳۱	۲۱۸,۱۸۵
درصد تغییرات	۱۶/۰۷	۱۵/۴۵	۱۸/۹۰	۳۰/۳۵	۳۵/۳۷	۱۰/۳۱

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

۱۹-۷- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی در خصوص درآمد- هزینه خانوار و توزیع درآمد

تورم بالا و رشد ناکافی درآمدها در کنار افزایش سهم هزینه‌های اساسی، همچون مسکن و مواد غذایی به کاهش کیفیت زندگی و محدود شدن انتخاب‌های خانوارها انجامیده است. وابستگی به درآمدهای غیرپایدار، مانند فروش کالاهای دست‌دوم، زنگ خطری برای ثبات اقتصادی خانوارها محسوب می‌شود.

بررسی داده‌های منتشر شده نشان می‌دهد که شکاف میان درآمدها و هزینه‌های خانوارهای شهری در سال ۱۴۰۲ به یک معضل جدی تبدیل شده است. سهم بالای هزینه‌های اساسی مانند مسکن و مواد غذایی از یک سو و رشد ناکافی

درآمدها از سوی دیگر، نیاز به سیاست‌های حمایتی و برنامه‌ریزی دقیق‌تر در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی را برجسته می‌کند.

در سال ۱۴۰۲ استان کردستان در جوامع شهری و روستایی در هزینه‌های ناخالص خانوار اعم از غیرخوراکی و خوراکی و دখانی به نسبت سال‌های گذشته رشد بالایی داشته است. در واقع در سال‌های اخیر نسبت به دهه گذشته به علت افزایش تورم و تشدید فشار اقتصادی بر خانوارهای شهری و روستایی ناگزیر مصرف کالاهای عمده غیرخوراکی نظیر مسکن و بهداشت و درمان کاهش یافته و صرف اقلام خوراکی و کیفیت سبد مصرفی خوراکی خانوار شهری و روستایی در استان شده است؛ که این وضعیت به روشنی نشان دهنده ناکارایی سیاست‌های اتخاذ شده توسط دولت در تولید و در دسترس قرار دادن کالاهای عمومی نظیر مسکن و بهداشت می‌باشد. البته این موضوع که مصرف حقیقی اقلام مربوط به بهداشت و درمان کاهش یافته می‌تواند نشان دهنده کاهش استانداردهای زندگی در مناطق روستایی و شهری کشور باشد اما بایستی به این نکته توجه کرد که این کاهش نشان‌دهنده افزایش دسترسی مالی خانوارها به خدمات سلامت و ناکارآمد بودن خدمات بیمه‌ای در استان می‌باشد. در سال‌های اخیر سیاست‌هایی نظیر پزشک خانواده و پوشش گسترده بیمه سلامت با هدف افزایش دسترسی مردم به خدمات درمانی و کاهش هزینه‌های درمانی خانوار در استان صورت گرفته است و نتایج به دست آمده نشان می‌دهد این سیاست‌ها تا حدی کارایی لازم را دارند. بر اساس اطلاعات به دست آمده در جداول بالا می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- ۱- سهم بخش غیرخوراکی هم در روستا و هم در سطح شهر از سهم بخش خوراکی کمتر است و این نشان می‌دهد که با توجه به تورم بالا در سال ۱۴۰۲ خانوارها برای تأمین خوراک خود، هزینه بر روی بخش غیرخوراکی را کاهش داده‌اند و سهم بیشتری را به بخش خوراکی داده‌اند.
  - ۲- در هر دو بخش شهری و روستایی سهم هزینه‌ای مسکن بیشتر از سایر قسمت‌ها است و این نشان از وضعیت اسفناک این بخش در سال ۱۴۰۲ دارد.
  - ۳- اختصاص سهم بیش از ۵۰ درصد درآمد به درآمدهای متفرقه در شرایط کنونی کشور نشان از وضعیت نامناسب کشور دارد؛ زیرا سیستم مالیات ستانی کشور نمی‌تواند کنترل مناسبی را بر این درآمدها داشته باشد و از لحاظ هزینه و زمان نیز با مشکل روبرو خواهد شد و در بسیاری از موارد شناسایی درآمدها برای اخذ مالیات غیرممکن می‌شود.
- اجرای راهکارها و توصیه‌های سیاستی زیر در بلندمدت برخی از طریق کاهش تورم، بهبود و ارتقای بهره‌وری، کاهش بیکاری، کاهش مخارج دولت و برخی به طور مستقیم منجر به بهبود توزیع درآمد و افزایش رفاه اجتماعی در کشور و سایر استان‌ها می‌شود.
- اقشار ضعیف برای تأمین نیازهای اساسی خود نظیر تغذیه، مسکن، بهداشت حمل و نقل و ... دچار مشکل هستند، لذا پیشنهاد می‌شود سیاست‌های حمایتی هدفمند برای این قبیل افراد بسته به علت درگیری در فقر اجرا شود.
  - اجرای نظام جامع سلامت
  - اجرای بیمه سلامت همگانی و پیاده‌سازی بیمه اجباری

- حمایت‌های اجتماعی و توانمندسازی گروه‌های ناتوان اجتماعی
- مبارزه با فقر آموزشی و غذایی
- سرمایه‌گذاری در بخش مسکن و گسترش انبوه‌سازی در سال‌های توأم با رونق اقتصادی
- تخصیص یارانه غیرمستقیم به اقلام خوراکی و واردات این اقلام به منظور کاهش قیمت آن‌ها
- تخصیص سبد کالای اقلام خوراکی ضروری به منظور افزایش مصرف اقشار کم‌درآمد

فصل بیستم

آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش های اقتصادی و معیشت مردم استان

خلاصه فصل

در دنیای امروز، مسائل توسعه ای نظیر اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در تمامی سطوح منطقه ای، ملی و بین المللی به طور مستقیم با موضوعات جمعیتی و اجتماعی در هم تنیده اند. به طوریکه بیشتر سیاست ها و برنامه های توسعه مناطق در چارچوب این مسائل و شرایط آنها پیشنهاد می شوند. تغییرات جمعیتی و ساختارهای آن به گونه ای بی چون و چرا به روند توسعه مناطق مرتبط است و تمامی برنامه های توسعه ای بر پایه این تغییرات استوار هستند. علاوه بر این، تغییرات جمعیتی به عنوان یکی از اصلی ترین محرک ها و نیروی پیشران در بهبود کیفیت زندگی و دستیابی به اهداف توسعه پایدار در مناطق شناخته می شوند. در دوره های رکود و پس از آن، تمرکز سیاست ها بیشتر بر روی بخش تقاضا قرار دارد. با این حال، سیاست های خروج از رکود و رشد اقتصادی به تنهایی تضمین کننده ایجاد اشتغال نیستند. برای دستیابی به اشتغال پایدار، علاوه بر سیاست های کلان اقتصادی که به رشد اقتصادی می پردازند، نیاز است سیاست های توسعه ای در حوزه کسب و کار نیز دنبال شوند.

استان کردستان با مساحتی حدود ۲۹ هزار کیلومتر مربع، معادل ۱/۸ درصد از مساحت کشور را به خود اختصاص داده و در رتبه هجدهم در میان استان های ایران قرار دارد. این استان در غرب کشور واقع شده و از شمال با استان های آذربایجان غربی و زنجان، از جنوب با استان کرمانشاه، از شرق با استان های همدان و زنجان و از غرب با کشور عراق هم مرز است. کردستان در میان استان های غربی کشور قرار گرفته و در دامنه ها و دشت های پراکنده رشته کوه های زاگرس میانی جا گرفته است. استان کردستان با مرز مشترک ۲۲۷ کیلومتری با عراق، دسترسی سریع به بازارهای دیگر کشورهای منطقه همچون سوریه، ترکیه و اردن را دارد و کوتاه ترین مسیر به دریای مدیترانه را فراهم می کند. این استان با موقعیت استراتژیک در حوزه های جغرافیایی، سیاسی و اقتصادی، منابع طبیعی فراوان، آب و هوای مناسب برای کشاورزی و ذخایر غنی معدنی، همچنین جاذبه های گردشگری طبیعی و نیروی کار جوان، پتانسیل تبدیل شدن به یک منطقه تجاری فعال و پررونق در مرز کشور را داراست. در فصل حاضر، وضعیت اقتصادی استان کردستان با توجه به شاخص ها و مؤلفه های مختلف مؤثر بر توسعه استان مورد بررسی قرار گرفته است.

۲۰-۱- سیاست های کلان اقتصادی

امروزه تقریباً در تمام اقتصادها، دولت به نوعی در اقتصاد دخالت می‌کند. دولت‌ها کم و بیش در همه عرصه‌های اقتصادی مانند تولید و توزیع و تجارت و بازرگانی، رشد و توسعه اقداماتی انجام می‌دهند. سیاست اقتصادی به اقدامات و مداخلات دولت در اقتصاد برای نیل به اهداف معینی گفته می‌شود. مجموعه دخل و تصرف آگاهانه دولت در بعضی امور اقتصادی به منظور دستیابی به هدف اقتصادی مشخص را سیاست اقتصادی (Economic policies) گویند. سیاست اقتصادی ممکن است برای حفظ یا توسعه اشتغال و کاهش بیکاری باشد؛ ممکن است برای هدف افزایش رفاه اقتصادی جامعه، توزیع عادلانه و یا توزیع مجدد ثروت، برای حفظ ثبات و ارزش پول ملی یا جلوگیری از تورم باشد و یا اصولاً ممکن است این سیاست‌ها در ارتباط با حفظ و موازنه تراز پرداخت‌ها در روابط اقتصادی با کشورهای دیگر اعمال شوند.

۲۰-۲-۱- سیاست های کلان اقتصادی کشور

اگرچه کشور ایران از همان ابتدا با انواع تحریم های اقتصادی آمریکا روبه رو بوده است اما تحریم های دوره اوپاما و ترامپ ماهیت متفاوتی از تحریم های پیشین داشت و از یک سو تجارت خارجی ایران را به شکل مستقیم و دسترسی کشور به منابع ارزی و شبکه مالی جهانی را از سوی دیگر محدود کرد. اقتصاد ایران در دهه هشتاد به واسطه برخورداری از درآمد بالای نفت به واردات زیاد کالا و خدمات عادت کرده بود و طبعاً قطع ارتباط بازرگانی و مبادلاتی ایران با جهان خارج می توانست ضربه جدی به اقتصاد و روند طبیعی آن وارد کند.

نکته ای که معمولاً مغفول واقع می شود آن است که تحریم مانند تکانه ای برونزاست و وظیفه سیاست‌گذار اقتصادی آنست که از ابزارهای سیاستی خود استفاده کند تا اثرات منفی چنین تکانه های برونزایی را کمینه کند و مسیر اقتصاد کلان را هموار کند. واکنش های سیاستی مناسب می تواند به تحقق چنین هدفی بیانجامد اما چه بسا واکنش های سیاستی نامناسب، نوسانات اقتصاد کلان را تشدید و نابسامانی در عملکرد اقتصاد را افزون کند.

دیدگاه‌های اقتصادی مسئولین کشور در بلند مدت توسعه اقتصادی و در کوتاه مدت افزایش قدرت خرید خانوارها، رشد تولید ملی، افزایش کافی سرمایه‌گذاری، اجرایی شدن سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و بهتر شدن فضای کسب و کار می‌باشد. آنها معتقدند در کوتاه مدت، بهتر شدن وضع اقتصادی مردم باید با افزایش قدرت خرید خانوارها و کم شدن فاصله درآمدی دهک‌های بالا و پایین محقق شود. ایشان کسب این اهداف را در گرو تولید ثروت ملی و توزیع عادلانه ثروت ملی می‌دانند. سیاست‌گذاران کشور بر این باور هستند که اگر ثروت ملی تولید نشود، باید فقر توزیع شود. زیرا تولید ثروت ملی باعث افزایش درآمد واقعی سرانه می‌گردد و توزیع عادلانه ثروت ملی با هدف افزایش کمک‌های مستقیم و غیرمستقیم به قشرها کم‌درآمد می‌باشد.

۲۰-۲-۱- ظرفیت ها و پتانسیل های اقتصادی استان

استان کردستان با مساحت ۲۹،۵۰۰ کیلومتر در غرب ایران، مجاور کشور عراق بوده و دارای ۲۲۷ کیلومتر مرز مشترک با این کشور است. استان کردستان برپایه آخرین تقسیمات کشوری در سال ۱۴۰۰ دارای ۱۰ شهرستان، ۳۱ بخش، ۳۰ شهر، ۹۴ دهستان و ۱۷۵۱ آبادی دارای سکنه و ۱۵۲ آبادی خالی از سکنه بوده است. بر پایه سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ استان کردستان ۱،۶۰۳،۰۱۱ نفر جمعیت دارد که ۳۵ درصد در روستا و ۶۵ درصد در شهرها زندگی می‌کنند. تراکم نسبی جمعیت معادل ۵۲،۱ نفر در کیلومتر مربع است.

این استان دارای ظرفیت ها و پتانسیل های زیادی در حوزه های مختلف بوده که به عنوان مزیت شناخته شده و به شرح ذیل می باشد:

ظرفیت های بخش گردشگری:

استان کردستان با بیش از ۱۰۰۰ جاذبه طبیعی، سنتی، آداب و رسوم، تاریخی - باستانی و پتانسیل طبیعت گردی توانایی تولید درآمد همراه با تعامل فرهنگی در سطح ملی و جهانی دارد همچنین، آثار متعدد ثبت شده در فهرست ملی، توانایی بالقوه در طبیعت گردی و گردشگری خرید از قابلیت های استان در حوزه گردشگری است.

- ❖ ۲۹۸ جاذبه طبیعی
- ❖ ۱۳۵ جاذبه تاریخی
- ❖ ۶۱ جاذبه فرهنگی
- ❖ ۴۳ روستای هدف گردشگری
- ❖ ۳۵ منطقه نمونه گردشگری
- ❖ قطب گردشگری دریاچه زریوار و هورامان.

ظرفیت ها و پتانسیل های اقتصادی و تجاری استان کردستان:

۱. برخورداری از ۲۲۷ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق و بازار با جمعیت بالغ بر ۴ میلیون نفر در شمال کشور عراق.
۲. موقعیت استراتژیکی به لحاظ دسترسی سریع به بازارهای مجاور (عراق، سوریه، ترکیه، اردن).
۳. وجود تأسیسات زیربنایی از جمله فرودگاه، نیروگاه حرارتی، راه های ارتباطی اصلی مناسب در سطح استان و راه آهن غرب کشور.
۴. برخورداری از جاذبه های گردشگری و تفریحی مانند اورامانات، دریاچه زریوار، مراکز خرید بانه و مریوان، جنگل های طبیعی و سرسبز.
۵. وجود منابع خاک حاصلخیز، اقلیم مناسب و سازگار و نیروی انسانی کارآمد برای توسعه فعالیت های کشاورزی.
۶. برخورداری از ظرفیت های بالقوه انواع معادن فلزی و غیر فلزی برخورداری از امتیازات ویژه در شهرک ها و نواحی صنعتی استان.
۷. تصویب منطقه آزاد تجاری- صنعتی بانه و مریوان جمعاً ۵۵۰۰ هکتار مساحت دارد که حدود ۲۰۰۰ هکتار آن در محدوده شهرستان بانه و ۳۵۰۰ هکتار آن در محدوده شهرستان مریوان قرار دارد

ظرفیت های کشاورزی:

- ❖ بالغ بر ۱/۲ میلیون هکتار اراضی مستعد کشاورزی (۵٪ اراضی کشور).
- ❖ بارندگی حدود دو برابر میانگین کشوری (نزدیک به ۵۰۰ میلیمتر).
- ❖ جاری بودن ۶٪ روانابهای کشور در استان (تنها ۱۲٪ آن در استان استفاده می شود).

❖ تنوع بالای ژنتیکی گونه های گیاهی و جانوری (۲۵٪ فلور گیاهی کشور در استان).

❖ رتبه یک کشوری در تولید دیم و ۲ کشوری در کل تولید

❖ اولین تولید کننده توت فرنگی

❖ دومین تولیدکننده انگور دیم

استان کردستان در بخش های کشاورزی، صنعت، معدن و گردشگری ظرفیت های ویژه ای دارد. استان کردستان در بخش کشاورزی دارای

رتبه اول کشوری در تولید توت فرنگی

رتبه دوم کشوری در تولید گندم

رتبه ششم کشوری در تولید سیب زمینی

رتبه چهارم کشوری در تولید نخود

رتبه سوم کشوری در تولید انگور دیم

و رتبه پنجم کشوری در تولید گردو می باشد.

وجود ذخایر ژنتیکی دام و طیور با سازگاری مطلوب در منطقه، موید این مطلب است که استان کردستان دارای استعداد کافی برای توسعه دام و دامپروری می باشد. استان کردستان با آب و هوای سرد و معتدل، منطقه ای بسیار مطلوب برای پرورش طیور است. اقلیم مناسب و پوشش و تنوع گیاهی مراتع، و مزارع استان موجب شده است که استان کردستان به عنوان یکی از استان های مستعد برای پرورش و توسعه زنبورعسل در کشور مطرح گردد. استان کردستان با توجه به دارا بودن منابع آبی فراوان از قبیل سد وحدت سنندج، سد شهید کاظمی سقز، دریاچه زریوار مریوان، سد گاوشان کامیاران، گلبلاغ بیجار، سنگ سیاه دهگلان و .... دارای پتانسیل های قابل توجهی برای تولید انواع گونه های با ارزش ماهیان گرمابی، سردابی، ماهیان زینتی و سایر آبزیان می باشد

همچنین در حوزه معدن استان کردستان دارای ذخایر معدنی قابل توجهی است، سنگ های تزئینی با تنوع فراوان در رنگ، شاخص ترین ماده معدنی در سطح منطقه است. گونه های مواد معدنی استان عبارتند از:

سنگ های تزئینی: مرمریت، مرمریت قرمز، گرانیت و تراورتن

عناصر ساختمانی: کوارتز، فلدسپار، میکا، دولومیت، فلورین، بریل، نمک آبی

عناصر فلزی: سنگ آهن، منگنز آنتیموان

پتانسیل های کشف شده: مس، طلا و باریت

همچنین در حوزه گردشگری استان کردستان با بیش از ۱،۰۰۰ جاذبه طبیعی، سنتی، آداب و رسوم، تاریخی - باستانی و پتانسیل طبیعت گردی توانایی تولید درآمد همراه با تعامل فرهنگی در سطح ملی و جهانی دارد همچنین، آثار متعدد ثبت شده در فهرست ملی، توانایی بالقوه در طبیعت گردی و گردشگری خرید از قابلیت های استان در حوزه گردشگری است.

ظرفیت های بخش صنعت، معدن و تجارت:

مهمترین صنایع استان عبارتند از: سیمان، کلینکر (Clinker)، کاشی و سرامیک، تراکتورسازی، چدن، انواع سنگ نما، بتن و فرآورده های بتنی، صنایع غذایی و تبدیلی نظیر رب گوجه فرنگی، پوره میوه جات، لبنیات پاستوریزه، آدامس طبیعی، بستنی و فرآورده های گوشتی، صنایع شیمیایی نظیر کیسه و ظروف پلاستیک، لوله های پلی اتیلن و قطعات لاستیکی، شوینده های بهداشتی، منسوجات و پوشاک.

همچنین، مهمترین محصولات صادراتی استان کردستان عبارتند از: سیمان، فرش ماشینی، آدامس طبیعی (سقز)، لواشک، کیک و کلوچه، ظروف پلاستیکی، کاشی و سرامیک، تراکتور، کولر آبی، آبگرمکن، منسوجات و پوشاک.

ظرفیت های معدنی استان:

❖ بیش از ۲۰ ماده معدنی، ۳۶۲ معدن فعال با ظرفیت قطعی بالغ بر ۶۰۰ میلیون تن

ظرفیت های حوزه تجارت استان:

❖ ۲ مرز رسمی زریوار مریوان (باشماق) و سیرانبند بانه با حجم مبادلات سالانه بالغ بر ۷ میلیارد دلار

❖ برخورداری از موقعیت ویژه جغرافیایی (قرارگرفتن در کریدور ترانزیت شرق به غرب و شمال به جنوب)

ظرفیت های شهرک ها، نواحی صنعتی و منطقه آزاد:

جدول ۲۰-۱- تعداد شهرک ها و نواحی صنعتی استان

ردیف	عنوان	تعداد
۱	شهرک صنعتی	۱۸
۲	نواحی صنعتی	۱۱
۳	منطقه ویژه اقتصادی بانه	۱
جمع		۳۰

منبع: شرکت شهرک های صنعتی استان کردستان

▪ توجه بیشتر فعالین اقتصادی اقلیم کردستان به فعالیت های زود بازده و نبود دیدگاه سرمایه گذاری و تولید.

چالش ها و مشکلات تجارت خارجی

سطح استانی

❖ کمبود مکان مناسب تخلیه و بارگیری و عدم تفکیک بین مکان تخلیه و بارگیری اقلام مختلف صادراتی

❖ کمبود امکانات لازم از جمله سردخانه و دستگاه ایکس-ری به روز جهت تسریع امور گمرکی

❖ نبود مدیریت واحد مرزی و بازرسی های متعدد و غیراصولی توسط نیروهای مرزبانی

❖ وجود تنها یک خط عبور کامیون و یک باسکول جهت توزین کالا

سطح ملی

▪ یکسان بودن دستورالعملها و تصویب نامه های ابلاغ شده برای کل کشور و عدم در نظر گرفتن موقعیت های جغرافیای و سیاسی و ...

▪ نبود ثبات قوانین و مقررات تجاری

▪ نوسانات شدید نرخ ارز و تفاوت قیمت ارز در سامانه نیما و بازار آزاد

سطح فراملی

➤ عدم هماهنگی در قوانین گمرکی عراق و منطقه اقلیم و عدم وحدت رویه در مرزهای مشترک با عراق

➤ فقدان یک سیستم بانکی منسجم و شفاف بین دو کشور به دلیل تحریم بانکی و عدم دسترسی به شبکه های

بانکی بین المللی

موانع و مشکلات سرمایه گذاری خارجی:

▪ نوسانات نرخ ارز و تغییرات زود هنگام مقررات ارزی

▪ عدم وجود مشوقهای مناسب جهت تشویق سرمایه گذاران به سرمایه گذاری در استان

▪ وجود مشکل در تردد فعالین اقتصادی و سرمایه گذاران خارجی به کشور.

▪ نبود بانک مشترک بین ایران و عراق و وجود مشکلات مربوط به مبادلات بانکی.

۲۰-۲- شاخص های مهم استان

۲۰-۲-۱- منابع طبیعی، آب، خاک و انرژی استان

وابستگی بخش کشاورزی به منابع آبی امری انکارناپذیر است که با مدیریت م صرف آبی این بخش تا حدود زیادی می توان این وابستگی را کاهش داد. با توجه به آمار مشاهده می شود که فشار شدید بر منابع آب زیرزمینی استان وارد است و از آب های سطحی استان استفاده قابل توجهی نشده است.

استان کردستان دارای نقش مهمی در تامین آب مناطق پایاب پنج حوزه اصلی و دو حوزه کوچک کشور می باشد. در این راستا احداث چندین سد جدید از جمله سد ژاوه و سد آزاد (در سنندج)، سد گاران (مریوان)، سد چراغ ویس، سد بانه، سد عباس آباد (در بانه)، سد سنگ سیاه و سد سورمال (در دهگلان)، سد تلوار (در بیجار) و برسی و مطالعه چندین سد دیگر از جمله سد باباخان، سد سیر (در دیواندره)، سد قصریان (در سنندج)، سد بلبر (در داخل منطقه حفاظت شده کوسلان)، سد سنته و ثاینان (در سقز)، سد چومان و سد کانی گویشان (در بانه)، سد گاوشان و زیویه (در کامیاران) از جمله اصلی ترین اقدامات صورت گرفته در راستای کنترل پایاب حوزه های اصلی جهت بهره برداری در حوزه های مختلف می باشد.

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش های اقتصادی و معیشت مردم استان

جدول ۲۰-۲- وضعیت منابع و مصارف آب استان در سال ۱۴۰۲ (میلیون متر مکعب)

استان	حوضه آبریز درجه ۱			پارامتر	نوع پارامتر
	خلیج فارس و دریای عمان	دریاچه ارومیه	حوضه دریای خزر		
	حوضه آبریز درجه ۲				
	مرزی غرب و کرخه	دریاچه ارومیه	سفیدرود		
۱۲۷۸۴/۲	۵۵۲۱/۷	۲۷۵۲/۵	۴۵۱۰/۱	بارش	وضعیت هیدروکلیماتولوژیکی (بیان دور دوم)
۴۶۳۶/۸	۲۶۱۲/۵	۱۰۷۴/۳	۹۵۰/۰	آب تجدیدپذیر	
۵۹۰۹/۳	۴۴۴۷/۶	۹۲۹/۵	۵۳۲/۲	آب سطحی خروجی از استان	
۸۲۲/۳	۸/۵	۰/۰	۸۱۳/۸	کسری مخزن	وضعیت ذخایر آب زیرزمینی
۴۵۳/۳	۱۲۱/۸	۴۹/۸	۲۸۱/۷	چاه	مصارف
۸/۷	۲/۴	۱/۴	۴/۹	قنات	
۴۶۲/۰	۱۲۴/۲	۵۱/۲	۲۸۶/۶	آب زیرزمینی	
۲۲۹/۲	۱۳۱/۹	۳۷/۹	۵۹/۵	چشمه	
۱۱۶/۵	۹۱/۶	۱۱/۳	۱۳/۶	نهر	
۳۹/۷	۲۲/۵	۶/۴	۱۰/۹	موتور پمپ	
۴۷/۹	۱۵/۶	۳۰/۳	۲/۰	ایستگاه پمپاژ	
۰/۳	۰/۲	۰/۰	۰/۱	آب بندان	
۴۳۳/۷	۲۶۱/۸	۸۵/۸	۸۶/۱	آب سطحی	

منبع: شرکت آب منطقه‌ای استان کردستان

در سال ۱۴۰۲ محصولات زراعی دیم با سطح زیرکشت ۷۴۹/۵ هزار هکتار و سهم ۱۱/۸۵ درصدی از سطح کشت زراعی دیم کشور توانسته ۱،۲۹۰ هزار تن تولید و عملکرد ۱،۷۲۰ کیلوگرم در هکتار را داشته باشد. مجموع سطح آبی و دیم محصولات زراعی استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۸۴۳/۵ هزار هکتار می‌باشد که ۱۱/۱۴ درصد آن آبی و ۸۸/۸۶ درصد آن دیم بوده است. عملکرد تولید در هکتار محصولات زراعی آبی و دیم استان در مقایسه با میانگین کشور بالاتر بوده است. با توجه به سهم پایین سطح کشت آبی استان باید گفت علیرغم وجود رواناب قابل توجه در استان، بخش کشاورزی کم‌ترین بهره را از آن برده است و یکی از اصلی‌ترین مطالبات استان، افزایش سهم تخصیص آب کشاورزی

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش های اقتصادی و معیشت مردم استان

از وزارت نیرو است تا با توسعه کشت آبی و افزایش تولید در واحد سطح، گامی در جهت رشد اقتصادی استان و کشور برداشته شود.

جدول ۲۰-۳- سطح زیرکشت و تولید محصولات زراعی (طی سال های ۱۴۰۱-۱۴۰۲)

عنوان	سال	آبی				دیم		
		سطح کشت (هزار هکتار)	تولید (هزار تن)	عملکرد در هکتار (کیلوگرم)	درصد توزیع	سطح کشت (هزار هکتار)	تولید (هزار تن)	عملکرد در هکتار (کیلوگرم)
استان	۱۴۰۱	۹۶/۵	۱،۴۰۶	۱۴،۵۷۰	۱۲/۱	۷۶۳	۷۰۰/۷	۸۷/۹
کردستان	۱۴۰۲	۹۴	۱،۲۰۵	۱۲،۸۱۹	۱۱/۱۴	۱،۲۹۰	۷۴۹/۵	۸۸/۸۶

منبع: سازمان جهاد کشاورزی استان کردستان

طبق آخرین آمار گرفته شده از شرکت آب منطقه ای استان کردستان؛ تخصیص آب به کشاورزی استان، ۴۴/۵۸ درصد حجم ظرفیت سدهای در حال بهره برداری (آب های سطحی تنظیم شده) استان بوده و این در حالی است که بیش از ۸۸ درصد اراضی کشاورزی استان دیم و از نعمت رواناب موجود بی بهره اند.

جدول ۲۰-۴- وضعیت آب استحصالی سدها (مطابق آخرین تخصیص های رسمی وزارت نیرو)

(میلیون متر مکعب/درصد) در سال ۱۴۰۲ (درصد)

عنوان	حجم کلی آب استحصالی سدها	تخصیص رسمی بخش کشاورزی	سهم بخش کشاورزی از آب سدها
حجم	۶۳۵/۳۷۲	۲۸۳/۳	۴۴/۵۸

منبع: شرکت آب منطقه ای استان کردستان

۲۰-۲-۲- سهم ارزش افزوده و اشتغال در بخش های اقتصادی

هر کالایی که به شکل مواد اولیه، وارد کارخانه یا زنجیره تولید می شود، پس از گذراندن هر مرحله از مراحل مختلف تولید، اندکی به ارزش آن افزوده گردیده که این اصطلاح در علم اقتصاد با نام ارزش افزوده شناخته می شود. در جدول زیر سهم ارزش افزوده بخش های مهم اقتصادی استان در سال های گذشته بررسی گردیده است.

جدول ۲۰-۶- ارزش افزوده بخش های اقتصادی در سال ۱۳۹۹-۱۴۰۰ (میلیون ریال/درصد)

عنوان	۱۳۹۹	۱۴۰۰		
		سهم در استان	تغییرات	سهم در کشور
کشاورزی	۱۰۰،۶۴۳،۱۱۷	۱۸/۱۶	۲/۳۶	۱۹
صنعت	۵۶،۱۴۸،۰۳۷	۲۰/۳۳	۱۷۲/۸۷	۲۸
خدمات	۳۰۶،۱۵۱،۴۲۳	۶۱/۵۱	۵۱/۴۵	۲۱

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

بررسی اشتغال در بخش های عمده فعالیت اقتصادی در سال ۱۴۰۲ نشان می دهد که بخش خدمات با ۵۱/۷ درصد بیشترین اشتغال را به خود اختصاص داده است. توزیع شاغلان استان نشان می دهد که بیش از ۵۰ درصد به بخش خدمات استان و ۵۰ درصد باقی مانده به بخش های صنعت و کشاورزی با سهم های تقریباً برابر اختصاص یافته است. تغییرات سهم اشتغال بخش کشاورزی و صنعت استان در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱ در اکثر موارد منفی می باشد و وضعیت نابسامان این بخش ها در استان را به خوبی نمایش می دهد. یکی از نکات بسیار نگران کننده رشد منفی بخش کشاورزی است که به خوبی نشان دهنده مهاجرت نیروی کار از روستا به شهر و مشکلات حاشیه نشینی و عدم تطابق خدمات شهری و جمعیت در شهرها را به دنبال خواهد داشت.

جدول ۲۰-۷- توزیع شاغلان در بخش های اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر

عنوان	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	درصد تغییرات سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱
کشاورزی	۲۴/۴	۲۲/۴	۲۰/۷	۲۰/۶	-۰/۱
صنعت	۲۶/۳	۲۷/۶	۲۷/۱	۲۷/۷	۰/۶
خدمات	۴۹/۳	۵۰	۵۲/۲	۵۱/۷	-۰/۵

منبع: مرکز آمار ایران، محاسبه کارشناسی

براساس اطلاعات بالا روند شاغلان بخش کشاورزی در سال های گذشته کاهش یافته و با توجه به این که استان کردستان پتانسیل بالایی در کشاورزی دارد و از لحاظ صنعتی بودن جز استان های آخر کشور محسوب می شود، نمی تواند جذب بخش صنعت شوند. لذا نیروی کار رها شده از بخش کشاورزی جذب شغل های کاذب و موقتی شده و به ناچار جذب بخش خدمات می شوند. این روند کاهش اشتغال به هیچ وجه طبیعی نیست و باید برای رفع این مشکل چاره جویی هایی صورت گیرد. این اتفاق می تواند پیام ویژه ای برای اقتصاد استان و به طبع آن کشور داشته باشد که کشاورزی آن مبتنی بر نیروی کار است. با کاسته شدن از سهم شاغلانی که در حوزه کشاورزی مشغول به کار بوده اند، ممکن است از اهمیت بخش کشاورزی و خوراکی کاسته شده و تعادل در تامین منابع غذایی کشور نیز تا حد زیادی به هم بخورد.

با توجه به کاهش تعداد شاغلین بخش کشاورزی اهمیت توجه سیاست گذاران به افزایش انگیزه حفظ و گسترش روستانشینی، افزایش فعالیت های کشاورزی و بهبود بهره وری آن مشخص می شود. اما نادیده انگاری این پدیده و عدم اجرای سیاست های همه جانبه و کارا، وضعیت بحرانی را در امنیت غذایی کشور پدید خواهد آورد.

نرخ مشارکت اقتصادی از شاخص های مهم و اساسی در بازار کار بوده و یکی از اصلی ترین مؤلفه های تحلیل عرضه نیروی کار می باشد که متأثر از عوامل مختلفی نظیر نظام آموزشی متناسب با مهارت های مورد نیاز بازار کار، سطح دستمزدهای حقیقی، نرخ بیکاری، چسبندگی بازار کار ناشی از قوانین و مقررات کار، شرایط اقتصادی، قوانین و مقررات وظیفه عمومی است.

نرخ مشارکت اقتصادی همچنین از شاخص های نماگر اقتصادی کشورهاست. بطوریکه میانگین جهانی نرخ مشارکت اقتصادی حدود ۶۵ درصد است. مقایسه ی نرخ مشارکت اقتصادی کشورها نشان می دهد که این شاخص در کشورهای توسعه یافته و اقتصادهای نوظهور نظیر کشورهای شرق آسیا، بالاتر از میانگین جهانی است. به این معنا که هرچه نرخ مشارکت اقتصادی بالاتر باشد، آن جامعه از رشد اقتصادی بالاتری برخوردار است. به همین دلیل، کمترکشور توسعه یافته ای پیدا می شود که نرخ مشارکت اقتصادی پایینی داشته باشد. به صورت خلاصه می توان گفت که نرخ مشارکت اقتصادی نشان می دهد چند درصد از جمعیت در سن کار، فعال (شاغل یا بیکار) هستند.

جدول ۲۰-۸- نرخ مشارکت اقتصادی در جمعیت ۱۵ ساله و بیشتر به تفکیک جنس و نقاط شهری و روستایی (درصد)

تغییرات	استان		کشور	عنوان
	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲	
۰	۴۲/۹	۴۲/۹	۴۱/۳	نرخ مشارکت اقتصادی کل
-۲/۲	۷۲/۹	۷۵/۱	۶۸/۴	مرد
۰/۷	۱۲/۳	۱۱/۶	۱۴/۲	زن
-۰/۲	۴۲/۱	۴۲/۳	۴۰/۸	شهری
۰/۷	۴۵/۴	۴۴/۷	۴۲/۹	روستایی

منبع: مرکز آمار ایران

همانگونه که بیان شد میانگین جهانی نرخ مشارکت اقتصادی بیش از ۶۵ درصد است اما در ایران در سال ۱۴۰۲ نرخ مشارکت اقتصادی مردان ۶۸/۴ ولی نرخ مشارکت زنان ۱۴/۲ درصد است که موجب شده در نهایت نرخ مشارکت اقتصادی کشور ۴۱/۳ درصد شود این در حالی است که بیش از نیمی از ساختار جمعیتی در سن کار کشور را زنان تشکیل داده اند لذا می بایست بررسی نمود که علل دور بودن این گروه از جمعیت، از مشارکت اقتصادی چیست؟

این آمار برای استان کردستان در مردان بهتر از میانگین کشور است ولی برای زنان وضعیت از میانگین کشوری به مراتب بدتر است. لازم به ذکر است تعادل جنسیتی در بازار کار و بهبود شرایط برای زنان کاملاً به بهبود شرایط اقتصادی وابسته است. اگر رشد اقتصادی اتفاق بیفتد و فرصت های شغلی بیشتر شوند آن وقت است که می توانیم در مورد سیاست های مناسب با بازار کار زنان صحبت کنیم، اما زمانی که به طور کلی در شرایط نامناسبی هستیم نمی توان صرفاً کارهایی کرد که وضعیت بازار کار برای زنان بهبود یابد. چرا که درآمد موجود بین افراد بیشتری تقسیم می شود و این یعنی اگرچه کمیت اشتغال افزایش پیدا می کند اما کیفیت اشتغال کاهش می یابد. و عمده ی اشتغال های ایجاد شده اشتغال در بخش غیررسمی و اشتغال های ناپایدار خواهند بود. بنابراین پیش شرط لازم برای بهبود نرخ مشارکت اقتصادی و به طور خاص افزایش نرخ مشارکت اقتصادی زنان، حذف موانعی است که اقتصاد را درگیر کرده و آن را از توسعه بازداشته است.

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش های اقتصادی و معیشت مردم استان

شاخص جینی یا ضریب جینی شاخصی اقتصادی برای محاسبه توزیع ثروت در میان مردم است. بالا بودن این ضریب در یک جامعه معمولاً به عنوان شاخصی از بالا بودن اختلاف طبقاتی و نابرابری درآمدی در آن در نظر گرفته می شود. از شاخص جینی برای مقایسه توزیع درآمد در نواحی جغرافیایی استفاده می شود.

جدول ۲۰-۵- شاخص ضریب جینی در کشور و استان

عنوان / سال	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲
کل کشور	۰/۳۹۹۱۸	۰/۴۰۰۶	۰/۳۹۳۸	۰/۳۸۷۷	۰/۳۹۷۹
کل کشور شهری	۰/۳۸۲۸	۰/۳۸۳۵	۰/۳۷۵۷	۰/۳۶۹۶	۰/۳۸۲۰
کل کشور روستایی	۰/۳۵۳۹	۰/۳۳۵۹۰	۰/۳۵۹۴	۰/۳۶۴۳	۰/۳۵۸۳
ضریب جینی مناطق شهری استان کردستان	۰/۳۱۵۱	۰/۳۲۰۱	۰/۳۳۴۳	۰/۳۱۷۴	۰/۳۳۵۷
ضریب جینی مناطق روستایی استان کردستان	۰/۲۵۱۷	۰/۲۵۵۸	۰/۲۸۵۱	۰/۳۰۶۹	۰/۲۹۶۷

منبع: مرکز آمار ایران

ضریب جینی مناطق شهری کشور در سال ۱۴۰۲ برابر ۰/۳۸۲ بوده که در استان کردستان کمتر از این مقدار و ۰/۳۳۵۷ است و بر اساس این شاخص می توان گفت برابری در مناطق شهری استان بهتر از میانگین کشوری است. در سطح روستایی ضریب جینی کشور برابر ۰/۳۵۸۳ می باشد که در استان کردستان کمتر از این مقدار و برابر ۰/۲۹۶۷ است و بر اساس این شاخص می توان گفت که نسبت به میانگین کشوری بهتر بوده و توزیع درآمد استان نسبت به کشور برابرتر می باشد. ضریب جینی در سال ۱۴۰۲ در کل کشور و مناطق شهری افزایش داشته ولی در مناطق روستایی نسبتاً کاهش چشمگیری داشته است و این خود بهبود توزیع درآمد را در کشور و مناطق روستایی و عدم بهبود توزیع را در مناطق شهری نشان می دهد هر چند که این اختلاف معنادار نیست. در سطح استان نیز ضریب جینی در مناطق شهری افزایش یافته اما در مناطق روستایی کاهش داشته است. و با توجه به آمار بیان شده می توان به مهاجرت معکوس از شهرها به روستاها امیدوار بود. پایین بودن ضریب جینی در نقاط روستایی نسبت به شهری هم در کشور و هم استان کردستان نشان از وضعیت بهتر توزیع درآمد در روستا نسبت به شهر را دارد.

فضای کسب و کار از جمله شاخص های تعیین کننده وضعیت اقتصادی هر کشور است که با استناد به آن می توان به بررسی و تجزیه و تحلیل شرایط اقتصادی هر کشور پرداخت. محیط فضای کسب و کار در کشورها هر چه شفاف تر و رقابتی تری باشد منجر به افزایش سلامت اقتصادی کشورها و اتخاذ سیاست های مطلوب شده و روند بهبودی شاخص های اقتصادی را در پی خواهد داشت. در این راستا بررسی وضعیت شاخص های کسب و کار چه از نظر خرد و چه از نظر کلان و تبیین چالش های موجود می تواند در ایجاد و توسعه فضای کسب و کار در کشور مثمر ثمر باشد. شاخص فضای کسب و کار، مهم ترین شاخص اقتصادی در رشد و شکل گیری بخش خصوصی و افزایش رشد اقتصادی جامعه است. اطلاعات شاخص های کسب و کار استان کردستان به تفکیک فصول در جدول (۲۰-۹) طی سال های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۲۰-۹- ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت کننده از مؤلفه های محیط کسب و کار در استان کردستان

طی سال های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

۱۴۰۲	۱۴۰۱
------	------

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش های اقتصادی و معیشت مردم استان

استان کردستان	بهار	تابستان	پاییز	زمستان	بهار	تابستان	پاییز	زمستان
	۶/۴۲	۶/۲۵	۶/۴۴	۶/۴۰	۶/۸۵	۶/۲۵	۶/۰۴	۶/۲۶

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

سهم استان کردستان از ارزش افزوده بخش صنعت کشور ۰/۳۵ درصد است. می توان گفت که ترکیبی از سیاست های نامناسب ارزی، بحران تعطیلی کارخانجات در سالهای اخیر، تحریم های اقتصادی، کاهش منابع نفتی، کاهش انگیزه برای سرمایه گذاری در بخش صنعت و معدن و کاهش دسترسی به ماشین آلات و تجهیزات به روز از طریق بازارهای بین المللی سبب شد تا در نهایت توان بالقوه این بخش و رشد صنعتی در ایران کاهش داده و انگیزه برای سرمایه گذاری کاهش یابد. همچنین، فاصله زیاد استان از مراکز اقتصادی کشور و عدم زیرساخت های کافی برای توسعه صنعتی، باعث شد که بخش صنعت استان نسبت به میانگین کشوری به سطح پایین تری برسد و همچنان در این وضعیت باقی بماند.

مطابق آمار موجود در مرکز آمار، استان کردستان می توان گفت که بخش صنعت استان کردستان یکی از بخش های ضعیف و کم اثر در تولید ناخالص استان است زیرا سهم این بخش از کل تولید استان تنها ۲۱ درصد با ارزش افزوده ۱۵۳،۲۱۴،۳۹۵ میلیون ریال بوده است. این امر دلالت بر عدم رونق و گسترش بخش صنعت در اقتصاد استان دارد. استان کردستان با وجود برخورداری از پتانسیل های بالقوه فراوان مانند نیروی کار فراوان و تحصیل کرده، شرایط آب و هوا و شرایط جغرافیایی کم نظیر و همچنین منابع طبیعی فراوان که در سطح استان پراکنده شده اند، همواره با مسئله کمبود منابع مالی، نشت سرمایه، مهاجرت نیروی کار متخصص و عدم استفاده از ظرفیت های صنعتی استان با توجه به کمبود سرمایه در گردش واحدهای صنعتی، مواجهه بوده که منجر به عدم توسعه یافتگی صنعتی در استان شده است. از سوی دیگر، غیر هدفمند بودن معدود سرمایه های موجود در استان موجب تعطیلی و ورشکستگی بسیاری از بنگاه های صنعتی در سطح استان شده است. برای اینکه استان کردستان به یک استان صنعتی و صادرکننده محصولات تبدیل شود، نخست باید تولید داشته باشد، تولیدی که مورد پسند مشتری در بازارهای جهانی باشد. چنین تولیدی بدون توجه به زیربنای سالم صنعتی به دست نمی آید. لازم است مزیت های بالقوه و بالفعل بخش صنعت و تقویت آنها به عنوان یک ضرورت تام در رشد سریع تولید و صادرات صنعتی، مورد توجه قرار گیرد.

جدول ۲۰-۱- ارزش افزوده بخش صنعت استان در سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال/ درصد)

۱۴۰۰				۱۴۰۰	۱۳۹۹	عنوان
رتبه در کشور	سهم در کشور	سهم از تولید استان	تغییرات			
۲۸	۰/۳۵	۲۱/۲۳	۱۷۲/۰۸	۱۵۳،۲۱۴،۳۹۵	۵۶،۱۴۸،۰۳۷	بخش صنعت، معدن، انرژی

منبع: مرکز آمار ایران

کل واحدهای صنعتی استان در سال ۱۴۰۲ برابر ۸۸۵ عدد بوده که ۱۲۲ عدد آن فعال، ۶ عدد نیمه فعال و ۲ عدد غیرفعال بوده است. با این احتساب نرخ راکد بودن واحدهای اقتصادی طی سال های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ به ترتیب ۰/۹۱ و ۰/۸۵ بوده است که نشان می دهد نرخ راکد بودن واحدهای اقتصادی دارای روند کاهشی بوده است.

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش های اقتصادی و معیشت مردم استان

جدول ۱۱-۲۰- بررسی وضعیت کارگاه های صنعتی استان کردستان در سال های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	واحد شمارش	عنوان
۱۴/۱۹	۸۸۵	۷۷۵	۹۷۸	عدد	تعداد کل واحدهای صنعتی استان
۱۰۰	۱۲۲	۶۱	۶۱۵	عدد	تعداد کل کارگاه های صنعتی فعال استان
۲۰۰	۶	۲	۱۹۸	عدد	تعداد کل کارگاه های صنعتی نیمه فعال استان
۱۰۰	۲	۱	۱۶۵	عدد	تعداد کل کارگاه های صنعتی غیرفعال استان

منبع: سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان

استان کردستان دارای ظرفیت ها و توانمندی های منحصر به فرد گردشگری و تاریخی بسیاری است که باید از این قابلیت ها برای رونق صنعت گردشگری منطقه بهره برد. تقویت زیرساخت ها و دستیابی به اهداف توسعه پایدار گردشگری، نیازمند سرمایه گذاری به ویژه در بخش گردشگری روستایی و شهری و همچنین توانمندسازی فعالان این حوزه برای جذب گردشگر در سطح ملی و بین المللی است. اقامتگاه های سنتی یکی از بهترین محرک های رونق اقتصادی این استان و ظرفیت بزرگ توسعه گردشگری منطقه به شمار می رود. کمبود زیرساخت های کافی، ضعف فعالیت های بازاریابی به خصوص ضعف و نا کارآمدی مدیریتی، در حوزه گردشگری از مهمترین و اساسی ترین موانع بر سر راه توسعه گردشگری کردستان به حساب می آیند. کمبود پروازهای استان و نبود بخش خصوصی قدرتمند نیز سالیان سال است که گردشگری استان را تحت تاثیر قرار داده است. گردشگری یک حوزه فرابخشی است و برهمین اساس نیازمند پیگیری همه جانبه برای توسعه و پیشرفت آن است. با توجه به آمار جدول زیر استان کردستان دارای اقامتگاه ها و بوم گردی های بسیاری بوده و تعداد آنها در حال افزایش می باشد.

جدول ۱۲-۲۰- تعداد هتل ها و اقامتگاه ها به تفکیک نوع، تعداد تخت ها، ضریب اشغال، روزهای اقامت در سال ۱۴۰۲

نوع واحدهای اقامتی	تعداد	تعداد تخت ها	ضریب اشغال	میانگین روزهای اقامت
هتل	۲۹	۲۲۸۴	۶۵	۲
هتل آپارتمان	۵	۳۰۰	۶۰	۲
مهمان پذیر	۲۱	۴۵۰	۶۰	۲
بوم گردی	۴۷	۱۳۳۷	۶۰	۲
جمع کل	۱۰۲	۴۳۷۱	۲۴۵	۸

منبع: اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان کردستان

۲۰-۲-۳- زیرساخت

یکی از نیازهای اولیه انسانی که با توسعه اقتصادی و اجتماعی دامنه گسترده تری پیدا کرده و امروز خود یکی از مظاهر تمدن به شمار می آید، مسئله حمل و نقل است. بخش حمل و نقل از بخش های زیربنایی هر جامعه است که علاوه بر تحت تاثیر قرار دادن فرایند توسعه، خود نیز در جریان توسعه دچار تحول می شود.

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش های اقتصادی و معیشت مردم استان

زیرساخت های توسعه راه های کردستان بسیار ضعیف است و بهبود جاده های این استان نیازمند تخصیص اعتبار و تمهیدات ویژه است. حمل و نقل در بخش های کشاورزی، صنعت و به ویژه گردشگری به عنوان حوزه هایی که توسعه استان می تواند از مسیر آن بگذرد تاثیر بسزایی دارد، هرچه امکانات و زیرساخت های حمل و نقل در استان توسعه و گسترش پیدا کند به همان میزان می توانیم شاهد توسعه بخش های اقتصادی از جمله گردشگری و در نتیجه توسعه اشتغال و اقتصاد در استان بود. باید در نظر داشت که همه بخش ها به صورت زنجیر وار به هم ارتباط دارند و البته بخش حمل و نقل تاثیر بسزایی در تحقق اهداف و برنامه های بخش های دیگر دارد. کردستان از لحاظ دارا بودن بزرگراه جزو استان های آخر کشور محسوب می شود. به دلیل همین نبود راه های مناسب، شاهد تصادفات و تلفات زیادی در طول سال در استان هستیم؛ بنابراین نیاز است برای ارتقا جاده های مواصلاتی این استان کارهای بیشتری صورت گیرد. کردستان در حوزه جاده حتی یک کیلومتر آزادراه ندارد و این امر هیچ توجیهی برای مرز زیوار (باشماق) به عنوان دومین مرز زمینی ترانزیتی کشور ندارد. استان کردستان به لحاظ ارتباط با دریای مدیترانه و بندر لاذقیه بسیار با ارزش و تاثیرگذار است. با وجود مرز مشترک با کشور مصرف گرای عراق، حتی یک پایانه صادراتی محصولات کشاورزی در استان نداریم و در حوزه تجارت خارجی نیز شرط توسعه استان در گرو تقویت زیرساخت و ایجاد جاده است.

با نگاهی به جدول ۲۰-۱۳ مشاهده می شود که در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱ طول آزادراه ها، بزرگراه ها، راه های اصلی و فرعی افزایشی نداشته است. طول راه های روستایی آسفالتی بیشترین رشد و طول راه های روستایی شوسه کمترین تغییرات را به خود اختصاص داده اند. لازم به ذکر است که سایر مؤلفه ها این بخش تغییراتی در این سال نداشته اند. در مجموع در سال ۱۴۰۲ شاهد پیشرفت و افزایش آن چنانی سطح ارتقاء کیفیت و کمیت جاده های استان نبوده ایم و همچنان استان از نبود زیرساخت های حمل و نقل جاده ای رنج می برد و نیازمند تلاش بیش از پیش مسئولان در جهت رفع مشکلات زیرساختی استان می باشد.

جدول ۲۰-۱۳- شاخص ها و نماگرهای حمل و نقل جاده ای (کیلومتر/درصد)

تغییرات	۱۴۰۲	۱۴۰۱	حمل و نقل جاده ای / سال
۰	۰	۰	طول آزادراه ها
۰	۳۳۶	۳۳۶	طول بزرگراه
۰	۷۸۳	۷۸۳	طول راه های اصلی
۰	۷۷۸	۷۷۸	طول راه های فرعی آسفالتی و شنی
۶/۹۵	۳۵۵۴	۳۳۲۳	طول راه های روستایی آسفالتی
-۸/۰۷	۲۶۲۹	۲۸۶۰	طول راه های روستایی شوسه

منبع: اداره کل راهداری و حمل و نقل جاده ای استان کردستان

۲۰-۲-۴- تجارت خارجی

یکی از شاخص های عملکرد دولت ها در بخش تجارت خارجی، تراز تجاری یا بازرگانی است که گویای میزان منفعتی است که کشور از رابطه تجاری با سایر کشورها به دست می آورد. به این معنا که هرچه میزان صادرات از واردات بیشتر باشد، سود (منابع ارزی) بیشتری نصیب اقتصاد خواهد شد.

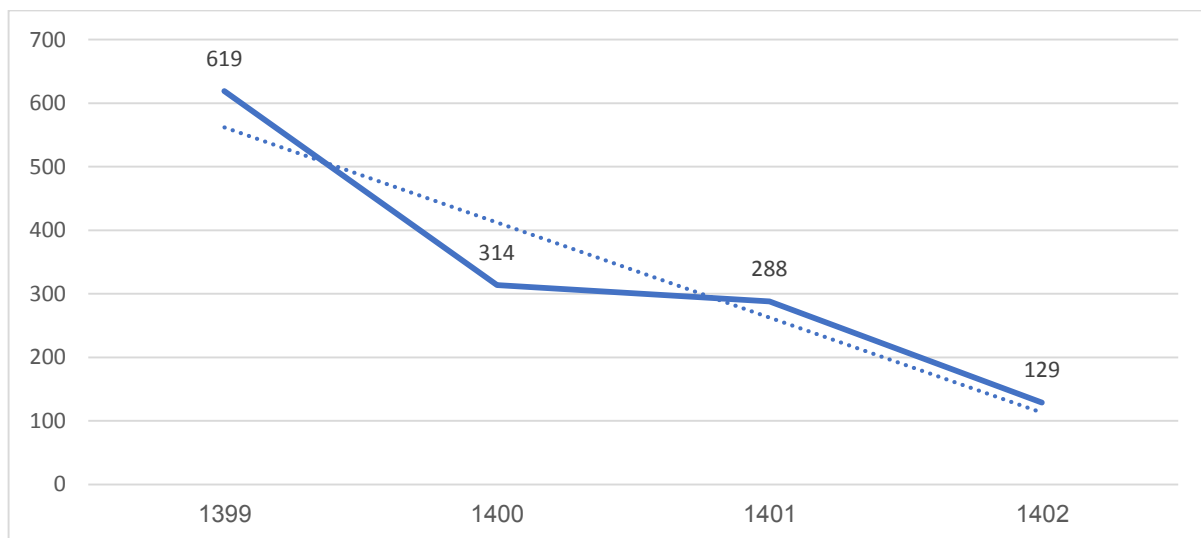
فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش های اقتصادی و معیشت مردم استان

جدول ۲۰-۱۴- تراز بازرگانی، ارزش تجارت خارجی و متوسط قیمت کالاهای صادراتی و وارداتی استان

عنوان	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۱	۱۴۰۲	
تراز بازرگانی (میلیون دلار)	۶۱۹	۳۱۴	۲۸۸	۱۲۹	
میزان ترانزیت کالا از طریق حمل و نقل جاده‌ای (ترانزیت خارجی) (میلیون دلار)	۴۳۵۷	۶۵۷۲	۴۵۳۵	۳۶۱۲	
واردات	ارزش واردات (میلیون دلار)	۵۵	۱۱۷	۱۵۵	۳۹۰
	حجم واردات (هزار تن)	۴۳	۴۸	۴۰	۴۰
	متوسط قیمت کالاهای وارداتی (دلار بر تن)	۱۷۹۱	۲۴۳۷	۳۸۷۵	۹۸۰۷
صادرات	ارزش صادرات (میلیون دلار)	۶۷۴	۴۳۱	۴۴۳	۵۱۹
	حجم صادرات (هزار تن)	۵۶۳	۹۴۹	۹۸۷	۱۱۰۲
	متوسط قیمت کالاهای صادراتی (دلار بر تن)	۴۳۲	۴۵۴	۴۴۹	۴۷۰

منبع: اداره کل راه گمرکات استان / محاسبه کارشناسی

در سال‌های گذشته، متوسط قیمت کالاهای وارداتی بسیار بیشتر از متوسط قیمت کالای صادراتی است. این امر نشان می‌دهد که همچنان بحث خام‌فروشی در کشور و صادرات مواد خام وجود دارد در حالی که در صورت ایجاد ارزش‌افزوده، صادرات این کالاها ارزش بیشتری پیدا خواهد کرد. می‌توان گفت که خام‌فروشی بزرگ‌ترین مشکل هم از لحاظ اقتصادی و هم از لحاظ اخلاقی را به همراه داشت. از لحاظ اقتصادی خام‌فروشی به معنای از دست رفتن ارزش‌افزوده و اشتغال فراوان و از لحاظ اخلاقی به معنای فروش ثروت نسل آینده می‌باشد.

نمودار ۲۰-۱- روند نزولی تراز بازرگانی

منبع: اداره کل راه گمرکات استان / محاسبه کارشناسی

برای دستیابی به توسعه و پیشرفت اقتصادی، کشورها نیازمند تعاملات تجاری با یکدیگر هستند. تجارت بین‌المللی شامل مبادله کالاها و خدمات نهایی یا واسطه‌ای از طریق واردات و صادرات است که نقشی اساسی در رشد و شکوفایی اقتصادی ایفا می‌کند. در این میان، تراز تجاری که تفاوت میان ارزش صادرات و واردات یک کشور را نشان

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش های اقتصادی و معیشت مردم استان

می دهد. به عنوان یکی از شاخص های مهم در سنجش وضعیت اقتصادی کشورها شناخته می شود. این شاخص، علاوه بر تأثیرگذاری بر سیاست های اقتصادی داخلی، نقش مهمی در تعیین روابط بین المللی و سطح رشد اقتصادی ایفا می کند. تراز تجاری استان در سال ۱۴۰۲ با مازاد ۱۲۹ میلیون دلاری مواجه بوده که نسبت به سال قبل کاهش ۵۵/۲۱ درصدی داشته است. یکی از دلایل این کاهش از دست رفتن بازارهای کشور عراق و اقلیم کردستان و جایگزینی محصولات کشور ترکیه در این بازارها می باشد که باید برای رفع این مشکل چاره ای اندیشید.

۲۰-۲-۵- شاخص قیمت

در چند سال اخیر تورم در کل کشور به شدت فراگیر شده است اما نرخ آن در استان کردستان بیشتر است که می توان شرایط خاص استان از جمله مرزی بودن را در آن دخیل دانست. هزینه های حمل و نقل در استان کردستان بسیار زیاد و نسبت به استان های دیگر بالاتر است. در بخش مسکن نیز این هزینه ها ۳۰ تا ۴۰ درصد بیشتر است؛ در کردستان به مسکن به عنوان یک کالای سرمایه ای نگاه می شود در نتیجه رشد چند برابری قیمت مسکن را به دنبال داشته است. در استان های دیگر مانند تهران، اصفهان، خراسان و ... شرایط و گزینه های بسیاری برای سرمایه گذاری وجود دارد اما در کردستان این گزینه های سرمایه گذاری محدود است و سرمایه ها روانه بازارهای دلالی مانند مسکن می شود و سبب افزایش قیمت سرسام آور آن می شود. محدودیت زمین و تقاضای بالا دلیل افزایش قیمت مسکن در استان کردستان می باشد. استان های کمتر برخوردار بالاترین نرخ تورم را داشته اند چرا که فاقد محیط پویای اقتصادی هستند. بنابراین در این استان ها باید شرایط خاص اقتصادی فراهم شود تا نقدینگی استان تنها برای برخی کالاهای مصرفی و بادوام نباشد که سبب افزایش نرخ تورم شود بلکه اگر گزینه های سرمایه گذاری بیشتر باشد سرمایه ها در هر بخش تقسیم می شود و تنها به یک بخش مانند مسکن یا دلالی در دیگر بخش ها روانه نمی شود که قیمت آن را به طور سرسام آوری بالا ببرد.

بر اساس جدول زیر شاخص کل بهای کالا و خدمات مصرفی خانوارهای کل کشور در سال ۱۴۰۲ برای استان و کشور به ترتیب برابر ۲۴۵/۱ و ۲۳۰/۲ بوده که بر اساس سال ۱۴۰۰ به عنوان سال پایه محاسبه شده است. نرخ تورم نیز که حاصل تغییرات شاخص قیمت است و در جدول ذیل آمده است که در آن نشان می دهد تورم سال ۱۴۰۲ استان و کشور، به ترتیب برابر ۴۶/۵ و ۴۰/۷ درصد می باشد.

جدول ۲۰-۱۵- شاخص قیمت و نرخ تورم سالانه استان کردستان و کشور طی سال های ۱۴۰۱-۱۴۰۲

سال پایه=۱۴۰۰

عنوان	شاخص کل قیمت		نرخ تورم (درصد)	
	۱۴۰۱	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۲
استان	۱۸۱/۹	۲۴۵/۱	۵۰/۰	۴۶/۵
کشور	۱۷۴/۱	۲۳۰/۲	۴۵/۸	۴۰/۷

منبع: مرکز آمار ایران

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخش های اقتصادی و معیشت مردم استان

شاخص های قیمتی و نرخ تورم به تفکیک گروه های مختلفی محاسبه می شود که در جدول زیر آورده شده است. بیشترین نرخ تورم در سال ۱۴۰۲ در استان مربوط به دو گروه ۱. هتل و رستوران و ۲. پوشاک و کفش به ترتیب با ارقام ۷۵/۸ و ۵۲/۵ در صد بوده و سه گروه ۱. ارتباطات و ۲. دخانیات و ۳. آموزش به ترتیب با ارقام ۲۱/۵ و ۳۷/۲ و ۳۹/۴ درصد کمترین نرخ را داشته اند.

جدول ۲۰-۱۶- شاخص کل و نرخ تورم کالاها و خدمات مصرفی به تفکیک گروه های اصلی استان و کشور طی سال های ۱۴۰۲-۱۴۰۱

نرخ تورم کل (درصد)								عنوان
۱۴۰۲		۱۴۰۱		۱۴۰۰		۱۳۹۹		
کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان	
۴۱/۲	۴۶/۲	۷۰/۵	۶۷/۴	۵۱/۹	۴۸/۸	۳۹/۱	۴۳/۵	خوراکی ها، آشامیدنی ها
۴۲/۱	۳۷/۲	۳۹/۴	۴۲/۶	۳۵/۹	۳۵/۵	۳۶/۶	۴۰/۰	دخانیات
۴۷/۲	۵۲/۵	۴۷/۵	۵۲/۳	۵۱/۳	۵۵/۱	۳۸/۷	۴۳/۸	پوشاک و کفش
۳۹/۲	۴۹/۲	۳۲/۳	۳۰/۸	۲۶/۸	۲۳/۷	۲۵/۳	۱۹/۰	مسکن، آب، برق، گاز و سایر سوخت ها
۳۶/۷	۳۹/۵	۳۵/۲	۳۴/۳	۴۶/۵	۴۵/۷	۴۶/۵	۴۸/۲	مبلمان و لوازم خانگی و تعمیر و نگهداری معمول آن ها
۴۲/۹	۴۴/۵	۴۳/۲	۳۴/۵	۳۸/۷	۳۶/۰	۲۹/۹	۲۸/۰	بهداشت و درمان
۴۱/۹	۴۵/۳	۳۶/۳	۴۲/۳	۳۷/۵	۳۸/۱	۶۵/۶	۵۱/۰	حمل و نقل
۱۹/۸	۲۱/۵	۱۱/۷	۹/۷	۶/۴	۴/۷	۱۶/۵	۱۱/۹	ارتباطات
۴۳/۷	۴۲/۹	۳۶/۶	۳۱/۰	۳۹/۹	۳۹/۹	۴۲/۵	۵۱/۲	تفریح و فرهنگ
۳۷/۴	۳۹/۴	۳۲/۵	۲۳/۱	۲۵/۰	۱۵/۴	۲۱/۵	۱۶/۱	آموزش
۵۹/۸	۷۵/۸	۸۲/۷	۷۱/۱	۶۱/۶	۵۵/۱	۲۹/۷	۳۳/۶	هتل و رستوران
۴۰/۶	۴۷/۰	۳۳/۹	۳۸/۱	۴۰/۸	۳۱/۴	۳۷/۴	۵۸/۴	کالاها و خدمات متفرقه

منبع: مرکز آمار ایران

۲۰-۲-۶- شاخص های مسکن

بخش مسکن به واسطه سهم عمده ای که در تولید ناخالص داخلی، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و اشتغال دارد و همچنین به لحاظ داشتن ارتباط قوی پسین و پیشین با سایر بخش های اقتصادی و ایجاد زنجیره ای از فعالیت های تولیدی، به عنوان محرک بسیاری از فعالیت های اقتصادی، همواره محل مناقشه عوامل گوناگون بوده و منشأ آثار مثبت و منفی گوناگون در سطح کلان، منطقه ای و محلی است.

در سال ۱۴۰۲، میانگین هزینه بنای ساختمان های "مسکونی" تکمیل شده در مناطق شهری استان به طور متوسط بیش از ۴۴ میلیارد ریال و هزینه یک متر مربع بنای آن ها بیش از ۷۴ میلیون ریال بوده است. نکته حائز اهمیت در

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخشی های اقتصادی و معیشت مردم استان

جدول زیر بیشتر بودن میانگین هزینه های استان از میانگین کشوری است و تورم بیشتر مسکن در استان را به خوبی نشان می دهد.

جدول ۲۰-۱۷- متوسط های مربوط به بنا و زمین ساختمان های تکمیل شده در مناطق شهری به تفکیک مسکونی، مسکونی و غیر مسکونی توأم و غیر مسکونی در سال ۱۴۰۲

شرح	هزینه بنای ساختمان (میلیارد ریال)	هزینه یک مترمربع بنای ساختمان ها (میلیون ریال)
کل مناطق شهری کشور	۴۲/۷۵	۶۷/۴۳
مسکونی	۳۹/۸۵	۶۹/۲
مسکونی و غیر مسکونی توأم	۵۸/۶۴	۶۳/۰۷
غیر مسکونی	۵۰/۷۶	۶۲/۰۲
کل مناطق شهری استان	۴۸/۳	۷۵/۱۵
مسکونی	۴۴/۸۶	۷۴/۸۳
مسکونی و غیر مسکونی توأم	۸۲/۴۸	۸۰/۱۶
غیر مسکونی	۴۸/۴۴	۶۷/۱۹

منبع: بانک مرکزی

متوسط هزینه ناخالص یک خانوار شهری برای مسکن در سال ۱۴۰۲ برابر ۵۲۲،۰۹۲ هزار ریال می باشد که ۳۲/۹۷ درصد از هزینه های یک خانوار را شامل می شود.

جدول ۲۰-۱۸- سهم گروه های مختلف هزینه ای در هزینه ناخالص یک خانوار شهری استان در سال ۱۴۰۲ (هزار ریال / درصد)

گروه های مختلف هزینه ای	متوسط هزینه ناخالص یک خانوار به تفکیک گروه های هزینه ای	سهم گروه های مختلف هزینه ای در متوسط هزینه ناخالص یک خانوار
جمع هزینه های غیرخوراکی	۹۹۹،۲۷۹	۶۳/۱۱
پوشاک و کفش	۸۳،۶۳۳	۵/۲۸
مسکن	۵۲۲،۰۹۲	۳۲/۹۷
لوازم، اثاث و خدمات خانوار	۷۱،۱۰۵	۴/۴۹
بهداشت و درمان	۱۱۲،۳۵۰	۷/۱۰
حمل و نقل و ارتباطات	۸۸،۴۵۳	۵/۵۹
تفریحات، سرگرمی ها و خدمات فرهنگی	۲۰،۷۶۰	۱/۳۱
کالاها و خدمات متفرقه خانوار	۱۰۰،۸۸۶	۶/۳۷
جمع هزینه های خوراکی و دخانی	۵۸۴،۱۳۸	۳۶/۸۹
غلات، نان، آرد، رشته و فراورده های آن	۹۲،۴۸۷	۵/۸۴
گوشت	۱۵۷،۲۵۳	۹/۹۳
شیر و فراورده های آن و تخم پرندگان	۵۷،۸۲۰	۳/۶۵

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخشی های اقتصادی و معیشت مردم استان

سهم گروه های مختلف هزینه ای در متوسط هزینه ناخالص یک خانوار	متوسط هزینه ناخالص یک خانوار به تفکیک گروه های هزینه ای	گروه های مختلف هزینه ای
۱/۲۰	۱۹,۰۴۳	روغن ها و چربی ها
۷/۶۶	۱۲۱,۳۳۸	میوه ها و سبزی ها
۲/۲۴	۳۵,۵۱۰	خشکبار و حبوبات
۳/۱۸	۵۰,۴۱۵	قند، شکر، شیرینی ها، چای، قهوه و کاکائو
۱/۱۰	۱۷,۴۵۳	ادویه ها، چاشنی ها و سایر ترکیب های خوراکی
۲/۰۷	۳۲,۸۱۹	نوشابه ها، غذاهای آماده و دخانی ها

منبع: مرکز آمار ایران / محاسبات کارشناسی

با توجه به اینکه استان کردستان در اکثر مواقع جز استان های با تورم بالا در کشور محسوب می شود و تورم یکی از عوامل افزایش هزینه ساخت مسکن محسوب می گردد. بنابراین کاملاً مشخص است که چرا خانوارها تقریباً یک سوم هزینه های خود را به تأمین مسکن اختصاص می دهند. اختصاص تنها ۳/۶۵ درصد از هزینه های خانوار به شیر و فراورده های آن با توجه به اهمیت آن در سلامت جامعه بسیار نگران کننده است.

۲۰-۲-۷- شاخص های پولی

جهت اطلاع از وضعیت مدیریت نقدینگی در بانک ها شاخص نسبت تسهیلات به سپرده های بانک بررسی می شود. این شاخص نشانگر تعادل یا عدم تعادل در تراز بانک است و تعادل و تناسب در تراز بانک یکی از فاکتورهای عملکرد مناسب بانک ها می باشد. استاندارد این نسبت برای بانک ها حداکثر تا ۸۰ درصد تعریف شده است و هرچه این نسبت برای بانکی بیشتر محاسبه گردد بیانگر مواجهه ی بانک با ریسک نقدینگی و ریسک عملیاتی می باشد.

مطابق جدول (۱۳-۲)، ۸ بانک از ۱۴ بانک استان که عمدتاً تخصصی هستند علاوه بر سپرده های بانکی از سایر منابع نیز برای اعطای تسهیلات استفاده کرده اند به طوری که نسبت مصارف به منابع آن ها از ۱۰۰ درصد نیز بیشتر شده است. بانک های صنعت و معدن، بانک توسعه صادرات و توسعه تعاون به ترتیب با نسبت ۱۴۳۹/۴۶، ۱۹۳/۸۷، ۱۷۷/۲۹ بیشترین نسبت مصارف به منابع را در سال ۱۴۰۲ به خود اختصاص داده اند. بانک هایی که نسبت تسهیلات به سپرده مؤثر بالایی دارند نشان می دهد در راستای توسعه اقتصادی استان ریسک بالاتری را قبول کرده اند.

بر اساس استانداردهای جهانی، بهترین بازه برای نسبت تسهیلات به سپرده ها پس از کسر سپرده قانونی (سپرده مؤثر) در بازه ۸۰ تا ۹۰ درصد است. اگر این نسبت از بازه ذکر شده بزرگ تر باشد، نشان دهنده این است که بانک ها بیش از توان خود وام می دهند و ممکن است در آینده با کمبود وجوه نقد مواجه شوند. از سوی دیگر اگر این نسبت پایین تر از مقدار استاندارد باشد، به این معنی است که بانک ها نقش کمی در تأمین مالی اقتصاد دارند و بخش کمتری از منابع خود را در قالب تسهیلات به مشتریان پرداخت کرده اند. در سال ۱۴۰۲، مجموع شاخص نسبت تسهیلات به سپرده های مؤثر بانک های استان، ۹۶/۷۶ که تقریباً نزدیک به رقم استاندارد است و نسبت به سال ۱۴۰۱ که ۹۶/۶۰ بوده است، روند افزایشی (۰/۱۶ درصد) را نشان می دهد.

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخشی های اقتصادی و معیشت مردم استان

جدول ۲۰-۱۹- نسبت تسهیلات به سپرده های مؤثر بانک (میلیون ریال/درصد)

نسبت تسهیلات به سپرده مؤثر	۱۴۰۲		نسبت تسهیلات به سپرده مؤثر	۱۴۰۱		نام بانک
	سپرده مؤثر	تسهیلات		سپرده مؤثر	تسهیلات	
۶۹/۸۷	۱۰۶،۱۰۲،۷۲۳	۷۴،۱۴۳،۸۶۶	۷۱/۴۱	۷۸،۹۹۷،۰۶۴	۵۶،۴۱۹،۶۳۰	ملی
۱۰۴/۴۰	۳۳،۹۵۹،۲۵۷	۳۵،۴۵۴،۰۲۵	۷۴/۰۴	۲۷،۹۱۳،۹۷۱	۲۰،۶۷۰،۱۳۸	صادرات
۹۹/۱۸	۶۶،۴۶۵،۳۴۸	۶۵،۹۲۴،۱۳۲	۱۰۸/۲۰	۵۴،۳۶۷،۰۶۵	۵۸،۸۳۰،۰۸۷	ملت
۱۱۳/۴۱	۴۳،۳۸۵،۱۱۶	۴۹،۲۰۴،۹۴۰	۱۰۰/۵۷	۳۶،۶۴۸،۷۹۱	۳۶،۸۵۸،۸۱۴	تجارت
۶۲/۸۴	۷۹،۲۴۵،۱۷۹	۴۹،۸۰۱،۶۲۸	۶۲/۵۹	۵۹،۸۱۶،۰۶۴	۳۷،۴۴۲،۹۹۲	سپه
۷۱/۸۶	۳۸،۸۹۳،۱۸۲	۲۷،۹۴۹،۷۸۳	۵۵/۹۵	۲۹،۶۱۶،۸۳۰	۱۶،۵۷۳،۱۸۱	رفاه
۱۶۲/۳۱	۳۰،۰۲۵،۲۲۰	۴۸،۷۳۴،۳۶۵	۱۳۶/۴۰	۲۴،۸۶۲،۲۷۴	۳۳،۹۱۳،۲۳۲	مسکن
۱۴۳۹/۴۶	۵۹۱،۰۲۶	۸،۵۰۷،۵۹۵	۱۰۵۹/۳۸	۶۸۹،۴۳۵	۷،۳۰۳،۷۷۱	صنعت و معدن
۱۳۹/۱۱	۵۵،۵۴۸،۶۶۳	۷۷،۲۷۸،۶۹۶	۱۵۷/۸۰	۴۱،۳۰۴،۱۱۹	۶۵،۱۸۰،۸۱۲	کشاورزی
۱۱۷/۰۹	۱۱،۵۶۸،۲۴۸	۱۳،۵۴۵،۴۰۹	۱۲۴/۰۹	۸،۵۸۷،۸۱۲	۱۰،۶۵۷،۲۹۹	پست بانک
۹۲/۲۰	۷۳،۱۲۳،۳۲۷	۶۷،۴۲۴،۰۲۸	۱۰۰/۴۳	۳۸،۹۲۸،۸۹۵	۳۹،۰۹۸،۸۹۱	بانک مهر ایران
۱۷۷/۲۹	۵،۷۰۰،۳۶۵	۱۰،۱۰۶،۷۴۱	۲۱۰/۶۰	۳،۷۰۰،۵۰۹	۷،۷۹۳،۴۶۳	بانک توسعه تعاون
۱۹۳/۸۷	۳۷۷،۷۱۱	۷۳۲،۳۰۶	۱۴۲/۸۶	۶۴۷،۷۹۵	۹۲۵،۴۸۱	توسعه صادرات
۷۸/۰۳	۷،۶۳۸،۳۷۴	۵،۹۶۰،۸۸۴	۱۱۱/۴۱	۴،۳۶۲،۴۹۳	۴،۸۶۰،۶۲۷	سینا
۹۶/۷۶	۵۵۲،۶۲۳،۷۳۹	۵۳۴،۷۶۸،۳۹۸	۹۶/۶۰	۴۱۰،۴۴۳،۱۱۷	۳۹۶،۵۲۸،۴۲۰	جمع کل

منبع: شورای هماهنگی بانک های استان کردستان

۲۰-۲-۸- نظام درآمد- هزینه استان

برای مقایسه میزان برخورداری استان ها از درآمدهای استان نسبت به مصارف استان می توان از مفهوم ضریب برداشت (برخورداری) استفاده کرد. این ضریب که همان نسبت مصارف عمومی به درآمد عمومی استان می باشد، میزان برخورداری هر استان از درآمدهای همان استان را نشان می دهد. به عبارتی چه میزان از درآمدهای استان به خود استان بر می گردد. این ضریب برای استان های دارای مازاد درآمد کمتر از ۱ و برای استان های دارای کسری درآمد بیشتر از ۱ است که برای کمتر از ۱ نشان می دهد درآمدهای آن استان نه تنها مصارف آن استان را پوشش داده بلکه

فصل بیستم: آثار اجرای سیاست های کلان اقتصادی دولت بر وضعیت بخشی های اقتصادی و معیشت مردم استان

مازاد درآمد آن به خزانه دولت نیز واریز گردیده و صرف توسعه سایر استان ها نیز می گردد و بیشتر از ۱ نشان از سطح محرومیت استان و اینکه درآمدهای استان مصارف استان را پوشش نمی دهد.

این ضریب برای استان کردستان برابر ۱/۱۴ می باشد که نشان دهنده کسری بودجه استان می باشد.

جدول ۲۰-۲۰- ضریب برداشت (نسبت مصارف عمومی استان به منابع عمومی استان) (میلیون ریال)

عنوان	۱۴۰۲
مصارف عمومی استان	۳۰,۸۶۹,۸۶۳
منابع عمومی استان	۲۷,۱۳۹,۶۵۹
ضریب برداشت	۱/۱۴

منبع: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان

درآمدها به دو دسته درآمدهای مالیاتی و درآمدهای غیرمالیاتی (شامل درآمدهای حاصل از مالکیت دولت، فروش کالا و خدمات، جرایم و خسارت و متفرقه) تقسیم می شوند. سهم درآمدهای مالیاتی و غیرمالیاتی از درآمدهای عمومی در سال ۱۴۰۲ به ترتیب برابر ۹۱/۰۵ و ۸/۹۵ درصد بوده است.

جدول ۲۱-۲۰- عملکرد درآمدهای استانی (میلیون ریال)

عنوان	۱۴۰۲	سهم
مالیاتی	۲۴,۷۰۹,۵۴۴	۹۱/۰۵
غیرمالیاتی	۲,۴۳۰,۱۱۵	۸/۹۵
مجموع	۲۷,۱۳۹,۶۵۹	۱۰۰

منبع: خزانه استان

نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی که از آن به عنوان تلاش مالیاتی یاد می شود، معیاری برای آگاهی از کنترل دولت یک کشور بر منابع اقتصادی آن یا به عبارت دیگر یک کشور چه مقدار از منابع اقتصادی خود را از این طریق هدایت می کند. این نسبت در استان کردستان برای سال ۱۴۰۰ برابر با ۱/۸۲ درصد و برای کشور ۳/۵۳ درصد بوده است.

جدول ۲۲-۲۰- نسبت مالیات به محصول ناخالص داخلی استان و کشور (میلیارد ریال)

شرح	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰
درآمد مالیاتی	استان	۴,۷۲۷	۷,۰۸۸	۱۳,۰۹۹
	کشور	۱,۲۶۵,۰۰۰	۱,۶۰۸,۰۰۰	۳,۰۱۰,۱۵۵
تولید ناخالص داخلی	استان	۲۲۱,۶۵۶	۲۹۵,۳۱۹	۷۲۱,۴۳۷
	کشور	۲۵,۸۲۹,۷۱۲	۳۴,۲۵۵,۰۰۹	۸۵,۳۳۹,۲۷۴
نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی (درصد)	استان	۱/۵۵	۱/۶۰	۱/۸۲
	کشور	۴/۹۰	۴/۶۹	۳/۵۳

منبع: مرکز آمار/ اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان کردستان/ محاسبات کارشناسی

پایین بودن تلاش مالیاتی در ایران و به تبع آن در استان کردستان بیانگر وجود فرار مالیاتی است که نشان می‌دهد بسیاری از گروه‌های دارای درآمد و سود اقتصادی بالا، تمام یا بخشی از مالیات واقعی را نمی‌پردازند.

۲۰-۳- جمع‌بندی و ارائه توصیه‌های سیاستی

کردستان ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های فراوانی برای توسعه دارد که با وجود اقدامات دولت در سال‌های اخیر، هنوز مغفول مانده و به جایگاه واقعی خود نرسیده است. معدن و پهنه‌های غیرفعال معادن استان، ساماندهی مبادلات مرزی در مرز باشماق و مدیریت منابع آب و خاک مهمترین مطالبات و ظرفیت‌های توسعه‌ای استان هستند که باید به‌درستی از آنها بهره‌برداری و مشکلات موجود رفع شود. همچنین براساس نظر کارشناسان، رویکرد تامین منابع مالی در کردستان برای تقویت زیرساخت‌ها باید تغییر کند. نبود زیرساخت‌ها، ساماندهی مبادلات مرزی و تامین منابع مالی از مهم‌ترین چالش‌های توسعه کردستان است که برای توسعه استان باید به‌صورت جدی پیگیری شود.

استان کردستان از مزایای طبیعی بسیاری بهره‌مند است، مانند دسترسی به منابع آب (قرارگرفتن بر سر شاخه های سه حوزه آبریز اصلی کشور)، خاک حاصلخیز، تنوع اقلیمی، منابع معدنی غنی و قرارداشتن در یکی از نقاط مرزی مهم کشور (با رتبه چهارم در ترانزیت واردات و رتبه سوم در ترانزیت صادرات در مرز باشماق). با این حال، تحلیل‌های صورت گرفته نشان می‌دهد که بهره‌برداری از این منابع عمدتاً با اتلاف منابع و تخریب‌های زیست‌محیطی همراه بوده و در جذب سرمایه‌گذاران به مزیت‌های درونی استان موفق نبوده است. از این رو، برنامه‌های توسعه باید به گونه‌ای تدوین شوند که از هدر رفت منابع جلوگیری کرده و به بهره‌برداری منحصربه‌فرد و پایدار از این مزایا توجه کنند.

در بخش کشاورزی نیز وضعیت مشابهی مشاهده می‌شود. کشاورزی که یکی از مهمترین فعالیت‌های اقتصادی در استان کردستان به شمار می‌رود، در چند سال اخیر تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار گرفته است. کاهش بهره‌وری در این بخش، مهاجرت گسترده روستاییان به شهرها به دلیل نبود فرصت‌های شغلی مناسب، و همچنین تغییرات آب و هوایی و خشکسالی‌های پی‌درپی، به کاهش تعداد شاغلان در این بخش منجر شده است. از دیگر مشکلات این حوزه، نبود واحدهای فرآوری و صنایع تبدیلی مناسب است که باعث شده محصولات کشاورزی به صورت خام از استان خارج شوند و فرصت ایجاد ارزش افزوده از بین برود. خام‌فروشی این محصولات، از جمله محصولات باغی، یکی از عواملی است که توان اقتصادی کشاورزی استان را کاهش داده و مانع از توسعه این بخش شده است.

در مجموع، بررسی بخش‌های اقتصادی استان کردستان نشان می‌دهد که پویایی اشتغال در حال حرکت به سمت بخش خدمات است، به ویژه خدمات مرزی و گردشگری. از سوی دیگر، تلاش‌هایی برای تکمیل صنایع تبدیلی در بخش کشاورزی انجام شده است که می‌تواند به رشد اقتصادی استان کمک کند. اما نبود برنامه‌ریزی جامع و آموزش‌های لازم در حوزه‌های فنی و حرفه‌ای، به ویژه برای مشاغل مرتبط با بخش‌های کلیدی اقتصادی، از مهمترین چالش‌های پیشروی استان است. این مسئله منجر به این شده که فرصت‌های شغلی مناسبی در بخش‌های تولیدی ایجاد نشود و بسیاری از نیروی کار به مشاغل خدماتی و غیررسمی گرایش پیدا کنند.

بخش خدمات در استان کردستان در سال های اخیر با رشد قابل توجهی روبه رو بوده است. این رشد به دلایل مختلفی همچون افزایش جمعیت شهرنشینی، تغییر سلیقه های مردم در شهرها، و نیاز به خدمات تخصصی و متنوع ناشی از نیازهای خانوارها شکل گرفته است. با توجه به توسعه زیرساخت های اینترنت و گسترش فناوری اطلاعات، این بخش به طور ویژه ای در حال شکوفایی است. این روند نشان دهنده تغییرات اجتماعی و اقتصادی در جامعه است که به واسطه افزایش نفوذ اینترنت و نیاز روزافزون به خدمات دیجیتال و فناوری های نوین، تسریع شده است. با اینحال، سهم سایر بخش های اقتصادی مانند صنعت و کشاورزی به دلیل رکود اقتصادی و چالش های مختلفی که پیش تر به آنها اشاره شد، به شدت کاهش یافته است. این پدیده، هرچند به نظر طبیعی می آید که اشتغال به سمت بخش های فعال تر اقتصادی، به ویژه خدمات، حرکت کند، اما عمده دلایل این حرکت به دلیل عدم تکمیل زنجیره ارزش در بخش های پایینی، یعنی صنعت و کشاورزی، نیست. در واقع، رکود اقتصادی کشور و چالش های مرتبط با آن، عامل اصلی شکل گیری این حرکت به سمت بخش خدمات است.

اگرچه خدمات به عنوان یک حوزه اقتصادی فعال تر شناخته می شود، اما این انتقال اشتغال به سمت این بخش، ممکن است در درازمدت به عدم پایداری اشتغال در این حوزه منجر شود. رکود بخش های دیگر اقتصادی، مانند صنعت و کشاورزی، نه تنها فرصت های شغلی را محدود کرده است، بلکه ممکن است به مرور زمان به رکود در بخش خدمات نیز منجر شود. در کل، روند تحولات اقتصادی در دهه های اخیر در استان کردستان نشان دهنده نامتعادل و غیر پایدار بودن فعالیت های اقتصادی در بخش های مختلف است. به ویژه در سال های بعد از انقلاب، ساختار اشتغال و تحولات در بخش های اقتصادی نظیر کشاورزی، صنعت، معدن، و خدمات دارای نوسانات و عدم تعادل قابل توجهی بوده است. این وضعیت، نیازمند توجه ویژه به سیاست گذاری های اقتصادی و توسعه ای است تا بتوان از ظرفیت های موجود به درستی بهره برداری کرد و پایداری اشتغال را در تمامی بخش ها تضمین نمود؛ بنابراین، برنامه ریزی مناسب برای تقویت زنجیره های ارزش در بخش های تولیدی و توسعه مهارت های نیروی کار در راستای رشد پایدار و متوازن استان امری ضروری به نظر می رسد.

پتانسیلها و امکانات موجود در بخش های کشاورزی و معدن استان می تواند زمینه ساز توسعه واحدهای صنعتی مرتبط در آینده باشد. همچنین، برخی مزیت های جدید مانند احداث پتروشیمی، تولید تجهیزات پزشکی با فناوری پیشرفته و تولید انواع ژنراتور و تجهیزات انرژی با فناوری منحصربه فرد در سطح کشور، به همراه دسترسی مناسب به بازارهای صادراتی مانند عراق، به ایجاد و توسعه واحدهای صنعتی در سطح استان کمک کرده اند. با این حال، به دلیل عدم توسعه یافتگی بخش های کشاورزی و معدن، محصولات تولیدی این بخش ها بدون فرآوری به بازار عرضه می شوند. این خلأ می تواند از طریق توسعه صنعتی استان و تکمیل زنجیره ارزش محصولات کشاورزی و معدنی پر شود. بنابراین، سیاست های فعلی استان که در راستای توسعه صنعتی در زمینه فناوری های جدید است، به توسعه و ایجاد اشتغال پایدار منتهی نخواهد شد.

قسمت عمده ای از استان کردستان بر روی رشته کوه زاگرس واقع شده است که این امر باعث ایجاد شرایط اقلیمی خاصی در آن می شود. استان دارای انواع مختلف اراضی شامل کوه های بلند، دره های عمیق، دشت های دامن دار،

فلاتها و مناطق پست است. وجود اقلیم های خشک تا خشک سرد با متوسط بارندگی ۲۵۰ میلیمتر (در بیجار) و اقلیم نیمه مرطوب معتدل با متوسط بارندگی حدود ۸۰۰ میلیمتر (در مریوان) سبب شده تا کردستان از پتانسیل های طبیعی و خدادادی قابل توجهی در زمینه های کشاورزی، دامداری و شیلات برخوردار باشد.

با این حال، به دلیل مشکلاتی نظیر مدیریت ناکارآمد، ضعف های تکنولوژیک، کمبود متخصصین و عدم هماهنگی در آموزش ها، بهره برداری از این پتانسیل ها به طور مطلوب صورت نگرفته است. علیرغم این چالش ها، کردستان در تولید محصولات مانندی توت فرنگی، گندم، عسل و فرآورده های دامی و شیلات، موفقیت های قابل توجهی در سطح ملی کسب کرده است.

در کل می توان گفت که تحلیل وضعیت فعلی استان نشان می دهد که این منطقه دارای ظرفیت های بالقوه ای برای رشد اقتصادی است؛ با این حال، یکی از بزرگترین موانع بر سر راه بهره برداری از این ظرفیت ها، کمبود سرمایه است. در ایران، تا به حال، مهمترین منبع تأمین سرمایه، بودجه کشور و به تبع آن دولت بوده که متأسفانه استان کردستان به عنوان یک منطقه توسعه نیافته، از این منابع به نسبت برخی استان های دیگر محروم است. با توجه به محدودیت منابع مالی دولت، در شرایط کنونی، تأمین سرمایه از دیگر منابع، از جمله جذب و به کارگیری بهینه سرمایه های خارجی و منابع بخش خصوصی (خانوارها) می تواند بخشی از این کمبود سرمایه را جبران کند.

در کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران و به ویژه در استان کردستان، موانع متعددی در راستای جمع آوری و هدایت پس اندازها به سمت سرمایه گذاری وجود دارد. یکی از اصلی ترین مشکلات این است که خانوارها تمایل دارند پس اندازهای خود را در فعالیتهای غیرتولیدی سرمایه گذاری کنند. یکی دیگر از موانع کلیدی در اقتصاد کشور، نرخ بالای تورم است که مانع رشد پس انداز و سرمایه گذاری می شود. در چنین شرایطی، افراد ترجیح می دهند به جای سپرده گذاری در بانک ها و مشاهده کاهش ارزش پول خود در برابر تورم، وجوه خود را صرف خرید کالا کنند. در واقع، تجربه نشان داده که سرمایه گذاری در املاک و طلا و فعالیت های مشابه در شرایط تورمی منافع بیشتری به همراه دارد، به طوریکه حتی اوراق بهادار با سود بالا نیز نمی تواند به خوبی جذب سرمایه های کوچک در این شرایط بپردازد.

منابع:

- اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران، (۱۳۹۵)، بررسی مسائل روز اقتصاد ایران.
- اداره کل راه و شهرسازی استان کردستان
- اداره کل گمرکات استان کردستان
- التجائی و پورباقر، ۱۳۹۳، بررسی جهت گیری سیاست های بازرگانی خارجی ایران، فصلنامه سیاست های مالی و اقتصادی، سال دوم، شماره ۷.
- امینی علیرضا. تحلیل بازار کار و سیاست های اشتغال زایی اقتصاد ایران با تأکید بر برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی. مجله اقتصادی (دوماهنامه بررسی مسائل و سیاست های اقتصادی). ۱۳۹۴؛ ۱۵ (۵ و ۶): ۲۳-۴۰.
- برنامه راهبردی صنعت استان کردستان، سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان.
- سازمان صنعت، معدن و تجارت استان کردستان
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان کردستان
- سازمان ملی بهره‌وری ایران
- سن، آمارتیا (۱۳۸۸)، نابرابری و بیکاری در اروپا، نابرابری ها در آیین پژوهش، تدوین و گردآوری محمدرضا واعظ مهدوی... و دیگران. تهران: دانشگاه شاهد، ۱۳۸۸.
- طائی، حسن؛ مقدم، مریم (۱۳۸۹)، اشتغال و بیکاری در ایران: مروری بر عملکردها و مقایسه های بین المللی، گزارش اجتماعی ایران ۱۳۸۸-۱۳۷۸، موسسه رحمان (رشد، حمایت و اندیشه).
- طرح جامع مسکن
- مرکز آمار ایران
- مکاتبات اداری
- بیانیه هجدهمین همایش سیاست های توسعه مسکن، ۱۳۹۷.

تلفن: ۰۸۷۳۳۲۹۲۲۴۷
www.ko.mefa.ir

